

Ricardas Gavelis

Jauno

žmogaus

memuarai

*Ričardas
Gavelis*

**Jauno žmogaus
memuarai**

populiarioji biblioteka

Ričardas Gavelis

Jauno žmogaus memuarai

KETURIOLIKOS LAIŠKŲ ROMANAS

VILNIUS 1991

UDK 812.31
G 581

Serijs leidžiama nuo 1985 metų

G 4702390201—123 32—90
M 852(08)—91

ISBN 5—415—00515—3

© Ričardas Gavelis 1991

PIRMASIS: apie mokytojus ir mokytinius, apie ekologines nišas ir buvimą savimi

Kalumas vienija metalus, tikslas vienija žvėris ir paukščius, balmė ir godulys vienija kvailius, požiūris vienija dorus žmones

Visad norėjau rašyti tau laiškus. Šiais réksmingais laikais, kai visi dudena vienas per kitą, neklausydami pašnekovų, galbūt vientelis būdas išsisakyti yra laiškų rašymas. Laiško niekas nepertrauks, neužginčys, nori nenori turės išklaudyti tavo mintį ligi galo. Seniai taip manau. Visad norėjau rašyti tau laiškus, bet taip ir neišsiunčiau nė vieno. Nors buvau pradėjęs bene šimtą, rašydavau naktimis, kai šeimyna sumigdavo, kartais ligi paryčių. Paskui griūdavau nors valandėlę nusenūsti, sklidas keisto džiugesio, tačiau rytas, deja, vis būdavo protingesnis už vakarą. Rytą savo skausmingai kurtą laišką sudraskydavau ir išmesdavau, retai kada jis tverdavo ligi popietės. Kartais efekto dėlei sudegindavau. Popiečius rangydavosi, anglėdavo, kambaryje pasklisdavo nepakeliamas dvokas. Degdama šratinuko pasta klaikiai užsmirsta.

Ne sykį baudžiausi dar naktį, vos parašęs, įmesti laišką į pašto dėžutę, o paskui — kas bus, tebūnie. Bet taip ir neįmečiau nė vieno. Regėdavau prieš akis tavo liesą skeptišką veidą, juste jusdavau smilkstančios tavo lūpų kampe cigaretės dūmą, beveik žinojau, ką tu man atsakysi. Naikinau tuos laiškus, žudžiau savo mintis, nes tu būtum bemat į jas atsišaukęs.

Troškau rašyti tau laiškus, bet nenorėjau gauti atsakymų.

Net jei būčiau maldavęs neatsakinėti, nebūtum susilaikęs. Tau visad gildomai stigo klausytojų, neišvengiamai būtum anksčiau ar vėliau prabilęs. Todėl ir neišsiunčiau tau nė vieno laiško. Paskui vis vien būčiau tykojęs prie tavo pašto dėžutės, kol ji atneš, kad galėčiau atsiimti ir sudraskyti. O šitai būtų visai juokinga. Pats mėgai sakyti, kad baisiausia gyvenime — tapti juokingam. Gali didžiūotis — tavo mokytinis gerai įsidėmėjo šį pamokymą. Kaip ir daugybę kitų.

Kaip ir daugybę kitų.

Buvai mano Mokytojas — argi galėjau anksčiau tau šitai pasakyti? Prisipažinti tau šitai, o paskui vėl lyg niekur nieko plepėti ir ginčytis su tavim? Aš nedrįsau, man buvo nejauku, turbūt nė pats nenorėjau tuo tikėti: anoks čia Mokytojas iš tokio paniurėlio ironisto, kone vienmečio. Įtikėjau tuo tik dabar, jau po viskam.

Šiais skepticizmo laikais retas kuris žmogus turi gyvą Mokytoją. Jauni nenori klausytis senių — ir teisingai daro. Kaip tik seniai sutvėrė visą tą fantasmagorią, šiandien kukliai vadinamą stagnacijos periodu — tik beprotis ar savižudis galėtų nuoširdžiai jų klausytis, iš jų mokytis. Tačiau jauni nenori klausyti ir kitų jaunų — nebent roko muzikantų. Bet joks roko muzikantas negali būti Mokytojas. Jis gali būti garsiakalbis, gali būti skelbimų lenta — tik ne Mokytojas.

Sako, tikras Mokytojas turi būti tarsi dievas, nuo jo turi skliti švytėjimas. Nuo tavęs joks švytėjimas nė nemanė skliti. Būdavai piktas ir negeras, daug kam esi padaręs bloga. Ir man pačiam taipogi. Ką beveiksi — kas mums brangus, tas brangus, net jei neša nelemtį. Argi kas nebrangins savo kūno, kad ir visokių negalavimų apnikto? Gali nemėgti jo, tarpais gali net nekęsti, tačiau nebranginti negali. Taip ir Mokytojo gali nemylėti, tarpais netgi nekęsti, bet visad juo tiki. Aš tavimi tikėjau, todėl ir pražuvau. Bet geriau jau pražūtingas tikėjimas, negu išvis joksio.

Ne, aš nesimeldžiau tau, niekad neklausiau tavęs aklai. Nesutikdavau su tavim, trokšdavau su tavim ginčytis, nirsdavau ant tavęs, neklausydavau tavęs, tačiau vis vien buvai mano mokytojas. Tarpais nekęsdavau tavęs, mėgdavau padaryt tau ką bloga, norėjau net tave užmušti, tačiau vis vien likai mano Mokytojas. Kaži ar tą žinojai. Kaži ar norėjai juo būti. Tu mane pražudei, nors gal turėčiau būti už tai dėkingas — bent jau netapau gyvu lavonu.

Tu pastūmėjai mane į Kelią, o kas iš to išėjo — pats žinai.

Mane visad stulbino tavo gebėjimas pastūmėti kitus žmones link idealo, į beatodairišką kovą, į pražūtį, o pačiam likti tokiam kaip ir anksčiau: netobulam, kartais šlykščiam, kartais baisiam. Ligšiol nesuprantu, kas vertė tavimi tikėti. Intelektualų savo gyvenime sutikau tiek ir tiek. Bepročių gerąja prasme — irgi nemažai. Bendravau su parapsichologais ir hipnotizuotojais, bet nė jie manęs taip neįtaigojo.

Turi Dievo dovaną — esi apsigimęs Mokytojas. Mokytojas be mokytinių — gal toks ir tegali egzistuoti šiais katastrofiškai bedvasiais laikais. Gal taip geriausia ir tau, ir tavo galimiems mokytiniais. Suprantu, jog ši mano mintis klaiki, tačiau ji tikriausiai teisinga. Tu taip ir likai ten, o aš atsidūriau čia. Mudu esam abu labu tokiu. Abu labu pražudėm savo dievišką kibirkštį, abu labu pakilom skrydžiui ir teškėmės į žemę toli toli nuo tikslo.

Mokytojau, vienintelis tavo mokytinis siunčia tau sveikinimus iš anapus.

Nežinau, kada visa tai prasidėjo. „Visa tai“, regis, yra ne kas kita, tik aš pats. Taigi nežinau, kada prasidėjau, užgimiau, susikūriau aš pats. Nežinau, kada žmogiškos giminės padaras, nešiojās mano vardą ir pavardę, virto tikruoju „aš“. Pamenu, vieną ramų vasaros vakarą mudu sėdėjom bendrabučio kambaryje ir šnekėjom kaip tik apie tai. Aš skundžiausi (o gal stebėjausi), kad ligi šiol neperprantu, ar aš tikrai esu aš. Man vis rodėsi, jog kai ku-

riuos mano veiksmus valdo kitas žmogus — įtarus, piktas, nedoras. Tasai *alter ego* nebuvo tiesiog juodoji mano pusė, tamsusis mano šešėlis. Kartais jis pasirodydavo buvęs protingesnis už mane, kartais švelnesnis ar linksmesnis. Jis neretai pasielgdavo geriau, nei būčiau pasielgęs aš pats.

Tu klauseisi lyg ir įdėmiai, o paskui pradėjai begėdiškai rakinėti dantis. Iškart pajutai mano nuoskaudą ir kreivai šyptelėjai. Tu visad akylai permatei kitus žmones, bet dažniausiai jų nepaisai.

— Tavy pamažu kalasi naujo žmogaus daigas,— švelniai pasakei.— Tarpais padaro ką nors už tave.

— Nenoriu jokio naujo žmogaus,— piktai atšoviau.— Pats vienas nesusitvarkau. Dar kažkokio kito man betruko.

— O iš kur žinai, kad tasai kitas ir nėra tikrasis tu? — giliamintliškai tarstelėjai ir, man regis, bemat pamiršai ką pasakęs.

O aš tuos žodžius įsidėmėjau. Nesyk prisispyręs tave kamantinėjau, ar kada nejutai tokios pašalinio padaro veiklos.

— Po velnių! — atšovei tu.— Aš visada buvau aš.

Ir šiuos tavo žodžius įsidėmėjau. Didžiausia mano nelaimė — kad anaip tol ne iškart tapau savimi. Mūsų niekas nemokė būti savimi. Mus mokė būti tuo ir anuo, lipdyti save pagal kokį nusususį ar nežemiškai idealų modelį, kurį sugalvojome ne mes patys. Mokė keisti, lamdyti save, mokė prisitaikyti.

Tačiau niekad nemokė būti savimi.

Būti savim anaip tol nėra paprasta, tam reikalingas didis talentas. Dabar dažnai pamanau, kad genialumas tėra viso labo tobulas gebėjimas begal tvirtai, užsispyrus, ligi pat galo išlikti pačiu savimi.

— Didžiausia žmonių klaida,— sykį nenorom paaiškinai,— kad jie stabteli prie noosferos ekologinės nišos ir stengiasi žūtbūt įsikurti joje, laužydami, darydami save, taikydami kaip tik prie šitos, artimiausios ekologinės nišos. Ypač jeigu viršum jos kybo koks garbingas, vertinamas ženklas. Energingi vyrai kartais imasi pertvarkyti pagal save pačią nišą. Tai nesąmonė, pražūtingas apsvaigimas. Kantrūs ir kruopštūs žmonės lėtai kiūtina per gyvenimą, bandydami vis naujas nišas — gal kuri pasirodys jiems tinkama. Kartais šitaip randa prieglobstį, kartais taip ir lieka beglobiai.

— O kokia išeitis? — naiviai paklausiau aš.

— Reikia susikurti individualią nišą,— irzlškai atšovei tu.

— Taip paprasta?

— Oželi tu, oželi,— burbtelėjai nepiktai.— Paprasta? Nepamiršk, kad tokioje nišoje visad būsi vienas vienužis. Vienas kaip Dievo pirštas. Šit kokie dalykai.

Puoliau karštai aiškinti, kad tokia ekologinė niša yra nedorėliška, kad gėdinga užsiimti vietą vien sau, gerai žinant, kad nieko su savim nepavadinsi, kad... Tu mane pertraukėi ir pasiūlei paklausti muzikos. Buvo bene septyniasdešimt antrieji, tu uždėjai ketvirtąjį „Cepelinų“ albumą.

Dabar galiu rašyti ir rašyti, o tu manęs nepertrauki. Gyvą būtinai pertartum. Niekad nemokėjai išklaudyti žmonių. Nors ne, dar blogiau — mokėjai, bet pernelyg dažnai nenorėjai jų klausyti. Laiškų rašymas tikrai turi privalumų. Dabar galiu išsakyti netrikdomas.

Juk labai svarbu, kam šneki. Nenoriu kalbėti bet kam. Nenoriu kalbėti tuštumai. Noriu rašyti laiškus kaip tik tau, nes tu buvai mano Mokytojas.

Beje, noriu rašyti ne tau vienam. Ketinu parašyti Leninui ir Stalinui, Nyčei ir Raselui, Jėzui Kristui ir kunigaikščiui Myškinui. Turbūt jau ne vienas yra jiems rašęs, bet aš stengiuosi nekartoti svetimų minčių. Gal kada nors ir parašysiu. Kol kas man neypatingai sekasi. Kol kas dar tik smailinu savo plunksną.

Kaip žinia, jokios plunksnos neturiu. Tad gali įsivaizduoti, kaip sunku nusmailinti tą neegzistuojančią plunksną.

Tu išties negali man atsakyti, tatai yra ir šiočia tokia blogybė. Negaliu pasiklausti, ar nori skaityti mano laiškus.

Tai ir neklausiu.

Privalai perskaityti šiuos laiškus, tai tavo pareiga. Kas kitas šitai padarys, jei ne tu? Kas kitas, jei ne tu, tyčia ar nejučia mane mokęs, bet taip ligi galo nieko ir neišmokęs, kas kitas, jei ne tu, mane pražudęs, abejingai išspyręs anapus, kas kitas, jei ne tu, nūdienis Uošvio oponentas, garsiojo opuso „Persitvarkymas Albanoje“ autorius.

Tu privalėsi mane išklaudyti — nori to ar nenori.

Antraip pradėsiu tau vaidentis. Juk ir dabar mane junti, turėtum justis. Juk ir dabar mane dažnai prisimeni, negali neprisiminti. Aš ir dabar mažumėlę tau vaidenuosi. Atpažįsti mane vienišo praeivio povyzoje, nervingai stabteli ir nori pašaukti mane vardu, nors gerai žinai, kad čia ne aš, kad negaliu vaikštinėti Vilniaus gatvėmis. Ūmai išvysti mano kūno įspaudą ant savo sofos svetainėje, tarsi būčiau ką tik pakilęs ir išėjęs, net tariesi užuodžias mano kvapą, godžiai trauki šnervėmis orą nelyg didelis susijaudinęs šuo. Randi mano pastabą, dailiai įrašytą pieštuku tavo knygos paraštėje, ir užsimiršęs sėdi prie telefono, pasišovęs man prieštarauti. Tau vis rodosi, kad aš kažkur greta.

Iš esmės taip ir yra. Aš niekur nedingau, aš tebesu. O svarbiausia — galiu rašyti tau laiškus. Tikiu, kad tu juos perskaitysi. Žinau, kad būtinai juos perskaitysi.

ANTRASIS: apie teisybę ir DDN, apie mūsų giminę ir manąją paauglystės mazochizmą

Klekvieno galvoje savos mintys, klekvieno šaltinio savas vanduo, klekvienos giminės savi papročiai, klekvienose lūpose savi žodžiai

Įsivaizduok tokį peizažą — tarsi statmenai arba gulsčiai ištęstose kinų paveiksluose: drambloti kalnai su daugybe plokščių

aikštelių, lipančių į viršų, akmenuotas sustingęs krioklys ir pušys, smulkutės, vos išžiūrimos pušys, jomis nusėti visi šlaitai. Visa kas dvelkia begaline rimtim; yra veik apmirę, galėtų pamanyti, jog tai uždaras, neliečiamas pasaulis, jei ne siauras dangaus rėželis — aukštai aukštai, pačiame šilko ritinio viršuje. Tasai dangus atgavina peizažą, pralaužia spragą į kitą, kitokį pasaulį, verčia tikėti, kad ten, už kalnų, yra dar kažkas. Bet man svarbiausia yra pušys, štai toji, kiek didesinėje aikštelėje, maždaug šlaito vidury, palinkusi viršum prarajos, liūdnai žvelgianti žemyn į beribę melanholišką ryklę. Toji pušis nenori būti pušis, ji mano, jog tai neteisinga, ji junta, kad užgimė ne tik žaliu daigu, kuriam telemta vien medėti ir medėti, ji nori kriokliuoti ar danguoti, ji mano, jog vien medėti neteisinga.

Sakai, prasimanau? Sakai, nėra tame peizaže šitaip mąstančios pušies?

Klysti, aš ją gerai matau, ji yra. Aš pats buvau tokia pušis.

Aš visada troškau teisybės. Norėjau, kad visi būtų lygūs. Nebuvau jau toks naivus, kad geidaučiau nerealaus lygiavos. Visad suvokiau, kad vieni žmonės aukštesni, kiti žemesni, vieni gražesni, kiti bjaurėsni, vieni piktesni, kiti švelnesni — netroškau jų sulyginti ir suvienodinti. Nenorėjau kalnų paversti upėmis, o upių giriomis. Supratau, kad kalnai negali tekėti it vanduo, o upės pūsti it vėjas.

Supratau, kad bet kokiose rungtyne (taip pat ir gyvenimo rungtyne) neišvengiamai yra laimėtojai ir pralaimėjusieji. Kad laimi daugiau Dievo ir tėvo apdovanotieji arba tie, kurie atkakliau ruošėsi kovai, kruopščiau treniravosi. Man neatrodė skaudu ar neteisinga pralaimėti, tačiau pati mano esybė klykte klykė, kad visi, absoliučiai visi, privalo turėti lygias teises dalyvauti rungtyne, o dar svarbiau — lygias teises ir galimybes joms ruoštis, kruopščiai treniruotis.

Žinau, kad tu niekad netikėjai ta mano trokštama teisybe. Gerai įsiminiau tavo mėgstamą posakį: „Paaiškinkit man, kas yra teisybė, ir aš bemat paaiškinsiu jums, kodėl jos negali būti“. Man pačiam patiko tavo pramanyta sąvoka — DDN — Didžioji Dievo Neteisybė. Tu vis skelbdavai, kad DDN yra pasaulio tvarkos pagrindas.

O aš tikėjau teisybe, troškau teisybės, siekiau teisybės. Kitaip tariant, neklausiau savo Mokytojo.

Neklausyti dorų žmonių būdinga visiems mums, lietuviams. Mes neklausom tų, kurie verti mus mokyti. Mes jų dažniausiai nė negirdim, nepripažįstam jų. Ir ne todėl, kad manytume esą tokie jau išmintingi, visai nereikalingi pamokymų ir patarimų. Yra kur kas blogiau: mes vis dėlto klausome pamokymų ir patarimų, tačiau tik tų žmonių, kurie pažymėti kokių garbės ar vertės ženklų, visai nesusimąstydami, kas juos tuo ženklų pažymėjo. Mes vertinam žodžius pagal kažkieno išpaustą ženklą, o ne patys amžiams išpaudžiam tokį ženklą už išmintį. Mes tebesam banda, gudraus piemens nesunkiai sutvarkoma.

Aš kaltinu tave nepadarius to, ką privalėjai padaryti, bet iš dalies atleidžiu tau, nes tau lemta gyventi kaip lietuviui tarp lietuvių.

Pernelyg dažnai neklausiau tavęs, už tai brangiai sumokėjau. Tiesa, mokinys ir neturi aklai kartoti savo mokytojo, iš mokytojo jis mokosi. Tu sakei, kad DDN yra nepakeičiamas ir nenugalimas dalykas, tad reikia gyventi stojiškai, nepaisant DDN, o aš siekiau tą DDN pamainyti. Mudviejų siekiai nebuvo jau tokie skirtingi, juo labiau nebuvo priešingi. Mudu traukėm tuo pačiu Keliu, tik tu vienoj kryžkelėj prisėdai parūkyti, o aš nuklampoju toliau.

Tu ir dabar teberūkai toj kryžkelėj, o aš atsidūriau ten, kur esu. Ir nežinia (kol kas nežinia), kas yra geriau. Anaipol nematau, kad manasis atvejis geresnis vien todėl, kad jis manasis. Bet ir neketinu iš anksto nuolankiai pasiduoti vien todėl, kad dabar esu čia, o tu likai ten. Tatai dar nieko neįrodo. Tatai tėra vienas faktas tarp gausybės kitų prieštarų faktų.

Regis, pradėjau mokyti tave logikos ir nuoseklaus mąstymo. Atleisk man. Anaipol nesusirgau didybės manija. Aš tik balsiai kartoju gerai išmoktas tavo pamokas.

DDN visu gražumu pasireiškė jau mano vaikystėje. Keista (o gal kaip tik dėsninga), bet nieko nežinau apie mano kilmę, tėvus, vaikystę. Niekad nenorėjai to žinoti, nė kiek tuo nesidomėjai.

Man regis, tu slapčia tikėjai, kad žmogaus lemtis, jo gyvenimas visiškai nepriklauso nuo gimimo vietos ir laiko, nuo aplinkos, nepriklauso net nuo genų. Skrajodamas kosminėse metafizinių problemų platybėse, matyt, pamaži įtikėjai, kad pernelyg menka pripažinti mechaninio genų susidėstymo ar konkrečios aplinkos įtaką tokiai didingai būtybei kaip žmogus. Garsiai vis vadindavai žmonių šiukšle ir kirminu, tyčia jį žeminai ir menkinai, bet širdies gilumoje tikriausiai vyleisi, kad jis nepriklausomas ne tik nuo žemiškų dalykų, bet netgi nuo dievų. Tylomis garbinai žmonių, o garsiai nuolat jį pašiepdavai. Tavo nebylios vidinės pamokos visad buvo įtaigesnės už triukšmingas paskaitas.

Nedrįstu su tavimi ginčytis: galbūt žmogus išties nuo nieko nepriklauso. Tačiau noriu suvokti, kada iš tikrųjų atsiradau. Ar tasai didžiagalvis atlėpausis Levukas jau buvau aš? Tikriau — ar tam atlėpausy buvo nors menkiausia dalelytė tikro manęs?

Nė dabar nepamenu visko, ką pergyvenau — netgi tų dalykų, kuriuos labai norėčiau prisiminti. Prisimenu tik tai, ką prisimenu. Turbūt žmogaus atmintis taip jau sutvarkyta: išsaugo tik tai, ką išgyveno tikrasis „aš“, be atodairos išmesdama visą balastą, netgi įvykius, kurie kitados atrodė begal svarbūs — jeigu jie nepalietė tikrojo „aš“. Taigi tie dalykai, kuriuos pamenu apie didžiagalvį atlėpausį Levuką, tikrai yra manojo gyvenimo dalis. Visi jie yra svarbūs, antraip jų neprisiminčiau.

Mes gyvenom siaubingame Kauno slobodkės pusrūsy, dabar tokių butų veikt nebėliko. Už langų dulkėjo sporto aikštynas, smak-

sodamas prie lango dažniausiai matydavau vien žaidžiančių futbolą ar šokinėjančių į tolį kojas. Raumeningas, piktas kojas. Ne, langas nebuvo palubėje, mes gyvenom ne rūsy, o pusrūsy. Pasiekdavau palangę, pasilypėjęs ant taburetės. Peizažas už lango buvo statmenai ištęstas it kinų tapybos šilko ritinyje. Čia buvo ir lietaus vamzdžio krioklys, ir dramblotas niūraus tamsiai rudo namo kalnas. Tik nebuvo nė menkiausio dangaus rėželio — netgi aukštai aukštai, pačiame šilko ritinio viršuje. Priplodavau veidą prie stiklo, užversdavau galvą kiek įmanydamas, matydavau ketvirto ir penkto aukšto langus, bet niekaip neįstengdavau išvysti dangaus. O atsigręžęs regėdavau vien namiškių veidus. Jų akyse taip pat neįžvelgdavau dangaus atspindžio.

Man gėda, bet veik neprisimenu savo motinos. Aš ją mylėjau, labai gailėjausi jos, o dabar veik neprisimenu. Žinoma, pamenu jos veidą, užguitas akis, girdėte girdžiu jos pamokymus, tačiau visa tai nesusideda į daiktą, į vientisą žmogų. Motinos vaizdas mano atminty padūmavęs ir apytamsis. Kartais man rodosi, kad ji nuo manęs slepiasi.

Man išties gėda, bet aš gerai nepamenu nei brolių, nei seserų, išskyrus Stanislovą. Jie buvo kur kas vyresni, neišleido manęs į savą pasaulį. Patys nuo manęs atsiribojo, tad negali ant manęs pykti. Jie niekad ir nepyko, jie maža tekreipė į mane dėmesio. Slampinėdavau pats sau vienas, kaip tas Kiplingo katinas: mano vaikiška vienatvė nebuvo slogi, aš kaip tas katinas pasiklioviau pats savimi ir pats save gerbiau, nes daugiau niekas manęs negerbė, niekas manęs nevertino. Tatali skaudžiai liūdino ir vertė pajusti DDN, dar nė nežinant, kas tai yra. Su pavydu žvelgiau į kitų kiemų vaikus: jiems buvo gerai, visad rasdavosi, kas pagiria jų supiltą smėlio pilį, kas įvertina jų išlankstytą iš sąsiuvinio lapo laivelį. O manęs niekas negerbė ir nevertino. Galbūt kaip tik tada išmokau gerbti ir vertinti pats save, nepasikliauti pasaulio nuomone apie save, galbūt kaip tik tada tapau savarankiškas ir užsispyręs, tačiau kartu bėgal trokštąs bendrijos ir bent menkiausio pagyrimo.

Namie manęs niekas negirdavo. Tėvas tam neturėjo laiko. Jį pamenu ryškiausiai, ypač jo dirbtuvę. Tėvas buvo auksarankis visų galų meistras, be paliovos ką nors dirbinosi iš medžio, metalo, plastmasių ar net akmens. Išeidavo į fabriką, ten irgi kažką gamino, o grįžęs iškart imdavosi naujo darbo. Tėvas buvo nedidukas, visad labai trumpai pasikirpęs, jo išvargusios akys — ramios ir bespalvės. Net kai lupdavo mane už kokią prasižengimą, jo akys likdavo ramios ir bespalvės. Kruopščiai atskaičiuodavo dešimt smūgių, o paskui vėl imdavosi darbo. Jo dirbtuvė priminė kosminio laivo kabiną — tiek ten buvo staklių, varstotų ir keisčiausios formos ruošinių. Dieną, ypač jei lydavo, vienui vienas žaisdavau toje dirbtuvėje. Mano sesuo Stanislova tuo metu jau ėmė vedžiotis namo vyrus, tad išgrūsdavo mane iš kambario. Iš pradžių vogčia spoksodavau pro raktą skylutę, tačiau vaizdas nebuvo įdomus. Matydavau tik keturias nuogas kojas, vienas ant

kitų, vienas po kitomis, susipynusias ar iškėsnotas. Kojų prisižiūrėdavau pro langą tiek ir tiek. Kada kaimynai apskundė Stanislovą tėvui, jis bene pirmąsyk gyvenime nenuėjo į darbą, tykojo dirbtuvėje sykiu su manim, o paskui įgiuavo į kambarį, vieliškai atrakinęs duris. Pirmąsyk suvokiau, koks mano tėvas bejėgis. Apgirtusi Stanislova vien kvatojosi, o jos partneris, įžūliaakis atletas, griausmingu baritonu pareikalavo gražinti pinigus: jis dar nieko nespėjęs suveikti, tik bergždziai susižadinęs. Stanislova imdavo pinigus iš anksto, tokia buvo jos geležinė taisyklė. Aš laukiau, kad tėvas juos užmuštų, prakeiktų, nutrenktų perkūnais, bet jis vien mirksėjo romiomis bespalvėmis akimis, o paskui tyliai verkė dirbtuvėje, net tokią dieną nesiliovęs darbuotis. Jis kitaip negalėjo.

Stanislova po to išvažiavo į Klaipėdą aptarnauti jūreivių, o vėliau persikraustė į Leningradą, į interhotelius.

O tėvas vis dirbo. Jis kitaip negalėjo. Jis turėjo maitinti šeimą.

— Atmink, vaike: darbas negali teikti džiaugsmo,— syki prašitarė.— Tačiau dirbti būtina.

Tuomet jau buvau mokyklinis pirmūnas, taigi šokau tėvui į akis. Pasakiau jam, kad darbas yra džiaugsmas, garbė ir dvasinė būtinybė, kad darbą reikia mylėti.

— Gyvenime nesu matęs grioviakasio, kuris mylėtų savo kastuvą,— atsakė man tėvas.

Mane, mokyklinį pirmūną, tokie žodžiai smarkiai įžeidė. Nuo to vakaro ėmiau negerbti savo tėvo: jo pažiūros visai neatitiko komunizmo statytojo moralinio kodekso. Gerai mokėjau tą kodeksą, mokykloje padėjau įrengti stendą su jo priesakais. Stendas kabėjo mokyklos fojė, prie rūbinės, jį pamatydavai vos įžengęs vidun. Be pačių priesakų, ten dar buvo nupieštas darbininkas, plačiu mostu kviečiąs visus moksleivius į komunizmą. Darbininkas buvo labai panašus į mano tėvą, nes jį piešiau aš. Visą gyvenimą ką nors piešdavau stendams, sienlaikraščiams, komjaunimo prožektoriams bei kovos lapeliams. Ypač gerai man pavykdavo įvairūs šriftai. Buvau tikras įmantriausių šriftų meistras. Per tą moralinio kodekso stendą vos netapau nusikaltėliu. Man pasidarė be galo gėda, kad kviečiantis į šviesią ateitį darbininkas yra mano tėvas, tasai grioviakasys, nekenčiąs savo kastuvo. Pasisiūliau perpiešti tą atvaizdą, bet mano prašymo niekas nepaisė. Stendas buvo sumontuotas ir suklijuotas, komjaunimo valdžia nė nesiklausė kažki kokio keturiolikinio sapalionių. Kas rytą mokykloje mane pasitikdavo optimistiškas tėvo atvaizdas ir įžūliai man tardavo:

— Joks grioviakasys nemyli savo kastuvo! Darbas neteikia žmogui džiaugsmo!

Nebegalėjau to pakęsti, man kilo pašėlusios mintis slapčia subjaurėti tą atvaizdą, kad nori nenori tekėtų jį perpiešti. Vidury dienos to padaryti negalėjau, tad nutariau vogčia įsigauti į mokyklą naktį. Buvau didis slapūnas, tad veik pasiekiau savo tikslą:

nebuvo kam mane išduoti. Pasidariau užpakalinių mokyklos durų rakto atspaudą ir pamaži ėmiau dildintis varinį ruošinį. Tėvo dirbtuvės medžiagų ir įrankių būtų pakakę tūkstančiui įmantriau-
sių seifų raktų. Tačiau jo dirbtuvę ūmai užantspaudavo, o pas-
kui atėmė. Po Stanislovos nuopuolio tai buvo antra didžioji namų nelaimė, nors mane ji galbūt išgelbėjo. Jei ne tėvo dirbtuvės žū-
tis, gal būčiau tapęs koku gangsteriu, seifų specialistu. Mane vis
labiau traukė ne rakto dantukų dildinimas, o pagunda atrakinti
visokiasias duris. Net primiršau tą nelemtą tėvo atvaizdą stende,
vis dažniau užsisvajodavau apie atsiveriančias slaptingas duris,
už kurių manęs laukė turtai ir laimė. Dievaž, galėjau tapti ko-
kiu gangsteriu.

Ar gali įsivaizduoti mane gangsterį? Randuotu veidu ir ledi-
niu žvilgsniu? Kaip ir dera šiais laikais, plėščiau kooperatyvus.
Arba suvis neplėščiau, imčiausi gryno reketo. Nerašyčiau tau jo-
kių laiškų iš anapus, tikriausiai išvis tavęs nepažinočiau. Užtat
tu mane pažinotum, su baime ir keistu pavydu žiūrėtum, kaip at-
vykstu pietauti į kokį restoraną, kur mane pažįsta ir gerbia visi
— nuo direktoriaus ligi paskučiausios indų plovėjos. Lėtai išlipčiau
iš savo „Mersedeso“ ir paniuręs žengčiau šaligatviu, lydimas as-
mens sargybinių, nesidairydamas į šalį, nė nepastebėdamas to-
kios šiukšlėlės kaip tu. Ar gali mane tokį įsivaizduoti?

Tėvo dirbtuvę konfiskavo per kaimynų skundą. Nemanau, kad
jie būtų buvę tokie jau apsigimę skundikai, gal juos tiesiog er-
zino staklių užimas, gal jie nepagalvojo, kad iš tėvo atims vi-
sas medžiagas ir įrankius, o dar uždės baisingą pabaudą už pri-
vačią darbinę veiklą.

Tėvas numirė po dviejų ar trijų mėnesių. Turbūt ne todėl, kad
neturėjo pinigų pabaudai sumokėti. Ir ne todėl, kad be jo papil-
domų pajamų ėkart ėmėm gyventi pusbadžiu. Manau, jis mirė
iš ilgesio. Kad ir ką būtų šnekėjęs, giliai širdy jis buvo grioviaka-
sys, mirtinai prisirišęs prie savo kastuvo. Grįžęs iš darbo, valan-
dų valandas sėdėdavo ant kušetės ir spoksodavo į vieną tašką.
Jis mirė vėžiu, metastazės jau buvo jį visą suėdusios. Medicinos
požiūriu jam seniausiai derėjo mirti, tik jis neturėjo tam laiko:
privalėjo dirbti, maitinti šeimą. Jis kitaip negalėjo.

Jau visai prieš mirtį dienų dienom zulino kažį iš dideliau-
sio akmens. Paklaustas, ką čia daro, atsakydavo:

— Dievą! — ir sumišęs pridurdavo:— Mano senolis buvo diev-
dirbys.

Toks buvo vienintelis metafiziškas mano tėvo poelgis. Dievas
taip ir liko nebaigtas, paskui tuo akmeniu motina slėgdavo rau-
gintus kopūstus.

Porą metų mūsų šeimą išlaikė brolis Zigmas. Jis buvo futbo-
lininkas, žaidė „Žalgiryje“ ir uždirbo nemažai pinigų. Bet pas-
kui jam sulaužė koją, Zigmas įsidarbino vaikų treneriu ir pats vos
sudurdavo galą su galu. Vėliau jis baisiai nusigėrė, matydavau jį
leidžiantį dienas prie garsiųjų alaus kioskų. Nuo gėrimo jam ėmė

trupėti kaulai, jis slankiodavo apie tuos kioskus, visas sugipsuotas ir aptvarstytas, su lazdele kretančioje rankoje. Kada jį galiausiai pervaziavo sunkvežimis, mūsų šeima ramiau atsiduso.

— Dieve, Dieve,— tepasakė mama.— Taip jam tik geriau. Kiek dar galėjo kamuotis.

Iš anų metų veik nieko neprisimenu. Jie buvo it danties skausmas, o argi prisimeni, kaip tau skaudėjo dantį. Reikėdavo tiesiog iškentėti dieną, paskui dar vieną, o paskui dar ir dar. Ryškiau prisimenu tik vieną žiemą, bene paskutinę Chruščiovo valdymo žiemą — tą, kai iš parduotuvių dingo balta duona, bet mokykloje vis dėlto pardavinėdavo saldžias bandeles. Jų būdavo tik partijos komitetų bufetuose, ligoninėse ir mokyklose. Turbūt tada pirmąsyk suvokiau, kas yra DDN. Kai kuriems tų bandelių parduodavo po dešimtį, o man tiktai dvi. Dar nesupratau, kodėl taip yra, bet tikrai pajutau Didžiąją Dievo Neteisybę. Nešdavau namo tas dvi bandeles, ilgai nešdavau, kol vieną vis dėlto suvalgydavau. Mama žinojo, kad gaunu nusipirkti dvi, bet nieko nesakydavo. Tikriausiai todėl, kad turėjau tapti daktaru, baltachalčiu pusdieviu. Man ir derėjo misti bandelėmis, o ne juoda duona.

O paskui DDN apraizgė mane nuo galvos ligi kojų. Augdamas pradėjau suvokti, kaip apsirengęs aš, o kaip — mano bendraklasiai. Mergaitėms buvo geriau. Jos privalėjo nešioti uniformas, tad bent mokykloje visos atrodė daugmaž vienodai. O berniukų uniformą vis kūrė, projektavo, planavo, tačiau niekaip nesugebėjo pasiūti. Berniukai lankė mokyklą apsitaisë, kaip kuris išmanė. Visi Lietuvos paaugliai dėl to džiūgavo, tik ne aš. Mat augdamas pradėjau suvokti, kaip aš apsirengęs.

Tu šito nesuprasi, aš nieko ir neaiškinsiu. Gali šypsotis kiek tinkamas, bet šitai buvo tikriausia DDN. Mama plovė grindis trijose kontorose, visi vyresnieji uždarbiavo, bet — Dieve mano! — kaip aš buvau apsirengęs! Stanislova tolydžio atsiųsdavo mums pinigų iš Klaipėdos, paskui iš Leningrado, bet mama atkakliai rašydavo ant perlaidos blanko „adresatas išvykęs“ ir nešdavo tą popierėlį atgal į paštą.

Bet kartą Stanislova parašė laišką man ir atsiuntė perlaidą mano vardu. Ji kvietėsi mane į Leningradą, ne šiaip pasisvečiuoti — visam laikui. Ją smaugė nostalgija: ne Lietuvai, ne Kaunui, ne mūsų kiemui ar mūsų šeimai. Ji nelauktai pajuto klaikią nostalgiją atlėpusiui didžiagalviui broliukui, kurį kitados grūsdavo lauk iš kambario, kad nekliudytų uždarbiauti. Fotografijoje Stanislova buvo lygiai tokia pat kaip anksčiau: tyra šviesiaplaukė lietuaitė mėlynomis rugiagėlių akimis. Metai neįspaudė žymių jos veide, nesudrumstė angeliško žvilgsnio. Ji atrodė it vaidilutė, tik dar labiau išgražėjusi. Ji buvo pribloškiančiai graži. Vadinosi mane pas save, žadėjo man pasakų pasaulį, turėjau tapti viso jų profesinio kooperatyvo numylėtiniu.

Tuomet nebeturėjau jokių iliuzijų dėl jos gyvenimo būdo. Motinos formulė „palaida merga“, anksčiau kėlusi man aibes klau-

simų, seniai paliko visiškai aiški. Juo labiau kad klasiškai išsi-reikėdavo kur kas tiksliau:

— Levo sesuo — garsi Kauno kurva, — sakydavo jie. — Dabar kažkur dingo. Gal pasodinta, o gal gydos triperį.

Ir ūmai gavau jos kvietimą bei perlaidą — visą šimtą rublių, dar nebuvo matęs tiek pinigų vienoje vietoje. Laiške Stanislova pabrėžė, jog tai — vien smulkioms kelionės išlaidoms. Mane ap-niko kankinančios dvejonės. Stanislova akivaizdžiai nesilaikė ko-munizmo statytojo moralinio kodekso, gerbti ar mylėti jos nega-lėjau. Bet vis skaitydamas jos laišką, pašnabždom kartodamas jos kerinčius pažadus, pajutau, jog mane ima gaubti salsva, slogi migla. Ji buvo tiršta, kone apčiuopiama, kvepėjo rožėmis ir pran-cūziškais kvepalais. Ne tiek baudžiausi gerai regimų fotogra-fijose jos buto gėrybių, kiek svajoju apie Stanislovos koleges. Didžiaakės vaidilutės supo mane, buvau jų numylėtinis. Jos glostė mane laibais pirštais ir aksominiais žvilgsniais. Pritvinkusios ne-apibrėžtų geidulių paaugliškos naktys virto kankinančiu košmaru. Vaidilutės buvo ten, Leningrade, jos manęs laukė, o aš buvau priverstas vartytis prakaitu dvokiančiam savo patale. Jos kama-vosi be manęs, o aš kamavausi atskirtas nuo jų. Nebegalėjau apie nieką kitą galvoti. Slapčia susikroviau savo kuklią mantą ir patraukiau į paštą. Perlaidų išmokėjimo langelis tik sušnarpstė ir išspjovė žudančius žodžius:

— Atsivesk mamą ar tėvelį, berniuk. Lai užpildo blanką.

Man tebuvo penkiolika, aš dar neturėjau paso. Dar negalėjau spręsti savo likimo. Paverkiau sodelyje ant suoliuko ir parkiūti-nau namo. Manęs niekas nepasigedo, krepšys su manta niekam ne-kėlė įtarimų — jos tiek tebuvo, kad visi nusprendė mane buvus krepšinio treniruotėje. Buvau aukštas ir judrus, troškau tapti žvaigžde, bet po pusmečio lioviausi treniruotis — paaikėjo, kad turiu širdies ydą. Perlaidą tąsyk atidaviau motinai, ji užrašė ant blanko „adresatas išvykęs“ ir nutipeno į paštą.

O juk, kad kiek, galėjau tapti aukščiausio rango prostitučių menedžeriu. Ar įsivaizduoji mane tokį? Nuo galvos ligi kojų ap-sitaisiusį pačiais firmiškiausiais skudurėliais, prisikimšusį kišenes čekių, bonų, dolerių ir narkotikų? Tingiai kaip katinas slampinė-čiau po „Lietuvos“ viešbutį, dairydamasis aplinkui įžūliu, o kartu pavargusiu žvilgsniu. Būčiau sotus ligi pamišimo, vasarnamyje po grindimis turėčiau paslėpęs kokį pusę milijono ir tesvajočiau sprukti į Vokietiją ar Angliją, kontrabanda išsivežęs maišelį bri-liantų ar antikvaro raritetų. Ar įsivaizduoji mane tokį?

O tąsyk mane perėmė klaikus prablaivėjimas. Galiausiai su-vokiau, ką rengiausi daryti. Rengiausi nukakti pas puolusią mo-terį ir tapti pusiau alfonso. Visai nesvarbu, kad toji moteris buvo mano sesuo. Tikriaus — kaip tik svarbu: juo labiau privalėjau atves-ti ją į doros kelią. O aš smukau itin žemai: susiruošiau naudotis ne-dorybės vaisiais, visa nuodinga jų saldybe. Supratau, jog nebetu-riui teisės leisti komjaunimo prožektoriaus: virtau šiukšle, tegu vien mintyse, bet ligi mirtinos nuodėmės tebuvo likęs vienas žings-

nelis. Mane apniko slogios mintys, čia norėjau pasikarti, čia išsikastruoti. Iš esmės buvau neregėtai doras bernelis. Rasi buvau it koks klierikas, tik be savo bažnyčios, dar privalėjau ją rasti. Tikrai galėjau pasidaryti sau ką bloga, mane išgelbėjo tik mūsų klasės vadovė. Ji buvo gan jaunyva senmergė su hipertrofuotu motinišku instinktu. Šitai suprantu dabar, o tuomet ji buvo šventa mūsų visų patikėtinė ir nuodėmklausė. Ne aš vienas — visi išsipasakodavo jai tą, ko niekad nebūtų iždavę nei tėvams, nei draugams. Auklėtoja ilgai tyrinėjo Stanislovo fotografijas, lingavo galva ir čekšėjo liežuviu, paskui paglostė mane ir tvirtai pallepė toliau leisti komjaunimo prožektorių.

— Tu suvokai savo kaltę, Levuk,— paaiškino.— Žmogus negali neklysti, svarbu laiku ištaisyti klaidas.

Ji pallepė man skaityti kuo daugiau tikros literatūros, o jei vėl kiltų nešvankios mintys — kuo intensyviau sportuoti. Ji nuomojo kambarį pas tolydžio kvėstančią senę ir beviltiškai laukė eilės gauti butą. Mūsų mokyklai skirdavo maždaug vieną butą per penkmetį. Tiesa, jai pasiūlė pirkti dviejų kambarių kooperatinį, tačiau ji išdidžiai atsisakė. Partija Chruščiovo lūpomis buvo iškilmingai prisiekusi, kad netrukus viena koja įžengsime į komunizmą, taigi tik idiotas galėjo mokėti kruvinu prakaitu uždirbtus pinigus už kažkokį butą, kurių jau ryt poryt turėjo privisti devynios galybės — ir vis už dyką. Kol vargšėlė susivokė, kad komunizmo artimiausiu metu nenusimato, eilė prie kooperatinių butų pasidarė didesnė, nei iš pradžių buvo prie komunalinių. Mūsų auklėtoja pamaži visai nukvako. Man regis, ją užkrėtė jos namų šeimninė, nors ir sakoma, kad psichinės ligos yra nelimpamos. Ji ėmė rašyti viską iš eilės demaskuojančius straipsnius ir bergždžiai nešioti po redakcijas, neaplenkdama net gamyklų laikraštukų. Ji buvo nepavojinga beprotė. Paskutinį kartą mačiau ją alaus bare. Ji įžengė į salę su fantastiška oranžine skrybėle ir aukštojo mokslo ženkleliu švarkelio atlape, užsisakė vieną bokalą, išsikrovė ant stalo kosmetinius reikmenis ir ėmė dažytis, tolydžio išdidžiai nužvelgdama smirstančius bare girtuoklius.

Atleisk, kad nukrypstu nuo temos, bet man visad rodėsi, kad tu skraidai dausose, pernelyg menkai pažįsti realų gyvenimą.

Anuomet mūsų auklėtoja dar nebuvo nukvakusi, aš šventai jos paklausiau. Bandau suprasti tuometinį save, tą išstypėlį liegeną Levą, bet nepajėgiu. Dabar tokių paauglių nebūna. Man regis, tokių nebebuvo ir anais laikais. Toks aš buvau vienas. Bent jau kitų tokių nesutikdavau. Man regis, niekad dėl to nesikankinau. Buvau pratęs gyventi vienas su savim ir pats save vertinti. O kai tu paskelbei man savo teoriją, kad žmogus privalo pirmų pirmiausia būti savimi, suvis nusiraminau.

Po nepavykusios vaidilutiškos odisėjos įnikau į knygas. Jaučiausi be galo kaltas prieš save ir pasaulį. Troškau išpirkti kaltes ir tobulėti. Norėjau įrodyti pats sau, jog dar nesu suvis žuvęs. Auklėtojos pasiūlytos knygos įsigėrė į mane kaip lietus į sausas samanas. Ryte rijau pasakojimus apie tikrus žmones ir

troškau tapti kuo panašesnis į juos. Visi tikrieji literatūriniai žmonės aukojosi ir kentėjo, kentėjo ir aukojosi. Po tų skaitymų vakarais man magėjo išsiplakti spygliuota viela. Privalėjau kęsti ir aukotis, tik taip buvo įmanoma tapti tikru žmogum. Mane liiguistai persekiojo visokiausi herojų fiziniai trūkumai. Ėmiau jįsi metafizinį bekojų ir paralitikų žavesį. Mane kerėjo „Apy-
saka apie tikrąjį žmogų“, svajojau šlubas, bekojis, berankis vis vien pasiekti tikslą — tik dar nelabai žinojau, kokį. Ypač mane pavergė Pavka Korčiaginas. Putote putojau, trokšdamas spjauti į veidą visiems jam trukdžiusiems menkystoms ir karjeristams. Apsidairęs regėjau tokius pat visai greta, ištiestos rankos atstu. Jeigu jie buvo tokie, vadinasi, aš buvau toks kaip Pavka. Man tik velniškai stigo nepagydomos ligos, fizinių trūkumų, beribės kūniškos kančios. Kone svajojau, kad mane paralyžiuotų. Būti sveikam ir normaliam rodėsi pernelyg menka, toks žmogus negalėjo būti ištis didis, to mane primygtinai mokė literatūra. O aš svajojau žaisti krepšinį, būti didelis ir galingas! Juk derėjo eiti per gyvenimą luošam ir suniokotam — mažų mažiausia kaip Gylis iš Voinič romano.

Norint tapti tikru žmogum, pirmiausia reikėjo susiluošinti — kito kelio niekas nenurodė. Tačiau net susižaloti derėjo didingai: ką nors gelbstint, statant arba kovojant.

Dėl nuolatinės įtampos ir susijaudinimo man ūmai ėmė klap-
sėti širdis. Pirmąsyk gyvenime atsidūriau daktarų rankose, jie bemat aptiko įgimtą širdies ydą ir labai nustebo, kad ligi tol nieko nejutau. Gydytojai giliamintiškai lingavo galvomis, o aš slapčia džiūgavau. Pagaliau įsigijau kūnišką trūkumą, tiesa, menką, bet juk manoji yda dar galėjo plėstis ir gilėti, ji dar galėjo pri-
rakinti mane prie patalo, aš dar turėjau vilties tapti Didžiuoju Luošiu.

Labai labai norėčiau pamatyti tuometinį save iš šalies. Kokia buvo mano išraiška, kokios tuo metu buvo mano akys? Kas tuo metu dėjosi mano smegeninėje? Kaip iš šalies atrodė mano elgesys su merginomis? Juk mylėti, kaip pats supranti, tegalėjau skausmingai, beviltiškai ir būtinai be atsako. O dar geriau — ligi grabo lentos džiūti dėl žuvusios jaunystės meilės. O dar geriau — atiduoti savo mylimąją draugui, o pats tylutėliai pasitraukti į šalį. O dar geriau...

Visa bėda, kad neturėjau nei mylimosios, nei draugo.

Tie mazochistiniai užmojai dar ilgokai manęs neapleido. Galutinai juos sutriuškinau tik tu, pats to nežinodamas.

Kai šleivai vypsodamas išdėstei savąją mazochistinės pasaulėjautos teoriją, pirmą (bet ne paskutinį) kartą panorau tave užmušti. Tu prispjaudei ir privėmei į mano sielą. Žvelgiau į tave iš šventikas į vandalą, nusišlapinusį ant altoriaus. Tai buvo kruvinas manųjų iliuzijų saulėlydis. Lig tol maniau, kad visi, visut visi slapčia žavisi mano paauglystės herojais, tik vieni drįsta svajoti, jog taps tokie pat, o kiti nė nedrįsta. O tu ramiai, logiškai dėstei, kad stalinistinė literatūra visad propagavo dvasinį mazo-

chizmą. Kad mazochistinis personažas, negalėdamas realizuoti jokių savo norų ir polėkių, privalo mėgautis tuo, kad, būdamas luošas ar mirtinai ligotas, vis dėlto sugeba prilygti sveikiesiems, per baisiausias kančias pasiekti tai, kas normaliam žmogui visai paprasta. Toks personažas, mokei tu, jei nėra luošys, privalo susikurti aibę dirbtinių kliūčių visose gyvenimo srityse — nuo asmeninės iki gamybinės. Kaip elgtis normalus gamybininkas, gavęs nerealų, neįvykdomą planą? — tyčiojaisi tu. Jis logiškai įrodo, kad reikalavimai pernelyg dideli. O kaip elgtis mazochistinis literatūrinis gamybininkas? Jis pasiūlo savą priešpriešinį planą, kuris yra dar didesnis! Paskui dirba naktimis, ligi juosmens lediniame vandenyje, sukelia klaikias katastrofas, kad galėtų nežmoniškais pastangomis jas šalinti. Kaip myli mazochistinis žmogus? — šaipėisi išsijuosęs. Jis dūsauja, kankinasi, rauda, bet jokių būdu neperguli su mylimąja — anaipatol, jis ir čia susikuria dirbtinių sunkumų: išvažiuoja į kitą miestą, užsiverbuoja dešimčiai metų į Šiaurę, perleidžia mylimąją artimiausiam draugui.

Nebegalėjau ilgiau klausytis. Panorau tave užmušti. Ilgai ir labai rimtai svarsčiau, ar nederėtų tavęs įskusti. Tuomet jau buvai prikalbėjęs apie visui viską tiek, kad buvo už ką. Tai pirmą didžiąją mano gyvenimo gėdą: aš tikrai norėjau tave įskusti. Žinoma, septyniadešimtaisiais metais tau nebegrėsė nei Sibiras, nei pašalinimas iš Universiteto, bet vis dėlto... Puikiai suvokiau, ką rengiuosi daryti. Nė pats savęs neapgaudinėčiau, kad šitaip sergėsiu idealus ar demonstruosiu savo lojalumą ir dorybę. Šauningai norėjau tau pakenkti. Norėjau tave skaudžiai nubauti, nes tu nusipelnei bausmės. Tu dergei šventenybes, tu drįsai kalbėti apie Pavkos Korčiagino seksualines galimybes. Norėjau tave iššaukti į dvikovą ir užmušti.

Privalai šitai žinoti. Anksčiau negalėjau tau šito pasakyti. Atmink, beatodairiškas svetimų idealų niokojimas visad yra mirtinai pavojingas.

Beje, bausti kitus žmones taisyk' panorau pirmąkart. Matyt, mazochizmas labai greit ir natūraliai virsta sadizmu. Norėjau pakenkti tau. Piktai klausinėčiau savęs: o kas tu toks? Kokią turi teisę? Mane siutino tavo niūriai piktokas veidas, protingos akys, visa tavo povyza. Visi man metų metais aiškino, kas yra tikrasis žmogus, o tu vienu ypu išvadinau tokį dvasiniu iškrypėliu. Nė neįsivaizduoji, kaip mane įžeidei ir įskaudinau. Užpuolei iš pasalų ir pervėrei gležniausią mano dvasios vietą.

Tačiau visad turėjai vieną puikią savybę: ką nors sugriovęs, nepalikdavai nei griuvėsių, nei plynos vietos. Tu bemat imdavai rėsti naują rūmą — kartais iš naujų plytų, o kartais net iš tų pačių. Taisyk irgi buvai nuoseklus. Tu grūste įgrūdai man keletą gerų knygų. Juokinga prisiminti, bet „Idiotą“ pirmąsyk perskaičiau devyniolikos metų. Dar juokingiau, kad kunigaikštis Myškinas irgi buvo fizinis luošys.

Kartais man visui viskas atrodo juokinga. Sėdžiu ir dėlioju savo paties gyvenimo įvykius tarsį kokias žaidimo figūreles. Tar-

pais veik nepajėgiu šito žaidimo vertinti rimtai. Tarpais visai nenorėiu rašyti tau laiškų. Bet vis rašau, nes geidžiu tau padėti. Taisai noras nėra visai altruistiškas. Aš jau pražuvęs, aš jau nieko nebepadarysiu. O tu dar gali, kol kas dar šį tą gali.

TREČIASIS: apie mano gyvenimo knygą ir širdies ydas, apie fantasmagoriškasias sporas, melą ir mūsų visų prapultį

*Ar gali ramiai mintyti tas, kurio laukas ant
upės kranto, kurio žmona susinešė su kitu,
kurio namuose užsiveisė gyvatės?*

Kad ir kiek stengiuosi dėstyti mintis nuosekliai, ne kažki teiseina. Atmintyje įvykiai susidėsto visai ne taip, kaip gyvenimo tėkmėje. Jie įgauna visai kitokių atspalvų, kitokių svorį, jie kitaip pakvimpa. Nereikšmingos smulkmenos ūmai suklesti ir iškeruoja it kokie baobabai. Grėslios tragedijos ūmai virsta juokingomis istorijomis, kone anekdotais.

Išropodavau iš savojo Vilijampolės pusrūsio tarsi koks kirminas. Aš ir jaučiausi esąs kirminas. Pasibaisėtinas pūkuotas vikšras, kurį geriausia būtų sutraiškyti. Bjaurėjau pats savimi, nenorėjau būti savimi. Man nepatiko mano didelė galva, atlėpusios ausys, kurias slėpiau po retokais balkšvais plaukais. Nepatiko mano laibas ir duslus balsas, mano plonos lūpos ir pavandenijusios akys. Man nepatiko tasai ilgakūnis vikšras, tas baltapūkis kirminas, kasrūt išlėndęs iš savo urvo. Jo išbalęs veidas, šmėkšas ant plono kaklo, jo fanatiškos akys ir balti gyvaplaukiai ant smakro. Dieve mano, kaip jis atrodė! Jo nuskalbto kelnės buvo veik perregimos, taisyti pertaisinėti batai vis vien nuklypę, megztinis užlopytas nubrizgusios odos skiautėmis. Jo urvas irgi buvo pasibjaurėtinas: dviauokštis gultas, sudedamos lovelės ir braškanti lova su geležiniais bumbulais, tatau buvo nelyg slogaus kalėjimo kamera, sugrūsta pusiau po žeme. Net žemė nenorėjo jo nešioti, įvijo į urvą, nuskriaudė ir pažemino, savo pusrūsyje jis turbūt kėsavo prieš visą žmonių giminę.

Jis neišvengiamai turėjo būti pavyduolis, turėjo pavydėti, vien pavydėti — visiems ir visko. Aš negalėjau jo pakęsti. Negalėjau pakęsti savęs. Nepajėgiau žiūrėti į veidrodį. Toji pamėklė iš veidrodžio kėlė man panieką ir neapykantą. Už jos balzganų akių glūdėjo smegenys, verdančios keisčiausių minčių viralą. Tas pavyduolis troško būti it kokio romano herojus, turbūt norėjo, kad apie jį patį kada nors rašytų romanus, be kita ko, jis dar buvo ir garbėtroška, galėjo net tyčia įsitaisyti fizinę negalią, kad tik įsiterptų tarp herojų.

Argi galėjai tokį pakęsti?

Žinoma, kiekvienas normalus žmogus tarpais nekenčia savęs. Visad savim patenkinti yra tik kvailiai. Bet normalaus žmogaus

neapykanta sau dažniausiai trumpalaikė, didžiąja dalim dvasinė, O aš nekenčiau savęs viso ir visą laiką. Nubudęs sudvisusiam varganam patale, pirmiausia pagalvodavau: vėl atsibudau toks pat. Tik sapnuose būdavau kitoks: išdidus, grakštus, elegantiškas. Tačiau rytą vėl aptikdavau save tokį kaip visuomet. Troškau esmingai pasikeisti, bet nė nežinojau, kokia linkme turėčiau mainytis. Troškau stebuklo, tikėjau, kad vieną rytą pakirsiu visiškai kitoks. Beribė DDN smaugė mane, privalėjau ją įveikti, bet vienintelis būdas ją įveikti buvo stebuklas. Aš pats buvau įsikūnijusi DDN, tad man reikėjo įveikti save, o be stebuklo tatau neįmanoma.

Man nepavyko tapti krepšinio žvaigžde, nepavyko tapti net klasės lyderiu. Pristigau dailės gabumų, taip ir likau karikatūrų bei šaržų piešėjas, nors bandžiau netgi kopijuoti didžiųjų meistrų paveikslus. Žiūrint multifilmą apie Bjaurųjį ančiuką, į akis nejučia suplūsdavo gailios ašaros. Turėjau rasti veiklos sritį, kurioje būčiau nepamainomas, tačiau tokios turbūt nebuvo visam pasauliui. Tad kiekvieną rytą atsibudavau suniokotas ir pasmerktas. Kiekvieną rytą atsibudavau tarsi Zamza — virtęs šlykščiu vabzdžiu. Manęs niekas nemylėjo, buvau niekam nereikalingas. Visi troško mano mirties. Galbūt numirti man ir buvo geriausia, nes neturėjau jokios ateities.

Galį paklausti, kodėl apie šitai rašau. Nė pats nežinau. Tiesiog skaitau save it kokią keistą knygą. Galiu atsiversti bet kurį puslapį ir balsiai perskaityti, kas ten parašyta. Esu užbaigta knyga, žinau, kad niekas tuose apmūsojusiųose puslapiuose nebepakis. Galiu būti bešališkas ir teisingas. Manau, jog toji knyga yra pamokanti ir naudinga. Turbūt todėl ją tau skaitau — ne visą ištisai, tik rinktinius puslapius. Nors kažgi ar rinktinius, tiesiog tuos, kuriuos atsiverčiu: pradedu skaityti ir nebegaliu liautis, toje knygoje man viskas įdomu. Ta knyga — mano palikimas, o tu — mano paveldėtojas. Kiekvienas žmogus trokšta ką nors palikti pasauliui. Aš tegaliu palikti savo istoriją, palikti tik tau — tu irgi prie jos prisidėjai. Todėl privalai žinoti, kas iš to išejo.

Gal aš per daug iš tavęs noriu? Bet juk nenoriu, kad ką ypatingo darytum, nenoriu, kad ką baustum ar už mane keršytum. Tenoriu, kad mane išklausytum. Negi tas taip jau sunku?

Iškart regiu tavo primerktas akis ir sarkastišką šypseną. Gerai, atstumkim šalin tą didybę, yra ir kitų, labai paprastų priežasčių. Aš tiesiog nerandu, kuo daugiau užsiimti. Dabar man niekas nerūpi, neturiu jokių problemų, viskas taip aišku, kad nors kauk. Tegaliu sklaidyti ir sklaidyti tą savo gyvenimo knygą — kitkas man nerūpi. Todėl tik apie ją tegaliu kalbėti. Apie ją tegaliu rašyti tau laiškus.

Man maža terūpi šventųjų ir kankinių likimai. Išminčių bei politikų likimai. Man labiau rūpi mano paties likimas.

Tu pats mane mokei, kad kiekvieno žmogaus gyvenimas yra reikšmingas ir sudėtingas kaip ištisas kosmosas. Aš aiškinu tau ištiso kosmoso struktūrą — po galais, ko tau dar reikia?

Mintys ir įvykiai plūsta kaip jūros bangos, užlieja krantą, ant kurio sėdžiu vienui vienas, o paskui vėl atslūgsta. Dangaus mėlynė gaudžia kaip gūdūs vargonai, mėlynės virš manęs net per daug, tai atpildas už neegzistavusią vaikystės žydrynę. Tysau ant įkaitusio pakrantės smėlio ir sunkiai dūsuojau, nes ką tik perkirtau finišo liniją. Nejaučiu kūno, nes man jo nebereikia, nejaučiu užaujančios širdies, kurią numaldydavo tik saujos Uošvio parūpinto Bajerio aspirino. Rieškučios aspirino — rudenį ir pavasarį, pavasarį ir rudenį.

Dabar vis pagalvoju apie savo buvusią sveikatą, anksčiau tam neturėjau laiko.

Turėjau įgimtą širdies ydą, viršum manęs visąlaik kybojo Damoklo kardas. Ligi šiol nežinau, kas mano širdy buvo ydinga — lyg viena pertvarėlė per daug, lyg viena per maža. Niekad nesistengiau gerai to suvokti. Kai koks plepesnis gydytojas imdavo man šitai aiškinti, bemat jį pertraukdavau. Nenorėjau gilintis į savo kūno metafiziką. Visąlaik tikėjau mistiška žmogaus kūno paslaptim, turbūt sąsąmoningai nenorėjau pripažinti, kad žmogus tėra darniai ar nedarniai veikiantis mechanizmas. Toks buvo bene vienintelis kategoriškas tavo pamokymų nepaisymas.

Daugmaž numanau, kaip manimi dėtas elgtumeisi tu. Kuo kruopščiausiai išsiaiškintum menkiausias širdies veiklos smulkesnias. Apsikrautum medicinos atlasais ir kardiologijos žinynais. Tikriausiai net gautum širdies muliažą — ką čia šneku, būtinai gautum, kurtu lažybų, kad prasimanytum specialų, kuriame būtų absoliučiai tiksliai išlieta tavosios širdies yda, toji nereikalinga ar kreiva pertvarėlė. Demonstruotum visiems tą muliažą su keistu džiugesiu, tarytum tai būtų tavo privalumas. Na ir, žinoma, būtų drąsiai gulęs po chirurgo peiliu.

Tau visad atrodė, kad žmogaus kūnas tėra indas, mechanizmas, mašina, grubiai materialus objektas, teturįs su pačiu žmogum maža ką bendro. Žavėjaisi akupresūra, bet ir ją suvokei grynai mechanškai: sutrikus kokiai mechanizmo funkcijai, tiesiog reikėjo paspausti deramą mygtuką ir šitaip sutvarkyti gedimą. Teatrališkai piktinaisi, kad kūnas tau tik trukdo: visąlaik reikalauja maisto, gėrimo, gryno oro bei moterų, negana to, dar tolydžio genda.

O man kūnas visad atrodė sklidinąs mistiškos paslapties. Nė per nago juodymą netikėjau jokiais medicinos atlasais, nervų sistemos brėžiniais nei visokiausių vidaus organų skerspjuviais. Nė per nago juodymą netikėjau jokiais medikais. Jie septynerius studijų metus mintu melu, kad kūnas tėra mechanizmas, kurio detales galima pakeisti kitomis arba suvis išmesti. Argi galima pasikliauti taip manančiais žmonėmis?

Visad jutau, kad kūnas — ar veikiau toji mistiška jo slaptis — mane valdo. Jis veikė nenuspėjamai ir nepaaiškinamai. Įsipjovęs pirštą, ilgai žiūrėdavau į besisunkiantį kraują ir jusdavau, kad sykiu su juo iš manęs išbėga kažkas nepamainoma ir nesugrąžinama. O dar smarkiau mane baugino kito žmogaus kūnas. Kai

ėmiausi domėtis merginomis, kiekviena mintis apie moters kūną supurtydavo mane it elektra. Lytinis aktas man visad atrodė esąs magiškas ritualas, dviejų paslapčių susiliejimas į vieną trumpą laikę, bet visa aprėpiančią paslaptį, kuri gali net įžiebtį naują gyvybę, naują mistišką paslaptį. Mano širdis buvo ne kokia pompa, varinėjanti kraują, visad jaučiau, kad tai vieta, kur slypi meilė ir žmogiškumas. Jau vien todėl nė pagalvot negalėjau, kad po ją raustųsi kažki kokie mechanikai baltais chalatais.

Žmogaus širdį gali lytėti tik žyniai, apsivalę nuo viso to, kas žemiška, švariai nusiplovę ne vien rankas, bet ir savo pačių širdis.

Jau regiu, kaip žiojiesi ginčytis. Nereikia. Dabar manęs jau niekuo neįtikinsi. Manoji širdies yda kėlė grėsmę, kybančią it Damoklo kardas, man daug kas buvo pavojinga, tačiau suvokiau šitai kaip neišvengiamą savo prigimties dalį, netgi ne taip — kaip savo dvasios dalį. Mano širdžiai išties kažko stigo — jaučiau šitai nuo pat vaikystės. Jai stigo mokėjimo nuolankiai susitaikyti, romumo ir kuklumo. Ji turėjo per daug tuščiagarbystės, noro pajusti savo galią ir nerimo. Mano širdis tikrai buvo ydinga, nors su tokia buvo galima gyventi ilgai ilgai, tegu ir ne itin laimingai. Tik nereikėjo persitempti.

Tad kuo čia dėta medicina ar konkrečiai kardiochirurgija?

Taip, tu teisus, kalbų apie tai buvo — ir nemaža. Žinoma, viską ėmėsi organizuoti Uošvis. Ir, žinoma, aš atsisakiau.

Niekam neaiškinau savo suvokimų apie žmogaus širdį, kurios nevalia liesti chirurgo lancetu — jie nebūtų manęs supratę, nebūtų netgi išklausę. Beje, tuo metu ir aš pats ne per daugiausia apie tai galvojau. Mane paprasčiausiai ėmė baimė. Ta baimė nebuvo vien emocija be aiškesnių priežasčių. Bijoju labai logiškai ir pagrįstai. Jau buvau pradėjęs suvokti mūsų gyvenimo struktūrą. Čia man padėjo Uošvis, jis mėgo pasakoti tokius dalykus, kokių niekur kitur nebūčiau sužinojęs.

Dabar, kai informacijos šliuzai pas jus gerokai praverti, dažnas vis vien negali patikėti, kad viskas taip tragiškai pašlįję ir išderinta. Tad įsivaizduok, kaip turėjau jaustis aš, visa tai žinojęs jau kadų kadai ir negalėjęs nė kam pasiguosti — manim tiesiog nebūtų patikėję. Taip, taip, manim nebūtų patikėję. Juk net labiausiai užkietėję pesimistai, anuomet darę, rodės, beprotiškai drąsias prielaidas, anaip tol neatskleidė realios padėties. Taip jau esti kiekvienoje visuomenėje, kiekvienoje žmonių bendrijoje, grįstoje melu, — tebūnie tai biliardistų kompanija ar tiesiog šeima. Bet kokios taip sudarytos bendrijos eiliniai nariai net košmaruose nesusapnuoja tikrųjų žlugimo ir supuvimo gelmių, apie jas žino vien tie, kurie tvarko ir dėlioja apnuodijusius tą bendriją melus. Taip jau yra: norint ką apmeluoti, pirmiausia reikia žinoti teisybę. Aš prisidėjau prie visuotinio melavimo, tačiau meluodavau tik apie tai, apie ką žinodavau teisybę. Uošvis melavo globališkai ir kažki kodėl tarpais leisdavo man probėgšmom dirstelėti į tikrąją mūsų gyvenimo klaikenybę.

Tad bijojau gydytojų visiškai pagrįstai ir logiškai. Ne tų konkrečių žmonių, nuostabių profesionalų, kuriuos man piršo Uošvis. Netgi ne išklerusios medicinos — Uošvis žadėjo įtaisyti mane į pačią moderniausią speciligoninę. Aš paniškai bijojau tos fantasmagorijos, kurios sporos įsiskverbdomo visur, sklindė ore, užkrėtė mus visus — ir tuos gydytojus, ir mane, ir net tave. Taip, taip, net tave — kad ir kaip nenorėtum to pripažinti. Nors tu mano mokytojas, tsi viso labo žmogus, o joks žmogus nepajėgė atsilaukti prieš tas nuodingas sporas. Jos įsismelkė ne tik į žmonių smegenis, jos įsiskverbė net į daiktus: jie nebenorėjo tarnauti žmonėms, jie galėjo sugesti ar subyrėti netikėčiausiu momentu. Ir aš turėjau gulti ant operacinio stalo? Kad manęs imtųsi žmonės, apsikrėtę tomis nelemtomis sporomis? Kad mano širdį paliestų įrankiai, persmelkti tų nuodingų sporų? Tai kas, kad tie chirurgai buvo stulbinantys profesionalai — jie buvo užsikrėtę, liga slėpėsi giliai jų viduj, jos pliūpsnis galėjo prasiveržti kiekvieną mirksnį, jiems nė nesitikint. Tai kas, kad lancetus jiems vežė iš Anglijos ar Švedijos — net įstabiausias švediškasis plienas, pabuvęs tų niekingų sporų knibždančiam ore, galėjo sutrupėti, darant lemiamą pjūvį.

Tu netiki, kad tokios sporos egzistuoja? Gal jau negebi pažvelgti į dvasios veidrodį? O jei gebi — pažvelk į save. Esi tų fantasmagoriškų sporų apniktas, kaip ir visi. Jos sudarkė ir suniokojo tavo dvasią. Pagalvok pats: argi tau derėtų būti tuo, kas dabar esi? Kur tavo knygos, kur tavo veikalai, tavo minčių žvaigždėlapiai? Kur tavoji auditorija, kur tavo mokiniai, kur kalnai, į kuriuos įkopei? Ar koks žmogus, išskyrus mane, išgirdęs tavo vardą, pagarbiai nulenkia galvą?

Jeigu net tokį talentą kaip tu suėdė šios nelemtos sporos — ką jau kalbėti apie mus, eilinius mirtinguosius.

Įžvelk šitai:

Kalnai. Jie didingai stūkso, net iš toliausiai jie neatrodo žaisliniai, netgi tada, kai juos, rodos, galėtum padėti ant delno, jie lieka kalnais. Statūs rauplėti skardžiai, skurdi sausa žolė ir krūmai, jų lapai visokiausių spalvų: ir geltoni, ir raudoni, ir rudi, ir žali. Visos tos spalvos neryškios, jas gaubia rūkas, ir nė gyvos dvasios aplinkui — vien suktaragiai kalnų avinai šokčioja nuo uolos ant uolos, visą laiką kopia į viršų. Jie tikisi kažką rasti ūkanotose viršūnėse, gal ten šla ir dūlėja slapti žmonių siekiai, jų aistros ir nuodėmės. Bet žmonių čia nėra, tėra išdidūs ir grakštūs kalnų avinai, jie vis kopia į viršų, nors, rodos, ir kopti nebėra kur — aukščiau tėra sniegas, debesys ir grynas oras. Oras, oras, oras, oras.

Mes niekad nealsavom grynu oru, mes kvėpėm į save vien tas fantasmagoriškas sporas, jos darkė mūsų kūną, mūsų dvasią, net mūsų genus — kad mūsų vaikai užgimtų jau sudarkyti. Mes nieko nedarėm, kai verkiant reikėjo daryti, ir isteriškai veikėm bet ką, kai būtina buvo rymoti. Mes pralošėm savo gyvenimą — tik-

riau, aš jau pralošiau, o tu dar bandai išsigelbėti, tačiau nieko nepadarysi, jeigu aš tau nepadėsiu. Aš galiu tau padėti, aš pažįstu Uošvį, nors ir ne ligi galo.

Aš nesuprantu, kodėl jis man pasakodavo visokias baisybes, kodėl jomis beveik didžiavosi. Šito aš nesuprantu. Negi ir jam buvo būtina bent kam nors atskleisti teisybę? Jei taip, aš, žinia, buvau tam tinkamiausias. Buvau tarsi namų papūgėlė, neprijaukinama ir savavališka, kaip ir dera laukinei papūgėlei.

Bet ne, vis vien nesuprantu, kodėl jis tomis klaikenybėmis kone didžiavosi. Jis, rodės, mėgaujasi tuo absurdišku, deformuotu, fantasmagoriškų sporų išestu gyvenimu, kaip menininkas mėgaujasi savo genialiu kūrinium. Sakytumei kvietė mane gėrėtis kartu. Jį visa tai žavėjo, nors niekaip nesupratau, KAS čia gali žavėti. Koks kvaishelis gali pasipūtęs didžiulotis, kad geriau už kitus informuotas, koks biurgeris su partiniu bilietu gali mėgautis savo komfortiška buitimi. Bet Uošvis buvo protingas, galiausiai tu pats matai: jis ne šiaip gudrus ar suktas — jis protingas. Kuo gi toje fantasmagorijoje galėjo žavėtis protingas žmogus?

Tai vienas esmingiausių klausimų — gal tu žinai ar sužinosi atsakymą.

KETVIRTASIS: apie lėmimus ir stebuklo prasmę,
apie žmones be šaknų ir rutulio stūmikes

*Nelaimės tyko paukščių, sklandančių erdvėje,
įgudę žvejai traukia žuvis net iš jūros gelmių.
Kas yra neprotingumas, o kas — protas?
Kokia prasmė laikytis savo vietos? Net iš toliausiai mus pasiekia likimas — tereikia jam ištiesti ranką*

Kaip tau patinka mano parinkti senovės indų aforizmai? Gal dar parinksiu ką iš Lao Dzė ar „Kitimų knygos“ — jei prisiminsiu. Nederinu tų epigrafų pagal prasmę, tiesiog čiumpu pirmą labiau įstrigusį ir skubiai užrašau. Viliuosi mažo stebuklo: kad aforizmas tiksliai įtaikys kaip tik į savo vietą. Įpratau laukti stebuklų. Mūsų gyvenime jau nebuvo likę daugiau ko laukti.

Pirmasis realus mano gyvenimo stebuklas buvo dievdirbiškas tėvo akmuo. Dažnai išritindavau jį į kambario vidurį ir žiūrindavau, kol imdavo raibuliuoti akyse. Stengiausi suprasti, kodėl tėvas įžvelgė jame dievą. Bandžiau suvokti, koks galėjo būti tasai tėvo įsivaizduojamas dievas, ar mano tėvas apskritai galėjo prasimanyti kokį nors dievą. Turbūt taip man atrodo tik dabar, nes iš tiesų bendravau su tuo akmeniu dėl itin proziškos priežasties. Motina juo slėgdavo raugintus kopūstus, tai buvo vienintelis maistas, kurio namie visad rasdavau. Prisikraudavau dubenį tų kopūstų, pirštais kimėdavau juos į burną ir svajodavau apie stebuklą. Kažkas turėjo ateiti ir padaryti man kažį ką gera

gera. Tasai kažkas galėjo būti ir dievas, vis bandydavau jį įsivaizduoti. Bet tie įsivaizduojami dievai visi kaip vienas buvo stori ir nerangūs, jiems nė kiek nerūpėjo žmonės. O ypač jiems nerūpėjo Kauno pusrūsių paaugliai, kurių vienintelis skanėstas buvo motinų raugti kopūstai.

Manojo kambario dievas irgi buvo toks pat — šaltas kaip akmuo, glotnus kaip akmuo, sunkus kaip akmuo. Įtikėjau juo dėl savo priverstinės vienatvės — nedrįsau dėtis prie bendraamžių, su jais man buvo nejauku ir gėda. Visi jie buvo jei ne gerai, tai bent pakenčiamai apsirengę, visi jie praalkę galėjo parbėgti namo užkąsti kotletų ar ką gardaus nusipirkti, nė vienas jų nebuvo prikimštas raugintų kopūstų. O aš buvau jų sklidinas — ligi kaklo, ligi ausų, ligi viršugalvio, aš jų nekenčiau, negalėjau į juos nė pažiūrėti. Dievaži, valgydavau juos užsimerkęs, čiupdavau pirštais apgraibomis. Arba spoksodavau į savo glotnų, sunkų akmeninį dievą. Jis buvo mano pramanas, nuo vaikystės buvau prątes fantazuoti.

Vaikystėje neturėjau tikrų žaislų, todėl žaisdavau savo fantazijomis. Ir su tuo dievdirbišku akmeniu aš žaidžiau, jis buvo dar viena mano fantazija. Mudu vienijo rauginti kopūstai, abu buvom permirkę dvokiomis jų sultimis. Mudu buvom broliai, o gal dar artimesni. Mano kambarys buvo purvinas, sujauktas, baisus, o akmuo glotnus ir švarutėlis. Net raugintų kopūstų tvaikas į jį neįsigerdavo. Jis buvo veik idealus. Jis tikrai galėjo būti dievas. Nemanau, kad many anuomet galėjo rasti tikras Dievo ilgesys. Mano tėvai nebuvo tikintys, mūsų giminėje visi žiūrėjo į religiją atsainokai. Kitos tetos gal ir nueidavo į atlaידus ar sekmadienio pamaldas, tačiau tai tebuvo įprotis ir duoklė aplinkai. Mokyklinė ateistinė propaganda mane, kaip ir visus, kiek erzino, tačiau savo tikslą turbūt pasiekė: giliai tikintys žmonės man atrodė veik nenormalūs. Tiesa, kai daug vėliau ėmiausi tyrinėti savo giminę, sužinojau, kad mano proseniai išties buvo dievdirbiai. Jie tašė koplytstulpius, jais buvo nusėta visa Aukštaitija. Tačiau ir tai tebuvo sėkmė, geraširdžiai kaimiečiai noriai palaikė mano paieškas, pripasakodami vis naujų, tikriausiai nebūtų dalykų. Jie pasakojo man tai, ką norėjau išgirsti. Galėjau prasimanyti sau prosenius kokių tinkamas. Patyrę, kad ieškau savo šaknų, žmonės žvelgdavo į mane su nuostaba ir net pagarba. Mano proseniai jų pasakojimuose rodėsi vis stebuklingesni ir mįslingesni, panašūs nebe į žmones — į sakmės ar legendos herojus. Kada šitai suvokiau, lioviausi jų ieškojęs. Mums ir nereikia protėvių. Mes jų niekad neturėjom. Esam žmonės, nežiną savo šaknų, gal suvis be šaknų. Esam dirbtiniai medžiai, įbesti į dirbtinę dirvą, mūsų šaknis nutraukė ir užaugino hidroponiškai, maitindami dirbtiniais syvais. Ir mes nenudžiūvom — šiokie tokie vis dėlto užaugom. Tik nepajėgiam patys siurbtis maistingų syvų, vien laukiam stebuklų iš šalies.

Aš irgi buvau toks pat, irgi laukiau stebuklo, tačiau nebuvo kas jį sutveria. Gal todėl ir griebiausi to nelemto akmens, aš iš

jo kažį ko laukiau, kone reikalavau. Tuomet lankiau aštuntą ar devintą klasę, buvo pats laikas apsispręsti, kas būsiu, ką veiksiu suaugęs. Norėjau veikti viską iškart, verstį kalnus ir sausinti jūras, įžiebtį naują saulę ir sustabdyti vėjus. Skrajojau dausose, o laikas liepė aiškiai rinktis. Privalėjau kuo nors tapti, jau tada su-pratau, kad antraip teliksiu tuščias svajotojas ir nevykėlis. Norėjau visko, o pats tebuvoau kažį koks balzganas niekas. Mokykloje man viskas daugmaž sekėsi, bet niekas ypatingai neviliojo. Aš laukiau ženklų iš savo akmens. O vakare, kai susirinkdavo namiškiai, išeldavau klajoti. Vieni klasiškai vakarais lankė sporto treniruotes, prie jų prisilietį man neleido vargšė ydinga širdis. Kiti būriavosi skveruose ir visu garsu leido muzikas iš jau pasirodžiusių kasetinių magnetofonų. Visi jie buvo sotūs ir gražiai aprengti. Aš jau nekalbu apie kasetinius magnetofonus. Man niekur nebuvo vietos, klajojau gatvėmis, ieškodamas tos savo ekologinės nišos, tarsi būčiau galėjęs rasti ją čia pat, niūriame Kauno vakare. Grįždavau į kiemą jau visai sutemus. Sporto aikštyne gesindavo šviesas. Ir visad užtikdavau ten tą pačią merginą. Ji buvo gan dailaus veido, bet lygaus ūgio su manim ir bent dusyk stambesnė. Ji irgi leido vakarus viena. Stumdė ir stumdė ištežusiam sektorių špižinį rutulį. Ji likdavo aikštyne, net kai užgesindavo visos šviesas. Tamsoje girdėdavau jos sunkų dūsavimą, paskui užslopintą šūksmą, o galiausiai špižinio rutulio dunkstelėjimą. Ta mergina kamavosi tarsi koks Kauno nakties sizifas: nusviesdavo tą savo rutulį, paskui parsinešdavo atgal ir vėl sviesdavo. Ji buvo mano nelaimės draugė, ji buvo man pavyzdys. Vis norėjau ją užkalbinti, bet taip ir neišdrįsau. Prašnekinau tik jos trenerį, jis vargdavo su ja ligi sutemų, bet paskui palikdavo vieną. Buvau įsitikinęs, kad ji siekia būt pasaulio čempionė, gal net jau yra, kad jos sizifiškas prakaitas virsta medaliais, šlove ir pinigais.

— Pernai Stasė Lietuvos pirmenybėse užėmė ketvirtą vietą, — noriai paaiškino man treneris. — Šiomet kovosim dėl medalių.

Toji žinia mane pribloškė. Sunkiai dūsuojanti, stenanti Stasė tebuvo kažkelinta Lietuvoje, vadinasi, keliašimtoji, o gal kelia-tūkstantoji pasaulyje. Ji kamavosi, svaitydavo rutulį, kol tas įkaisdavo, net imdavo švytėti tamsoje, kad taptų keliašimtąja kelia-tūkstantąja. O aš vien kiūtinėjau tamsiomis gatvelėmis ir galvojau nežinia ką. Keliamilijoninis tad turėjau tapti?

Jau kadų kadai privalėjau nusičiupti savą sunkų rutulį ir svaityti jį dieną naktį, stenėdamas ir gokčiodamas, svaityti iki blo-gumo, ligi pamišimo, jei išvis norėjau ką pasiekti. Bet ką aš galėjau svaityti? Nebent savo kopūstinį dievą. Tas juosvas akmuo buvo vienintelis daiktas namuose, primenąs tėvą. Jo dirbtuvę konfiskavo, visus įrankius kažį kur išvežė. Galbūt šnekėdamas su akmeniu, nejučia kreipdavausi į tėvą, kuris man nieko nepaaiškino, būdamas gyvas.

Šiaip ar taip, kažkas iš to akmens man atsiliepė. Vasara tūmet buvo drėgna ir lietinga, tačiau toji diena išaušo saulėta, nors ir slogi. Saulė buvo pikta, jutau spėngiančią dangaus žydrynę net savo

kambaryje, iš kur dangaus negalėjau regėti. Troškau pakilti į padebesius, kaip dažnai kildavau sapne, bet sėdėjau prišniaukštam kambary ir nykiai bendravau su dievdirbišku akmeniu. Man buvo ilgu ir liūdna kaip niekuomet. Kaip niekad troškau, kad pasaulis man ką nors pasakytų, paaiškintų, ką turiu daryti.

— Sakyk ką nors! — užrikau ant kūpsančio kambario viduryje akmens.— Duok man ženklą! Paaiškink pagaliau, ar man verta ko nors imtis, ar geriau jau likti šiuokšle, kirminu, ar suvis nebegyventi?

Apie prapultį pagalvodavau labai dažnai. Žudžiausi mintyse tūkstančiais būdų, o dar dažniau pražūdavau ne sava valia. Mane ištikdavo nelaimės, aš nuškęsdavau, pakliūdavu po troleibusu arba tiesiog nueidavau į tolį ir ištirpdavau rūke. Jau nebesvajojau pakliūti į avariją, išsikapanoti iš jos sužalotas, bet vis vien iškopti į aukštumas. Ėmiau geisti vien prapulties. Aš bijojau gyvenimo, bijojau savo ateities. Nežinau, kodėl kaip tik tą dieną ėmiau rėkti ant to akmens. Nežinau, ar išties rėčiau tokius ar tik panašius žodžius, bet tikrai žinau, kad anuomet apie šitai išvien galvojau.

Akmuo kūpsojo ant grindų, kvailas ir patenkintas kaip kokia varlė, kaip kokia medūza. Dar spėjau pagalvoti, ligi ko nusiritau: šnekinau besmegenį nusususį akmenį, buvau menkesnis net už jį, buvau šiukšlių šiukšlė, kirminų kirminas, bejėgis pusrūsio vaikelis be jokios dvasios, be jokių galių.

Neregima dangaus žydrynė spengte spengė, Kaitra tingiai sunkėsi į mano pusrūsį, užliejo smegenis, užpylė veidą prakaitu. Smilkiniuose, rodės, ėmė pukšnoti mažytės dumplės. Ir ūmai išgirdau nelauktą dundesį ir griausmą. Rodės, traška ir lūžinėja kokio milžiniško medžio šakos. Galiausiai dunkstelėjo kaip reikiant, kažki kur aukštai viršum galvos pasigirdo šaižus dangiškas šūvis, bet keisčiausias dalykas nutiko kambario viduje. Manasis akmuo spigiai cypatelėjo ir ūmai perskilo pusiau. Taip persigandau, jog keletą mirksnių stypsojau it paralyžiuotas. Paskui visas virpėdamas priėjau prie suskilusio akmens ir atsargiai jį apčiupinėjau. Skilo jis lygutėliai, abi atsiskyrusios plėkštumos buvo glotnios it poliruotos.

Mane apramino tik pradėjęs pliaupti už langų lietus. Drungno vandens srautai garmėjo iš dangaus, skandino kaitros išėstą žemę. Be paliovos lijo tris dienas ir tris naktis. Tasai lietus įsiminė visam gyvenimui, tai buvo nelyg mažytis tvanas, rodės, jau teks rėstis nediduką Nojaus laivelį.

O suskilusį akmenį aš išmečiau, buvo baugu likti su juo vienam kambary, ypač naktį. Paskandinau jį Neryje, pliumptelėjusios į vandenį, abi slidžiašonės jo pusės neraiškiai pasakė vieną ir tą patį žodį, bet aš jo nesupratau.

Toks buvo vienintelis mano gyvenime stebuklas. Paskui daug syk esu galvojęs apie stebuklų prasmę, regis, šį tą net sugalvojau.

Stebukle stebuklinga yra tai, kad jį gali išaiškinti kaip tinkamas. Pasaulyje viskas taip darniai sudėstyta, taip nuobodžiai

paaikškinta, kad nori nenori maga patirti stebuklą. Jam negalioja jokios taisyklės, paaikškinimo jam nerasi jokioje knygoje. Niekas neprimės tau savo nuomonės. Stebuklą gali aiškintis kaip tinkamas. Tai ir yra stebuklas.

Bet aš to stebuklingumo neišnaudojau. Buvau užkietėjęs materialistas, taigi mažčiau, vengdamas mistikos. Tapau slaptingo gamtos reiškinio liudininku. Kaip žinia, gamtos reiškinius tiria fizika. Tad ėmiau karštligiškai domėtis fizika. Pasielgiau be galo pragmatiškai. Galbūt tai buvo didžioji mano klaida. Galbūt kaip tik todėl mano gyvenimas pasuko tokia nelemta linkme.

Galėjau interpretuoti savąjį stebuklą kaip tinkamas, galėjau rasti jame metafizinę atsparą visam gyvenimui, galėjau... Balazinką galėjau, o teišečiau iš to akmens tiek, kad jo dėka pasirinkau profesiją.

Žmonės, kurie deramai neįprasmina vienintelio savo gyvenime stebuklo, lieka skaudžiai nubausti.

Iš esmės rašau ne laiškus, o memuarus. Jauno žmogaus memuarus. Tuo jie ir skiriasi nuo visų kitų — prisiminimus apie savo gyvenimą rašo tik pagyvenę žmonės. O aš dar visai jaunas.

Yra ir dar vienas esminis manųjų laiškų skirtumas nuo kitokių memuarų: rašau tuos laiškus tau. O tu daug ką apie mane žinai, man nebereikia dėstyti visko nuosekliai, ištaisai pasakoti savo gyvenimo istoriją. Galiu prisiminti vien tai, kas svarbiausia.

Nepyk, kad rašau padrikokai, kad stoviniuoju prie visokių smulkmenų. Pats supranti — neturiu kur skubėti, o smulkmenų pasaulyje nėra. Jame viskas reikšminga. Ką parašysiu — tas ir liks, o kitkas galutinai pasimirš, lyg niekad ir nebuvo.

PENKTASIS: apie klasinę neapykantą ir Jakovą Zundelovičių, apie fizikos olimpiadas ir Ortegą i Gasetą

Gerieji teniršta akimirksnį, vidutinieji — pusdienį, žemieji — dieną ir naktį, blogiausieji niekad neišsivaduoja iš neapykantos

Dabar tvirtai tau sakau, kad žmogaus gyvenimas rieda likimo keliu it automobilis, vis perjunginėjant pavaras. Kalneliams ir posūkiams sėkmingai pravažiuoti reikalinga kaskart vis kita. Tų pavarų žmogaus gyvenime radau daug, bet šįsyk noriu parašyti tau apie neapykantą. Manau, jog tasai jausmas nėra nei juodėnis, nei baltesnis negu kiti žmogiški jausmai. Jis yra vienas stipinų, ant kurių laikosi pasaulio ratas. Be jo tasai ratas nesisuktų, gal net išvis subyrėtų. Tu pats mėgai sakyti: jei pakaktų vien meilės, viskas būtų pernelyg paprasta. Sutinku — vien meilės nepakanka, dar daugiau: nepakanka vien šviesiųjų jausmų, kad

žmogaus pasaulis būtų stabilus. Tas skriejantis likimo keliu automobilis tarpais privalo įjungti ir kitokias pavaras, antraip įstrigs ir užbuksuos. Be baimės ar neapykantos nebūsi tikras žmogus, o tik susižavėjęs ir apsalęs veršelis.

Taip kategoriškai šneku todėl, kad ir pats ne sykį esu trumpam virtęs tokiu susižavėjusiu ir apsalusiu veršeliu.

Kartais man net rodosi, kad neapykanta visad esti labai reali, o meilė neretai būna šiek tiek prasimanyta, pagražinta ir sufantazuota.

Šiaip ar taip, dabar noriu pašnekėti apie neapykantą. Klasinę neapykantą — taip aš ją pavadinau, ir teneįsivėldžia už tokį terminą Marksas su Leninu: ginkdie nesikėsinu į jokią visuomenės struktūros teoriją.

Aš apskritai niekad rimčiau nesidomėjau nei ekonomika, nei sociologija. O gražiojoje jaunystėje tesidomėjau suvis viena fizika. Ji pavergė mane akimaju, stebėjaisi, kaip ligi tol galėjo būti tik nuobodus mokyklinis dalykas. Visai nelauktai patyriau, kad fizika — tai veiklos sritis, tarytum tyčia sugalvota man. Buvau devintokas, pavasarį turėjo vykti moksleivių olimpiados, tad mūsų mokytojas noriai ėmėsi mane šviesti. Ūmai paaikšėjo, kad gliaudau sudėtingiausius uždavinius kaip riešutus. Nė pats nežinojau, kaip juos išsprendžiu. Neturėdavau jokio aiškaus plano, nepuldavau versti vadovėlių ieškodamas nuorodų, aš tik raiškiai įsivaizduodavau uždavinio sąlygas, o sprendimas rasdavosi savaime, lyg koks sapnas. Aš tarytum kiaurai peržvelgdavau tą mažytį pasaulėlį, kurį nusakydavo uždavinys, ir bemat suvokdavau visas jo savybes. Formules, konkretų sprendimą užrašyti man būdavo nebeįdomu, tačiau net tą atlikdavau kruopščiai ir atidžiai. Visuomet buvau kruopštus, bent kiek pedantiškas žmogus.

Fizikos mokytojas buvo apstulbintas, o kai laimėjau mokyklos olimpiadą, manim susidomėjo ir klasiokai. Anksčiau už piešinius sienlaikraštyje ir komjaunuoliškuose lapeliuose buvau pravardžiuojamas Prožektorium, dabar man prilipo kita pravardė — Galva. Iš pradžių net nudžiugau ir kone pasipūčiau, bet paskui paaikšėjo, kad joje slypi kandi pašalpa. Prasivardžiuodami klasiokai ne tiek žavėjosi mano gabumais, kiek pašiepė mano po-
vyžą.

— Žinia, tokioj galvoj nori nenori turi būti šiek tiek minčių,— sakydavo jie.

Anksčiau jie aiškindavo, kad mano pakaušyje sukrautos at-sarginės komjaunimo prožektoriaus baterijos.

Tuo metu bene pirmąsyk tapau kovotoju. Man teko grumtis ne tik su uždaviniais bei priešininkais olimpiadose, bet ir su namiškiais. Motina, patyrusi, kad nė nemanau tapti gydytoju, iškart griebė mane už plaukų. Prieš mirtį ji tapo labai nervinga. Bet blogiausia, kad manęs nepalaikė nei broliai, nei sesuo. Tik tada supratau, kokią niršulį jiems visad kėlė mano privilegijuota padėtis. Jie dirbo dieną naktį ir nejučia pavydėjo man, žinoma, ne-

juto kokios neapykantos, bet ir negebėjo įsivaizduoti mano gražios ateities kaip savos. Jie suvokė gyvenimą labai materialiai.

— Tai ne tas arklys, už kurį galėtum statyti,— sykį iržliai pareiškė Zigmas.— Aš aiškinausi: tie fizikai uždirba kapeikas ir visai neturi ko parsineš į namus. Visi jie skursta ir gadina žmonoms nervus.

— Nesakyk, — droviai prieštaravo Ona. — Jeigu dirbtų Politechnikoj, per stojamuosius galėtų paimti nemaža pinigų.

Mama vien aimanavo:

— Daktaras namuose — Dievas namuose. Mane senatvėj paslaugys. Visiems parūpins vaistų. Ir pinigų parneš gausiai.

— Konjaką jie parsineša, — skeptiškai pertarė Zigmas.— Prancūzišką. Tfu — šlykštynė! Odekolonas, į burną paimt neįmanoma.

— Čia kaip pradėsi,— pamokomai dėstė mama.— Ačiū Dievui, Levukas ne koks padraika, kol kas į burną neima. Jeigu iš pat pradžių pasakysi: konjako nereikia, duokit grynais — bus tvarka.

— Bet aš noriu būt fizikas! Noriu! — kone verkiau aš.

Tąsyk mane mirtinai apstulbino mano tylenis brolis Pranelis. Iš mūsų buvo panašiausias į tėvą, rodės, yra toks pat drovus, tačiau prabilo žiaurokai.

— Mes visi čia vargom, kad būtum daktaras,— pratarė atsiakmėjęs.— Dabar mokėk skolą. Tu mūsų skolininkas, broleli. Viską privalai grąžint su kaupu.

Jo rami ir svori žneka mane pribloškė; o galutinai sugniuždė motinos ašaros. Ji pravirko taip gailiai ir beviltiškai, kad bemat prisiečiau tapti gydytoju. Tai buvo vienintelė mano gyvenime melaginga priesaika. Tuomet jau tvirtai tikėjau, kad žmogaus kūnas nėra mechanizmas, kurį galima reguliuoti ir remontuoti. Aš negalėjau tapti gydytoju — netgi psichiatru. Tačiau prisiečiau motinai nesusimąstydamas. Paskui namuose dangsčiau fizikos vadovėlius lapais, bibliotekose išplėšytais iš medicinos atlasų. Mama ligi pat mirties buvo laiminga, kad jos Levukas taip stengiasi tapti tikru daktaru. Nė pats nežinau, ar sulaužiau savo priesaiką: tapti mediku pažadėjau vien mamai, niekam kitam, o kai stojau į Universitetą, ką tik buvau ją palaidojęs. Jai buvo jau vis vien, ji mirė mano poelgio neįskaudinta.

Bet priesaikavau perdėm melagingai. Nė negalvojau apie mediciną, vien graužiausi į fizikos uolą tarsi koks anglių kombainas. Visą gyvenimą buvau labai atkaklus. Laimėjau miesto olimpiadą, pradėjau ruoštis respublikinei, išvien krimsdamas DDN, spjaudydamas karčius josios lukštus. Visus miesto olimpiados laimėtojus vakarais ėmė ruošti kartu — buvo norima nurungti Vilnių. Mus mokė toksai Zundelovičius — kumpanosis gudragalvis žydas. Jis tikrai išmanė fiziką, o svarbiausia — puikiai nutuo-kė apie moksleivių olimpiadas, uždavinių atranką ir vertinimo kriterijus. Jis mokė ne apskritai fizikos, jis mokė, kaip reikia laimėti moksleivių olimpiadas. Ir čia gavau dar sykį pajusti gailiąją DDN. Zundelovičius veik nekreipė į mane dėmesio, aš buvau

niekam nežinomas Vilijamapolės bernelis. Visas jėgas jis skyrė specmokyklų asams. Specmokyklininkai turėjo dvigubai daugiau fizikos pamokų, jie sprendavo olimpiadinius uždavinius kasdien, jie skaitė aukštosios mokyklos vadovėlius ir svaichiodavo apie aukštas materijas. Tarp jų ištis atrodžiau kvaišelis. Jie griebdavosi uždavinio, pasitelkę naujutėlaičius blizgančius instrumentus, svaitydamiesi profesiniu žargonu, nepamiršdami pasipuikuoti. Aš imdavausi tų uždavinių it koks laukinis — plikomis rankomis, be jokių burtazodžių ir reklamos, nykiai ir tyliai. Dažniausiai išsprendavau juos pirmasis, bet nemokėjau nė pasigarsinti. Zundelovičius manęs nė nepastebėdavo.

Skelbiant vykstančių į respublikinę olimpiadą sąrašus, manęs tykojo klaiki nuoskauda. Laukiau savo pavardės, o jos vis nebuvo. Iš pradžių maniau, kad pirmiausia vardią specmokyklų asus, vėliau imsis ir eilinių mokyklų. Paskui rimtai sunerimau. Vis dar vyliausi, kad mane astitiktinai praleido, kad čia koks apsirikimas, klaida, nesupratimas. Tačiau sąrašas buvo perskaitytas, o aš taip ir likau nepamirėtas.

— O aš?! — nejučia išsprūdo man visiškoje tyloje, tame šūkse buvo viskas: ir manasis pusrūsis, iš kurio nematyti dangaus, ir prietemoje neregima rutulio stūmikė, ir perskilęs kopūstams slėgti akmuo.

Zundelovičius pažvelgė į mane lyg pirmąsyk matydamas. Pasakui visi, susirinkę nedidelėje salikėje, pažvelgė į mane lyg pirmąsyk matydami.

— Jūsų sąraše nėra! — negailestingai paskelbė Zundelovičius.

Taip, manęs ten nebuvo. Jie įrašė šlakuotąjį Zenką, kuris visai nemokėjo spręsti uždavinių, tačiau buvo apsuksruolis ir gebėjo išmintingai postringauti. Jie įrašė Natašą, tylutėlę mergelę, kuri išvis nieko nemokėjo — tačiau jos tėvas buvo Kažkas. Jie įrašė visus ar beveik visus — tik ne mane.

Nesakyčiau, kad manoji klasinė neapykanta užgimė jau tada. Turbūt ji radosi vėliau, tačiau tą pavakarę juste pajutau, kad tarp manęs ir kitų stojasi neregima siena. „Neregima siena“ — labai paikai ir banaliai pasakyta. Tasai mus skirias barjeras buvo labai įmantrus ir sudėtingas. Mes tarytum kalbėjome skirtingomis kalbomis. Mes tarytum mąstėme visiškai kitokiomis kategorijomis. Man rodėsi, kad visi jie, perkandę sultingą obuolį, pajunta visai kitokį skonį negu aš. Kad jiems visai kitaip kvepia pieva po lietaus ar senamiesčio dulkės. Jie žiūrėjo į mane, bet manęs nematė, jų akys buvo nepritaikytos išvelgti tokius kaip aš. Aš neturėjau kam pasiguosti, negalėjau būti jų suprstas.

— Jūsų pergalė miesto olimpiadoje buvo atsitiktinė, — dar negailestingiau pareiškė Zundelovičius.

Kokiai minutei virtau klaikiu antisemitu. Tasai kumpanosis žvitriaakis žydelis tvarkėsi čia kaip norėjo. Jo kibios akelės spinduliavo įsitikinimą savo teisumu ir beribe galia. Jos aiškiai man

sakė: „Vaikeli, nedrįsk priešintis, mes tave sudorosim! Sudorosim tave kaip kokį nusususį arabą Sinajų“.

Ar esi kada pastebėjęs, kaip žmogui būdinga įsikibti kokio nors savo skriaudiko bruozo? Ar pastebėjai, kaip greit mes imam nekęsti koklių žydų, armėnų, arba storulių, arba aukštaūgių, ar dar kuo nors išsiskiriančių?

Ne, aš neraudojau, nesusikramčiau ligi kraujo lūpų, neprisiečiau niekam keršyti. Kojos pačios nunešė mane į rajono komjaunimo komitetą, jis buvo pakeliui į namus. Kur dar galėjau ieškoti paguodos ir užtarimo? Namuose apie fiziką negalėjau nė užsiminti, neturėjau nei draugų, nei bičiulių, nepažinojau nė senyvo mokytojo, kantriai globojančio paauglius, vedančio juos vingiuotu gyvenimo taku. Ėjau gatve, šluostydamas riedančias skruostais ašaras, jutausi lyg Pavka Korčiaginas, nuskriaustas šturpaus niekdario. Tad kaip Pavka Korčiaginas nuėjau tiesiai į komjaunimo rajkomą. Elgiausi kaip sapne: niekad nebuvau ten lankęsis, bet drąsiai įžengiau vidun, susiradau reikiamą instruktorių ir netgi sulaikiau jį po darbo valandų. Kreipiausi į jį be jokių užuolankų, kaip kreipdavosi komjaunuoliai iš mano pamėgtų knygų:

— Atėjau pas tave kaip komjaunuolis pas komjaunuolį,— paskelbiau.— Man reikia su tavimi pasitarti.

Instruktorius buvo apstulbintas. Tasai papurtusio, nesveiko veido vyrelis, akivaizdžiai užsisėdėjęs toje itin neaukšto rango kėdėje, apsitaęs tamsiu kostiumu ir blyškiu kaklaraiščiu — amžina valdininko uniforma — tokio lankytojo, matyt, nebuvo regėjęs per visą gyvenimą. Jis žvelgė į mane lyg į ateivį iš kosmoso. Tas mane ir išgelbėjo. Jo biurokratiniai šarvai mirksniu nukrito, jis paliko trapus ir pažeidžiamas. Nors buvo dvigubai vyresnis, visai nepyko už tujinimą ir net užkaitė kavos. Išsėdėjo su manim kone valandą ir nė sykio nepertraukė. Aš gėriau kavą ir šnekėjau, atsišnekėjau už ilgus tylėjimo metus. Nepamenu, ką sakiau, nuo kavos mano smegenys palengvėjo, vis taikėsi išskristi iš kaukolės. Mintys lakstė žaibo greičiu, susitrenkdamos gimdė vis naujas išvadas ir apibendrinimus, kalbėjau sklandžiai, net pernelyg. Nuobodūs laikraščių straipsniai ir mokyklinės politinformacijos mano smegeninėje keisčiausiai susimakalavo, šnekėjau apie DDN, nors tuomet nežinojau nė tokios sąvokos, šnekėjau apie fizikos uždavinius ir Zundelovičių, apie olimpiadas ir Kauno garbę, kuri neturėtų būti ginama sionistiškais metodais, ypač jei skriaudžiamas miesto olimpiados laimėtojas, turįs visišką teisę vykti į finalą. Guodžiausi, kad manęs niekas negerbia, vis klausinėjau — kodėl negerbia, negi vien todėl, kad esu darbininko vaikas, vien todėl, kad manęs niekas neįtaisė į specmokyklą? Žinoma, nesakiau nei „proletariška kilmė“, nei „sionistiškai“, tuos žodžius ištarė patsai papurtveidis instruktorius, galiausiai tas nė nesvarbu. Svarbu, kad po dviejų dienų sužinojau, jog esu įtrauktas į išsvajotuosius sąrašus. Instruktorius neapvylė, jis paskambino ir į švietimo skyrių, ir į mūsų mokyklą, matyt, ir dar kur

nors — Zundelovičius su mumis į Vilnių nevažiavo, mus lydėjo visai kitas vyras, išvis ne fizikas.

Ligi šiol nežinau, ar išties pasielgiau kiauliškai. Tasai vizitas praėjo lyg sapne, atpyliau valandos monologą spontaniškai, nė kiek nesusimąstydamas. Nemanau, kad Zundelovičiaus gyvenimas po to būtų palengvėjęs, bet, antra vertus, juk jis pats kal-tas. Aš koviausi už save, koviausi už teisybę. Aš buvau teisus: tąsyk respublikinėje olimpiadoje savo kategorijoje užėmiau trečią vietą, iš visų kauniečių buvau antras.

Tarkim, būčiau niekur neužėjęs, niekur nevažiavęs, nieko neįaimėjęs. Gal būčiau iš nuoskaudos apskritai užmetęs fiziką. Ar šitaip būtų geriau? Ir kam geriau? Man, Zundelovičiui ar pasaulio teisybei?

Beje, Zundelovičius po poros metų išdūmė į Izraelį. Tuo metu išvažiuojant reikėjo gausiai apmokėti visus diplomus, mokslinius laipsnius ir dar ką tik nori. Jakovas Zundelovičius nepagailėjo nė dvidešimties tūkstančių, tačiau ištrūko į Izraelį. Kaip retas Lietuvos žydas, ten ir pasiliko gyventi. Keisčiausia man pasirodė, kad pasirinko naują profesiją. Jis ėmė šlifuoti deimantus juvelyrinėje dirbtuvėje. Jam niekas nekludė įsidarbinti fiziku, jį dargi kvietė Haifos universitetas, bet jis tapo deimantų šlifuotoju. Pasirodė, kad turi tam neregėtą dievo dovaną. Gal kaip tik aš padėjau jam atrasti tą keistą talentą.

Bet vis prisimenu ir prisimenu pirmąjį gyvenime vizitą į rajkomą, nerišlią, kavos tvinksnų smegenyse padiktuotą prakalbą — ir man darosi neramu ir negera. Anksčiau to išvis neprisimin-davau. Dabar, kai rašau tau laiškus iš anapus, vis dažniau ir dažniau apie tai galvoju. Radau tame rajkome ne tik užtarimą, ten pirmąkart pajaučiau savo galią. Pirmąsyk gyvenime patyriau, kad galiu keršyti mane įskaudinusiems, kad galiu įveikti DDN. Trumpam pralaužiau neregimą DDN sieną, įsiterpiau į mokyklinių fizikų draugiją, net pramokau jų žargono, rodės, tapau visai panašus į juos. Deja, šitaip temaniau, kol buvau pakviestas į svečius pas Korneliją. Kornelijos akys buvo pačios žvitriausios mūsų bendrijoje, o būdas pats geriausias. Ji susivadino kone visus mokyklinius fizikus, nes turėjo kur juos susikviesti. Jos tėvų namas buvo milžiniškas, jame buvo galima pasiklysti. Ant sienų čia kabojo paveikslai, o svetainės kampe didingai stūksojo fortepijonas. Vaisino čia sumuštinais su lašiša bei ikrais, o išgerti pasiūlė tikro burgundiško. Šitai dar pajėgiau pakelti, bet kai vakarėlis kiek įsismagino, mane ištiko šokas.

Ligi tol bendrijoje būdavo šnekama vien apie fiziką, o tą vakarą jie prašneko apie viską. Ūmai pasirodė, kad mes suvis skirtingų pasaulių gyventojai. Pirmiausia jie pavartė naujus Kornelijos albumus, Dali ir Miro, šnekėjo kažką apie linijas ir spalvas, o aš vėpsojau kaip paskutinis mulkis. Minkšti Salvadora laikrodžiai rodė mano mirusį laiką, pašaipios Miro figūrėlės smagiai tyčiojosi iš manęs. Paskui Gediminas paskambino kažką liūdno ir elegiško, visi suklego apie garsus, pauzes ir ritmus, kažkas angliš-

kai deklamavo Bleiką, kažkas kalbėjo apie prozodijas, garsyną ir cezūras, aš pasprukau iš svetainės, pasislėpiau Kornelijos tėvo kabinete, bet nė čia jų gyvenimas nepaliko manęs ramybėje, knygų nugarėlės tyčiojosi iš manęs, čiažė per veidą neregimais vytiniais. Man regis, verkiau iš bejėgiškumo, ačaros riedėjo skruostais, o galvoje tebuvo skausminga tuštuma.

Nepavydėjau jiems juodu pavydu, jis buvo baltas ir liūdnas. Nesijaučiau paniekintas, jie nesirengė manęs niekinti, gal jiems net atrodė, kad aš irgi dalyvauju pokalbyje, svariai aptarineju Dali ir Miro. Nesijaučiau sugniuždytas nei įžeistas, bet mano galvoj buvo tuštut tuščia, ne kaip dykumoj, o kaip kosminėj beorėj erdvėj, kurioj dar neužgimė ne tik gyvybė — išvis jokia materija. Tvirtai žinojau, kad gamta nepakenčia tuštumos, kad anksčiau ar vėliau mano galvoje rasis kažkoks luistas, kažkoks materijos krešulys. Jis ir atsirado, besėdint išminties dulkėmis pravkipusiam kabinete. Tasai skausmingas luistas, tasai pirminis krešulys buvo manoji klasinė neapykanta.

Aš vis planuoju parašyti maždaug tokį laišką Leninui:

Gerbiamas Vladimirai Iljičiaul

Jūs, sekdamas Marksu, nemaža šnekėjote ir rašėte apie visuomenės klasinę struktūrą. Apie klases, jų uždavinius ir tikslus. Turėjote galvoje klases, apibūdinamas ekonominiu pagrindu — pagal santykį su gamybos priemonėmis.

Apie šias klases mums buvo daug šnekama ir mokykloje, ir universitete — tikriausiai ne itin giliai, tikriausiai net primityviai. Bet apie jas šiek tiek nusituokiu.

Bet kodėl Jūs pristigote laiko ko nors mane pamokyti apie kitokias klases? Gal ne klases, gal kastas, grupes, gal stratus — žodžiu, kodėl man nieko nepaaiškinot apie žmonių susiskirstymą pagal dvasią, pagal jų santykį su kultūros vertybėmis? O tokios klasės yra, tikrai yra. Ir tokia klasinė nelygybė dvasingam žmogui kur kas skaudesnė už ekonominę. Kai neturi kuo gražiai apsiręgti ar socialiai pavalgyti, nėra taip skaudu, kaip tąsyk, kai suvoki, kad nuoga ir alkana yra tavoji žmogiška dvasia, kad esi dvasios skurdžius, dvasios luošys...

Ne, šito laiško irgi neišsiųsiu. Ne todėl, kad Leninas supyktų ar įsisteistų. Sako, jis mokėjo kantriai gilintis net į menkiausio žmogučio problemas. Nerašysiu tokio laiško todėl, kad nemoku tiksliai nusakyti, kas mane kamuoja. Bet bandysiu paaiškinti tau, kokia buvo manoji klasinė neapykanta.

Nekenčiau jų iš visos širdies — tų profesorių dukrelių, tų akademikų sūnelių, nekenčiau todėl, kad jie turėjo galimybes, kurių aš neturėjau ir negalėjau turėti. Pavydėjau baltu liūdnu pavydu jų fortepijonų, bibliotekų, paveikslų, pavydėjau jų žinių, elegancijos, išsiauklėjimo — visko, ką jie gavo su motinos pienu. Man šitai buvo nepasiekiamą. Tai, dėl ko turėjau kovoti, grumtis

kruvinomis rankomis, jie gaudavo be menkiausių pastangų — tarsi rytinę kavą į lovą. Dar baisiau — jie nuo vaikystės žinojo, ko reikia ieškoti, ko siekti, kaip tobulinti dvasią. Tai, kas man buvo klaikiausia mįslė ar šurpi kankynė, jiems buvo it atversta knyga. Ne, aš nepamaniau (o taip galėjo atsitikti!), kad jie mai-vosi, apsimeta, kad visos jų dvasinės žinios niekam nereikalingos ar bent jau man nereikalingos. Aš net pernelyg gerai suvokiau, kad, norėdamas užsiropšti ligi jų aukštumos, turiu mąstyti ir tobulėti, dirbti dieną naktį ir dar daugiau. Ne, aš nepanorau nusitempti jų žemyn ligi savo lygio (o tokie norai dažnai nugalil!), aš supratau, kad privalau pats pakilti aukštyn. Bet kokia nuoskauda mane užplūdo šitai suvokus! Koks neteisybės pajautimas!

Turėjau startuoti tarsi sporto varžybose, kur visiems reikia bėgti penkis kilometrus, o man — penkiolika. Aš tarsi kopiau į Džomolungmą nuo papėdės, kopiau be jokių įrankių ir palydovų, o kiti startavo iš puikiai įrengtos aukštikalnių stovyklos su desimtimis šerpų nešikų.

Bet pasiryžau vis dėlto nugalėti! Taip, taip, taip, — nugalėti visus tuos profesoriukus ir akademikytes. Aš turėjau, privalėjau juos pralenkti. Kaip tik taip — ne pasivyti, o pralenkti! Aš dar turėjau laiko, mane varė pirmyn manoji klasinė neapykanta. Taip, jiems buvo šimtąsyk lengviau, taip, jiems visi padėjo. Aš ėjau vienas vienužis, neištirtais maršrutais, galėjau kiekvieną mirksnį nugarmėti į prarają, tačiau turėjau juos pralenkti — jų nevarė pirmyn ir aukštyn tokia galinga jėga, kaip manoji neapykanta!

Nebesvajojau būti šlubas ar bekojis, paralyžiuotas ir bejėgis. Privalėjau būti sveikas ir galingas — tiek, kiek bus gamtos leista. Man nebuvo galima kankintis, stengiantis užkopti laiptais, kuriais sveikieji užbėga per keletą sekundžių. Man reikėjo treniruoti savo dvasios raumenis, kad įveikčiau net stačiausius šlaitus, kur visi klumpa.

Aš parašiau laišką Ortegai i Gasetui:

Mielas Ortega!

Skalčiau Jūsų „Maslų maištą“. Gal ir ne viską supratau, bet turbūt suvokiau esminę Jūsų minties giją. Jūs manote, jog kultūra žlunga, kada ją bando pasisavinti tamsiosios masės. Galbūt, galbūt. Aš ir pats manau, jog labai ydinga sumenkinti, suprimityvinti kultūrą vien tam, kad ją be vargo suvoktų kuo didesnis kiekis žmonių. Tačiau Jūs nuėjote ne ta linkme. Jūs užtiksavote šį liūdną faktą, ir tiek.

Laikyčiau Jus genijumi, jei būtumėt pamokęs, kaip vienam, konkrečiam tos tamsios masės atstovui pasiekti tikros dvasinės kultūros, jos nė kiek nemenkinant. Taip, mielas Ortega, masė visada sudaryta iš atskirų vienetų. Ir tie vienetai — ne musės, ne mikrobai, o žmonės.

Jums, matyt, nepaliko įspūdžio Talmudo teigimas, kad kiekvienas žmogus yra nelyg atskira visata su milijardais saulių. Taip, atskira visata, o ne šluokšlinas masių elementas.

Todėl jaučiu Jums klasinę neapykantą, gerbiamas Ortega. Jūs išmintingas kaip visi velniai, tačiau pamanėt, kad išmintis yra jūsų vieno (jūsų klasės, kastos, grupės, strato) privilegija.

Kiekvienas, kuris bando kurti teoriją remdamasis vien esamais status quo, labai klysta. Nėra tokio status quo, kurio nebūtų galima pertvarkyti. Labai klysta tas, kuris lipina niekinamą etiketę prie didžiausios žmonių minios, nė nesirūpindamas, kad toje minioje būtina atsiras tyresnių ir žmogiškesnių negu jis pats. Labai klysta kiekvienas, kuris yra taip smarkiai savimi patenkintas.

Niekam neišdaviau savojo termino „klasinė neapykanta“, suprasdamas, koks jis netikslus ir neaiškus. Tie žodžiai nereiškė to, ką jie paprastai reiškia. Aš bijojau, kad žmonės, išgirdę juos, pabūgs manęs ar pradės patys manęs nekęsti — kitokia, juoda ir negera neapykanta.

Neišdaviau savojo termino prasmės nė tada, kai jį nelauktai ištarei tu, kai pasakei man, žvelgdamas sunkiu, gniuždančiu žvilgsniu:

— Aš jaučiu jiems klasinę neapykantą!

Gal ir blogai, kad nieko tau nepaaiškinau tada, bet, kaip matai, galiu paaiškinti dabar. Tąsyk man buvo nejauku ir net pikta, nes turėjai galvoje Uošvį.

— Tai net ne klasė,— šūkavai tu,— tai neapibūdinamas visuomeninis konglomeratas, tokio niekur kitur nerasi. Tai devyngalvė hidra: nukerti vieną galvą, o atauga dvi. Tai mūsų prapultis!

Tąsyk tu, toks šaltakraujis ir ciniškas, klaidingai įsiutai. Tave retai pergalėdavo emocijos, juo baisiau atrodydavo kiekvienas toks pliūpsnis. Tu atsivėrei man, dar menkai mane pažinodamas, tu smarkiai rizikavai. Pats pameni — kaip tą nesunku prisiminti! — jog už tokius dalykus anuomet galėjai... na, tarkim švelniai: smarkokai susigadinti gyvenimą.

Dabar apie tai daug ir drąsiai kalbama. Toji tavo nekenčiama klasė kukliai vadinama „biurokratija“. Nežinau, gal tai išties tėra biurokratija, ir tiek. Tačiau tasai žodis man atrodo per menkas, neišraiškingas, visai nebaisus. Aš pritariu tavo bauguliams: reikia pramanyti visai naują žodį: klaidų, fantasmagorišką, sloginantį — tokį žodį, kuris iškart keltų virpulį, siaubą ir norą veikti.

Iš čia, iš anapus, daug kas matyti geriau negu jums, besigrumdantiems realių įvykių sūkuryje. Matau, kad eini teisingu, tikruoju keliu. Matau, kaip baiminiesi juo eidamas. Patikėk: kiekvienam žmogui tėra vienintelis tikras kelias — jo įsitikinimų, jo teisybės suvokimo kelias.

Tu viską suvoki teisingai, mielas mano mokytojai. Tu klaidingai bijai, kad į naujas aukštumas mus ims vesti tie patys, tik

skubiai pamainę kaukes. Taip dažniausiai ir atsitinka, jei tik neįvyksta tikra revoliucija. Šviesesnėje epochoje iškart garsiai prabyla tie, kuriuos žmonės jau pažįsta — o visų blogiausia, kad žmonės tokiais tiki, klauso jų žodžių, kažkodėl visai nesuvokdami, kad tie pripažintieji susilaukė garbės ir suklestėjo anksčiau buvusioje fantasmagoriškoje epochoje. Žmonės tiesiog nepajėgia apie tai pagalvoti, nenori kvaršinti sau galvos — tokie jau jie yra.

Jei suėksi pačią protingiausią pasaulyje mintį — jos niekas neišklausys, visi iškart paklaus: o kas jis toks?

Ir aš tavęs klausiu: o kas tu toks? Ką veikei visus tuos fantasmagoriškus metus? Kodėl nepasiekei, kad tavo vardą minėtų nors keletas tūkstančių, nors keletas šimtų vertų žmonių?

Kodėl panorai likti niekam nežinomas?

Dabar lakstai su savo kapitaliniu rankraščiu „Persitvarkymas Albanijoje“, tačiau kol kas tepasiekei tiek, kad tave pastebėjo ir įvertino Uošvis.

Beje, tai nemaža. Tapti Uošvio priešu — begal garbinga. Jei tapai Uošvio priešu — gali sakyti, kad gyvenimą nugyvenai ne veltui. Jis iš tų retų žmonių, kurie kreipia dėmesį ne į vardą, ne į parašą po mintimis, o į pačias mintis.

Numanau, kodėl išvadinai Lietuvą Albanija. Bemat pajutai Uošvio ir jo klikos atsiribojimą nuo griaudėjančių aplink įvykių, slaptą norą jiems pakenkti. Iškart demaskavai jų šūkį, tarpais aiškiai išsakomą, tarpais tik skaitomą tarp eilučių: „Pas mus viskas ir taip nuostabu, pas mus visai nereikia nieko keisti“. Pajutai jų demagogiją, neretai pagardinamą tautiniais motyvais: girdi, čia, Lietuvoje, viskas vyko protingai ir teisingai, nesąmonės dėjos kitur, tegu ten jie ir tvarkosi, o pas mus viskas gerai! Kai sudreba jų sostai, jie nesidrovi imtis net tautinės demagogijos — kad tik niekas niekur nepakistų. Kad viskas liktų išties albaniskai nekinama.

Čia tu teisus, Tomai. Iš anapus mums viskas begal gerai matyti: visa didžioji šurmuliuojanti šalis suskilo į galybę mažyčių, užsisklendusių ir savavališkų albanijų, kur vietiniai karaliukai tenori vieno — kad niekas niekur nekistų.

ŠEŠTASIS: apie saugumo jausmą ir didžiąją bendriją,
apie televizinius žanduočius, abejingumą
ir vidinę emigraciją

Dėlei pagalbos kitiems teka upės, dėlei pagalbos kitiems duoda pieną karvės, dėlei pagalbos kitiems mezga valsius medžiai, dėlei pagalbos kitiems daro savo darbus geri žmonės

Noriu parašyti tau apie žmogaus savybę, kuria mudu labiausiai skyrėmės. Turiu galvoje saugumo jausmą. Sakau „saugumo

jausmas", nes geresnio apibūdinimo nesugalvoju. Tai miglota sąvoka, bet pasistengsiu ją paaiškinti. Tu mane suprasi. Tu mane tikrai suprasi.

Tu pats daug kalbėdavai apie tai, tiesa, visai iš kito galo. Kalbėdavai apie gebėjimą visad išlikti savimi. O tasai nenugalimas potraukis bet kuriomis aplinkybėmis apginti asmeninę savimone, būtinai likti savimi iš esmės yra atvirkščias manajam „saugumo jausmui“. Toliau rašysiu šiuos žodžius be kabučių. Mudu pernelyg gerai vienas kitą pažįstam, kad ginčytumės dėl terminų. Svarbu suprasti, ką vienas kitam sakome.

Žmogui būtinas saugumo jausmas. Žmogui būdingas noras būti būrio, grupės, minios apsaugą, noras nelikti vienam prieš visą pasaulį. Ar supranti mane? Tikriausiai nesupranti, nes esi grynolis individualistas. Tu jautiesi saugus tik būdamas vieniui vienas. Aš šitaip jaustis niekad nemokėjau. Visad stengiausi padėti kitiems, mainais gaudamas jų pagalbą. Vaikystėje, paauglystėje labiausiai kankinausi kaip tik todėl, kad negalėjau rasti tos kitų pagalbos ir apsaugos. Todėl mane taip baugino pasaulis.

Juk ne šiaip sau paaugliai isteriškai buriasi į bendrijas, bet kokias, kokias pakliuvo — kad tik nereiktų būti vieniems su savimi. Berods La Briujeras yra sakęs, kad visos žmogaus nelaimės kyla iš nemokėjimo būti vienam su savimi. Mane visad buvo smelkte persmelkęs toksai nemokėjimas, ta nelemta gniuždanti negalia. Nuo pat vaikystės pamenu savy augant klaidų pasaulio bijojimą. Manęs niekas nemokė būti vienam su savim, būti savim pačiu, o tu atsiradai mano gyvenime pernelyg vėlai. Manęs to nemokė nei mokykla, nei namai. Su pavydu žiūrėdavau į savo seseris ir brolių: Zigmas bendravo su futbolininkais ar kitokiais sportininkais, jie gyveno bendrijoje, įveikdavo savo baimę kartu. Ona bendravo su kitomis audėjomis, jos kartu vaikščiojo į šokius, turėjo savų paslapčių ir bendrų siekių. Klasiškai buvo susiskirstę grupelėmis grupelytėmis, jei kuris tardavo žodį, gerai žinojo, kad jį bemat palaikys dar bent keli. Tik aš buvau vienas kaip pirštas.

Koks, kieno pirštas?

Kitas gal būtų didžiavęsis savo nepriklausomumu, o manyje vis labiau tarpo baimė, gili juoda baimė. Aš nė mirksnį nesijaučiau saugus. Manęs niekas negynė, o pats aš nesijaučiau galįs apsiginti. Manęs visai nedžiugino toji tariama laisvė nevykdyti jokių įpareigojimų, neklausyti jokių nurodymų. Aš troškė troškiau apsaugos. Galėjau išeiti į sunkiausią žygį, bet tik ne vienas, tik sykiu su kitais. Galėjau nuversti kalnus, bet tik apsuptas bendraminčių, tik sykiu su kitais. Antraip nebūčiau jautęsis saugus.

Protingesni, didingesni už mane žmonės dažniausiai ieško atsakymų vieni, o paskui žiauriai kankinasi dėl savo vieatvės. Tiesa, jų nesmaugia baimė, bet jie klaidiškai kamuojasi, negalėdami rasti bendraminčių, bent klausytojų, galinčių ir norinčių suvokti jų mintis ir siekius. Paprastiems žmonėms tokie dalykai nerūpi. Aš manau, jiems labiausiai rūpi saugumo jausmas. Didieji rauda,

kad vienatvėje dūsta jų mintys. Eiliniai dreba, kad vieni nepajėgia gyventi.

Ar supranti mane?

Aš kalbu ne apie meilę, ne apie artimą, tave suprantantį žmogų. Kalbu apie saugumo jausmą, kurį suteikia bendrija. Šiek tiek jaudinuosi, nes niekaip negaliu apibūdinti, kas čia svarbiausia. Vis laikiu aiškios minties, ūmai ateisiančios į galvą ir viską išspręsančios, o jos kaip nėra, taip nėra. Bandysiu paaiškinti tau viską pragmatiškai, racionaliai, nors toks paaiškinimas nė man pačiam nieko nepaaiškina.

Toks žmogus kaip aš linkęs aukoti savo asmeninę laisvę, da-
lį savo individualybės kokiai nors bendrijai, aklai paklusti jos taisyklėms ir disciplinai, kad tik mainais gautų tai, ko jam labiausiai reikia — saugumo garantiją. Jeigu ją ištiks nelaimė, jeigu ją kas prirems prie sienos, toks žmogus nesijaus pražuvęs — tvirtai žinos, kad bendrija jam pagelbės, nepaliks jo vieno. Už tai reikia mokėti, neretai itin brangiai, tačiau jokia kaina nėra pernelyg didelė, kai moki už amžiną saugumo jausmą.

Toks žmogus sutinka paaukoti dalį savęs, kad likusioji dalis visad būtų apsaugota.

Alternatyva tokiam keliui tėra viena — tavasis kelias: kiekvieną akimirsnį išlikti savimi, neaukoti nė krislelio savimonės, tačiau visą laiką žinoti — kiekvienoj padėty, bet kurioj situacijoje niekas tau nepadės, atsakysi už save pats, kausiesi pats ir pralaimėsi pats. Ir niekad nebūsi apsaugotas.

Šneku logiškai, gal net protingai, tačiau šneku ne tai, ką reikėtų. Vis nemoku deramai pasakyti. Supranti, nelyginant būtų astmatikas, tau tolydžio stigtų oro; kankintų amžina baimė uždusti, ir gerai žinotum, kad pagelbėti gali tik bendrija, tik joje gali jaustis saugus: kai vėl užeis dusulio priepuolis, bendrija paskolins tau oro, bemat įteiks deguonies pagalvę, be kurios tave tikriausiai ištiktų mirtis. Nelyginant plauktum per beribę jūrą, su siaubu laukdamas žudančio mėšlungio, vienas bemat nuskęstum, o būdamas bendrijos nariu, tvirtai žinotum, kad greta plaukia valtis, iš kurios tau visad nusiųs gelbėjimosi ratą. Tasai saugumo jausmas visų svarbiausia, už ją gali mokėti bet kuo.

Buvau kaip tik toksai žmogus, paika ir nedora būtų apsimes-
ti, kad buvau kitoks. Didžiuma žmonių yra tokie, jie tik apsi-
meta, kad begal saugo ir puoselėja savo individualybę, o iš tiesų atkunta, tik jUSDami bendrijos paramą.

Aš visą laiką ieškojau bendrijos, prie kurios galėčiau pritapti, kuriai mažiausiai reikėtų aukoti, kurios tikslai ir siekiai būtų do-
riausi ir geriausi.

Visų svarbiausia yra to saugumo jausmo kaina. Norint įsigyti žmogžudžių bendrijos apsaugą, reikia pačiam žudyti žmones. Norint užsitikrinti homoseksualistų paramą, reikia pačiam tapti pederastu.

Nežinau, kodėl taip yra, tačiau šiam pasauly patys bjauriausi žmonės neretai jungiasi į pačias galingiausias bendrijas. Jei nori

užsitikrinti galingą apsaugą, turi pats pavirsti bjaurybe. Štai kur slypi tragedija: tvirčiausią apsaugą suteikia visokiausios mafijos bei nusikaltėlių klanai.

Paauglystėje bandžiau įsiterpti į sportininkų draugiją, bet į ją manęs neleido šleiva, ydinga širdis. Įsiterpiau į mokyklinių fizikų bendriją. Ši bendrija, rodės, buvo ideali, jai veik nieko nereikėjo aukoti, tereikėjo dorai atsiduoti fizikai, ir tiek. Bet aš prie jos nepritapau. Jutau nenugalimą klasinę neapykantą tos bendrijos nariams, negalėjau žengti su jais koja kojon, galėjau su jais tik kovoti. Kovojuo dorai, džentelmeniškais metodais, tačiau šitai buvo anokia išeitis.

Negalima jaustis saugiam bendrijoje, kuriai jauti priešišumą.

Be to, visad abejoju, ar gali intelektualų draugė būti tikra bendrija. Matyt, vis dėlto negali. Intelektualai yra pernelyg dideli individualistai. Jie nelinkę aukotis, jie pernelyg save vertina. Jokia tikra bendrija neįmanoma be aukojimosi, be pagalbos kitiems.

Kur kas vėliau, jau baigus universitetą, mane užspeitė vienas dieviškas fizikos teoretikas, toks žydas rusiška Solovjovo pavarde.

— Tu tyras kaip krištolas,— paskelbė man jis.— Tu gali būti teisėjas.

Po velnių, aš tikrai nebuvau tyras kaip krištolas! Bet nesiginčijau.

— Esu vienišas kaip vilkas,— dėstė man žydas Solovjovas.— Ir kaip tas vilkas mintu dvėseliena.

Jis buvo liūdnas, kaip žemę pardavęs, jo veidas buvo pajuodęs ir sukritęs. Ką tik buvo mirusi Solovjovo sesuo Riva.

— Kas aš per padaras? — krintosi Solovjovas.— Per laidotuves ir po jų kankinausi dėl vienintelio dalyko: kad šitai gali sukliudyt man kurti fiziką. Įsivaizduoji? Aš viską tik taip vertinu: padės man tai kurti fiziką ar kliudys. Įsivaizduoji? Nueinu pašūkaut į futbolo varžybas, bet ne todėl, kad man patiktų futbolas. Vien todėl, kad tas pašūkavimas padeda mano fizikai. Aš išsirėkiu, atsipalaiduoju, man geriau galvojasi. Aš viską taip vertinu. Aš nebe žmogus, o velniai žino kas. Ir ko aš šitaip siekiu? Šlovės? Gyvenimo prasmės? Nobelio premijos? Kam visa tai reikalinga? Ne, aš tavęs klausiu: kam visa tai reikalinga — man pačiam?

Šit kokie būna tikri fizikai. Veltui paskubėjau pareikšti, kad fizikų bendrijai nieko nereikia aukoti. Argi gali pritapti prie tokios draugės? Juk ir tu pats nepritapsi prie fizikų bendrijos.

Beje, visi mes, norim to ar nenorim, priklausom vienai didelei bendrijai — lietuvių tautai. Apie ją aš tau dar parašysiu.

„Gerbiamas“, „mielas“, „brangus“ — tokie žodžiai čia būtų tikra šventvagystė. Nė nežinau, kokį kreipinį pasirinkti. Gal kreiptis į jį kaip kokiam amerikoniui — „dėde Džou“?

Dėdė Džoul

Rašau, idant pareikščiau tau savo neapykantą. Ir nemanyk, kad, sėkmingai pasimiręs, amžiams išvengei pareigos skaltyti tokius laiškus. Manau, tai yra tau bausmė: ligi amžinybės pabaigos turėsi skaltyti vien šitokius laiškus. Nieko daugiau neveiksi — vien skaltysi smerkiančius laiškus.

Nenagrinėsiu tavo juridinės, politinės ar moralinės kaltės. Šitai atliko ir dar milijoną kart atliks kiti. Aš panagrinėsiu tik vieną mažytį tavo metafizinės kaltės aspektą. Išreikšiu neapykantą principams, kuriais grindei savąją bendriją.

Neminėsiu netgi tavo štvėš nusikaltimų. Jagoda, Ježovas, Berija ir panašūs, žinia, buvo unikalūs siaubūnai, bet ir juos paliksiu kitiems. Mane labiausiai šokiruoja tavosios bendrijos principai. Tu atėmei iš savo aplinkos žmonių pagrindinį bet kokios bendrijos pamatą — saugumo jausmą. Būdamas greta tavęs, niekas negalėjo jaustis saugus. Tu prarijai Buchariną viešai, o Kirovą prarijai slapčia. Netgi tuos, kurių nespėjai sukrimesti, išvien laikei persmelktus siaubo ir įtamos. Tu kalinai šalies prezidento žmoną, ne vieną savo aplinkos nario giminaitį. Net savo dešinėsios rankos Molotovo giminės tu nepagalėjai. Greta tavęs niekas negalėjo jaustis saugus. Šia prasme buvai išties unikalus, kito tokio dvidešimtas amžius nežino. Net Hitleris sergėjo savuosius.

Tai siaubinga tavo metafizinė kaltė. Tu pažeidei amžinus bet kokios bendrijos principus. Jeigu žmogus negali tikėtis apsaugos net iš bendrijos, kuriai aukoja save,— tokiam pasauly išvis neįmanoma gyventi.

Aš prisišliejau prie komjaunimo aparato kažkaip nejučia, lyg ir atsitiktinai. Papurtveidis komjaunimo rajkomo instruktorius, mano gelbėtojas ir Zundelovičiaus niokotojas, atkiūtino į mūsų mokyklą su dideliausia komisija ir maloniai mane užkalbino. Tuo metu mus smaugte smaugė visokiausios komisijos: mat mūsų komjaunimo sekretorius prisigėręs susimušė šokiuose, o blogiausia — skyriuje svaidėsi garsiom pavardėm ir grasino milicininkams, nors iš tiesų jokių aukštų ponų nepažinojo. Tad šie, suirzę, kad jų pavardės valkioja kažkoks pienburnis, pjudyte užpjūdė mūsų vargšę mokyklą. Be manojų instruktoriaus neapsiėjo nė viena komisija. Matyt, jis juto pomėgį niokoti žmones.

Niekaip nepamenu jo pavardės, tik jo akis. Jos buvo gražios, dangiškai žydros, bet absoliučiai be žvilgsnio. Jis sakytum įdėmiai žvelgdavo į pašnekovą, o žvilgsnio nebuvo. Vis stengiausi prisiminti, ar taip atrodė ir prieš metus, kai atėjau pas jį skusti Zundelovičiaus. Galai žino — tuomet į akis jam nežiūrėjau. Dabar jis vaikščiojo mokyklos koridoriais ir visur kaišiojo savo nosį: pro duris įlisdavo apvalus papurtęs veidas, tačiau jo akys, rodės, negali nieko matyti — jos buvo be žvilgsnio.

Tasai bežvilgsnis žmogus ir pasiūlė skirti nauju komjaunimo sekretoriumi mane. Buvau ramus ir geras, turėjau krūvą olimpiados prizų, o komjaunimo komitete triūsiau nuo mažumės — vis leidau sienlaikraščius ir komjaunimo prožektorių. Bet labiausiai bežvilgsnis žmogus pabrėžė mano proletarišką kilmę.

Vėliau dažnokai matydavau jį televizoriaus ekrane. Jis tolydžio visus ko nors mokė. Gerokai pasilypėjo nomenklatūros laiptais, prasibrovė į televizijos ekraną ir vis kažko visus mokė. Atrodė vis toks pat bežvilgsnis, tačiau viską stelbdavo jo žandai. Tie žandai kaskart didėjo: plėtėsi, augo, kol galiausiai nugulė jam ant pečių, pasklido į šalis, užgožė visą ekraną, rodė, tuoj užgoš visą pasaulį. Tasai instruktorius — dabar jau nebe rajkomo — pasižymėjo ištis unikaliais žandais. Jo pavardės taip ir neišdėmėjau — net keista: juk tiek kartų ją girdėjau ar mačiau parašytą. Gal tas žmogus tiesiog neturėjo pavardės — kaip kad neturėjo žvilgsnio?

Jis ir dabar dažnai šmėkšoja televizoriaus ekrane, norėdamas gali jį pamatyti. Jis niekur nedingo. Jis net nepamainė savo žodyno, tik pridūrė keletą naujoviškų terminų. Jis ir toliau sėja po visą Lietuvą tas fantasmagoriškas sporas, kurios ėdė ir žlugdė mus metų metais. Tu teisus, Tomai, rašydamas, kad Albanijoje niekas negali kisti. Po velnių — jei būtų galima visus tokius ištis ištremti į Albaniją!

Kiek nukrypau į šalį. Juk bandau tau pasakoti apie komjaušinimą, pirmąją savo bendriją, o ne apie kokius bežvilgsnius žanduočius.

Paskirtas mokyklos sekretoriumi, dar nesijutau pakliuvęs į didžiąją bendriją. Mane tik nustebino mano iškėlimas — ir jo turinys, ir forma. Tais jaunatviškais laikais dar gebėjau justti didžiojo melo grimasas. Niekas iš mokinių, niekas iš mokytojų nė nesirengė siūlyti manęs. Buvo šnekama apie įvairias kandidatūras, bet apie mane niekas nė neužsiminė. Tačiau apsireiškė papurtveidis instruktorius, ir buvau vienbalsiai išrinktas kaip tik aš. Netgi mažumą įsiželdžiau: jis juk nieko neišmanė apie mūsų mokyklą, apie mūsų aktyvistus. Norėjau net atsisakyti, bet mane suglumino visų abejingumas. Jie galėjo pakelti rankas už bet ką, jiems buvo absoliučiai vis vien. Nusprendžiau, kad ir man turi būti vis vien — juo labiau kad mokykloje beliko praleisti mažiau nei metus. Bet vis dėlto tais laikais dar gebėjau justti didžiojo melo grimasas.

Buvau paskirtas sekretorium formaliai, tad ir pareigas vykdžiau formaliai. Man kur kas labiau rūpėjo fizikos uždaviniai ir Kornelijos tėvo biblioteka. Daug vėliau, jau po studijų, Kornelija man pasakojo, kaip pamaži ėmė manęs nekęsti. Leisdavau jų name ištisas dienas, ji apsiprato su mano didele galva ir mįslingais žvilgsniais, norėdavo, kad ją pamyluočiau, o aš vien aiškinau jai apie perskaitytas knygas. Tuomet dar nieko neišmaniau apie moteris.

Aš išvis apie nieką neišmaniau.

Kornelijai gyvenimas ne itin nusisekė. Kai jos tėvą suėmė, rodė, vargšėlė išeis iš proto. Net aš buvau apstulbintas: jos tėvas buvo tikras mokslininkas, protingas žmogus — kam jam prireikė tų kyšių už stojamuosius egzaminus? Tik vėliau supratau, kad jis niekino savo algą, laikė tokį atlyginimą už jo sugebė-

jimusi ir darbštumą tiesiog pasityčiojimu. Jis mirė lageryje, legenda skelbė, jog kažki kokie baisingi kaliniai pralošė jį kortomis ir papjovė, nors gal jis viso labo nukrito nuo kokių pastolių. O vargšė Kornelija pasiutusiai greit nusivalkiojo. Po tėvo turtų konfiskacijos ji negalėjo suvokti, kaip jai reikės gyventi pačiai, iš savo uždarbio. Bandė užsidirbti grožiu, vėliau protu, galiausiai pabandė suderinti tuodu savo privalumus ir tapo profesionalia aukštų viršininkų sekretore. Paskutinįsyk mačiau ją beprarandančią jaunatvišką grožį, rūkančią cigaretę po cigaretės, net pernelyg gerai suprantančią, kad jos gerosios dienos (jeigu jas buvo galima vadinti gerosiomis) jau baigėsi.

Kornelijos man tikrai gaila, anuomet ji buvo viena iš retų neabejingų. Betikslis gyvenimo ir ateities nebuvimo nuojauta sklandė viršum mūsų visų kaip šlykštusis nakties paukštis. Rodės, kuo jaunesnis yra žmogus, kuo platesnė ir įvairesnė prieš jį turėtų plytėti ateitis, tuo mažiau prasmės jis regi savo gyvenime. Visą laiką mačiau šitai — gal ir buvau naivus, bet niekad nebuvau kvailas. Aš bent troškiau kažko neapibrėžto, bent šio to siekiau, o mano bendraamžiai, rodės, gyvena sustojusio laiko karalijoje, kur bet ko siekti beviltiška, nes kiekviena siekiamybė reikalauja pakitimų, o sustojus laikui, niekas kisti nebegali. Tas abejingumas, toji savotiška nebūtis buvo nepagydoma liga, sukelta nelemtųjų fantasmagoriškų sporų. Mudu su tavim veik niekad apie šitai nekąlbebom, šnekėdavom apie aukštas materijas. Šnekėti apie tai atrodė pernelyg banalu — tarytum rimtu veidu skelbtum, kad medžiai sudaryti iš medienos, o oras — iš deguonies ir azoto. Toji fantasmagorinė epidemija buvo fundamentalus, nepamainomas mūsų egzistencijos faktas, ir tiek. Gal tu gyvenai apskritai neįsudaręs tos klaidingos epidemijos. Turėjai unikalų gebėjimą bendrauti vien su protingais žmonėmis, tikriausiai — išgauti iš kiekvieno žmogaus proto kibirkstėlę. Visad žavėjausi, kaip įstengi net iš paskutinio kvailio išsunkti keletą visai išmintingų sakinių. Tačiau tai tebuvo žaidimas, fikcija, gal net mėgavimasis savimi. O iš tiesų tu — atleisk man, mokytojau, — nepažinai mūsų kasdienio gyvenimo. Tu aukai ir gyvenai keistame intelektualų rezervate, o tai ne kažki ką geriau nei gyventi indėnų rezervate. Tai anachronistiškas, nerealus pasaulis. Tavo įpročiai, žmonių vertinimo taisyklės, net tavo kalba tiko vien tavajam rezervatui, o su žmonėmis iš kitur nė nesistengei bendrauti. Tu daug ko nežinojai ir nenorėjai žinoti. Todėl taip nuosekliai aiškinu tau dalykus, kurie daugumai žmonių akivaizdūs.

Mane nenumaldomai kamavo, kad mano bendraamžiai neturi jokių siekių. Šito niekaip negalėjau suprasti. Nesuvokiau, kodėl nė vienas (beveik nė vienas) nenori tapti ta vakarine rutulio stumdytoja, dūsaujančia ir kriokuojančia tamsoje; arba pamišusiu fiziku, rašančiu formules net šaukštu sriubos lėkštėje; arba ironišku išminčium kaip tu — tiesa, tai ne kiekvienam pasiekiamas. Jie nenorėjo nieko, jie į viską iš anksto spjovė. Jie iš anksto pasiskelbė, kad viskas — visui viskas! — neturi prasmės. Kad

viskas pasaulyje fiktyvu: ir pareigos, ir ordinaai, ir turtai, ir net meilė.

— Ožiai! — klykaudavo šokių salėje Henka Ilganosis, mėgdžiodamas kažkurią rusišką roko grupę.— Žiūriu į jus ir matau — jūs ožiai! Jūs tik išoriškai primenat žmones, bet viduj jūs tikri ožiai!

Suprantama, jis turėjo galvoj ne save ar savo draugus, o suaugėlius, pirmiausia turbūt savo tėvą. Jo tėvas buvo miesto komiteto instruktorius kultūros reikalams ir sėkmingai kariavo su beužgimstančiu roku. Bet didžiausias jo pasiekimas, visos jo veiklos kvintesencija buvo nuolatinis Dramos teatro žlugdymas. Henkos tėvelis smaugė tą vargšą teatrą tiesiog meistriškai, sakyčiau, netgi su įkvėpimu. O sūnus su ne menkesniu įkvėpimu kovėsi su tėvu ir jo kolegomis, kol galiausiai tapo smarkiai nubaustas — mat vieną vakarą, rasi, ilgai tam rengęsis, vidury šokių ūmai paskelbė:

— O dabar sudainuosim jums „Sokrato bliuzą“. Sokratas buvo pirmasis, garsiai pasakęs: žmonės, pažiūrėkit, kas jus valdo!

Neįsidėmėjau nė vieno tos dainos žodžio, bet tą vakarą pirmąsyk įsižiūrėjau į Henką. Jo nosis išties buvo neįmanomai ilga, turbūt tik dėl milžiniško ūgio jo nepravardžiavo Nykštuku Nosim. Jo akelės buvo mažos ir iš pažiūros kvailokos, veidas plokščias ir neišvaizdus. Tačiau tą vakarą pamaniau, kad jis ne visai toks kaip dauguma. Jis turėjo keistą tikslą, neapibūdinamą siekį — jo dar nebuvo pakandusios tos fantasmagoriškos sporos. Po to vakaro jo grupę galutinai sudorojo, prikerė jiems vos ne antitarybinę veiklą, o Henkos tėvą ištiko apylengvis infarktas. Ne dėl sūnaus — vien dėl grėsmės savo karjerai. Tasai tipas nepaisė jokių biologinių dėsnių — galėjo paaukoti tikrą sūnų, kad tik palytėtų dar laipteliu aukštyt.

Niekas Henkos negynė, niekas jam nepadėjo, publika buvo sujudusi gal porą savaitių — kol šokiams pradėjo groti kita grupė. Beje, kaip tik tuo metu ėmė nebelikti ir pačių šokių, kokius pamenu aš — atsirado diskotekos, kurioms nebereikėjo nei dainų tekstų, nei gyvų muzikantų.

Aš bandžiau užstoti Henką — ne žodžiais, o darbais. Pakviečiau jį burti naują grupę ar dainuoti solo per mūsų komjaunimo vakarus. Jis pažvelgė į mane kaip į visišką pusprotį, jis net pasipurtė. Paskui ilgai ilgai slampinėjo Laisvės alėja, augindamas vis ilgesnius ir ilgesnius plaukus. O galiausiai įsidarbino konservatyviausiame estradiniame ansamblyje. Vėliau matydavau jį su smokingo tipo švarku ir peteliške po kaklu. Atrodė gan elegantiškai, nors jo nosis taip ir liko beviltiškai ilga.

Kad ir norėjau pagelbėti Henkai, pats nereiščiau jokių protestų. Man visad magėjo vienyti, o ne kiršinti. Tiesa, Henka man tuomet patiko labiau nei didžiuma kitų. Jis turėjo tikslą, o žvelgdamas į kitus, vis pamanydavau, kad jie tokie pat ožiai kaip ir tie, apie kuriuos kriokė Henka. Tikriau — net ne ožiai, dar tik oželiai ir ožkytės.

Jie buvo bevaliai niekdariai — štai kas jie buvo. Jie pasiskel-

bė niekiną visui viską, o jų panieka reiškėsi kapitaliniu nieko neveikimu. Tuo metu dar nebuvo „kompoto“, to lietuviško heroino, pakakdavo saujelės psichotropinių tablečių ir gan paprastos filosofijos. Tuo metu madingi pasidarė žodžiai „vidinė emigracija“. Nežinau, kur susivėlę ir pasipūtę „vidiniai emigrantai“ nuklausė tą terminą, bet puikiai mačiau jo realią prasmę. Tai buvo nuostabus alibi nieko neveikti. Jei kas norėjo nieko neveikti, tai ir neveikė, o paklaustas, kodėl nieko neveikia, mįslingai atsakydavo: aš vidinėje emigracijoje. Man su jais eiti nesinorėjo. Jie niekur nėjo. Jie stirksojo vienoje vietoje.

Tu, aišku, vogčia šaipaisi, nors ir stengiesi išlaikyti rimtą veido išraišką. Ak, eiti su „vidiniais emigrantais“ man nesinorėjo, o ištraukti į komjaunimo aparatą man buvo pats tas? Suprantu tavo pašaipą, Tomai, nes kaip tik tu ir buvai vienas iš retų tikrųjų emigrantų — be jokių kabučių. Bet suprask ir mane. Aš norėjau gyventi ir ką nors veikti. Gal nė nesirinkau kelio, veikiau jau jis mane pasirinko. Dabar, kai daugeliui išimti kaiščiai iš burnų, visi — daugiausia tie, kurių burnos niekad ir nebuvo užkimštos — ūmai pasidarė labai išmintingi ir urmu praregėjo. Komjaunimas — tai formalinė organizacija, komjaunimo aparatas — tai biurokratų perykla, ir taip toliau, ir panašiai. Visi tokie gudrūs, taip viską suprantą, kad net baisu. Aš daug ką supratau jau tuomet, jutau gniuždančią klaikiųjų sporų veiklą, tačiau bent esu doras ir prisipažįstu, kad tas man nekėlė baisaus protesto. Mes visi — taip, taip, visi! — buvom taip sukaustyti minties, kad *status quo* yra absoliučiai nepajudinamas, jog nekreipėm dėmesio į galybes nesąmonių. Aš irgi nekreipiau — kaip ir visi. Aš tiesiog stengiausi nors šį tą veikti, nors šio to siekti. Nepuoselėjau naivių vilčių, nemaniau pertvarkysiąs viską taip, kaip derėtų pertvarkyti. Manęs visai neviliojo aparatinė karjera, mane domino patsai komjaunimas kaip jaunų žmonių bendrija. Ji buvo tokia, kokia buvo, turėjau pakankamai sveiko proto ir blaivios nuovokos, kad nė nesvajočiau kardinaliai keisti jos struktūrą. Bet nesirengiau ir tapti pasyvia, beveide jos dalimi. Man rodės, — ir dabar rodosi, — kad viską gali pakeisti tik patys žmonės. Man rodės, kad jei į bendriją ateinu aš, — su savo siekiais, troškimais, idėjomis, — vadinas, privalau ją pagerinti, patobulinti pačiu savo dalyvavimu, juo labiau sąmoningomis pastangomis.

Nesijuok iš manęs. Rašau kaip tik tau, nes tikiu, jog iš manęs nesijuoksi. Galbūt nesu itin išmintingas, gal nesu labai išsilavinęs, galbūt mano mintys nėra jau tokios didingos ir neginčytinos, bet aš bent jau nemeluojau nei tau, nei sau. Man nėra jokios prasmės meluoti, nenoriu apsimeluoti net iš netyčių. Todėl vengiu bet kokių vingrybių, stengiuosi dėstyti viską kuo nuosekliau ir kuo paprasčiau.

Vingrybes galėsi panarplioti tu, jei tau pasidingos, kad viskas buvo kur kas painiau, negu man rodėsi.

Taip, aš begal nuoširdžiai tikėjau, kad jei komjaunimo darbo

imsiuosi aš — doras, ganėtinai tyras, atkaklus, — būtinai įstengsiu pakeisti ir pagerinti tą bendriją. Suprantama, nesirgau didybės manija, nesirengiau pamainyti visos milžiniškos organizacijos. Tačiau šventai tikėjau, kad būtinai pakeisiu savo aplinką: mokyklos, vėliau fakulteto ar savo technikumų jaunatvišką bendriją. Buvau tuo įsitikinęs ir mačiau greta esant bendraminčių.

Gal pameni, kaip mudu susiginčijom, o tu nejučia iškvotei mano paslaptį: aš maniau, kad komjaunimo organizacijoje yra ne daugiau kaip dvidešimt procentų tikrų komjaunuolių, o visi kiti — balastas.

— O aš, o aš, — gudriai prisimerkęs klausei tu, — o aš ar tikras komjaunuolis?

Jau tada labai tave gerbiau, jau tada buvai man pavyzdys daugeliu atžvilgių. Bet aš visad buvau doras, tai buvo viena didžiųjų mano nelaimių.

— Ne, tu nesi tikras komjaunuolis, — iš susijaudinimo rydamas seiles, išpoškinau aš. — Ir tikriausiai niekad nebuvai.

Tu gardžiai kvatojaisi, o aš niekaip nesupratau kodėl. Aš juk nežinojau, kad tu ir nesi komjaunuolis. Buvau įpratęs, kad komjaunimo bilietus turi visi — išskyrus chuliganus, nusikaltėlius ar religinius fanatikus. Tačiau anų juk nepriimdavo ir studijuoti.

Tokie yra gyvenimo paradoksai: aš tave gerbiau, kone garbinau, buvai man pavyzdys, tačiau nesirengiau priimti tavęs į savo bendriją. Patikėk, per šimtą mylių buvo matyti, kad tau nereikalinga išvis jokia bendrija, kad jei į kokią netyčia pakliūtum, bemat ją sudarkytum ir demontuotum. Gal net nejučia, be jokių piktų kėslų, bet neišvengiamai demontuotum. Tokia jau tavo prigimtis: tu viską narstytum, ieškotum ne vienybės, o skirtumų tarp žmonių, kol iš bendrijos liktų krūvelė individų. Tu taip suvoki pasaulį. Tau gerai. Tu, kaip pats kažkada sakei, esi pats sau partija. Tokių žmonių reta, absoliučiai daugumai kaip vanduo, kaip oras reikalinga bendrija.

Daugybę kvailysčių, nusikaltimų žmonės padaro vien todėl, kad pakliūva į nederamą bendriją ir per savo silpnumą aklai paklūsta jos taisyklėms.

Manau, turiu teisę tai tvirtinti — juk žinai, kokia buvo paskutinioji mano bendrija.

SEPTINTASIS: apie tave ir apie Virginiją, apie keistus atsitiktinumus, kurie esti begal dėsningi, apie nesnaudžiančią Uošvio akį

Kas pasistiebia, ilgai neišstovi. Kas eina dideliais žingsniais, ilgai neišvaikščioja

Rašydamas vis stengiuosi įsivaizduoti tavo veidą, išvysti tavo akis. Dažniausiai prisimenu tave tokį, kokį pamačiau pirmąkart, nors dabar tu visiškai kitoks, tavo veidas raukšlėtas ir su-

vargęs, o akys nebespinduliuoja beribiu pasitikėjimu savimi. Kai išvydau tave pirmąsyk, stovėjai ant pakylės, priimdamas fizikų olimpiados laureato taurę, ir žvelgei į salę atsainaus valdovo žvilgsniu. Bet labiausiai krito į akis tavo neregėtai ilgi, pečius ir nugarą nugulę auksiniai garbanoti plaukai. Tąsyk temačiau tave iš toli, neišidėmėjau nė tavo pavardės.

O po trejeto metų išvydau tave fakulteto koridoriuje. Buvau naujokėlis, dar žalias fuksiukas, aplink visa atrodė neįprasta ir įdomu, bet labiausiai į akį kritai tu. Per pertrauką tarp paskaitų stovėjai fakulteto fojė ir rūkei. Prie tavęs tolydžio kas nors priedavo, rodė kažkokias knygas ar užrašus, įsiteikiamai juokavo. O tu stypsojai atsainia valdovo išraiška, linkčiojai vieniems, kažką aiškinai kitiems, baksnodamas pirštu į tas knygas bei užrašus, ar šypsojaisi klausydamas peršamų tau pokštų. Iškart tave pažinau, nors buvai nusikirpęs savo ilguosius plaukus.

Paklausiau kažkokio senbuvio, kas tu toks, o tasai nusteбęs kilstelėjo antakius:

— Čia juk Kelertas!

Po tokio atsakymo nebeliko nė ko klausti. Iškart pajutau tau pavydą, bet kartu ir nenugalimą ryžtą — prisiečiau sau, kad jei po keleto metų koks nors fuksiukas paklaus senbuvio, kas aš toks, jam bus su nuostaba atsakyta: čia juk Levas Ciparis!

Tais pirmaisiais studijų metais jaučiausi vienišas kaip niekad. Dievaž, jutausi kaip koks ateivis, kaip pasakos didvyris, pasiūstas į platųjį pasaulį atlikti metafizinės užduoties: nueik tenai, kur nežinai, atnešk tą, nežinau ką. Buyau vienui vienas ir be galo liūdnas. O tu kiekvieną pertrauką stovėjai po užrašu „Rūkyti draudžiama“, be paliovos rūkei ir žvelgei į mane savo piktokomis akimis it koks dievukas, abejingai stebįs varganų žmonių šurmulį ir beviltiškas pastangas. Tikriausiai manęs nė neišskyrei iš kitų, bet man kažki kodėl atrodė, kad įdėmiai seki kaip tik mane, slapčia vertini mano poelgius. Dabar galiu prisipažinti: stengiausi tau patikti, ką gera padaręs, pirmiausia galvodavau, kaip tu šitai įvertinsi. Tatai naivu ir juokinga, tačiau turbūt natūralu. Mano motina mirė pavasarį, broliai, išgirdę, kad stoju į fiziką, tik gūžtelėjo pečiais, tikrų draugų neturėjau. Man buvo būtina į ką nors remtis, kuo nors sekti, prasimanyti viršesnįjį bičiulį, gyvą pavyzdį ar idealą. Ir aš prasimaniau tave. Tu pats dėl to kaltas: margaspalvėje fakulteto veidų maišaty atrodei lyg ryški dėmė. Tavo veidas buvo mąslus, piktokas ir išvargęs — didžiai tinkamas viršesniajam bičiuliui. Jau tada mintyse kreipdavaisi į tave, siūsdavau tau begarses žinias.

Tačiau turėjo praeiti dar gerokai laiko, kol galėjau kreiptis į tave nebe telepatiškai, o tiesiogiai. Tie pirmieji studijų metai vis atrodė man keisti ir nelogiški, nors turbūt buvo ir dėsningi, ir lemtingi. Didžioji lemtis manęs laukė Sibire, kur nusibeldžiau po pirmojo kurso, įsirašęs į kovinį studentų darbo būrį. Paskui buvo šnekama, kad viskam rengiausi iš anksto, taikiau į karjerą lyg

į taikinio dešimtuką. Buvo šnekama, kad mane jau tuomet kėlė aukštyn gauruota Uošvio ranka. Visa tai nesąmonė. Tuo metu nė nepažinojau Virginijos. Išvykau kaip eilinis statybos būrio narys. Mano tikslas buvo aiškus ir paprastas: man reikėjo pinigų. Tiems statybos būriams gerai mokėdavo. Galėjau per vasarą užsidirbti bent porą tūkstančių, anuomet šitai man buvo svarbiausias pasaulyje dalykas. Aš važiauvau medžioti pinigų, gerų pinigų, o ne šlovės, karjeros ar panelės Virginijos. Man stigo visko: ir knygų, ir drabužių, ir net maisto. Beviltiškai stengiausi nors pramisti iš savo stipendijos, o kitkam turėjau užsidirbti. Pirmakursių laborantais dirbti neprilmdavo, naktimis eidavau į prekių stotį krauti vagonų. Man būdavo sunku, buvau silpnokas. Tačiau atkaklus kaip visi velniai. Tempdamas kokį cukraus maišą ar keidamas anglių sklidiną kastuvą, kaskart tikindavau save, jog tai mano didysis žygis, jog kaip tik šis maišas, šis kastuvas yra svarbiausias barjeras, kurį turiu įveikti. Jei neįveiksiu jo — nieko gyvenime nepasieksiu. Išmokau dirbti sunkų fizinį darbą vien valios pastangomis. Raumeningi vaikinai greta manęs lepdavo, o aš laikiausi. Tik tolydžio klausydavausi savo šleivos, ydingos širdies. Ji pykdavo ir užaudavo, ji nenorėjo dirbti tokiu ritmu, o aš ją įkalbinėdavau. Dievaži, šnekėdavau su ja, tarpais liepdavau, o tarpais maldaudavau, kad ji nekvailliotų, kad plaktų normaliai, kad dar nesustotų. Ir ji man pakludavo, liūdnei atsidusus dar sykį kitą sušlubčiodavo, bet pagaliau imdavo plakti lygiai ir vienodai. Galėdavau atlaikyti vieną tokią naktį per savaitę, tačiau to pakakdavo antrai stipendijai užsidirbti. Vasara turėjo mane išgelbėti, ji turėjo paversti mane turtuoliu, kone milijonierium. Po vasaros aš turėjau maudytis gulbės piene ir misti triufeliais. Vasara Sibire buvo mano didysis išsipildymas, mano svaja ir kartu didžioji pergalė. Sibiras šimtams tūkstančių lietuvių sudarkė gyvenimą, o man privalejo už tai atlyginti, duoti atpildą.

Bet Sibiras nieko nenorėjo duoti veltui. Mes statėme karvides bei kažkokius sandėlius, reikėjo dirbti po dvylika valandų per parą, miegoti palapinėse ir misti nežinia kuo. Man tai buvo įprasta, o kai kurie lietuvaičiai ėmė skysti ir dejuoti. Mūsų būrio vadas buvo visai nieko vaikiną, tačiau įsigeidė žmoniškų darbo sąlygų. Jis nesuprato Sibiro — tasai tarsi pamėkliškas žvėris troško kraujo ar bent kruvino prakaito. Net paprasčiausias keltuvas čia tebuvo svajonė, medžiagų reikėjo vykti už keliasdešimties kilometrų, vykti kaip į mūšį: ką iškovosi — tas tavo. O mūsų komisarą įsigeidė žmoniškų sąlygų, jis ginčijosi ir riejosi, jis mosikavo su tarties tekstu ir ieškojo teisybės. Jis tarsi koks tredjunionų vadas visas jėgas eikvojo kovai už dirbančiųjų teises. Jis nesuprato to pamėkliško žvėries elgesio taisyklių: šis sutiko gerai atlyginti, bet tik už klaikų vargą. Kitko čia nebuvo ir negalėjo būti.

Tu gal sakysi, kad aš tiesiog susitaikiau su žaidimo taisyklėmis. Taip, aš visad mokėjau laikytis žaidimo taisyklių, bet tąsyk ne tas buvo svarbiausia. Dangus tą vasarą buvo pašėlusiai gied-

ras, saulės šviesa persiliedavo tiesiai į žoles ir lapus, ji buvo kone apčiuopiama, sruvendavo pro pirštus, ją buvo galima gerti. Vos pradėjus dirbti ankstyvą rytą, apšvalgdavo galva, pasijusdavau, kad ir aš kaip augalas geriu saulės šviesą, kad man nereikia nė valgyti, galiu dirbti, dirbti ir dirbti, kol švies stebuklinga Sibiro saulė. Aš dirbau ir dirbau, prie manęs šliejosi kiti, o mūsų komisaras vis maištavo, ginčijosi ir kovojo su vėjo malūnais, kol suvis pagrasino streiku. Streiko niekas nebūtų pakentęs, nutraukti darbą paprasčiausiai būtų reiškę nutraukti sutartį. Lyg tyčia, pas mus atsibeldė „Komjaunimo tiesos“ korespondentas, jis ir pasiūlė būriui išsirinkti naują komisarą.

— Nepatarčiau jums grįžti namo nutraukus sutartį,— mąsliai postringavo jis, maukdamas neskleistą spirimą.— Apsijuoksit prieš visą Lietuvą. Komjaunuoliai išsigando sunkumų! Komjaunuoliai pareikalavo minkštų lovelių ir paukščių pieno!

Mūsų komisaras buvo aukštas ir dailiai nuaugęs. Per mėnesį Sibire spėjo užsilauginti gražią garbanotą barzdą. Jis tikrai tiko į vadus. Išdidžiai nužvelgė visus ir gero aktorius balsu paklausė, kas čia talkytų į jo vietą ir ką darytų, jį pakeitęs.

Ir čia aš neištvėriau. Iš visos besitvenkiančios audros tesu-pratau viena, tačiau labai aiškiai: jeigu iš čia paspruksim, neuždribsim nė kapelkos, o į kitus būrius dezertyrų nepriims — nei šlemet, nei kitamet, niekada. Žinojau, kad privalau likti čia ir įkalbėti kitus. Tai buvo vienintelis kelias. Privalėjau visus suagituoti, priversti, užhipnotizuoti.

Dažnai sakydavau įvairias kalbas mintyse, prieš užmigdamas. Įtikinėdavau ir mokydavau visus didžiai protingų dalykų. Bet pirmąsyk prabilau iš tikrųjų. Man anaipatol nebuvo sunku, buvau taip nusikalęs, kad nejutau įvykių realumo, lygiai gerai galėjau manyti, kad sapnuoju. Nepamenu, kaip juos visus įtikinėjau, tik žinau, kad tvirtai pareiškiau: mes galim ne tik pastatyti visa, kas numatyta, bet ir sumūryti dar vieną karvidę viršaus — jos labai stigo kolūkiui. Realiai mąstant, tai turbūt buvo nesąmonė, bet tuo metu nepajėgiau mąstyti realiai. Ant vienos svarstyklių lėkš-tės buvo visų mano vilčių žlugimas, o ant kitos nelauktai nukrito primiršti paauglystės metų marazmai: Pavka Korčiaginas, beko-jai herojai ir dirbtiniai sunkumai, kuriuos siūliau susikurti. Šnekė-jau kaip koks stalininio realizmo literatūros herojus. Kviečiau į tos sumautos karvidės statybą tarsi į kokį kosmoso užkariavimą.

Mes tikriausiai būtume žlugę ar išgaišę pusbadžiu, tačiau šau-nųjį tribūną, naująjį būrio komisarą Leoną Ciparį ūmai parėmė gera reklama. Mūsų korespondentas ne vien maukė neskleistą spirimą. Jis pajuto aukso gyslą. Spontaniški naujojo komisaro rin-kimai buvo bemat pagarsinti visos srities spaudoje, pas mus ma-lūnsparniu atskrido srities komjaunimo komiteto sekretorius. Ūmai atsirado ligi valiai statybinių medžiagų ir kareiviškų mėsos kon-servų. Mums sudarė šiovias tokias sąlygas, o mes arėm kaip juo-

di jaučiai. Tik buvęs mūsų vadas ir dar keturi barzdočiai išskrido namo, išvadinę mane štreikbrecheriu.

Nė nesistengiau susivokti, ką jie ten burba, aš dirbau ir žinojau, kad dabar tikrai gausiu savo pinigus. Taip ir nutiko. Mes, pastatėm visas karvides bei sandėlius ir dar vieną karvidę viršaus. Man, kaip komisarui, už vasarą išrašė tūkstantį aštuonis šimtus rublių. Galėjau du metus ramiai gyventi. Tačiau ne tas buvo svarbiausia. Aš pagaliau pajutau šventą bendrijos jausmą. Mūsų komjaunuoliškas būrys tuos pusantro mėnesio buvo tikra bendrija, tvarkiau ją kaip išmaniau, man rodės, teisingai, jokių didesnių barnių nė sykio nekilo — netgi dalijantis uždarbį. Aš įsitikinau, kad mano idėjos ir svajos turi prasmę, turi realų pagrindą.

Bet svarbiausia, kad Sibire sutikau Virginiją. Ne iš karto atkreipiau į ją dėmesį, bet pamaži ėmiau vis dažniau pastebėti. Ji buvo mįslinga ir vieniša. Kuo ilgiau į ją žiūrėjau, tuo labiau negalėjau suprasti, kas ją čia atvijo. Draugijos ji čia neieškojo. Pinigų jai nestigo, tai buvo matyti iš visko: iš jos drabužių, daiktų, iš viso elgesio. Nebuvo pratusi prie sunkių darbų, tačiau neįmanomai skaniai gamino valgyti. Ji nebuvo graži, tikrai nebuvo graži, — gerai pamenu šitai iš anos vasaros, — paskui nebegalėjau jos vertinti ar su kuo lyginti.

Žiūrėdavau į ją, o paskui primiršdavau, imdavau galvoti apie ją prieš užmigdamas ir vėl porą dienų nė nepastebėdavau. O ji daugiausia vaikščiojo viena, visiems būdavo vienodai maloni, vienodai atidi ir vienodai neprieinama. Kaip paskelbė būrio štabo etatinis cinikas Ramūnas, joje iškart užuosdavai gerą veislą.

— Ji arba kokia kunigaikštė, — aiškino Ramūnas, iškėlęs smilių, — arba slapotos galingos sektos narė! Jūs tik pažiūrėkit, kaip ji savim pasitiki, kaip sugeba visą laiką išlikti aukščiau kitų, nieko neįžeisdama. Ji kaip princesė. Įmeskit jai į gultus žirni!

Komisaraudamas dirbau kiek mažiau fizinio darbo, vis lanksčiau kolūkio paskirtu „Uaziku“, vežiodamas iš karinio dalinio konservus. Virtuvėje nuolat sutikdavau Virginiją. Man ėmė rodytis, kad ji tokia kaip aš. Tokia pat tyli, taip pat turi savo slapčių siekių, taip pat negali garsiai jų paskelbti. Ji buvo man artima, bet vis nedrįsau jos užkalbinti, išvis nesutikdavau kokioj atokesnėj vietoj. Su merginomis buvau nedrąsus, Virginija mane masino, o kartu baugino. Nužvelgdavo didelėm rudom akim ir nieko nesakydavo. Užsimuš — neįspėsi, ką ji galvoja. Gal nori su tavim pabendrauti, o gal slapčia šaiposi. Ją visą laiką gaubė liūdna paslaptis. Vieną sekmadienį užtikau ją atokiau nuo palapinių ir statybų, giraitėje palei upelį. Sekmadieniais mes nedirbdavome, toks buvo griežtas mano įsakymas. Jokie entuziastai, jokie uždarbio mėgėjai neturėjo teisės nė prisiliesti prie plytų. Iš savo brolio futbolininko gerai žinojau, kad, dirbant sunkų fizinį darbą, vieną dieną per savaitę būtinas visiškas poilsis. Paskelbiau būriui, kad net Dievas septintą dieną ilsėjosi. Visi buvo sužavėti: komjaunimo lyderis remiasi Viešpaties Dievo autorite-

tu. Pamenu, dėl visa ko pridūriau, kad septintą dieną ilsėtis liepia pati žmogaus prigimtis, kad žmogaus organizmas veikia pagal septynių parų bioritmą, kuris nesiilsint sutrinka. Tai buvo absoliutus mano pramanas, tačiau visi tuo patikėjo. Sekmadieniais būrys parpdavo ligi pietų, mano nurodymu niekas nebuvo žadinamas pusryčių. O aš pats mėgau rytais paklajoti po apylinkes. Tokį rytą ir aptikau beverciančią Virginiją.

Ligi gyvenimo galo nemokėjau guosti verkiančių moterų. Tąsyk tiesiog priėjau prie jos ir ėmiau pasakoti apie saulę, kuri tą rytą tvieskė lyg pakvaišus. Pasakojau jai apie spindulius, kuriuos galima gerti, pasakojau, kaip jie padeda man dirbti, pasakojau apie knygas, kurias galėsiu nusipirkti už vasaros pinigų — ir netyčia pataikiau ją, nes nė nebandžiau guosti. Ji paglostė man skruostą ir pasakė:

— Tu geras.

Verčiau ji būtų manęs nelietus. Iš jos rankos į mane perėjo kažkoks srautas, gal elektra, o gal dar stipresnė srovė. O gal ji perėjo iš mano skruosto į jos ranką, nežinau, bet tasai prisilietimas mane supurtė, ir ją supurtė, ir tai buvo ne koks nemalonus virpulys, tai buvo visai visai kitoks virpulys, toks, kurį maga patirti dar ir dar syki, norisi, kad tau vėl ir vėl glostytų skruostą, kad tave vėl ir vėl purtytų tasai salsvas virpulys.

Jau daug vėliau perskaičiau „Romeo ir Džuljetą“. Man visai negėda prisipažinti, kad taip vėlai perskaičiau, — ar maža yra išvis neskaičiusių (nelaimingieji!). Taigi aš perskaičiau „Romeo ir Džuljetą“ ir iškart pajutau, kad toks pat virpulys supurtė Džuljetą, — tasai virpulys, ta elektra ar dar stipresnė srovė yra pervėrus visą tą dramą — aš nebepamenu nei jos teksto, nei kokių gražių žodžių, o tą virpulį, tą elektrą pamenu, nes ji buvo lygiai tokia pat, kaip manoji ir Virginijos elektra.

Sunku dabar, tūnant anapus, vėl išgyventi anuos senus jausmus, be to, nesinori tau rašyti emociškai. Kad jau rašau memuarus, gal reikia laikytis ir žanro taisyklių: memuaruose lyg ir nedera atsiduoti emocijoms nei jomis mėgautis. Tačiau daug ko iš tos keistos vasaros negaliu pamiršti. Virginija tikrai nebuvo tokia meilė, tokia žmona, apie kurią tegali pasakyti tiek, kiek apie bet kurią kitą žmoną. Kai mane perėmė tasai stebuklingas, bet ir bauginantis virpulys, likau sveikas žuvēs. Nebegalėjau tverti be Virginijos nė mirksnio, ji tapo man kaip ranka ar širdis, ar koks suvis neregėtas, neapibūdinamas organas, kurio ligtol nesijutau turįs, turbūt ne kiekvienas tokį ir turi — tik įsimylėjęliai. Aš priėmiau ją kaip dovaną, kaip atpildą, ilgai ilgai buvau vienas ir tuščias (be to neapibūdinamo organo), o staiga pasijutau kažki sklidinas. Jeigu tai vadinasi meilė, aš buvau sklīdinas meilės. Toji meilė (ar kaip šitai vadinasi?) ištūmė iš manęs nevilgtį ir baimę, užgožė manąją DDN.

Ligtol bijojęs kam nors atsiskleisti, neturėjęs nei draugų, nei mokytojų, Virginijos nė kiek nesigėdijau: pasakojau jai apie save viską, nesistengdamas patikti, norėdamas tik vieno — kad

ji pažintų tikrąjį mane. Nežinau, kodėl ja taip pasiklioviau. Rodės, turėjau būti jai visiškai netinkamas: mudu buvom begal skirtingi visa kuo, ji neskaitino manęs tai didžiai išpažįčiai, nerodė kokio prielankumo, vien romiai žvelgė didelėmis rudomis akimis. Bet aš ja pasiklioviau absoliučiai — gal todėl, kad meilė išties nugali amžiną kito, svetimo žmogaus baimę, gal todėl, kad meilė naikina vienatvę.

Aš jutau, kad ji tokia pat kaip aš. Ji buvo visiškai priešinga ir todėl buvo tokia pat kaip aš, arba — jeigu nori — todėl buvo man antroji platoniško obuolio pusė. Tą sekmadienį ji verkė iš nevilties. Ji atvažiavo į Sibirą vien tam, kad čia jos niekas nepažintų, kad niekas nežinotų, kas jos tėvas. Šito ji pasiekė, puikliausiai išlaikė savo inkognito, tačiau įpuolė į klaidingą neviltį: niekas neatkreipė į ją ypatingo dėmesio, niekas jos nemergino. Rodės, tvirtinasi klaidingai įtarimai: Vilniuje vaikinai prie jos lįpa vien dėl tėvo, vien dėl pavardės. Vargšė mergaitė — ji atvyko, kad būtų pamerginta, į darbo būrį, kur vaikinai ardavą po dvylika valandų per parą, kur net sekmadienį visi pardavą ligi pietų ir tesvajojo socialiai prisikirsti. Ji taip troško pasitikrinti, kad nė nesuvokė, jog net anksčiau susimylėjusios porės čia atidėjo visas meiles lengvesniems laikams. Ji nė manim nepatikėjo: manė, kad aš tiesiog žinau, kas ji tokia.

Manau, ji irgi jautė klasinę neapykantą — keistą išvirkščią neapykantą pačiai sau. Jai be galo trukdė gyventi tai, kad ji buvo kaip tik savo tėvo dukra. Taigi mes buvom visai priešingi, tačiau kartu tokie pat. Man irgi visą laiką kliudė tai, kad esu savo tėvų vaikas. Mudviejų pasakoje Pelenė buvau aš, ji buvo princas, tik pasaka buvo keistoka: man neprireikė nei stebuklingos karietos, nei krištolo kurpačių — šioj pasakoj princui teko apsimesti elgeta. Siekiau Virginijos nė neįtardamas, kad kartu pasieksiu ir Uošvį. Pats suprantu — toks kaip aš tikrai negalėjo domėtis, kas yra kieno tėvai.

Grįžęs į Vilnių, negalėjau tvirti be Virginijos nė dienos. O ji lyg tyčia savaitei išvažiavo į Krymą atsigauti. Kiūtinejau dulčiais fakulteto koridoriais, jusdamas keistus kolegų žvilgsnius. Každėl nemačiau juose nei pagarbos, nei susižavėjimo. Tie žvilgsniai buvo vertinantys ir gal kiek įtarūs. Didžiuma fizikų jau žinojo, kas aš toks, ir nesidrovėdami rodė į mane pirštais dar nežinantiems. Nejučia išsikovoju populiarumą, tik ne visai tokį, kokio troškau. Atidžiai perskaičiau lankiusio mus Sibire korespondento straipsnį „Komjaunimo tiesoje“, savęs ten neradau. Ten buvo rašoma apie kažkokį plieninį žmogų, pakėlusį jaunimą į amžiną kovą už šviesą. Straipsnis buvo pilnas frazių „principų nepažeidžiamumas“, „idealių pergalė“ ir „abejingų pakeleivių nugalėjimas“. Tris skiltis antrame puslapyje vainikavo fotografija: mudu su Virginija atidarinėjam kareiviškus konservus ir šypsomės kaip veršeliai.

Tada pirmąsyk susidūriau su Uošviu akis į akį, nė neįtardamas, kad jis — Virginijos tėvas. Statybinių būrių komisarai bu-

vo pakviesti į aukšto rango priėmimą, ten apsilankė ir jis. Priėmimas buvo gan demokratiškas, jaučiausi visai laisvai, o Uošvis slampinėjo tarp mūsų, retkarčiais sustodamas prie kurio būrelio šnektelėti. Stabtelėjo jis ir prie manęs, plačiai nusišypsojo ir pasisuko į padėjėją, šis kaip unguris nardė po salę, visą laiką likdamas šeimininkui po ranka.

— Čia Leonas Ciparis, apie kurį vakar teiravotės,— išgirdau aksominį, paslaugų padėjėjo balsą ir nė nepaklausiau savęs, kodėl toksai žmogus turėtų apie mane teirautis.

— Malonu susipažinti, jaunuoli,— Uošvis padavė man ranką, ji buvo nemaloniai drėgna, tačiau ne putni ir ne glebi, kokios nejučia tikėjausi.

Visa Uošvio povyza buvo nebūdinga aukštam pareigūnui. Jis buvo gražaus stoto, aukštas, aukštesnis net už mane, jo šviesūs garbanoti plaukai, dailiomis bangomis sušukuoti į viršų, buvo panašūs į tavuosius. Dievaži, nejučia pamaniau, kad jei jis užsitaigintų hipiškų plaukus, taptų panašus į tave. Jo akys buvo skvarbios ir negailestingos.

— Manau, dar susitiksim, jaunuoli,— tarė jis ir šyptelėjo.

Jis pastovėjo su manim ilgokai, visi keturi zuję po salę korespondentai spėjo paspragsėti fotoaparatais. Uošvis dar sykį šyptelėjo ir lėtai nusiyrė per salę, lydimas savojo ungurio. Tąsyk jis nepaliko man didesnio įspūdžio. Buvau maloniai sujaudintas, ir tiek.

O paskui prasidėjo stebuklai. Statybinių būrių komisaras buvo apdovanoti medaliais, o du — net „Garbės ženklo“ ordinais. Gal po savaitės, atsivertęs laikraštį, perskaičiau, kad vienas apdovanotųjų ordinu — Leonas Ciparis. Dar po trijų dienų mane išrinko fakulteto komjaunimo sekretoriumi. Bet didžiausias stebuklas, daugiausia lėmęs mano gyvenime, laukė dar po savaitės. Mane iškėlė iš bendro kambario į pagerintą dvejukę. Kai komendantas atvedė mane į naująjį kambarį, tikėjausi išvysti ką nori, tik ne tave.

Tu sėdėjai prie lango ir rūkei, nors kambariuose rūkyti buvo draudžiama. Mane pribloškė, kad nė nebandoi slėpti cigaretės, vien draugiškai šyptelėjai komendantui ir visai maloniai pasiteiravai:

— O kas čia per fuksiukas?

— Taigi jūsų sekretorius! — piktokai burbtelėjo komendantas.

Man regis, jis kiek sutriko, kad jo taip akivaizdžiai nepaisoma, ir išėjo, trinkelėjęs durimis.

— Levas,— pratariau sukepusiomis lūpomis.— Būsim kambariokai.

Tu nesiteikėi prisistatyti, atsainokai nužvelgei mane ir išdžiai linktelėjai. Ir tada aš padariau kvailiausią dalyką, kokį tik galėjau. Paklausiau to, kas rūpėjo man jau ištisus metus:

— O kodėl tu nusikirpai plaukus?

Negalėjau žinoti, kad smeigiu tau į širdį įkaitintą geležį. Buvau kūdikėlis, nė negirdėjęs garsiosios istorijos apie tavo plaukų kirpimą. Tavo veidas net sutrūkčiojo, tu atsidūsėjai taip, kad suvirpėjo lango stiklai, ir sušniaukrojai:

— Kas per jaunimas! Iš kur tu iškritai, berneli? Tau gal išvis neteko girdėti apie karinę katedrą?

Tą pat dieną išsiklausinėjau apie garsųjį Kelerto procesą. Su šventu siaubu išklausiau istoriją apie tai, kaip karinės katedros verčiamas nusikirpti, padavei ją į teismą už konstitucinės asmens laisvės pažeidimą. Nežinau, ar pats supratai, jog tai buvo žmogaus iš kito pasaulio poelgis. Jei kas būtų man pranešęs, kad laisvalaikio skraidai į kosmosą, būčiau apstulbęs kur kas mažiau. Lygiai priblokštas galėjau būti tik sužinojęs, kad tu esi marsietis ir Žemėje apsistojai tik laikinai. Sužinojau ir tavo marsietiško poelgio pasekmes: teismas tavo ieškinio nė nenagrinėjo, o dekanas nežinia už ką pusei metų atėmė tau padidintą stipendiją. Buvai kuo gražiausiai nukirptas kaip ir visi. O aš, vos įžengęs į kambarį, visa pėda primyniau tau tą širdies nuospaudą.

— Iš kur tu iškritai? — kartojai tu, mane net išmušė šaltas prakaitas.

Tasai pirmasis susitikimas daug ką nulėmė. Aš, fakulteto sekretorius, ordino kavalierius, iškart pasijutau prieš tave it menkas vabalėlis, neapsiplunksnavęs paukštukas, tuščia vieta. Sukandęs dantis prisiečiau, jog kada nors tau prilysiu. Neturėjau nė menkiausios nuovokos, kam turiu prilgti, ko siekti, tuomet nė iš tolo nenučiuokiau, kas tu esi.

Kaip tik tuomet pirmąkart suvokiau, kad mano pareigos, net mano ordinas niekam nedaro įspūdžio — kelia jei ne panieką, tai atsainumą. Ilgai negalėjau to suprasti. Rodės, aktyvus žmogaus įsijungimas į visuomenę niekad nebuvo gėdingas dalykas — jį gerbė jau senovės graikai, jį gerbė visos Europos tautos. Tai nebuvo gerbtinas dalykas tik apsnūdusiose, sustingusiose azijatiškose imperijose. Šitaip man skelbė istorija.

Vartau savo gyvenimo knygą ir negaliu atitokti regėdamas, kiek daug joje reiškė atsitiktinumas. Galėjau pakliūti į kitą darbo būrį, kur nebūčiau sutikęs Virginijos. Jei nebūčiau paauglystėje prisiskaitęs knygų apie luošus herojus, niekaip nebūčiau pasakęs būriui savo pergalingai idiotiškos kalbos. Jei nebūčiau įkeltas į tavo kambarį, mano gyvenimas būtų pasukęs visai kitokia linkme. Netūnočiau anapus ir nerašyčiau tau laiškų. Neįsivaizduoju, kas dabar būčiau. Tikriausiai mąslus Uošvio parankinis, galis įvykdyti bet kokią jo prisakymą. Pabėžiu — bet koki.

Tu kaltas, kad mano gyvenimas taip pasisuko. Kaltas ne tu, kad mane kažkur pasukai. Kaltas tu, kad visų kitų niekur nepasukai. Tu vis kažko laukei, sėdėjai nuošaly ant akmenėlio ir rūkei. Tu nieko nedarei, vien leidai visiems suprasti, kad žinai, ką reikėtų daryti. Tai net blogiau negu būti kvailiu ir tiesiog nie-

ko neišmanyti. Tai gal net blogiau nei būti niekdariu ir sąmoningai krėsti nedorybes.

Kodėl tu, mokydamas kitus, nieko neišmokei savęs? Sukėlęs mano viduje sumaištį, nepasidomėjai, kur ji mane atves, išvis nesidomėjai mano likimu.

Dabar galiausiai įgavai narsos, pagaliau pakilai nuo to akmenėlio, bet kodėl manai, kad tavęs kas nors klausys, kodėl manai, kad Uošvis tavęs išsigąs, kodėl manai, kad kaip tik tu, metų metais nieko neveikęs, vien rūkęs ant to akmenėlio, galėsi pasukti visui viską derama linkme?

Galbūt aš ne visai nuoseklus, gal net tūnodamas anapus pernelyg pasiduodu emocijoms, bet man rodosi, kad tu tiesiog nedrįsai, bijojai ką nors veikti. Todėl tavęs ir nepersekiojo jokie atsitiktinumai — kada nieko neveiki, juk nieko ir negali atsitikti.

Aš visą laiką ką nors veikiau, nė mirkenio nerymojau vietoj — todėl mane ir kamavo tie atsitiktinumai. Dėsningi atsitiktinumai. Jei paauglystėje nebūčiau prisiskaitęs kaip tik tokių knygų, aš nebūčiau aš. Jei nebūčiau įkeltas į tavo kambarį, būčiau pats tave susiradęs. Jei tavęs nebūtų, būčiau tave sugalvojęs.

Žinau, kad pasauly nėra atsitiktinumų, Tomai, žinau, kad jame viskas dėsninga. Bet kodėl — dieve mano! — tie dėsniai buvo man tokie nelemti?

Virginijai aš irgi buvau atsitiktinumas, bet juk ji susitiko kaip tik mane, pamilo kaip tik mane, susirišo kaip tik su manim. Iš pradžių jai buvo sunku. Kai lydėdavau ją namo, vargšėlė mane apgaudinėdavo. Juk negalėjo nuvesti prie tikrųjų savo namų Čiurlionio gatvėje. Atlydėdavau ją ligi netolimo daugiaaukščio, ji pranykdavo laiptinėje, dirščiodavo pro langelį, ar jau nueinu, o paskui nemačiom lydėdavu mane. Pakeliui į bendrąją praeidavau pro jos namus. Virginija paskui sakėsi labiausiai bijojusi dviejų dalykų. Pirmiausia — kad jos neužkabintų kokie chuliganai. Būčiau atsigręžęs ir patyręs, kad ji mane seka. Bet dar labiau bijojo, kad, eidamas pro jos namą, į ją nepasisukčiau ar nestabtelėčiau prie tvoros. Tatai būtų reiškę, kad žinau, kieno dukrą kas vakarą lydžiu. Ačiū Dievui, neturėjau nuovokos, kam priklauso tasai mūras. Išvis nematydavau nei namų, nei gatvių, vien svajodavau apie kitą susitikimą. Taip ir pravaikščiojau it sapnas visą tą rudenį, nė neįtardamas, kad mane atidžiai stebi niekad nesnaudžianti Uošvio akis.

Deja, net iš anapus negaliu pasiklausti Uošvio, kodėl jis manęs neatstūmė, kodėl nesunaikino. Kodėl neparinko vienturtei dukrai geresnės partijos. Juk atidžiai čiupinėjo mane neregimais pirštais, narstė po kaulėlių, žinojo kiekvieną mano gyvenimo smulkmeną. Jis tyrė mane tarsi apvaizdos akis. Dar daug kartų jčiau si varstomas tos akies žvilgsnio.

Gal Uošvis išties turi kokių antgamtinių gebėjimų?

Sergėkis, Tomai, dabar jo akis be paliovos seka tave!

Jis dar imsis tavęs, Tomai, būtinai imsis. Gali surasti tavo viduj ar tavo praeity kokių šiukšlių — tąsyk būtinai išvers jas tau ant kelio, pagrasins jomis, pakenks tau. Gali pasielgti dar baisiau: aptikti tavy kokią silpną, jokiais šarvais neapsaugotą vietą, kirsti į ją ir priversti paklusti laisva valia, atsižadėti, išduoti.

O gali padaryti visų baisiausią dalyką: įrodyti, kad visos tavo (mūsų visų) pastangos yra bergždžios ir menkos, kad visus pernelyg išėdė tos fantasmagoriškos sporos, kad jo niekas nebepajėgs įveikti — tai jis įveiks mus visus.

Man regis, šitai būtų baisiausia — jeigu tau, mums visiems, leistų elgtis kaip tinkamiems, tačiau faktais įrodytų, kad mes jau nieko nebegalim, kad prakeiktosios sporos visai užgožė mūsų sniegėnis, mūsų nervus, mūsų širdis, mūsų...

AŠTUNTASIS: apie iškreiptą dorovę ir nuopelnų deformaciją, apie bendrą kvėpavimą ir fizikus pabėgėlius

Vien nelaimės tėra šiam pasauliui, o laimės nėra — laime vadiname išsigelbėjimą nuo nelaimių

Vis matau prieš save tuos kalnus, tuos gumbuotus šlaitus, apaugusius kreivom pušim, matau viską lyg paveiksle, regiu ir žmogučius, kopiančius tais šlaitais aukštyn: susikūprinusius, išvargusius, bet atkaklius. Aš irgi kopiau į kalnus, bent jau man taip atrodė, o dabar vis dažniau ir dažniau imu tuo abejoti. Stengiuos įsižiūrėti į savuosius kalnus ir vis dažniau klausiu savęs: ar jie nebuvo butaforiniai? Begal panašūs į tikrus, apgaubti tikrų žmogiškos dvasios ūkanų, tačiau butaforiniai, absoliučiai netikri. Vis pagalvoju: ar tik manasis kopimas nebuvo milžiniška misterija, kur viskas falsifikuota ir mistifikuota? Juk tobula imitacija galima ne tik sufalsifikuoti kalnus, bet ir apmonyti patį kopėją. Štai kas baisiausia. Galėjau kopti visai iš tikrųjų, dusdamas ir krisdamas iš nuovargio, nė neįtardamas, kad kalnai butaforiniai, taigi ir mano pastangos butaforinės. Kaip skaudu būtų šitai sužinoti! Ar įsivaizduoji, kaip skaudu?

Kartais bandau nugincyti save: kam būtų reikalinga toji keista apgaulė, kam įtikinėti žmogų, kad jis įveikia tikrus šlaitus, tikrus tarpeklis, jeigu kitiems iš anksto žinoma, jog tai tėra mistifikacija? Ir pats sau atsakau: o gal ir buvo reikalinga, gal fantasmagoriškam sporų barstymo mechanizmui būtina, kad atsirastų tokių kaip aš, zulinančių butaforinius šlaitus, bet nuoširdžiai manančių, kad kopia į džomolungmas. Kaip skaudu būtų šitai sužinoti! Ar įsivaizduoji, kaip skaudu?

Kartais noriu priremti Uošvį prie sienos ir iškvesti, ar tikrai kaip tik jis liepė skirti mūsų darbo būriui pereinamąją vė-

liavą, apdovanoti mane ordinu, ar tikrai buvo skaitęs straipsnį „Komjaunimo tiesoje“ ir matęs mudviejų su Virginija nuotrauką. Rodos, mūsų būrys dirbo ištis šauniai, rodos, tikrai buvom šio to nusipelnę, o ir mano vardas nelauktai garsiai nuskambėjo... Rodos, nieko negavau už dyką, nepelnytai, bet visą laiką graužė abejonė. Kažkaip labai jau greit, labai jau netikėtai viskas įvyko, o kai patyriau, kas toks Virginijos tėvas...

Būtinai reiktų priremti Uošvį prie sienos ir iškvesti. Reiktų užpulti jį ir išgąsdinti, kad vienąsyk gyvenime pasakytų, ką ištis galvoja, kad pagaliau išsiduotų, kaip neseniai išsidavė tau. Aš galėčiau jį iškvesti, reikia tik smarkiai pasistengti.

Ar žinai, kas aš toks? Aš esu viskas ir niekas. Esu toji musė, kur zirzia tavojoj palubėj, tie dūmai už tavo lango, toji gėlė, rymanti vazoje ant tavo stalo, esu kiekvienas daiktas ir net ženklas. Manęs yra visur — tiek, kiek manęs yra kiekvieno mintyse; galėčiau rasti savo vietą Uošvio mintyse ir užklupti jį iš netyčių, įbauginti ir priversti išsiduoti.

Ar supranti, kas čia baisiausia ir juokingiausia? Klajoju kaip dūšia be vietos, svajoju apie atgamtišką pasirodymą Uošviui — ir kam? Vien tam, kad pagaliau sužinočiau banaliausią dalyką: ar manieji kalnai nebuvo butaforiniai, ar nebuvau skaudžiai apgautas.

Supranti, mūsų būrys tikrai šauniai dirbo, mes tikrai nusipelnėm laurų, o ir mano pavardė buvo ganėtinai to straipsnio pagarsinta...

Po galais, vienas liūdniausių dalykų mūsų gyvenime — kad Brežnevo epochoje mes visi — visi visi! — ėmėm nebetikėti, jog galima ko nors nusipelnyti ištis dorai. Jeigu net aš tuo abejoju — kaip turėjo būti nusiteikę mano kolegos? Jiems apskritai viskas turėjo būti aišku: štreikbrecheris, paties Uošvio būsimas žentas — tokiems suskiams visi keliai rožėm kloti. Jie tikrai taip galvojo, negalėjo galvoti kitaip, nes gyvenimas mokė, kad dorai nieko nenusipelnysi.

Jeigu rašyčiau laišką Brežnevui, pradėčiau jį šitaip:

Didžiai negerbiamas Leonidai Iljičiau!

Pats klaikiausias, labiausiai pasityčiojęs iš jūsų nuopelnas — kad išvertėte visuomenės moralę išvirkščiai. Žmogus, kuo nors apdovanotas ir pagerbtas, turėjo gėdytis savo apdovanojimų, nes visi neišvengiamai manė, kad jis šiukšlė, padlaižys ir apgavikas. Žmogus, padaręs dorą ir teisingą darbą, galėjo laukti vien nuoskaudų, pažeminimų ar net bausmės. Jūs paverstėte visuomenės dorovę tokiu jovalu, kad šitai buvo net didesnis pasityčiojimas nei pavadinti jūsų sukonstruotą ekonominį marazmą brandžiu socializmu.

Ar pastebi — aš neteoretizuoju. Rašau laiškuose vien apie tai, ką patyriau savo kailiu. Sakyčiau, esu mąstytojas natūralistas — ne nuo žodžio „natūra“, o nuo žodžio „natūralizmas“.

Toji iškreipta dorovė, toji nuopelnų deformacija kankino visus. Žmogus nori būti pripažintas, trokšta būti įvertintas, bet ką daryti, kai visi kriterijai suplakti į fantasmagorišką kokteilį, ir niekas nieko nebereiškia? Valstybinė premija — aukštas tavo darbo įvertinimas ar konjunktūrinė žymė, kurią galima išsiprašyti, ištovėti barningoje eilėje, gauti mainais už kokią idiotišką akciją? Aš nemanau, Tomai, jog tai vien visuomeninis, išorinis dalykas, tai ir vidinė žmogaus sumaištis. Kartoju: kiekvienas normalus žmogus trokšta būti įvertintas, o jei nelieta tikrų vertinimo kriterijų — atsiranda vidinis chaosas. Aš tikrai taip manau, Tomai. Nebežinau, ką ir dėl ko verta daryti, suvis nieko nebežinau, imi skausmingai abejoti, ar tik tavieji ūkanoti kalnai nėra butaforiniai. Imi ieškoti savų kriterijų.

Ieškojau jų ir aš. Aš atkakliai ieškojau bendro kvėpavimo.

Norėjau vienyti žmones, įprasminti bendriją, kurioje atsidūriau. Tai galėjo būti gera bendrija. Kaip jau rašiau, niekad neturėjau globalinių siekių. Kalbu tik apie mūsų fakultetą.

Aš stengiausi. Aš tikrai stengiausi. Nė kiek neriečiau nosles, nevaidinau nei viršininko, nei ordino kavalieriaus. Vis prisimindavau mūsų sibirietišką draugiją, norėjau ir Vilniuje suburti kažką panašaus. Ilgai galvojau, kas mus ten vienijo ir būrė. Ten mes buvom kaip viena šeima. Aš nesimaivau ir nešneku lozungais. Ten mes išties buvom kaip viena šeima. Mus vienijo ne genų panašumas, o kažki kas dar gilesnio, dar svarbesnio. Genų panašumas tėra biologinis dalykas, o mus vienijo bendras kvėpavimas. Mes tarsi ėmėm kvėpuoti vienu kvapu, mumyse tarsi ėmė plakti viena širdis. Tik nesijuok — aš nuoširdžiai pasakysiu, jog tatai buvo didinga. Tatai buvo kaip meilė. Čia slypėjo gili prasmė. Tas bendras kvėpavimas kūrė tikruosius kriterijus, ką vertino tas bendras kvėpavimas, buvo tikrai vertinga. Man rodė, kad nėra nieko svarbesnio, kaip rasti tą bendrą kvėpavimą ir čia, namuose. Bet namuose tas mūsų bendrumas ėmė pamažu blėsti. Iš pradžių, sutikę vienas kitą, kone glėbesčiuodavomės, po savaitės jau kiek atšalom, o po mėnesio vangiai besisveikindavom. Matyte mačiau, kaip visų žvilgsniai blanksta, tasai bendras kvėpavimas silpsta, kiekvienas ima kvėpuoti savaip, savu ritmu, gal net savo oru, kurio niekad neskolinis kitam.

Visas mūsų bendrumas netrukus išblėso kaip kurortinė meilė. Aš pats tokios nepatyrčiau, bet sako, jog kaip tik taip ir būna: klaiki aistra pajūrio smėlyje, bemiegės naktys ir atodūsiai, o po mėnesio kito sutikęs savo beribės aistros objektą, tiesiog nežinau, ką su juo kalbėti.

Visi man aiškino, kad tik taip ir gali būti, o aš negalėjau ir nenorėjau tuo tikėti. Jutau, jog tasai bendras kvėpavimas yra gyvas padaras, kad mes patys jį numarinom, pražudėm. Niekaip nesupratau, kaip jis galėjo žūti. Petrelis, vienas atkakliausių mano būrio vaikinų, paaikškino viską taip:

— Tėvai,— draugiškai pasakė man jis,— jei važiuosi dirbti kur nors į stepes, į taigą, kujo toliau nuo žmonių — aš pirmas vyk-

siu su tavim. Ten viskas kitaip. O čia,— jis neapibrėžtai pamojo ranka,— čia viską žudo šita fantasmagorija.

Tąsyk nesumojau, ką jam atsakyti. Tik paskui supratau, kas čia svarbiausia. Jis manė, kad bendras kvėpavimas teįmanomas kažkur labai toli, mažam būry, kad tam reikia sprukti kuo toliau nuo Vilniaus, nuo viso mūsų gyvenimo, sukurti romantišką darbo sektą.

Aš maniau kitaip. Maniau, kad galima, būtina rasti tą bendrą kvėpavimą kaip tik čia — pas mus, visur, kiekvienoje bendrijoje. Aš nenorėjau niekur bėgti, manęs visai nežavėjo sunkus fizinis darbas.

Man rodėsi kapitaliai absurdiška pati mintis, kad bendro kvėpavimo galima pasiekti tik sykiu atsiduodant vargams, darbui be poilsio, tik nusivarius ligi paskutiniųjų. Mane jau veikė tavosios pamokos. Manęs nebežavėjo luošoji romantika, man jau neatrodė, kad dori siekiai ir bendras kvėpavimas teįmanomi tuščiu pilvu dirbant ligi juosmens lediniam vandenį.

Juk turi, turi rasti tasai bendras kvėpavimas gyvenant normaliai! Aš ligi šiol tuo tikiu.

Tu įdiegei man šią mintį, o paskui pametei mane. Ieškojau to bendro kvėpavimo ligi pat galo — ir pats žinai, kaip nusiėškojau. Stengiausi įkvėpti jį kitiems kaip įmanydamas. Niekad nenorėjau primesti, kitiems savo kvėpavimo ritmo, anaip tol — buvau pasirengęs pritapti prie kiekvienos turinčios tikslą bendrijos. Tačiau tokių bendrijų aplinkui nemačiau. Klestėjo roko gerbėjų bendrija, vis gausėjo alaus siurbikų draugė, būrėsi visokios pušmokslių bendrijukės, jos varinėjo tuščius gincus ir pils-tė iš tuščio į kiaurą. Net tu nepajėgei nurodyti man geros bendrijos, o pats iš principo atsisakei bet kokios.

Žinoma, buvo dar fizikų bendrija, tačiau joje manęs tykojo didžiulis nusivylimas. Ėjo antri studijų metai, pasidarė visiškai aišku, kad geras fizikas iš manęs neišeis. Ne, mano pergalės mokslėivių olimpiadose nebuvo atsitiktinės ar pramanytos. Jos buvo tikros, tačiau parodė tik viena: kad aš gerai sugebu spręsti jau suformuluotus uždavinius. Tasai gebėjimas niekur nedingo, nesunkiai rinkau gerus pažymius. Tačiau negalėjau būti tikras fizikas. Aš nemokėjau formuluoti naujų uždavinių, rasti naujų problemų. Tas man paaikškėjo iškart, vos susidūriau su realiu fizikos mokslu. Galėjau puikiai parašyti vadovo nurodyta tema kursinį, diplominį darbą, tikriausiai ir kandidato disertaciją. Galėjau tapti pavyzdingu mokslo darbuotoju. Bet ne mokslininku. Pasirodė, kad neturiu tam Dievo dovanos.

Dėl to, kad labai anksti šitą suvokiau, kaltas tu. Pats, man regis, niekad nesirengei tapti fiziku, tačiau tave lankydavo didžiausios fakulteto žvaigždės. Norom nenorom brendau, permelktas fizikos kvapų, apsuptas tų kylančių žvaigždžių. Tę vyrukai žaidė šachmatais, nežiūrėdami į lentą, klausėsi tavo plokštelių, patys bandė džiazuoti, bet svarbiausia — visą laiką fanta-

zavo, ką nors prasimanydavo. Jiems išvien kildavo įstabiausi klausimai kaip penkerių metų vaikams.

— Musė! — džiaugsmingai sušukdavo Izia, rodydamas į langą stiklą. — Įdomu, ar ji paskristų beorėje erdvėje?

— Žinoma, ne. Pats sparnų veikimo principas suponuoja oro pasipriešinimą, — atsiliepėdavo Raimondas, jis visad šnekėdavo įmantriai.

— Jei nebus gravitacinės jėgos — paskris, — reziumuodavo Miša. — Reaktyviniu principu.

— Nusišneki, — piktindavosi Izia. — Ji turi atsispirti nuo kokių nors molekulių. Elementari mechanika. Nebus molekulių — nebus atoveikio. Beorėj erdvėj ji nepaskris.

Taip užsimegzdavo ginčas apie veiksmą ir atoveiksmį, trečią Niutono dėsnį ir išvis velniai žino ką, o kartu vis rezgėsi nauji uždaviniai: ar galima nesvarumo būklėje iškasti duobę, ar gali musė realizuoti reaktyvinį principą, o galiausiai, nei iš šio, nei iš to — ar musės mąsto? Jiems viskas buvo įdomu, jie iš bet ko tuoj pat surėsdavo galvosūkį.

Aš daugiausia tylėdavau, atkusedavau tik tuomet, kai būdavo suformuluotas aiškus uždavinys. Uždavinius ir tuomet triauškiau kaip riešutus.

— Būtinai pasiimčiau tave asistentu! — sykį susižavėjęs paskelbė Miša. — Tu parankesnis už bet kokį kompiuterį!

Tu kaip visad mįslingai šypsojaisi, o man šie žodžiai įstrigo visam gyvenimui. Susimąsčiau apie savo kaip fiziko likimą. Turbūt išties nebuvau visiškai kvailas: bent suvokiau, kad tikru fiziku man tapti nelemta. Aš nejutau to begalinio vaikiško smalsumo visa kam, kaip jie. Visiškai negebėjau visur įžvelgti įdomiausių galvosūkių. Tegalėjau būti kruopštus svetimų uždavinių sprendikas. Tu iškart pritarei man, vos garsiai suabejojau savo fizikine karjera.

— Žinoma, negalėsi, — iškart kategoriškai atšovei. — Nė nekepi fizika. Fizikai visą gyvenimą žaidžia. O tu pernelyg rimtas. Tu nemoki žaisti. Tegalėtum būti pagalbininkas, svetimų žaidimų aprašinėtojas.

Nuo tavo žodžių net susigūžiau. Kartais būdavai perdėm negailestingas. Dažniausiai būdavai negailestingas. Tu pakirtai manąjį vos besudygstantį pasitikėjimą savimi. Tačiau buvai dar ir išmintingas. Tu mane pamokei. Pamokei mažiausiai dviejų dalykų. Pirmiausia — kad šlubiui neverta svajoti apie balerūno ar tenisininko karjerą, o antra (ir svarbiausia) — kad reikia ne verkšlenti dėl savo trūkumų, o stengtis paversti juos privalumais.

Beje, mūsų kambario lankytojai vėliau urmu emigravo. Kone visi jie buvo žydai, gavo Izraelio vizas, bet išvyko į JAV. Net Raimondas fiktyviai vedė žydę ir išgarmėjo jiems iš paskos. Taip jiems buvo geriau: ten jie visko gavo daugiau — daugiau pinigų, daugiau laisvės bastytis po fizikinį pasaulį, kur kas daugiau galimybių žaisti savo mėgstamus žaidimus. Fizikų bendrija — pasau-

linė bendrija, ten jie rado savąjį bendrą kvėpavimą, o čia jiems kažkas tolydžio atimdavo orą.

Jau anuomet nebuvau nei dogmatikas, nei fanatikas. Aš jų nesmerkiau, nesupratau tik vieno: kodėl juos visus taip lengvai, sakyčiau, noriai išleido? Kodėl jų niekas nebandė sulaikyti? Čia pat pasiūlyti daugiau pinigų, daugiau laisvės, neatimti iš jų išsvajoto bendro kvėpavimo. Visi jie buvo velniškai protingi ir talentingi vaikinai — pats žinai, Izia trisdešimt penkerių gavo Nobelio premiją. Kodėl juos visus taip noriai išleido?

Aš dar galėjau suprasti, kad išleidžia ar net išvaro kokius politinius priešininkus, kokius sukčius, tesiekiančius turtą — bet tokius vaikus...

Savo laišką Brežnevui turbūt pratęsčiau taip:

Patį balsiausia jūsų klaida — kad, įsikūręs valdžioje, ėmėt beatodairiškai parceliuoti šalies dvasinį turtą. Tai kur kas balsiau negu gamtos turtų eksportas. Dvasiniai turtai neatkuriami ir niekuo nepamaatnami.

Jūs ramia širdim išleidot gausybę mokslininkų, išradėjų ir šiaip mąstytojų. Tuntus rašytojų, muzikantų ir dailininkų. Kai kurie bėgo patys, tačiau tas jums nekėlė nuoskaudos ar pasibalsėjimo — veikiau tik sustiprindavo jūsų begalinę ramybę. Kiek suprantu, jums tereikėjo, kad visi, kaip sakoma, „tylėtų ir dievą mylėtų“. Kitų kriterijų kaip ir nebūliko. O visą gyvenimą vien „tylėti ir dievą mylėti“ tegali idiotai. Žmogus, turįs bent menkiausią dvasios kibirkštėlę, anksčiau ar vėliau prašnenka. Ir reikia ne užčiaupti jam burną, o kuo atidžiau išklausti, net jei jis šneka labai nemalonių dalykų. Protingas žmogus tikrai nusipelno būti bent jau išklaustas.

Taip rašydamas vis pagalvoju apie tave. Tu niekur neišvažia-
vai — galbūt vien todėl, kad neturėjai konkrečių galimybių. Sėdėjai čia it kokia juodoji dėžė, kaupdamas mintis savyje, pats sau užduodamas klausimus ir pats į juos atsakydamas, virei savyje, gyvenai savyje — be jokio išėjimo išorėn. Man regis, kaip tik toks yra šizofrenijos mechanizmas — kunkuliavimas viduje, visiškai atsiribojus nuo išorės, netikrinant savo minčių ir idėjų realybe.

Tomai, kodėl neparašei knygų, kodėl nepaleidai rankraščių per rankas ar neišleidai užsienyje, kodėl nepadarei nieko realaus mums visiems, vien sėdėjai ant akmenėlio ir rūkei? Visokiems Uošviams to ir tereikėjo — kad tylėtum. Nejaugi net jei būtum prabilęs, — šimtas, tūkstantis tokių kaip tu būtų prabilę, — nejaugi netgi tada niekas čia nebūtų pakitę, nejaugi viskas būtų slinkę lygiai taip pat?

DEVINTASIS: apie fantazminį marazmą ir skruzdžių sindromą, apie mano vedybas ir mudiviejų išsiskyrimą

Praeis laikas, ir draugas taps priešu, o priešas draugu. Savimeilė nugali viską

Jeigu tu būtum veikęs, gal būtum ką nuveikęs. Aš veikiau už mus abu (juk klausiau tavo pamokymų), veikiau už daugelį, bet maža tepadariau. Tebuvaу įrankis kažkieno rankose, turbūt didžiojo berankio rankose. Įsivaizduok sau, kad manaisi kopijas į kalną, bet ūmai pamatai, kad grimzti į pelkę. Kad tai, ką laikai tyru kalnų oru, iš tiesų yra dvokus dumblas. Sakai, taip gali būti tik sapne? Matyt, mūsų gyvenimas ir buvo slogus sapnas, kuriame galėjo nutikti, kas tik nori.

Pirmąsyk pasijutau darąs kažką iš esmės ne taip, kai mane įtraukė į bendrabučio tarybą. Mes neveikėm nieko pozityvaus, mes išvien tikrindavom kambarius ir gaudydavom zuikius. Tų negalių gyventojų buvo nemaža, tikrai nemaniau, kad jų tiek daug. Niekaip nesupratau, kodėl juos gaudom. Žmonės neturėjo kur nakvoti, tad vogčia išsitiesdavo sudedamąją lovelę ir nusnūsdavo draugų kambary — dievaž, kaip zuikiai, pramerkę vieną akį. O mes juos gaudėm, ujom ir svarstėm. Už ką? Už ką? — tiesiai paklausiau bendrabučio tarybos posėdyje, o man buvo autoritetingai atsakyta: taip reikia, tokios instrukcijos.

Tada bene pirmąsyk atkreipiau dėmesį į žmones, apniktus skruzdžių sindromo. Valdžios paliepti, jie gali padaryt bet kokią idiotizmą, nė kiek nesusimąstydami, ką daro, nesuvokdami, kuo nuoširdžiausiai nesuvokdami, kad daro nesąmones. Tai unikalus sindromas. Šiaip gyvenime tokie žmonės elgiasi visiškai normaliai, rodos, sugeba svarstyti, abejoti, vertinti savo poelgius. Bet vos pakliūva į kokią bendriją, dalį jų smegenų kažkas užblokuoja. Su jais darosi neįmanoma susiėnekėti, jie nesupranta, ką jiems sakai. Pasibaisėjau pamatęs, kiek tokių žmonių mane supa. Tiesa, aplinkui buvo ne vien tokie.

Mūsų reidus organizuodavo toksai Šakėnas, įmitęs bernas bent kiek paklaikusiomis akimis, bet kokių metų laiku užsimaukšlinęs beretę. Jis nesirgo skruzdžių sindromu, jis buvo mažasis teroro dainius. Jam derėjo gimti kur kas anksčiau, būti enkavedistu, naktinių kratų poetu. Jis skelbdavo reidus netikėčiausiais momentais, gaudydavo vargšus zuikius ar geriančius kambariuose alų su neregėtu įkvėpimu, jam tos gaudynės buvo vienas svarbesnių gyvenimo tikslų.

Neįsivaizduoji, kokiomis akimis į mane žvelgdavo sugautieji. Jaučiausi esąs šiukšlė, jaučiausi esąs kažkokio slapto, neįvardinto represyvinio aparato dalis.

— Kiek skalpų šiandien parsinešei? — lipšniai teiraudavaisi tu, kai suniukęs grįždavau iš naktinio reido.

Už tą lipšnumą kaskart galėdavau tave užmušti. Tu išties unikumas. Nesu sutikęs gyvenime kito tokio žmogaus, kurį būčiau taip mylėjęs ir tiek kartų norėjęs nugalabyti.

— Turi justi atliktos pareigos džiaugsmą,— meiliai aiškinau.— Kiekvienas tavasis skalpas — tai plyta į bendrą rūmą.

Žinoma skruzdžių sindromą apibūdinau tu, tik kiek vėliau, per vieną mūsų didžiųjų naktinių pokalbių. Paaškinai, kad, be tokių tipų, dar yra žmonės funkcijos ir tiesiog kvailiai.

— Kvailių problema — epochos problema — dėstai tu.

— Kodėl? — paklausiau kaip paskutinis ožys.

— Todėl, kad jų nemažėja. Jų gausėja. O tai jau visiškai prapultis.

Sėdėjai pusnuogis, nušviestas neryškios pro langą krintančios naktinių žibintų šviesos, klausydamas trumpų bangų radijo per ausines, kurias įsitaisėi man įsikrausčius. Įžūliai spoksodavai tiesiai į mane, tarsi sakydamas: ne tavo reikalas, ko aš čia klausau, gali pabučiuoti man į subinę. Kaip tik šitai dažnai sakydavo tavo akys — kol ūmai pasiguodžiau tau, kad beviltiškai myliu Virginiją. Pats apstulbau nuo tokio savo atvirumo.

Tu vis dėlto geras žmogus, kad ir koku tarpais apsimestum. Kai atvėriau tau savo širdį, iškart ėmei žvelgti į mane kitaip. Man regis, mes, lietuviai, pernelyg užsidarę, pernelyg retai išsišnekam. Pragyvenom vienam kambarį beveik metus, o tu vis laikei mane balaznin kuo. Tereikėjo man išsikalbėti, ir tu bemat lioveisi iš manęs šaipytis, tarpais šnekėdavai beveik kaip lygus su lygiu. Pameniu, net paklausiau, kodėl įvyko tokios permainos.

— Tu turi koncepciją, — sausai paaškinai. — Anksčiau maniau, kad tu tiesiog klizma.

Tikrai nežinau, ar turėjau koncepciją. Man rodos, kad turėjau tik jausmą ir siekį. Kaip pasakytų Lezama Lima, mane viliojo nepasiekiamų tolių erosas. Nepajėgiau būti vienoje vietoje, privalėjau eiti ir eiti pirmyn, nugalėdamas bet kokias kliūtis. Norėjau sukurti bendriją, nė nežinojau kokią, bet būtinai gerą, šiltą bendriją. Manoji klasinė neapykanta seniai aptirpo, žvelgiau į tuos, kuriems iš anksto buvo kur kas daugiau duota, nebe nuolankiai, o kone iš aukšto. Ramiai svarstydavau, ar galėčiau jais pasiremti bei pasikliauti, ir vis nusprenddavau, kad nelabai. Jie tiesiog akyse apsnūdo ir aptingo, jie nejudėjo į priekį. O man reikėjo bendražygių. Jaučiausi tarsi jaunas pranašas, dar nežinąs, ką jam derėtų pranašauti, tačiau tvirtai jaučiąs, kad jam lemta būti pranašu. Man tik kliudė tie nelemtieji manosios mažytės valdžios atributai: tie naktiniai reidai, visokių prasižengėlių svarstymai. Aš nenorėjau bausti. Man nereikėjo žmonių, kuriuos tenka vestis su savimi varu. Svajojau apie tikrai savanorišką, dorą bendriją, kurios dėsniams ir taisyklėms visi paklūsta sava valia. Tuomet ir išvedžiau savo teoriją apie dvidešimtį procentų komjaunimo narių, kurie yra tikri komjaunuoliai. Nenorėjau imtis su savim individualistų nei apgavikų, karjeristų nei abejingųjų. Bet labiausiai mane kamavo sergantys skruzdžių sindromu.

Vis nesupratau, kodėl tokių daugiausia mano aplinkoje — tarp komiteto kolegų arba rajkome.

Dabar, kai visa pas jus taip smarkiai pakito, svarbu nepadaryti baisios klaidos: netarti, kad žmonės, sergantys skruzdžių sindromu, yra pagydomi. Kiek suprantu, tą patį rašai ir savo „Persitvarkyme Albanijoje“. Kaip girdėjau, Uošvis bando tave įtikinti, kad esmingai klysti.

Nesiduok apgaunamas. Skruzdžių sindromas yra nepagydoma liga, tiems žmonėms buvo vogčia įskiepytas gniuždantis nelemtųjų sporų nuoviras, jų smegenys knibždėte knibžda tų sporų. Jų išgydyti nebeįmanoma, liga gali tik kiek prislopti, kad paskui įsisiautėtų trigubai aštriau — pačiu netinkamiausiu, pačiu lemtingiausiu momentu. Tokius žmones būtina kuo skubiau pašalinti iš visų vietų, kur jie gali bent ką valdyti. Tu visiškai teisingai rašydamas, kad jokia revoliucija nelaimi, jei palieka tuos pačius žmones tose pačiose vietose — kaip tai vyksta kiekvienoje albanijoje, taigi ir Lietuvoje.

Patikėk manim, aš pažįstu tuos žmones iš arti, o ne teoriškai, kaip tu. Jie klaikesni už pačią klaukiausią teoriją. Jie yra ligoniniai. Jie nė neatsako už savo veiksmus.

Suprantu, kad humanizmas neleidžia jų dvasiškai naikinti. Aš ir nesiūlau to daryti. Jie gali puikiai dirbti įvairius darbus. Tarkim, jie gali dirbti apželdinimo treste arba stalių kooperatyve.

Aš niekaip nepajėgiau užsikrėsti skruzdžių sindromu, turėjau keistą imunitetą. Kuo labiau mane slėgė aplinka, tuo dariausi atkaklesnis. Aš šį tą dariau — tu pats žinai, ne veltui kartais, pažvelgęs į mane, nusišypsodavai ir palinguodavai galva.

— Na, na,— sakydavai liūdnokai.— Na, na.

Buvai kaip visada teisingas. Mane žlugdė, mane slopino, bet šį tą aš vis dėlto nuveikiau. Galiausiai taip išpopuliarėjusi Fiziko diena — mano tiesioginis nuopelnas. Be to, aš...

Pradėjau rašyti ne tai, kas svarbiausia. O svarbiausia buvo tai, kad net menkiausias pasiekimas reikalavo nežmoniškų pastangų. Svarbiausia buvo, kad, sklidinamas kuo švenčiausių siekių ir troškimų, tolydžio turėjau elgtis kiauliškai arba kvailai. Nesupratau, kodėl turiu vaikytis tuos vargšus zuikius, kodėl bendrabučio taisyklės paverčia jį kareivinėmis ar vienuolynu. Nesupratau, kodėl privalau vadovauti fakultete kvailiausiems renginiams ar kartoti beprasmes frazes, visų akyse išrodydamas kaip paskutinis idiotas. Kodėl turiu gėdyti nemokančius komjaunimo mokesčių, o paskui kone maldauti, kad vis dėlto sumokėtų, tarytum be jų, tų nemokančiųjų, komjaunimas pairtų ir subyrėtų. O labiausiai nesupratau, kodėl mano komjaunuoliškiems viršininkams visa tai absoliučiai nesvarbu, kodėl jiems terūpi popierėliai, kuriuose gali prirašyti ko tinkamas. Dievaži — mano darbas buvo vertinamas pagal mano gebėjimus fantazuoti, kurti meniškas ataskaitas. Parašyti gerą ataskaitą — ne ką lengviau, nei

parašyti gerą apsakymą. Ir lygiai taip pat, kaip skaitytojai nė kiek nesidomi, ar tu išties pergyvenai aprašytą istoriją, ar visą ją nuo pradžios ligi galo prasimanei — lygiai taip mano viršinin-kams rajkome nė kiek nerūpėjo, ar manoji ataskaita turi ką nors bendro su fakulteto realybe, ar yra išvien sufantazuota. Norom nenorom pradėjau grimzti į sąmoningus melus. Žaidžiau keistą žaidimą, nes taip elgėsi visi. Net tu man nepaaiškinai, kam reikalingas toks žaidimas, kokia jo esmė. Kam reikia meluoti, kai meluojantys puikiai žino, kad meluoja, o skaitantys tas melagystes irgi žino, jog tai vieni melai. Tu vadinai šitai marazminiu fantazmu, sakei, kad juo aukščiau sėdi žmogus, juo labiau tuo fantazmu įtiki. Tu spėjai, kad nuo tam tikro lygio valdžios vyrai nieko nebežino apie realybę, pakeičia ją tuo fantazminiu popieriniu pasauliu. Vienu metu buvau tuo bepatikįs, bet paskui susidūriau su Uošviu, kuris sėdėjo ganėtinaai aukštai, tačiau žinojo apie viską kur kas geriau už tave ir mane.

Net tu nepajėgei įspėti marazminio fantazmo paslapties, o aš bandysiu. Man regis, sergantys skruzdžių sindromu žmonės ar žmonės funkcijos anaipol nepraranda žmogiškų poreikių ir sąvybių. Jie tik gyvena iškreiptame pasaulyje, tarytum Kerolio „Alisoje“, bet nejučia stengiasi toje savo „Alisoje“ turėti visas žmogiškąsias žymes. Jiems labai patinka tasai iškreiptas pasaulis, jie žavisi juo. Jie labai žavisi savimi. O visos tos paranojiškos ataskaitos, apskritai visas marazminis fantazmas tame pasaulyje atlieka estetinio jausmo funkcijas. Tie fantazmai jiems yra tarsi koks menas, stebuklingoji sferų muzika. Jiems labai gražu, kad moka viską taip dailiai pramanyti. Tasai jų sukonstruotas fantazminis pasaulis jiems yra tarsi meno kūrinys. Aš smarkiai domėjausi tokiais dalykais, daug apie panašius pomėgius skaičiau. Tarkim, kinų mandarino rūmuose visas gyvenimas būdavo begal teatralizuotas — nuo ritualų ligi rūbų šmulkmėnų. Visi vaidindavo tame iš pagrindų pramanytame teatre ir jusdavo beribį pasitenkinimą, begal žavėdavosi ir tuo teatru, ir patys savimi.

Pagalvok apie tai. Gal ši mintis padės tau tobulinti „Persitvarkymą Albanijoje“.

Dabar aš postringauju apie visuomenines bendrybes, o tuo metu man rūpėjo visai kiti dalykai. Mudviem su Virginija atėjo neišvengiamas metas galutinai susimylėti. Jokio proto mummyse nebeliko. Susitikę nebenorėjom apie nieką kalbėti, iškart nerdavom į artimiausią atkampią vietelę glamonėtis, tačiau nė jokios glamonės negelbėjo, per keletą minučių taip pritvinkdavom geismo, kad galėjom pasimylėti čia pat, ant žolės ar parko suoloelio. Niekad apie tai garsiai nešnekėjom, bet viskas ir taip buvo aišku. Vargšėlė negalėjo parsivesti manęs į tuščius namus, negalėjo net pasiskolinti kokio buto rakto. Bet kurios jos draugės būsto prabanga būtų bemat išdavusi, kas ji per paukštis, o šitai Virginija vis dar beviltiškai slėpė.

Galėjau pasiguosti tik tau. Man buvo gėda ir silpna, veik nesuvokiau, ką šneku.

— Levai! — pasakei man išties švelniai.— Mes juk turim kambarį, o aš dažnai išvažiuoju namo.

Tavo paprastas ir natūralus pasiūlymas man pasirodė šventvaigiškas. Aš juk šnekėjau tau apie meilę. Meilę iš didžiosios raidės, o tu... Dieve mano, koks aš vis dėlto buvau tyras ir doras! Man pačiam baisu.

— Levai! — dar švelniau pasakei tu.— Meilė skirta ne tam, kad žmogui galutinaai sutriktų nervų sistema, kad jis eitų skandintis. Meilė skirta pratęsti žmonių giminei. Judu tiesiog normalūs žmonės, ne padebesių angelai. Patikėk, aš irgi kalbu apie Meilę iš didžiosios M. Mane pavydas ima.

Kada išmirkčiojau naujieną apie laisvą kambarį, Virginija, man regis, tik lengviau atsiduso. Nė pats nežinau, kam šitai pasakojau. Turbūt dėl to, kas įvyko mūsų didžiojo susilieimo prieangyje. Jau svajojau apie slaptinę kūnų sutapimą, jau glosčiau nuogas Virginijos krūtis, jau... Net sutrukčiojau, nes į mano svajas ūmai įsibrovė triumfuojantis Šakėnas su nepamainoma bereite ir visa naktinių reidų brigada. Joje netrūko net manęs. Po velnių, aš pats atėjau savęs gaudyti ir tikrinti! Aš nieko negalėjau paveikti — vos paliesdavau Virginiją, prieš mane visu gražumu stodavo Šakėnas, mirksintis bent kiek paklaikusiomis akimis.

Pagalvojau, kad man derėtų pačiam save išplakti.

Galiausiai viskas įvyko be jokio stebuklo, paprastai ir buitiškai. Po visko Virginija gaudžiai pravirko, aš guodžiau ją kaip paskutinis kvailys, šventai priesaikaudamas, kol pagaliau ji nusiprausė ir drebančiu balseliu pranešė, kas jos tėvas.

Man tai pasirodė labai kvaila. Aš tik prunkštelėjau, bet po poros dienų juokai baigėsi, man teko oficialiai susitikti su Uošviu.

Beje, apie Šakėno tolesnį likimą pasakoti lyg ir neverta. Taip, taip, tai tas pats Šakėnas, gerbiamasis redaktorius. Turbūt pastebėjai, kad net dabar, atidarius šliuzus, Šakėnas ilgai ilgai neįsitraukė į bendrą šurmulį. Tik kai tylėti pasidarė nebepadoru ir net pavojinga, jo spaudos organas ėmė spjaudytis liepsningais smerkiamaisiais straipsniais. Šakėnas bemat sumetė, kad vėl išmušė valanda, kai galima doroti žmones. Jo kiek paklaikusios akelės vėl pergalingai sublizgo. Jam juk nesvarbu, ką doroti, jam tėra svarbu misti žmogieną. Dabar jis doroja persitvarkymo priešininkus.

Uošvis priėmė mane savo namų kabinete. Tas dvi dienas neatsikvošėjau po šoko, toks neatsikvošėjęs nuėjau ir pas jį. Uošvis visad buvo ir išmintingas, ir įžvalgas. Vos dirstelėjęs į mane, ištraukė iš baro butelį „Kamiu“ ir taureles. Po antrosios jau galėjau bendrauti su pasauliu.

— Nieko neklausinėsiu, — iškart nuramino mane Uošvis.— Viską žinau. Ir kiek laiko Virga patį mulkino? Nuo pat tų Sibiro statybų?

Jis išties viską žinojo, netgi tai, kas įvyko užvakar. Jo santykiai su vienturte dukra buvo labai dori ir atviri. Turbūt tai buvo vienintelė jo gyvenimo sritis, kur elgėsi dorai.

— Man tereikia, kad Virga būtų laiminga,— tvirtai pareiškė jis.— Aš sekiau paties karjerą, pats man patinki. Patinka netgi tavieji naivūs idealistiški išsišokimai. Kiek supratau, esi visai savarankiškas, neatsitempsi į mūsų šeimą savo brolių ir seserų.

Jis kalbėjo apie mūsų vedybas kaip apie nuspręstą dalyką. Labiausiai mane pribloškė tai, kad buvo puikiai ištyręs mano gyvenimą. Matyte mačiau, kaip sklaido mano anketą ar kokį specialų dosjė, kurį liepė sudaryti. Žinojo apie mane daugiau negu aš pats. Tarkim, Uošvis pasakė man Stanislovos adresą.

— Iškart įspėju — jokių isterijų! — pareiškė jis man.— Pats nepanašus į tokį, kuris iškart pūltų mane melžti. Veikiau panašu, kad užsispirsi gyventi palapinėj ir neimti iš manęs nė rublio. Tai būtų paika. Kiti nuo vaikystės turėjo kur kas daugiau negu pats, taigi viso labo atsiimsi skolą. Gali sau manyt, kad išlošei loterijoje. Butą gausit iškart po vestuvių. Automobilio nežadu — nėra jokio reikalo badyt akis savo studentams. Aišku, nė nežinai, ką jie apie tave šneka. Jei reikės pavažiuot kur tolėliau — paskolinsiu Kaziuką.

Kaziukas buvo jo vairuotojas. Su juo man irgi teko pabendrauti.

Turbūt anuomet buvau pasiekęs aukščiausią privataus idealizmo tašką, paskui vien smukau žemyn. Dabar aš teisinsiuos, nors ir labai nenoriu to daryti. Kalbu, žinoma, apie mudviejų išsiskyrimą, galbūt nemaloniausią mano gyvenimo įvykį. Vadinu tave mokytoju, iš pradžių turbūt nustebai dėl to. Kai pirmąsyk šitai suvokiau, ir pats smarkiai nustebau. Pragyvenau su tavim vienam kambary beveik dvejus metus ir nelaikiau tavęs anokiu mokytoju. Išvien norėjosi su tavimi ginčytis, šimtąsyk magėjo tave užmušti. Supratau, kad esi mano mokytojas, tik kai su tavim išsiskyriau. Iš pradžių niekaip nenorėjau to pripažinti, tavo pamokymai vien kėlė irzulį. Bet greit susierzinimas praėjo, mane apėmė pasibaisėjimas.

Apsėdai mane kaip šmėkla, kaip koks vaiduoklis (dabar galiu nors iš dalies atsimokėti tuo pačiu). Per kančias, prakaitą ir ašaras išsunkdavau kokią mintį, ji, rodės, būdavo apmokėta mano, vien mano skausmu, aš ja didžiudavausi. Vertindavau ją kaip brangenybę, bet ūmai suvokdavau, kad lygiai tą patį jau esi sakęs tu. Per didžiausius vargus gaudavau kokią knygą, skaitydavau ją mėgaudamasis, nukamuodavau Virginiją tuo savo mėgavimusi ir ūmai susigaudydavau, kad jau kažį kada tą knygą primygtinai siūlei perskaityti tu. Deja, žmogus išties įvertina tik tas vertybes, kurių jau neteko. Tavieji monologai bendrabučio kambaryje lyg ir prasprūsdavo pro ausis, bet, pasirodė, įstrigdavo kažkur pasąmonėje. Tavo mintys gulė į mano smegenis ir snūduriuodamos laukė to meto, kai taps suprantamos ir reikalingos. Jos užgriūdavo mane, vos pradėdavau mąstyti apie savo gyvenimą.

ir visa pasaulį. Pamaži pasidaviau, paklusau tau, pripažinau, kad esi mano mokytojas. Tik tada viskas stojo į savo vietas, lengviau atsidusau, man tapo ramu gyventi. Jau sąmoningai stengiausi prisiminti tavo monologus, sąmoningai ieškojau atsakymų tavo samprotavimuose apie, rodės, kuo abstrakčiausius, visai manęs neįsiskyrimą. Patikėk, man tai buvo kur kas didesnis smūgis negu tau.

Čia turiu pridurti vieną svarbų dalyką, kuris vis neduoda man ramybės: turi atsakyti už tai, ką pridarei. Tikriausiai visai netroškai būti niekieno mokytoju, tačiau tavo subjektyvūs norai nėra svarbūs, svarbu, ką objektyviai padarei. Jei tolydžio sėjai apie save mintis, privalai atsakyti ir už tai, kas iš jų išdygo.

Kai pasakei, kad persikvalifikuoji į filosofus, nė kiek nenustebau. Veikiausiai man buvo keista, kad tu ligtol nemetei fizikos. Daug šnekėdavai apie asmenybės laisvę, apie poreikį būti vien tikru savimi, o pats lyg niekur nieko rašei diplominių darbą, nors domėjaisi visu kuo pasaulyje, tik ne fizika. Atsargiai užklaustas, gūžtelėdavai pečiais ir burbtelėdavai, kad studijų metų anaip tol nelaikai prarastu laiku. Man vis atrodė, kad mažumą veidmainiauji. Žodžiu, tavo posūkis į filosofiją mane veikiau nudžiugino negu nustebino. Guviai pasinaudojai nauju vajumi, kvietusiu į filosofiją kuo daugiau gamtos mokslų atstovų, tavo kandidatūra niekam nekėlė abejonių, mūsų filosofijos dėstytojai puikiai tave atsiminė, tačiau...

Sužinojęs apie tuometinį svarbiausią tavo rūpestį, netekau žado. Pamaniau, jog tai nevykęs pokštas, paskui pagalvojau, kad gal ko nesuprantu. Bet situacija buvo aiški: į filosofijos katedrą negalėjo būti priimti visiškai nepartinio, o tu nebuvai net komjaunuolis. Tave reikėjo priimti į komjaunimą — ir kuo skubiausiai.

Buvau taip įpratęs, jog komjaunuoliai — visi, išskyrus kokius nusikaltėlius bei religinius fanatikus, kad tik žiopčiojau nerasdamas ką sakyti.

Visai neseniai buvom daug ginčijęsi apie mano darbą ir ateitį. Gerai, net pernelyg gerai žinojau tavo požiūrį į mūsų organizaciją. Iškart prisiminiau visas tavo pašaipas, net pasityčiojimus. Nereagavau į juos perdėm jautriai, nes maniau, kad tu savas. Šaipytis pačiam iš savęs leistina, bet kai pasirodė, kad esi prašalaitis... Visos tavo šnekos, visi teiginiai ūmai įgavo naują, nemalonią ir niekinamą prasmę. O tu nė nemirktelėjęs pasiprašei priimamas, anot tavęs, „į šlovingąsias gretas“. Nepajutai permainos mano elgesy, mano žvilgsny. Būdamas toks sumanus, nepajutai keisto lūžio mano viduj. Buvai ramus ir pasitikintis savimi, nes visi tave palaikė. Pats dekanas lyg tarp kitko užsiminė, kad Kelerto reikalas, rasi, bus sutvarkytas be trukdžių. Filosofijos katedra labai mandagiai paskubino mane telefonu: esą, jiems reikia spausdinti darbuotojų sąrašus naujiems mokslo metams, tad jei man būtų nesunku... Mane siuntino situacijos absurdiškumas: niekam nerūpėjo mano įsitikinimai, niekam nerūpėjo, ką apie tave manau,

visi vertino tavo priėmimą kaip gryną formalumą, be kurio, deja, neišsiversi. Nebuvau jau toks naivus ar kvailas, bet mane vis dėlto pribloškė visų abejingumas. Visi jie manė, kad tavo priėmimas tėra fikcija. Jie manė, kad man tereikia įrašyti tave į tam tikrus popierius ir išduoti tau nario bilietą. Jie skubino mane, nė neklausdami, ką aš apie tai manau. Ir ne todėl, kad būtų laikę mane tuščia vieta — tiesiog jie buvo įsitikinę, kad aš galvoju taip pat.

Bet aš juk galvojau kitaip!

Tu elgeisi korektiškai, nesišaipei iš manęs, išvis nekalbėjai ta tema. Bet kiekvienas tavo žvilgsnis, kiekviena šypsena tvirtino man: vaikeli, tavo iliuzijos ir siekliai naivūs, jie niekam nereikalingi; aš nekaltas, kad man teko akivaizdžiai tą parodyti, tiesiog taip jau išėjo. Šitai teigė kiekvienas tavo judesys, kiekviena melodija, niūniuojama panosėje. Man regis, tu išvis pamirėjai, kada paskirtas biuro posėdis, kai priminiau, pakėlei į mane nustebusias akis:

— A, taip, taip, prisimenu,— pasakei be jokio įsitikinimo.

Pasakei ir išėjai galai žino kur, man regis, į alaus barą. O aš vadovavau biuro posėdžiui, tirtėdamas iš nuoskaudos. Rodės, kažką suvokiau ar veikiau tuoj tuoj suvoksiu, ir tasai suvokimas trenks man per veidą kaip šlapia mazgotė. Šnekėjau įprastus žodžius, klausiausi įprastų atsakymų ir kaip niekad aiškiai jutau, kad leidžiu grandiozinę apgaule, vaidinu absurdo pjesėje, kad visos mūsų šnekos, gražūs žodžiai niekam nereikalingi, svarbiausia — nereikalingi nė mums patiems, kad vaidiname kažkam, kam tasai vaidinimas irgi nereikalingas, kad...

— Paskutinis dienotvarkės klausimas — draugo Kelerto priėmimas į VLKJS narius,— prodainiu padeklamavo mūsų protokoluotoja Veronika.

Ji pasakė „priėmimas“ tvirtai ir aiškiai,— taip šnekama apie įvykusį faktą. Tu įžengei į auditoriją su kreiva šypsenėle ir atsisotėjai parėmęs sieną. Pyktis mane net apakiño, aš pamaniau, jog tu tyčiojiesi, tik paskui suvokiau, kad tu paprasčiausiai apkaušęs.

Tu iš nieko nesityčiojai, tiesiog buvai su kažkuo sutaręs nueiti į alaus barą ir nesirengei atidėti to pasialavimo dėl kokių menkniekių. Tu išties likai pats savimi, bet jei taip — privalėjai tikėtis, kad ir kitas panorės likti... jei ne savimi, tai bent formaliu nugalėtoju.

Be abejo, tą nelemtą pavakarę aš nebuvo savimi. Iš teisybės, turėjau pasakyti maždaug tokią trumpą kalbą:

— Draugai! Mes visi pažįstam Tomą Kelertą, žinom daugybę jo privalumų, bet apie juos čia nekalbėsiu. Turiu pasakyti jums svarbų dalyką: aš pažįstu Tomą Kelertą geriau nei jūs visi. Mes jau dveji metai gyvename viename bendrabučio kambaryje. Tai gi laikau savo pareiga pranešti: Tomas Kelertas laiko komjainimą formalia, niekam nereikalinga organizacija ir niekad nesiirengė jai priklausyti. Tiesiog aplinkybės taip jau susiklostė, kad

jis stovi čia, priešais mus. Mes jam nerūpim, į komjaunimą jam nusišpjaunt. Tačiau jam reikia atlikti šį formalumą. Jis laiko tatau formalumu. Mūsų dekanas ir filosofijos dėstytojai laiko tatau formalumu. Nežinau, galbūt ir jūs taip manot? O aš negaliu to laikyti formalumu. Aš manau, kad Tomas Kelertas neturi teisės būti komjaunimo narys. Ir tvirtai tą jums sakau — kad ir kaip patetiškai šitai skambėtų. Mes apsijuoksim ir apsikvailinsim patys prieš save, pripažinsim, kad tesam klounai ir marionetės, kad šimtąkart teisūs tie, kurie iš mūsų šaiposi. Aš nenoriu būti klounas. Bet ne aš vienas viską sprendžiu. Aš pasakiau jums ką galvoju, o toliau — jūsų valia. Aš net nereikalausiu, kad mano nuomonė būtų užprotokoluota, man tebuvo svarbu ją išsakyti.

Pasakyti ką nors panašaus būtų buvę dora. Bet, kaip pameni, aš tik mikčiodamas paprašiau tavo charakteristikos. Pažvelgei į mane angelišku žvilgsniu, nusišypsojai Gregorio Peko šypsena ir pasakei:

— Taip, žinoma, ji yra, tik Salvinija jos dar neperspausdino. Bet aš ryt atnešiu, paskui prisegsim.

Aš dusau iš pykčio ir nuoskaudos, bet, regis, visai ramiai paprašiau rekomendacijų.

— A, taip, rekomendacijos. Jos, šitąjį anąjį... Na, žmonės net tuokdamiesi randa liudininkų paskutinį mirksnį... Vyrai, kas duos man rekomendaciją?

Tu pasisukai į biuro narius, dar sykį nutėskei Gregorio Peko šypsena, ši juos visus paralyžiavo. O atsipeikėję jie mirksniu suslinksėjo galvomis, jie galėjo parašyti tau kokią tik nori rekomendaciją — argi kas galėjo nuvilti Kelertą, patį Kelertą?

— Štai, vyrai parašys, posėdžio pabaigai bus,— maloniai paaiškinai tu.

Aš lūžtančiu balsu paprašiau pareiškimo.

— A, taip, žinoma, pareiškimas,— tu įnikai raustis po kišenes, pagaliau radai šratinuką, pasičiupai lapą popieriaus.— Tuoj bus pareiškimas.

Mane pribaiigė net ne tas pasityčiojėliškas spektaklis, o tavoji nenykstanti iš veido kino žvaigždės šypsena. Negalėjau priimti tavęs į savo bendriją, man regis, tu pats šitą supratai, nes visai neskubėjai rašyti to pareiškimo. Jei būčiau pasidavęs, būčiau negerbęs pats savęs. Bet nesiryžau ir pasakyti savosios kalbos. Aš pasielgiau oportunistiškai. Atidėjau tavo priėmimą ligi kito biuro posėdžio.

— Apšvarstysim, kai bus sutvarkyti dokumentai,— berods pasakiau.

Gera! suvokiau, ką darau. Žinojau, jog dabar nebūsi priimtas į filosofijos katedrą. Žinojau, kad gadinu tau gyvenimą. Tačiau kitaip pasielgti negalėjau. Net tuščiagalviai manojo biuro nariai suvokė, kad čia dedasi kažkas svarbaus. Visi nuščiuvo, o aš baigiau posėdį.

Keletą valandų slampinėjau gatvėmis, rinkdamas žodžius, kuriais su tavimi kalbėsiu. Man juk reikėjo grįžti į mūsų kambarį.

Tas ir buvo baisiausia. Man reikėjo grįžti ir pragyventi su tavim dar porą mėnesių. Aš labai jaudinausi, labai kamavausi, bet tikrai būčiau pažvelgęs tau tiesiai į akis. Buvau pasirengęs sukilti prieš visą pasaulį. Staiga įgijau drąsos — anaipol ne pavėluotai, buvau įsitikinęs, kad mūšis tik prasideda. Buvau pasiryžęs, jei reiks, drėbti į akis pačiam dekanui, ką manau apie jo požiūrį į mūsų organizaciją. Buvau pasiryžęs rašyti laišką į Maskvos CK, straipsnį į laikraštį, buvau pasiryžęs...

Viso šito neprisireikė. Tu negrižai visą naktį. Tu išvis nebegrižai į mūsų kambarį. Kitą vakarą parėjęs neberadau nė tavo daiktų. Jie, rodės, išgaravo. Regis, suvis nieko negalvojau, tik nusištbėjau, kad jie taip greit pranyko. Pasirodė, tau pagelbėjo margaspalvė fizikų draugija. Turbūt paskutinįsyk pagelbėjo — paskui jie visi išsilakstė po pasaulį, tik tu likai Vilniuje.

O aš iš nevilties nusibeldžiau pirmą ir paskutinį sykį gyvenime aplankyti savo seserį Stanislovą. Milžiniškam bute Nevskio prospekte ji išrodė it kokia karališko kraujo madona, nors iš tiesų tebuvo tarptautinio masto bordelmama. Biznesmenai, turintys nuolatinių reikalų Leningrade, žinojo jos kooperatyvą geriau nei Ermitažą. Stanislova mokėjo keturias užsienio kalbas, tačiau gerokai primiršo lietuvių.

Aš visas pasišiaušiau prieš ją ir gavau šlapia mazgote per veidą.

— Broliuk, tu nekenti mūsų, kadangi mes nepritampam prie daugumos,— išdidžiai pasakė man ji. — Mes prekiaujam viso labo savo kūnu, o ne dvasia, kaip yra įprasta. O pats kas esi? Tu ir esi tikrų tikriausia prostitutė. Ši tą girdėjom apie tavo veiklą, ši tą girdėjom apie tavo vedybas. Tai tu esi prostitutė, o aš šiaip — laisva menininkė.

Ilgai ilgai troškau jai atkeršyti. Kūriau baisius atpildo planus. Bet ką aš galėjau jai padaryti? Prieš Stanislovos užmojus blanko net Uošvio galybė. Pasistengiau ją pamiršti, prisiminiau tik vieną sykį — prieš pat galą.

O mano vedybos buvo laimingos, beveik palaimingos. Uošvis veik nesikišo į mano gyvenimą, tikriau — kiėosi tik taip, kaip derėjo. Galėjau nesirūpinti, iš kur Virginija ima pinigų savo sukelėms, žinojau, kad visad būsiu pavalgęs, apsirengęs ir apsiaęs, kad rasiu kuo sumokėti už perkamas knygas, o ko nors daugiau man ir nereikėjo. Mūsų butas buvo nelabai didelis — pora vidutinių kambarėlių, bet pačiame centre.

Pats vis klausiu savęs, kodėl taip natūraliai, be jokio susimąstymo, priėmiau lyg ir nepelnytą gėrybes. Matyt, įmantrių paaikškinimų čia nė nereikia ieškoti. Žmogus visada mano, jog gauna mažiau negu nusipelno, o to, ką gauna, neabejotinai nusipelnė. Aš to nepastebėjau, nesukau dėl to galvos. Tavęs greta nebebuvu, tad niekas negalėjo manęs pašiepti nei pamokyti. Aš tiesiog gyvenau, labai daug dirbau ir mylėjau savo žmoną.

Mylėjau Virginiją ramia ir gera melle. Ji buvo man tikrai artimas žmogus. Ji buvo mano antroji pusė, turbūt geroji pusė. Mes pykdavomės vien tam, kad galėtume kuo skubiau susitaikyti. Gyventi kartu kasdien buvo vis geriau. Kartais tapdavo baisu — kiek galės tęstis tasai gerumas?

Nieko neišmaniau tik apie jos užsiėmimus. Ji domėjosi lingvistika, be kita ko, studijavo Rytus, Uošvio pastangomis net važinėjo stažuotis į Rytų kalbų institutą. Šitos veiklos srities neišmaniau, man nieko nesakė Vorfo ar Sepiro pavardės, migloti samprotavimai apie Montegliu gramatiką. Mačiau tik tiek, kad ji tikrai ne kvailesnė už mane. Ji greit prislopino mano graužatį dėl išsiskyrimo su tavim.

— Levai,— griežtai pasakė man,— tu ir taip pernelyg prie jo prisirišai. Dievaži, kartais mane imdavo pavydas. Darydavos baisu pamačius, kokiom akim į jį žvelgi, kaip gaudai kiekvieną jo žodį. Tau būtinai reikėjo atsiskirti nuo Kelerto. Nedera taip pasikliauti vienu vieninteliu žmogum. Tu prasimanei jį, Levai. Jis yra ne toks. Tu jį prasimanei.

Aš ir pats pamanydavau, kad tokį šaunų tave šiek tiek susikūriau. Tiek daug galvojau apie tave, ginčijausi su tavimi mintyse, kad tu visai netekai realumo. Aš tik kamavausi, kad sugadinau tau gyvenimą. Tu gavai laisvą diplomą ir ėmeisi velniai žino ko. Dėl mano užsispyrimo tu gaišai laiką veltui.

— Ar galėjai pasielgti kitaip? — ramiai paklausė manęs Virginija.

— Ne, negalėjau.

— Tai ko kamuojies? Kad jis tavęs nesupras? Šit suprasti, manau, supras. Jo niekuo nenustebinsi. Jis protingas kaip visi velniai. Kelertas nepražus. Jis ne kankinys. Jis ne iš tų, kurie pražūva.

Ji buvo teisi. Tu tikrai nepražuvai. Man regis, sunkumai, braunantis į filosofų luomą, tau netgi pagelbėjo, man regis...

Štai ji, toji mintis, toji nuotaika! Labai norėjau ją prisiminti, vėl pajusti. Netgi dabar, ramiai rašydamas tau laiškus iš anapus, tarpais nejučia imu visiškai pateisinti kitiems padarytas nuoskaudas bei kiaulystes. Tai pragaištingas jausmas, tikriausiai vienas skruzdzių sindromo požymių: nenugalimas noras vadinti savo niekšybės labai dorais poelgiais. Turbūt ne aš, turbūt kažkas kitas mano viduj ima galvoti maždaug taip: žinoma, pakišau tau koją, neišpėjęs smogiau žemiau juosmens, tačiau tai visai padoru, visai leistina, mano šunystė, galima sakyti, tau netgi padėjo, sutvirtino tavo valią ir ryžtą, taigi jokios kiaulystės kaip ir nepadariau, toji neabejotina kiaulystė tarytum ir nėra anokia kiaulystė, visai atvirkščiai — tai begal doras ir žavus poelgis... Šitaip mąstydamas, pats nepajunti, kur, kurioje vietoje tikras sąvokas, tikrus jausmus išstumia defektyvūs jų pakaitalai. Tikrai nesupranti, kur čia pakastas šuo, vienas iš gausybės supuvusių, dvokiančių šunų, kurių mūsų gyvenimo lauke voliojasi tiek ir tiek.

Nesumanau, kam apie tai derėtų parašyti. Gal Suslovui?

Pilietti Suslovai!

Šisys nesirengiu nagrinėti jūsų vaidmens lietuvių tautos istorijoje, jūsų pokario metų veiklos — ir ne todėl, kad nedirščiau ar vengčiau, tiesiog kol kas žinau apie šitai per maža faktų. Šiuo metu mane labiau domina kiti jūsų veiklos aspektai.

Ilgus metus buvot laikomas pagrindiniu šalies ideologu, todėl, manau, turėtų būti atsakyti už vieną keistą reiškinį, tvirtai įsigalėjusį, nesunaikinamą, gniuždantį. Pavadinčiau jį sadistinių niekšybių sublimacija.

Per daugelį metų pas mus įsigalėjo tvirta žmonių įjudymo ir niokojimo metodika. Šaknys neabejotinai glūdi stalinistinėje sistemoje, bet ir po Stalino mirties jos nebuvo nukirstos, tasai nelemtas augalas ir toliau kerojo, skleidė nuodingus žiedus. Žmogus galėjo būti dorojamas spaudos puslapiuose, pareigūnų kalbose, visoklausiuose vidiniuose atsiliepimuose bei recenzijose, uždaruose posėdžiuose, galiausiai visoklausiuose skunduose, net ir anoniminiuose. Tasai dorojimas dažniausiai būdavo apvelkamas sąžiningos ir principingos kritikos drabužiu, tačiau su kritika neturėjo nieko bendro. Kritika — tai atvirlas ginčas, kai vienas žmogus teigia vieną, o kitas gali jam atsikirsti. O jūsų sankcionuota ir įteisinta „kritika“ reiškė pražūtį. Jei kritikuojamasis būdavo menininkas, tatal reikšdavo neoficialų jo kūrybių uždraudimą, jei mokslininkas — visų pareigų praradimą, jei visuomenės veikėjas — apskritai visišką jo atribojimą nuo bet kokios veiklos.

Toji žmonių dorojimo sistema buvo visuotinė, tačiau ne apie jos struktūrą noriu parašyti. Mane labiau domina susiklosčiusi žmonių tarpusavio santykių etika ir papročiai. Dorojimo sistema iškėlė savotišką žmonių grupę, pavadindčiau ją dorotojais profesionalais. Tai galėjo būti aukštų pareigūnų etatiniai padėjėjai, meno kritikai bei mokslo administratoriai. Jie lyg ir užimdavo realias pareigas, tačiau tai tebuvo priedanga. Tikrasis jų darbas, jų profesija buvo žmonių dorojimas.

Tokių žmonių laikas (bent tuo tarpu) lyg ir praėjo, tačiau jie patys liko. O svarbiausia, tebegyvuoja jų išvirkštinė etika. Jie visad puikiai žinojo, kad meluoja, kad daro klaidias niekšybes, bet jiems visai nebuvo gėda. Jie buvo sotūs ir patenkinti, kada jų kasta klestėjo, šitai nesunku suprasti. Aš nepajėgiu suprasti kitko — kodėl jie liko ramūs ir patenkinti, kai kasta lyg ir vėlai paniekinta. Suprantat, kas man keista, ko niekaip negaliu suprasti: jie ir dabar nėra kiek nesigėdija, jie net dabar nėra trupučio nebijo. Jie miega ramiai, štai kas baisiausia ir nuostabiausia. Rodos, turėtų išvien drebėti, tolydžio pašokti naktį, išpilti šalto prakaito — juk visa jų veikla buvo ištisinė niekšybė, jų nekaltos aukos dabar galėtų dorai atsiteisti; ne atsikeršyti, o būtent dorai atsiteisti. Tačiau profesionalūs dorotojai miega ramiai. Jie visiškai nieko nebijo. kažkas esmingai iškreipta turi būti pačioje praktinės etikos sistemoje, jeigu tie žmonės visai nebijo atpildo. Dar daugiau — jie ir šiandien jaučiasi teisūs, jie visiškai ramiai pateisina visą savo pamėklišką veiklą, sakyčiau, jos netgi neprisimena,

yra įsitikinę, kad elgėsi teisingai. Štai šito aš niekaip negaliu su-
prasti.

Ką jūs padarėt žmonėms, ką jūs padarėt jų protui ir doro-
vei, kad galėjo šitaip atsitikti? Pasidalykit savo patyrimu. Tai
neįkainojama psichologijos mokslui, gal net psichiatrijai. Tai uni-
kali selekcija. Išduokit paslaptį — kaip išvedama tokia veislė? Ar
tai vien psichologinis efektas, ar tokie žmonės išvedami geneti-
nės elektijos metodais? Ar jų vaikai jau gimė tokie pat, ar juos
dar galima pakeisti?

DEŠIMTASIS: apie mano sūnų ir mano sielą, apie
Uošvio istorijas ir lavonus nelavonus,
o svarbiausia — apie pirmąjį mano galą
*„Tavo sūnus — tai tu pats, tavo paties pa-
gimdytas“*, — sako išminčiai. Pažvelk į savo
sūnų, ir pamatysi save; pažvelk į save, ir
pamatysi savo sūnų

Šitas laiškas tikriausiai išeis labai ilgas, nes daug ką noriu ja-
me papasakoti. Tikram memuaristui gal derėtų išbarstyti visus tuos
įvykius per keletą skyrių, bet man labiau rūpi ne atpasakoti vis-
ką nuosekliai, o atkurti tau savo gyvenimą. Gyvenime visa tai
užgriuvo mane vienu metu, be jokios darnos, negailestingai, tad
ir laiške išversiu tau ant galvos viską urmu. Tu pasirinksi — jei-
gu išvis norėsi rankiotis.

Beje, tik dabar pagalvojau: o ką tu apie mane manai, ką gal-
vojai apie mane visus tuos metus, kada nė nesusitikdavom, visai
nebendravom? Gal aš atrodau tau naivus ir juokingas, o gal su-
vis seniai mane užmiršai? Gal žvelgi į mane iš radikalai pakitusio
gyvenimo aukštybių, ir teatrodau tau menka skruzdėlytė, anų
nusususių laikų tvarinys, kuriam išvis neverta gaišti laiko?

Negalvok apie mane šitaip. Mano liūdna istorija turbūt iš-
ties tegalėjo atsitikti tuo keistu, fantasmagoriškų laikų, kuris da-
bar kukliai vadinamas stagnacijos periodu. Bet aš juk nebuvau
stagnantas, o tūlas mano istorijos dalyvis, tikrų tikriausias stag-
nantas, tebegyvena ir šiandien. Tad gal manoji istorija tebeturi
reikšmės ir šiandien, turės ir rytoj, ir... Pagalvok apie šitai.

Mano gyvenime viskas susipainiojo, kai man gimė sūnus. Jau
rašiau, kad visa, kas kūniška, man atrodė dvasinga, beveik mis-
tiška. Įsivaizduok tad, kaip mane paveikė naujos gyvybės, naujo
kūno atsiradimas. Buvau apstulbęs ir pakerėtas, nauja gyvybė ma-
no namuose buvo stebuklas, nutikęs man vienam, vieninteliame
žmonijos istorijoje. Nė kiek neperdedu — aš kaip tik taip jaučiausi.
Pirmiausia su siaubu pradėjau svarstyti, ar neperdaviau sū-
nui kokių savo ydų. Savo širdies ydų — ir tiesiogine, ir perkelti-
ne prasme. Ligtol jaučiausi atsakingas tik už save — Virginija
buvo labai tvirta moteris, jos nereikėjo palaikyti. Sūnui gimus,
pasijutau atsakingas už jį, tai yra už visą pasaulį.

Sunku gyventi žmogui, kuris yra atsakingas už visą pasaulį.

Aš prižiūrėjau kūdikį ir mintyse vis ginčijausi su tavimi. Bandžiau tave kažkuo įtikinti, nors ir žinojau, kad tu manęs negirdi ir, matyt, nebegirdėsi. Kūdikio auginimas — nelengvas darbas, išvien slankiojau neišsimiegojęs, neretai garsiai šnekėdavau pats su savim. Mane ūmai apėmė siaubas, kad neturėsiu ką perduoti savo sūnui. Buvau dar pats neapsisprendęs, ką toliau veiksiu, o jau turėjau mąstyti, ką perduosiu savo sūnui. Kai tu dingai, kasdieniai rūpestėliai nelauktai tapo visu gyvenimu, jo turiniu ir esme. Su siaubu pamačiau, kad vien apie juos tegaliu kalbėti ir galvoti. Su siaubu patyriau, kad nieko kito nebeįstengiu daryti. Anksčiau nors retkarčiais panirdavau į kitokį, sudėtingesnę ir šiek tiek aukščiau buities pakylėtą pasaulį, pokalbių su tavimi pasaulį. Kai tu pranykai, many teliko kasdieniai rūpestėliai, organizaciniai vargai ir ataskaitų nesąmonės. Aš vis dažniau ir vis beviltingiau meluodavau. Kasdien rasdavau savo gyvenime vis naujų nesąmonių, vis naujų apgaulių, vis naujų beprasmybių. Ar šitai privalėjau perduoti sūnui? Jutau, kad man greit nebeliks suvis nieko, ką būtų galima jam perduoti. Pamaži ėmiau justi, kad prarandu, nesugrąžinamai prarandu savo nemirtingąją sielą.

„Siela“ — keistas ir nesuprantamas žodis. Kartais manydavau, kad jis išvis neturi prasmės, o kartais — kad tai vienintelė prasminga sąvoka pasaulyje. Aš manau, kad žmogus ne visad sutampa su savo siela, netgi dažniausiai nesutampa. Aš manau, kad visas žmogaus gyvenimas — tai pastangos susigrąžinti savo pasiklydusią sielą.

Aš pats visą gyvenimą stengiausi šitai padaryti.

Yra nemaža žmonių, kuriems jų siela visai nereikalinga. Man ji buvo būtina — ir sau pačiam, ir tam, kad turėčiau ką perduoti savo sūnui.

Nežinau, ar sielai pakanka vien meilės. Meilė tai daug, labai daug, tūkstantysyk skaičiau stebuklinguosius šv. Povilo žodžius apie meilę. Aš pats patyriau meilę, aš ją gyvenau. Turbūt jos vienos nepakanka, turbūt negali ištisai alsuoti meile.

Tavo nuomonę, regis, žinau, tu vis kartodavai Kamiau pasakymą: jei pakaktų vien meilės, viskas būtų pernelyg paprasta.

Aš mylėjau Virginiją. Paskui mylėjau Birutę. Aš beprotiškai mylėjau savo sūnų, didžiagalvį atlėpausį Levuką. Sako, tėvai kartais nei iš šio, nei iš to ima liguistai abejoti, ar tai jų vaikas. Pažvelgęs į savo sūnaus didelę galvą ir atlėpusias auseles, galėjau būti ramus, kad manęs tikrai neapniks tokia paranoja. Bet juo labiau nuogaštavau dėl Levuko širdies. Paniškai bijojau rodyti jį kardiologui. Ačiū dievui, širdį jis paveldėjo iš Uošvio giminės. Uošvio širdis visad buvo tvirta ir atspari kaip Dyzelio motoras. Gal, sakau, siela visad noriau glaudžiasi paliegusioj, varganoj širdy?

Labai norėjau, kad mano Levukui nereiktų ieškoti savo pasiklydusios sielos. Taip smarkiai norėjau, kad ėmiau įtariai nagrinėti pats save. Visad tikėjau, kad pirmąją kibirkštį žmogui įske-

lia jo tėvai ir senoliai. Jeigu mano senolis nebūtų buvęs dievdirbys, niekad nebūčiau tapęs toks, koks buvau.

Kamavausi bausdamasis įspėti, kokią kibirkštį įžiebsiu savo sūnaus širdy. Aš jį labai mylėjau.

Vis ieškojau tos kibirkšties ar gal veikiau titnago, galinčio ją išskelti. Kiekvienas žmogus yra ieškotojas, bet aš buvau ypatingas ieškotojas. Gal todėl, kad mano buitį tuo metu buvo sutvarkyta. Aš turėjau laiko savo paieškoms.

Žmogui neturi rimtai rūpėti kasdienės duonos pelnymas, antraip jis ieškos vien tos duonos, o ne savo pasiklydusios sielos.

Visai priartėjo studijų pabaiga, staiga susigaudžiau, kad neturiu jokios nuovokos, kur man dėtis. Bandžiau ramiai pamąstyti, tačiau nuobodį įvykių tėkmė nešė mane nesulaikomai. Mūsų gyvenimas taip jau sutvarkytas, kad neturėtume laiko ramiai pamąstyti. Nebesupratau, ką darau ir kodėl darau. Iš fizikų bendrijos suvis iškritau, kaip fiziko manęs niekas nepageidavo. Su bendramoksliais negalėjau nė susikalbėti — mes šnekėjom skirtingomis kalbomis. Jie visus tuos metus dirbo konkretų darbą, susibūrė į savitą bendriją, kurioje man vietos neliko. Norom nenorom susimąščiau, ką visus tuos metus veikiau aš, su kuo galiu draugiškai paplepėti, kam galiu pasiguosti.

Tegalėjau pabendrauti su tokiais pat popierinių ataskaitų kanikiniais iš kitų fakultetų. Kai kurie buvo visai neblogi vaikinai — pasiplepėjimui ar alaus pagėrimui. Nė vienam negalėjau užsiminti apie didžią bendrijos idėją, saugumo jausmą ar skruzdžių sindromą. Nė iš tolo negalėjau užsiminti. Dar bendravau su rajkomo instruktoriais bei sekretoriais, tačiau su šiais nė netraukė plepėti — nei draugiškai, nei priešišškai. Nė vienas jų neturėjo jokių aukštų siekių nei panašių kvailysčių, tie žmonės man atrodė tarsi mirę. Stengiausi įrodyti sau, kad aš ne toks, kad bent mėginau šio to siekti, kad...

Vidujai aš atkakliai siekiau nežinia ko, bet pasidarė visai slogu, kai ramiai primečiau, ką iš tikrųjų esu nuveikęs. Tris syk organizavau Fiziko dieną, ji išpopuliarėjo visam Vilniui. Subūriau vindserfingo grupę, palaikiau keletą rokerių, prasimaniau dar kažkokių žaidimų. Tačiau tai buvo ne tas, ne tas, ne tas. Tai buvo vien pokštai ir žaidimai. Su tokiais užmojais man derėjo tapti geriausiu atveju Sporto rūmų direktorium. O aš juk svajojau būti pranašu! Tačiau niekas manęs neklausė. Vindserfistai ir rokeriai netgi nejautė man dėkingumo, nė nebendravo su manim — aš juk nebuvau nei vindserfistas, nei rokeris. Kitiems į mane apskritai buvo nusispjaut.

Tiesa, aš padariau dar vieną reikšmingą darbą — didingai ir principingai subjaurojau tavo gyvenimą, sau padarydamas dar blogiau — išstumdamas tave iš savojo.

Kuo dar užpildžiau tuos ketverius metus po Sibiro statybų?

Daugiausia — melu, fikcijomis ir nesąmonėmis. Kažkodėl įtikėjau, kad kilnaus tikslo galima pasiekti fiktyviomis priemonė-

mis, kad tikslo kilnumas anksčiau ar vėliau viską kompensuos. Aš buvau naivuolis. Aš buvau idiotas.

Įsivaizduok sau tokį neegzistuojančio filmo kadra:

Susisukęs, plikas pailgalgalvis žmogelis juodais ar pilkais rūbais tūno tarp gausybės popierių — segtuvų, formuliarių, aplinkraščių, nuobodžiai varto tuos popierius, kiloja juos iš vietos į vietą. Koks nors popierius tolydžio nukrenta ant grindų, žmogelis kimiai krenkšteli, nerangiai nuropoja į pastalę, pakelia tą popierių, nuvalo nuo jo dulkeles, vėl parimsta užstalėj ir blyškiai nusišypso. Gali pamanyti, kad jis laimingas. Tą pliką susigūžusį žmogutį supa popierinės gėlės, popieriniai šunys ir popieriniai paukėčiai. Jis glosto tuos popierinius šunis, myli juos, nes ir jo siela yra popierinė.

Štai ką išvydau, pažvelgęs į dvasios veidrodį.

Turbūt man reikėjo nueiti pas tavę, atsiklaupyti ant kelių ir paprašyti patarimo. To padaryt man neleido išdidumas. Aš vis dar stengiausi būti išdidus.

Aš vis dar apgaudinėjau save, neprisipažinau net sau, kad visus tuos metus dariau vieną itin baisų dalyką. Aš pasyviai palaikiau slogiai klestintį visuotinį melą. Subjektyviai siekiau visai ko kito, klejojau apie aukštus tikslus, tačiau objektyviai palaikiau melų karaliją. Aš prie jos pritapau. Ji mane prarijo.

Jau buvau pasirengęs tapti vertu savo Uošvio žentu.

Tačiau tuo tarpu nebuvau pakilęs slaptosios hierarchijos laiptais net iki Uošvio vairuotojo Kaziuko. Pareigūnų vairuotojai nesėdi ištainginguose kabinetuose nei prezidiumuose, tačiau yra be galo reikšmingi žmonės. Dabar, kada taip mėgstami įvairiausi demaskavimai bei kaukių nuplėšymai, žurnalistams nevertėtų raustis popieriuose ar trainiotis po aukštas sferas. Ieškant karštos medžiagos, reikėtų kreiptis į pareigūnų vairuotojus. Jie pertekę informacijos, kurios nerasi jokiuose slaptuose archyvuose. Jie žino visui viską. Vairuotojai ir visokie padėjėjai bei portfelių nešiotojai — tai uždara bendrija, masonų ložė, jie pažįsta vienas kitą iš specialių ženklų, iš veido išraiškos, iš slaptingo akių blizgesio.

Uošvio vairuotojas Kaziukas buvo vienas tokių visagalių masonų.

Tai buvo nedidukas, bet pečiuitas vyras, visad labai trumpai pasikirpęs. Kažkuo jis priminė man tėvą, gal tuo, kad visą laiką dirbo, nors jo darbas buvo itin savotiškas.

Jis buvo suaugęs su automobiliu, jis buvo kentauras — pusiau žmogus, pusiau automobilis. Net kai išlipdavo iš „Volgos“, kai stovėdavo ant savų kojų, dingdavosi, kad tuoj kur po pažastim perjungs pavarą ir nudums gatvę šimto kilometrų per valandą greičiu. Jo viduje, rodės, glūdi suspausta spyruoklė. Ne, jis nezujo kaip prisuktas, neerzeliavo, buvo ramus ir mėslus, bet jo viduje tikrai glūdėjo suspausta spyruoklė. Jis buvo įsikūnijusi veikla. Jis buvo Uošvio kojos.

Sykį teko važiuoti su Kaziuku per visą Lietuvą. Jis gabeno mane iš Palangos, o kartu atlikinėjo ir savo tiesioginę pareigą: rinko duoklę Uošviui. Sėdėjau limuzine pritremdytais stiklais, tikros odos sėdynėmis, su radiotelefonu ir japonišku televizorium. Buvau perkaitęs saulėje, truputį svaigo galva, viskas atrodė kiek nerealu. Trumpam pasijutau esąs tikrasis to limuzino šeimininkas, su panieka žiūrėjau į prasčiokiškas mašinytes, kurias vieną po kitos lenkėme, pirmą ir vienintelį sykį gyvenime jaučiausi esąs pasaulio bamba. Tą popietę valdžiau pasaulį, žvelgiau į jį niekinamai prisimerkęs. Man gėda, man net dabar gėda šitai prisiminus, tačiau taip tikrai buvo.

Mes važiuavom mįslingais zigzagais ir rinkom duoklę. Vienur ėmėm rūkytas šeliavas, kitur prancūzišką šampaną, trečiur tam tyčia sutaisytus stebuklingus medžioklinius šovinius, galiausiai paslaptinius paketus, juose turbūt buvo pati valdžios esmė, josios gundantys syvai. Kaziukas privažiudavo prie kokios gamyklos, prie prabangaus vienkiemio ar rajono partijos komiteto ir sustodavo. Užsirūkydavo negesindamas variklio. Ir bemat pro duris išnirdavo paslaugi figūra su nešliu. Kaziukas nė nepasisukdavo jos pusėn, tik parodydavo nykščiu į bagažinę. Tiesa, kartais išlipdavo regimai suirzęs ir grįždavo keiksnodamas: tie asilai net negeba deramai sudėlioti ryšulių. Bet ypač pykdavo, jeigu privažiavus nuolanki figūra iškart nepasirodydavo. Niršiai paspausdavo signalą, limuzinas kaip gyvas užkaukdavo, figūra išlėkdavo pro duris paknopstom ir kaltai nudelbdavo akis be žvilgsnio. Visi tie žmonės neturėjo žvilgsnio, toks buvo jų skiriamasis bruožas. Ant laiku nepasitikusiųjų Kaziukas pykdavo siaubingai, rajkomų sekretoriai sukaitę lankstėsi prieš jį, galėjo nulaižyt jam batų, galėjo padaryt nežinau ką. Lepiai, pusiau gulom sėdėjau ant užpakalinės sėdynės ir vis norėjau paliept kuriam nors klaupt ant kelių, tiesiai į dulkes. Kiekvienas tų bežvilgsnių žmonių būtų šitai padaręs, net neįdomu buvo reikalauti — taip buvo aišku, kad būtų atsiklaupęs — ne prieš mane, prieš Kaziuką. Supratau, kad slaptoje hierarchijoje rajono galva ir Uošvio vairuotojas — nesulyginami dydžiai. Kaziuko visi laukė drebėdami, rodės, slapta sekimo taisykla praneša mūsų limuzino maršrutą ir atvykimo laiką minutės tikslumu. Mes rinkome duoklę, tai buvo šventas ritualas, menkiausias netikslumas ar nesklandumas galėjo įžeisti tingiai sklendžiantį viršum mūsų „Volgos“ Uošvio šešėlį. Mes patikrinom porą uždarytų ežerų — vieną žvejybai, kitą ančių medžioklei, patikrinom ir kitus medžioklės plotus. Galiausiai įsimetėm ant užpakalinės sėdynės porą rūkytų vištų, šitai man pasirodė taip menka, kad Kaziukas, bemat viską pajutęs, paaiškino:

— Retas delikatesas! Jas marinuoja ir rūko tokia Socialistinio darbo didvyrė. Moteris tikrai nusipelnė šio vardo: niekas kitas visam pasauliui taip nerūko vištų.

Mudu sustojom išsimaudyt vienam uždaram ežerėly ir paragavom tos vištos. Ji buvo išties stebuklingo skonio, valdžios ir palaimos skonio. Toliau važiuavau visai apsalęs, kiti automobiliai mesda-

vosi į šalis, užleisdami mums kelią, autoinspektoriai atiduodavo mums pagarbą, kai švilpdavom pro šalį fantastišku greičiu, tą popietę tikrai jutausi veik visagalis.

Tą popietę į visą pasaulį žvelgiau iš aukšto. Ir į vargšus fizikus, besiknaisiojančius po savo keistas problemas. Ir į tave, mano mokytoją: tą popietę man tebuvai varganas pasišiaušęs vyrelis, besitaškąs seilėm, laužąs galvą dėl niekam nereikalingų aukštų materijų. Visus galėjau sugniuždyti vienu piršto mostu, visus galėjau sutraiškyti kaip blusas.

Virginija iš pradžių niekaip negalėjo su manim susišnekėti, o paskui, kai nei iš šio, nei iš to griebiau ją į glėbį, vien aikčiojo ir dejavo iš pasitenkinimo.

— Toks tu dar niekad nebuvai,— pasakė man po visko. — Tu buvai tarsi dievas.

Jeigu tą vakarą būčiau pradėjęs antrą sūnų, jis tikriausiai būtų tapęs Visatos valdovu.

Prablaivėjimas atėjo tą patį vakarą. Mane prablaivei tu. Visai to nenorėdamas, prieš savo valią, prisiminiau vieną tavo pamokymų.

— Kai matai kokią gerovę, — kitados aiškinai man, — kai sutinki klestintį žmogų, visad apmąstyk, kokia kaina toji gerovė įsigyta, ir pagalvok, ar sutiksi mokėti tokią kainą.

Uošvis tikrai nebuvo kvailas. Jis buvo ir yra ne kvailesnis net už tave. Jo dygus žvilgsnis slepia pasibaisėtiną protą. Jis mane stulbindavo taip pat kaip ir tu. Tarp valdžios vyrų visad atrodė kaip tu šurmuliuojančiame fakulteto koridoriuje — tarsi ryški dėmė margaspalviame kilime. Jis buvo nė kiek nekrioštelėjęs, kupinas fizinės jėgos. Jis niršiai žaisdavo lauko tenisą. Nuo jo balso vyrėlesnio amžiaus moterys stačiai alpėdavo. Jis mėgo absurdiškus juokus ir sukurdavo puikių politinių anekdotų. Brežnevo antakių tema vien man girdint sukūrė gal dešimtį improvizacijų, kai kurias iš jų paskui girdėjau pasakojant mieste.

Bepigu būtų suniekinti kokį sukiošusį marazmatiką ar menkadvasį vertelgą, tesirūpinantį privilegijomis ir kitokiais blizgučiais. Uošvis buvo visiškai ne toks.

Juo galima žavėtis, jį galima net savotiškai gerbti. Jo, be abejonės, reikia bijoti. Jo turbūt neįmanoma tik mylėti.

Į mane jis žvelgė atsainokai, tačiau prielankiai. Pernelyg neprotegavo, bet ir neleido, kad būčiau pamirštas ar nuskriaustas. Jis leido man veikti pačiam, bet pravalėdavo veiklos vietą. Kiek suprantu, jis mane paprasčiausiai tikrino. Norėjo išsiaiškinti, kas aš toks, ko vertas. Jis buvo pernelyg protingas, kad keltų savo žentą vien todėl, jog tai jo žentas. Dabar suprantu, kad rinkosi, ką man pasiūlyti — sinekūrą ar savo adjutanto antpečius.

Kartais pamanau: o kaip, manim dėtas, būtum pasiėgęs tu? Ir iškart atsakau: tu niekad negalėtum atsidurti mano vietoje, dėl daugelio priežasčių. Tada perklausiu kitaip: ką įmantriausio, rafi-

nuočiausio galėjau padaryti? Bene rafinuočiausias triukas būtų sąmoningai išsikovoti jo adjutanto antpečius, sužinoti jo paslaptis, ištyrinėti jo apsaugos sistemą, o paskui žiauriai jį pražudyti.

Bet iškart klausiu savęs: o ką reikėtų daryti paskui?

Dabar tas „paskui“ lyg ir atėjo. Tad ką žadi daryti tu, išklauses Uošvio pastabų tavajam „Persitvarkymui Albanijoje“, iėgirdęs iš jo visa, ką jis drįso pasakyti?

O į klausimą, kokia kaina yra mokama, atsako viso pasaulio pasakos ir mitai. Mokama yra savo siela.

Tokie uošviai seniai nebegaudo savo pasiklydusios sielos, manau, jie suvis pamiršo apie jos egzistavimą.

Viena didžiųjų žmogaus nelaimių yra ta, kad jo kūnas ir net smegenys kuo puikiausiai išsiverčia be jokios sielos.

Kokia kaina?

Iš pradžių nenorėjau tikėti įvairiomis istorijomis apie Uošvį, bet jų ėmė rasti per daug, kad visomis netikėtum, per daug buvo gyvų liudininkų, per daug nuskriaustųjų. Visi jie aimanavo, dejavo ir smerkė Uošvį. Kai man papasakojo apie šiurpulingas baisybes, kurių pridarė pokario metais, būdamas kone paauglys, net panorau surinkti apie jį dosjė. Turbūt manė, kad rinkti dosjė apie kitus — jo vieno privilegija, panorau įrodyti, kad gali būti ir atvirkščiai.

Tačiau gan greit persigalvojau. Nesu ir nenoriu būti Uošvio biografas. O antra, sausas svetimų skausmų aprašymas niekad nedaro įspūdžio. Su persisotinusio snobo išraiška skaitom apie beribes kančias, išdraskytus vidurius ir nupjautas galvas, tačiau tai nedaro mums veik jokio įspūdžio — nebent rašytų didis plunksnos meistras. Bet kiekvienas itin vaizdžiai, įtaigiai, skausmingai papasakos, kaip jis pats buvo įsipjovęs pirštą. Kaip jam bėgo kraujas, kaip jam skaudėjo, kaip ilgai negijo toji klaiki žaizda!

Taip jau sutvertas žmogus: iš tikrųjų įsijaučia tik į savo skaudulius. Tad ir aš pasakosiu tau tik tai, ką patyriau pats, kitką gali numanyti. Nesunkiai papildysi Uošvio portretą, nuovokumu ir fantazija niekad nesiskundei.

Pradėsiu nuo smulkmenų, tarkim, kad ir nuo tokios: Uošvis sėdi savo kabinete, švelniai žvelgia į pašnekovą ir dosniai žada jam paramą, globą bei užtarimą. O vos šis uždaro duris, ramiai surenka telefono numerį ir paliepia tą vyrą sudoroti. Smulkmena? Turbūt. Kiekvieno politiko kasdienė duona? Tikriausiai. Tačiau mane tokios smulkmenos visą gyvenimą gniuždydavo.

Dar viena smulkmena. Sykį mane aplankė kauniškis kaimynas, buvęs mūsų gatvės siaubelis. Jis kantriai vilko savo kryžių, slaugė ligotą motiną ir išlaikė sužalotą avarijoje seserį. Apstulbęs sužinojau, kad tebegyvena tokiame pat pusrūsy, kokiam kitados gyvenau aš. Buvau kažkaip primiręs, kad tokie dalykai egzistuoja. Jis prašė užtarimo — bet ne sau. Maldavo pagelbėti broliui,

ekonomistui, sugalvojusiam kaž kokią eksperimentinę sistemą, kuri vienoje gamykloje davė stebuklingų rezultatų. Tasai žmogus ėjo kryžiaus kelius, kamavosi instancijose, nukako net į Maskvą, galiausiai beveik apgynė savo idėją. Jis norėjo, kad mums visiems būtų geriau. Jis buvo iš dorų komunistų — vis retesnės anais laikais atmainos. Bet ūmai buvo ištrenktas iš visų pareigų ir vos nuteistas nežinia už ką. Mano buvęs kaimynas vis kaimišiojo man mokslinių komisijų išvadas, jis verkė tikromis ašaromis. Karlojo man, kad Uošvis gali viską sutvarkyti, jo brolis ekonomistas labai tikis Uošvio protu ir galia. Jo brolis pajuto didžiąją DDN, stovėjo ties savižudybės riba, jį galėjo išgelbėti tik Uošvis. Mano svečias pasakojo viską taip įtaigiai, kad aš pats vos neapsiverkiau.

Ryžausi pirmąsyk oficialiai nueiti pas Uošvį. Tasai ekonomistas pasirodė man savas, jis turėjo šventą tikslą, jis norėjo, kad mums visiems būtų geriau. Rengiausi vizitui kaip kokiam egzaminui, dešimtsyk peržiūrėjau suneštus man dokumentus. Šiek tiek didžiavausi Uošviu ir — ką čia slėpsi — pats savimi. Užsėistas į kampą žmogus ieškojo teisybės ne pas ką nors, o kaip tik pas Uošvį. Žmonės juo tikėjo. O aš buvau to teisybės atstatymo tarpininkas. Matyte mačiau, kad Uošvis susidomėjęs išklauso mane, permeta akimis dokumentus. Gal dar pasiteirauja ekspertų. Regėte regėjau, kaip jis atstato teisybę, o aš taipgi lieku prie to prisidėjęs, naiviai įsivaizdavau, kaip to ekonomisto modelis ima veikti vis geriau, kaip pamaži susitvarko visa sistema, kaip...

Aš buvau žalias, dar labai žalias. Uošvis išklausė manęs nerpertraukdamas, o paskui atstūmė mano atneštus dokumentus į šalį. Jis žinojo apie šį žmogų, bet nė nesirengė taisyti tos klaidos neteisybės. Jo galvoje išvis nebuvo sąvokos „teisybė“. Tai teišs tasai ekonomistas ar neteišs, klausiau aš, o Uošvis niekaip nesuprato, ko aš noriu. Girdi, Macaitis (tas ekonomistas) padarė kažkokį subordinacinį netaktą, nepaklausė kažkokio paliepimo, išreikšto patarimo forma, be to, jis skundėsi Maskvai. Bet ar buvo teišs, klausiau aš, kodėl buvo prapuldytas, ne tik jis — svarbiausia, jo sistema, kuri turėjo atnešti naudos mums visiems. Uošvis tikrai nesuprato, ko aš noriu. Kokia neteisybė, kokia nepelnyta žmogaus prapultis, tarytum sakė man, ir apskritai — koks žmogus? Tasai suniokotas ekonomistas Uošviui neegzistavo, kitados, kiek supratau, jis kliudė, o paskui numirė, pranyko, ištirpo ore. Uošvio akyse aš buvau nekrofilas. Iškapsčiau iš žemės apdūlėjusius griaučius ir reikalavau juos išprausti, nublizginti ir pagarbinti. Aš buvau beprotis. Keisčiausia mano beprotybės apraiška buvo nesuprantami postringavimai apie „visų mūsų naudą“, „dorovę“, visi tie „kaip galima bausti žmogų, kuris neša vien naudą ir gėrį“. Uošvis atsakė man labai aiškiai: MUMS tasai teišybės ieškotojas ir ramybės drumstėjas nėra naudingas. Mudu šnekėjome skirtingomis kalbomis, mudviejų smegenys veikė pagal skirtingas logines sistemas.

Mane apėmė nykuma. Ėmė stigti oro, mano šleiva invalidė širdis dunksėjo nelygiai ir dusliai. Seniai supratau, kad to Macaičio pražūtis buvo dėsninga, paties Uošvio sankcionuota. Bet ėmiau nebesuprasti, kas tai per dėsniai, pagal kuriuos tokie žmonės naikinami. Tasai Macaitis kažkam kliudė. Bet kam jis galėjo kliudyti, jeigu vien stengėsi, kad mums visiems būtų geriau? Šitiek supratau, net nebūdamas joks ekonomistas. Kam jis kliudė? Šis klausimas ilgai nedavė man ramybės, anksčiau ar vėliau teko paklausti, kas yra tie „mes visi“. O paskui teko paklausti, kas yra tie „ne mes“. O dar vėliau teko atsakyti sau, kuriai iš tų grupių priklausau ir padedu aš pats.

Išėjo, kad balansuoju ant ribos tarp „mūsų visų“ ir „ne mūsų“. Išėjo dar keisčiau — kad noriu rasti teisybę „mums visiems“, pritapdamas prie „ne mūsų“. Išėjo, kad siekiu šventų „mums visiems“ tikslų, naudodamas „ne mūsų“ metodus ir taisykles.

Aš taip ir likau tabaluoti tarp dangaus ir žemės: mane paskyrė fizikos dėstytoju dideliame technikume. Savaiame suprantama, bemat tapau to technikumio komjaunimo sekretoriumi.

Tuo metu iš esmės nieko neveikiau. Argi pavadinsi veikimu banalių fizikos paskaitėlių skaitymą, dar banalesnius komjaunimo susirinkimus bei fantasmagoriškas ataskaitas? Jei ką veikiau — tai tyrinėjau Uošvį. Sakytum bandžiau prisimatuoti jo rūbelį — juk jeigu liaučiausi tabaluoti tarp dangaus ir žemės, tai būtų geriausias mano ateities variantas.

Lig tol Uošvis man atrodė ne visai realus — ne labiau realus kaip kiekvienam eiliniam laikraščių skaitytojui. Nors matydavau jį greta, girdėdavau, kaip palaimingai pūkštuoja kasydamasis krūtinės gaurus, kaip it jaunuolis užlekia laiptais į ketvirtą aukštą. Galėjau sužaisti su juo šachmatais ir net laimėti — jis visai neširsdavo ir nesuniukdavo, šia prasme buvo kone poetiškas. Jam buvo smagiau pralošti, sumanius kokią grakščią kombinaciją, negu išlošti nykią ir nuobodžią partiją. Nieką negalėjau perprasti to žmogaus. Jis buvo protingas ir anaip tol ne lėkštas. Jis buvo senyvas gražuolis be jokios sielos. Jis buvo monstras su galybe malonių bruozų.

Vis prisimindavau, kaip tu kitados aimanavai:

— Mes taip atratom nuo spalvingų žmonių, kad sutikę daugia-lypę asmenybę, visiškai įutrinkam. Mūsų gyvenimas toks monotoniškas, o žmonės tokie banalūs, kad visai pamiršom pasaulio įvairovę. Mes taip įpratome prie vienareikšmių personažų, kad, sutikę kitokį, nebežinom nei kaip elgtis, nei ką galvoti.

Rodės, kad kalbi man apie Uošvį.

Aš taip ir neperprantu to žmogaus, nesuvokiu jo credo, jo siekių. Kiti man dažnai sakydavo, kad valdžios troškimas pergali visus kitus jausmus, bet aš tuo netikiu. Žmogus privalo turėti sudėtingesnių siekių nei troškimas būti bandos vadu. Tai būdinga žvėrimis, o toks rafinuotas ir sudėtingas tipas, kaip Uošvis, tiesiog privalėjo turėti kur ką sudėtingesnių globalinių planų.

Jis yra metafizinė asmenybė. Jis turi kažį kokių slaptų kėslų, bet jų man taip ir nepavyko išsifruoti.

Pamaži ėmė rodytis, kad jis tikrai yra metafizinė būtybė. Vertinau jį tarsi koks pirmykštis žmogus burtininką. Turbūt bet kokia magija atsiranda dėl informacijos stokos. Taip man atsitiko su Uošviu. Beveik nesąmoningai tyrinėjau jo veiklą, bet, aišku, apie nieką negalėjau žinoti visko ligi galo. Visko ligi galo nebūtų ištyręs nė talentingiausias tardytojas ypatingai svarbioms byloms su visu savo galingu aparatu. Bet aš turėjau ir persvarą prieš tokį hipotetinį tardytoją. Galėjau remtis ne vien faktais, bet ir nuojautomis, intuicija, netgi fantazija. Aš juk rinkau ne bylos medžiagą, nekeinau jos viešai skelbti. Man regis, aš jau tada rengiausi rašyti laiškus tau.

Norėjau tave įspėti ir persergėti.

Uošvis atrodė it milžiniškas aštuonkojis, tikriau — šimtakojis, kruopščiai slepiąs savo beribius čiuptuvus. Kiekvienas jų nusirangydavo į neregimus tolius, išsišakodavo dar į daugybę smulkių čiuptuvėlių; bandydamas apčiuopti kurio nors galą, su nuostaba ir siaubu patirdavau, kad tasai galas dažniausiai siekia mane patį. Kaip tik taip: siekdavo net mane, menkutį komjaunimo funkcionierių. Ne sykį bandžiau išsiaiškinti, kaip radosi koks idiotiškas draudimas, koks nerašytas įsakymas, pamaži virtęs įstatymu, ilgai narpliodavau menamas gijas, vis kildamas aukštyr hierarchijos šlaitais, kol su nuostaba ir siaubu aptikdavau, kad gijos neišvengiamai veda link Uošvio buveinės. Pamaži ėmė rodytis, kad jis tvarko visui viską pasaulyje. Rodės, nebuvo tokio draudimo, dorojimo, demagoginio šūkio, prie kurio jis nebūtų prikišęs nagų. Aš supratau, gerai supratau, kad lyg ir neturėtų taip būti — galiausiai Uošvis nebuvo pats viršiausias, bet visos gijos neišvengiamai vedė link jo. Rodės, yra neabejotinai viršiausias kažkokiam slaptingame, iškreiptame pasaulyje, rodės, jo čiuptuvai išsikerioję slogioje metafizinėje erdvėje, kur karaliauja puvėsiai ir tos fantasmagorinės nuodingos sporos, užkėrusios visui viską — ir žmonių smegenis, ir net daiktus. Toje slogioje erdvėje šen bei ten voliojosi nykiai dvokiantys pražudytųjų dvasiniai lavonai: žmonių dvasios lavonai, minčių ir idėjų lavonai, sumanymų ir reformų lavonai.

Šitai turbūt buvo svarbiausia: tie sudvisę lavonai. Jeigu jų nebūtų buvę, viską dar galėtum laikyti fantazijos žaisme, mano įaudrintos nervų sistemos tvariniu. Tačiau tie lavonai buvo pernelyg realūs. Jie įrodė, kad toji fantasmagorinė dūlėsių ir nuodingų sporių sklidina erdvė tikrai egzistuoja, kad egzistuoja tie slapti čiuptuvai, o jų veiklos pasekmės labai liūdnos.

Tie dvasiniai lavonai atvėrė man akis.

Jei visi Uošvio čiuptuvai, daugialypės jų ataugos tebutų ranęsi sau, perdavinėję informaciją, stumdę ar prilaukę žmones, tebutiau suvokęs šio milžiniško ir galingo organizmo veiklą kaip biologinę būtinybę, rodančią to valdančiojo organizmo prigimtį bei jos dėsnius. Tačiau šis organizmas darė tai, kas biologiškai nė-

ra tikslinga: žudė padarus, kurįs nemito. Tie čiuptuvai, tos ataugos tyliai smaugė žmonių dvasią, mintis ir idėjas, sumanymus ir reformas, o paskui palikdavo tuos uždusintus kūnus nykiai pūti. Visas Uošvio kelias buvo nusėtas tais neregimais, klaidingais pūvančiais lavonais. Sužinodavau apie pažangesnių mokytojų pastangas nors kiek reformuoti mokyklas — ir netrukus išaiškėdavo, kad visas tas pastangas sužlugdė Uošvis. Sužinodavau apie istorikų norus bent kiek praskleisti uždangą, dengiančią esminius Lietuvos istorijos momentus — ir bemat patirdavau, kad visus jų norus meistriškai nugaišino ne kas kitas, kaip Uošvis. Jis ištiesai veikdavo kitų rankomis, tačiau jo braižą išsyk galėjai atpažinti, geležinių Uošvio gniaužtų žymės amžiams liko ant jo dvasinių aukų kūnų.

Ilgainiui ėmiau nutuokti tai, ką man derėjo suvokti daug anksčiau: Uošvis pats skleidė tas fantasmagoriškas nuodingas sporas, naikinančias visui viską: mintis ir idėjas, žmones ir net besielius daiktus, kriošinančias net nerūdijantį plieną, net nesunaikinamą kosminę keramiką.

Mano Uošvis buvo klestintis tų sporų veisėjas ir skleidėjas. Jis buvo tarsi koks grybas, mintantis mūsų visų syvais.

Aš nesutinku vadinti tokius žmones tiesiog biurokratais. Toks paprastas žodis jiems apibūdinti visiškai netinka. Tam reikia susigalvoti specialų, grėsmingą, fantasmagorišką žodį — tokį, kokie yra jie patys. Tokie žmonės buriasi į keistas, blaiviam protui nesuvokiamas sektas, jie bemat atpažįsta vienas kitą — gal iš kokių slapčių ženklų, gal iš kvapo. Jie yra pavojingi, jų reikia bijoti.

Jei galėčiau, pasiųsčiau telegramą, kurią turėtų gauti visi Lietuvos žmonės. Ją turėtų atnešti į kiekvieną butą, į kiekvieno bendrabučio kambarius. Štai ką joje parašyčiau:

Sergėkitės jų ir, dėl Dievo meilės, nemanykit, kad juos įveikti lengva. Lengvai jie nepasiduos. Jų reikia bijoti. Juos būtina deramai įvertinti. Jie nebijo jokių užkeikimų. Kova su jais — ne džentelmeniškas sportas. Tai karas. Rimtas, ilgas, atkaklus karas.

Kare neapsieisi be lavonų. Taip, būtent lavonų. Tarkim, skenduolių.

Privalau tau apie šitai parašyti. Tas įvykis padėjo man apsispręsti. Tas įvykis mane sukrėtė.

Pamenu, buvo rudens vakaras, ilgai negalėjau užmigti, galiausiai sėdau rašyti laiško tau. Tikrai nebe pirmo — gal dešimtojo, gal dvidešimtojo. Visų teiraudavausi, ką tu veiki, kaip tau sekasi. Tu vis dėlto įstojai į filosofijos aspirantūrą, sukiojaisi tarp kolegų, šurpindamas juos savo idėjomis ir postringavimais. Tavo disertacijos temą šiaip ne taip patvirtino, prasimanę galybę aptakių formuluočių, iš esmės primelavę. Tačiau prisiklausę, ką tu rengiesi rašyti tekste, visi persigando: buvo visiškai aišku, kad tokia disertacija „nepraeis“. Bet tu pats jauteisi kuo puikliausiai. Tu mo-

kėjai puikiai jaustis, nors mokėjai ir liūdėti. Tu daug ką mokėjai. Tu daug ką žinojai.

Aš vis rašiau tau laiškus, norėdamas tai šio, tai to pasiklausti. Tą nelemtą vakarą norėjau tavęs paklausti, ar gali doras žmogus pasukti nedoru keliu, jeigu tai praktiškai vienintelis kelias. Pasukti juo vien todėl, kad nėra kur daugiau eiti. Nužingsniuoti su paradine eiseną, slapčia viliantis, kad anksčiau ar vėliau pavyks pakreipti visus derama kryptim.

Dar daug ko norėjau paklausti, tačiau man sutrukdė įkyrus durų skambutis. Mūsų namų nelankydavo naktiniai svečiai, tad gerokai nustebau. Už durų stypsojo Marius, mūsų kaimynas iš antro aukšto: dar jaunas, bet jau spėjęs pagarsėti chirurgas, bene vienintelis kiek jaunesnis vyras mūsų specialiaame name. Visi kiti tiko man į tėvus.

Marius kone nustūmė mane į šalį, įgriuvo į kambarį ir pastatė ant stalo pradėtą butelį konjako. Pats pasičiupo iš lentynos taures, kliūstelėjo į abidvi ir aprimo tik tada, kai vienu ypu išmaukiau gal šimtą gramų.

— Aš nepasirašiau! — pareiškė duobkasio balsu.

Paskui visas sudrebėjo — nuo skruostų ligi pirštų galiukų — ir vėl prisipylė konjako. Niekad nemačiau šitaip drebančio žmogaus.

— Juos veža ir veža, — niūriai pratarė, — jie suguldyti tiesiai ant rūsio grindų. Mūsų personalo prie jų neleidžia, juos veža ir krauna visokie milicininkai bei šiaip neaiškūs tipai. Supranti, mūsų nė neleidžia, man liepė tik pasirašyti. Bet aš nepasirašiau! Kai kurie be jokių dokumentų, bet anie kažki kaip išsiaiškino, kas jie tokie. Kaži kur aplink klinikas zuja giminės, visur sujudimas, o taisyklės išverstakės užsidarė su manim kabinete ir vertė pasirašyti. Jis baugino ir siūlė aukso kalnus. Pakaitom. Bet aš nepasirašiau!

Kamantinėjau jį nuosekliai ir gan ramiai. Tu gal viena ausimi girdėjęs — po Vilnių porą dienų zujo gandai apie tą pontoninį tiltą per Nerį, prie Sporto rūmų. Tas pontoninis tiltukas negalėjo išlaikyti didesnio žmonių srauto. Po koncertų ar sporto varžybų jį uždarydavo, tačiau tą vakarą kažkas kažko nepadare. Kažkas nepastatė užtvartos su išpėjančiu užrašu, o gal pastatė, bet prie jos nebudėjo tvarkdariai, o gal dar kaip nors — žodžiu, šimtai žmonių ūmai suplūdo ant sukriošusio pontoninio tiltuko, skubėdami į kitą Neries pusę, ir tiltukas neišvengiamai suiro. Paskui aš daug klausinėjau liudininkų — o jų buvo nemaža. Vieni žmonės kepurinėjosi sekliam vandeny ir brido į krantą, kiti burbuliavo visų akivaizdoj, trečius srovė nešė prie sūkurių. Buvo tamsu, nieko negalėjai supaisyti, moterys ir vaikai spiegė, kažkas šaukėsi pagalbos, o viską vainikavo flegmatiškas pusamžis vyras, it kokio pamėkliško laivo kapitonas, plaukiąs ant atlūžusio nuo tilto pontono pačiu upės viduriu, didingai besidairąs į šalis. Tiek sužinojau vėliau.

O tą vakarą priešais mane sėdėjo Marius ir aiškino apie ką kita, apie skenduolius. Juos vežė į klinikas ir guldė stačiai ant grin-

dų. Tikroji nelaimė, tikroji fantasmagorija prasidėjo tik čia. Skenduolių neturėjo būti. Neturėjo būti išvis jokios katastrofos — juo labiau žmonių aukų. Marius tą naktį budėjo, tad guvūs vyrukai kaip tik jį rėmė prie sienos, versdami pasirašyti šūsnį mirties aktų.

Skenduoliai visi kaip vienas turėjo būti mirę plaučių uždegimu. Mirę savo namuose, nes laiku nepakvietė gydytojo.

— Jie laužė ir laužė mane,— kartojo Marius.— Jie užspeitė mane į kampą. Jie kalbėjo taip daug ir įtaigiai, kad tarpais manydavau, jog man vaidenasi, jog išties keliolika žmonių mirė keistu plaučių uždegimu. Bet pamatydavau tuos tysančius ant grindų skenduolius ir vėl suvokdavau, jog tatau yra realu. O jie vis laužė ir laužė mane. Bet aš nepasirašiau.

Mes plempėm tą konjaką, Marius atsinešė ir antfą butelį, aš vis jo klausinėjau, o jis kartojo tą patį, berods bučiavau jį ir šūkavau: mes nepasiduosim! Berods grasinausi sutvarkysias tą reikalą. Berods grasinau nubausias visus, kurie prikišo nagus prie tos niekšybės, berods fantazavau įsteigsias kapuose skenduolių alėją, kad ji visad visiems primintų, ligi ko gali atvesti melas.

— Pala, pala,— staiga sustabdė mane ūmai išsiblaivęs Marius. — Kokius kapus? Kokią alėją? Kokius skenduolius? Jokių skenduolių nebus. Štai kas svarbiausia! Jų nebus! Bus tik žmonės, mirę plaučių uždegimu.

— Bet juk tu nepasirašėi! — klykavau aš. — Tu budintis gydytojas, viskas tavo rankose.

— Aš jau ne budintis gydytojas,— dar blaiviau atšovė Marius. — Jie mane išvijo ir pasivadino kitą. Gal ligoninės vyriausiąjį, pagaliau bene svarbu. Svarbu yra tai, kad jis pasirašys. Supranti — skenduolių nebus, štai kas svarbiausia. Nepasirašiau aš — pasirašys kitas, štai kas baisu. Aš nepasirašiau — man tas atsirūgs, man pastatys klizmą, bet skenduolių vis vien nebus. Štai kas svarbiausia! Jeigu aš likčiau didvyris ir nukentėčiau už teisybę — būtų visai gražu. Bet aš nieko nepasiekiu, štai kas baisu. Mano sąžinė liko švari, bet pasirašys kitas. Ir niekas nuo to nepakis — štai kas baisiausia. Aš likau tyras, aš už tai nukentėsiu, bet tai vienintelis džiaugšmas. Nieko kito aš nepasiekiu!

Ir čia aš padariau klaidą. Aš ūmai prisiminiau Uošvį. Ūmai suvokiau, į ką mums reikia kreiptis.

— Aš paskambinsiu Uošviui, — pasakiau gan didingai. — Jis viską sutvarkys. Taip, tokiu reikalu galima net pažadinti Uošvį.

— Idiote! — sušuko jis.— Kvaily, o su kuo aš, tavo galva, šnekėjau telefonu? Kas, tavo manymu, įsakė man pasirašyti tuos mirties aktus? Gal koks nusęsęs majoras? Kas davė tokį įsakymą? Kaip manai — kas?

Norėjau įsiveržti į Uošvio kabinetą jau kitą rytą, bet velniškai blogai jaučiausi. Nebuvau pratęs šitiek gerti, tad kitą rytą tiesiog merdėjau. Lakiau virintą vandenį ir tolydžio ląksčiau į tualetą žiaukčioti. Man nerūpėjo jokie skenduoliai ir jokie Uošviai. Aš nuėjau pas jį kur kas vėliau. Mes visi labai dažnai nueidavom

kur nors pernelyg vėlai, nes lemiamu momentu būdavom siaubingai pagirioti.

— Nebuvo jokių skenduolių, vaikiuk,— dėbsodamas į mane, pasakė Uošvis.— Nebuvo. Gal turi kokių dokumentų?

— Žmonės paliudys,— niūriai burbtelėjau aš.— Rasiu tokių.

— Nerasi,— tvirtai pasakė Uošvis.

— Marius paliudys.

— Ką paliudys? — su šventa nuostaba kilstelėjo antakius Uošvis.— Kad tą naktį nebuvo darbe, nes užgėrė? Ketvirtą valandą nakties jis buvo pristatytas į ligoninę, jam buvo atlikta kraujo analizė. Tavo Marius buvo absoliučiai girtas.

Uošvis tingiai pamosavo ekspertizės aktu. Jis žvelgė į mane kaip smauglys, kaip aštuonkojis, kaip monstras. Beje, ką aš čia pasakoju — visai neseniai pats patyrei tokį jo žvilgsnį. Nesupratau, kodėl jis man viską aiškino. Jis galėjo išgrūsti mane lauk, ir tiek. Bet jis labai nuodugniai rodė man savo slaptą mechanizmą. Ligi šiol to nesuprantu. Kodėl jis tąsyk su manim kalbėjo? Kuriems galams visai neseniai kalbėjo su tavim? Norėdamas pasipuikuoti? Norėdamas mudu pamokyti? Aš šito nesuprantu.

— Marius nieko negali patvirtinti,— ramiai tęsė Uošvis. — Jokių gandų, jokių šmeižtų. Beje, už girtavimą vietoj budėjimo labai lengva netekt skyriaus vedėjo kėdės.

— Tai nebuvo skenduolių? — gūžžiai pasiteiravau aš.

— Nebuvo.

— O pontoninis tiltas bent jau buvo? — bandžiau ironizuoti, nors man visai nebuvo linksma.

— Jeigu reiktų,— ramiai pratarė Uošvis,— padarytume ir taip, kad to nususio tilto lyg nė nebūtų buvę. Tik nėra jokio reikalo stengtis.

Jis nešnekėjo triumfuodamas. Jis nešnekėjo su gudria šypsenėle ar dar kaip. Jis šnekėjo sausai ir dalykiškai.

Marius ta tema daugiau nepasakė man nė žodžio. Jis niekad pirmas manęs nekalbino. O aš pats bijojau prie jo net prieiti.

Aš bijojau, jog ir jis pasakys, kad jokių skenduolių nebuvo. Kad jis nebuvo igriuvęs pas mane su pradėtu konjako buteliu. Kad mes nešūkavom „nespasiduosim“ trečią valandą nakties.

Tokiam pasauly galėjo nutikti kas tik nori. Niekas nebuvo tikra. Aš pats seniai nebebuvau tikras. Aš gyvenau gerai, mylėjau žmoną ir sūnų. Sočiai valgiau ir nesunkiai dirbau. Aš mokėjau rašyti fantastiškas komjaunimo ataskaitas — pačias geriausias Vilniaus mieste.

Galėjau palikti savo sūnui „Volgą“ pritemdytais stiklais, su radiotelefonu — žinoma, jei tokios nusipelnėčiau.

Tuomet dar buvau visiškai žalias. Mane sugniuždė tie lavonai nelavonai. Nepaprastai įsijaučiau į tą istoriją. Kaip tikras knyginis lietuvis, lyriškai pasiklioviau vien jausmais.

Mąstyti pradėjau kiek vėliau. Ir šitą ką nesunkiai sumąsčiau: šitie skenduoliai neskenduoliai Uošvio kelyje anaip tol nebuvo

reikšmingi. Šiuos jis tiktai nuspė, mikliai ištrynė iš popierinės mūsų realybės. Daugybę kitų jis pats nugalabijo. Pokario metų lavonai, kuriuos guldė be didesnės atrankos, irgi nebuvo svarbiausi. Svarbiausi buvo kiti — kurie mirė ir tebemiršta mūsų laikais.

Pagalvok pats: joks chemijos gigantas, dusinantis visui viską aplink save, joks žemės ar vandens nuodijimas neapsiėjo be Uošvio sankcijos. Tai Uošvis noriai įsileido į Lietuvą mus visus žudantį slobiną. Vienąsyk norėjo pagelbėti kokiam sąjunginiam ministrui, savo bičiuliui. Kitąsyk — be eilės gauti ordiną. Trečiąsyk... Galai žino, kokie dar impulsai, kokia logika veikia iškreiptame Uošvio pasaulyje. Šiaip ar taip, jis rūpinosi viskuo, tik ne mumis. Mus jis ramiai nuodijo. Koks nors kvailelis biurokratas galėjo ir nesuprasti, ką daro — tik ne Uošvis. Uošvis visada žinojo, ką daro.

Kad pusė Lietuvos valgo ir geria cheminę bjaurastį, kad net švenčiausias gamtos stebuklas, motinos pienas, nuodija kūdikius — tai vis Uošvio darbas. Tai jo didžiausia kaltė, nes jis tikrai žinojo, ką daro. Jis nuodijo (tebenuodija) žmones pamažu, nieko nenužudė ūmai, jo nenuversė už rankos. Bet ir nesuskaičiuosi, kiek žmonių per jį pražuvo, kiek liko invalidai, kiek kūdikių gimė debilai — štai ką aš pamaži sumąščiau. Keletas nukankintų miškinų ryšininų ar keliolika skenduolių ūmai virto menku epizodėliu. Uošvis galabijo žmones urmu, keli ar keliolika jam išvis nieko nereikė.

Už šitai jam niekada negalima atleisti, nes jis puikiai žinojo, ką darė.

Luošus vaikus ir mirtinai užterštą organizmą — štai ką galėjau palikti savo sūnui, žengdamas greta Uošvio.

Tą rudenį mane kooptavo miesto rajono komjaunimo sekretoriumi. Ta proga Uošvio siuvėjas pasiuvo man nuostabų pilką kostiumą iš prancūziškos medžiagos. Medžiaga man labai tiko, siuvėjo darbas dar labiau. Su tuo kostiumu turėjau įžengti į naujas savo valdas. Pirmasis mano žygis turėjo būti didelių dideliausia ištiso Vilniaus rajono komjaunimo darbo ataskaita. Miesto ataskaitiniam plenume turėjau perskaityti kalbą apie nuostabius komjaunimo laimėjimus. Tą kalbą man rašė bent penki instruktoriai, gal tris kartus skaitė sekretorius, kuris turėjo paskui tą ataskaitą įvertinti. Kalbos tekstas buvo ilgas ir labai nuobodus.

Plenumui rengiausi ilgai ir labai kruopščiai. Prie mano dieviško naujojo kostiumo reikėjo itin tiksliai priderinti detales. Pasirėšau ryškų ir platų kaklaraištį. Tuomet buvo madingi platūs gėlėti kaklaraiščiai.

Pamenu, išėjau į tribūną ir apžvelgiau salę. Žmonės kaip visad nuobodžiavo. Kas skaitė žurnalus, kas šiaip snūduriavo, kai kurios merginos galinėse eilėse bandė megzti. Dar nebuvau kalbėjęs iš tokių tribūnų, su nuostaba konstatavau, kad iš jos puikiauusiai viskas matyti. Anksčiau maniau, kad šnekėtojai nemato, kaip visi sklaido žurnalus ar miega. O iš tikrųjų viskas buvo matyti kaip ant delno. Prieš prabildamas dar pagalvojau, kad gal juos vis dėlto išbudinsiu.

Kai kuriuos išbudinau, bet ne visus. Kiti taip ir prasnaudė ligi pat mano pirmosios ir paskutinės didelės kalbos galo. Jie nė nepastebėjo, kad vyksta kažkas neįtikėtina.

Pasakoti, ką kalbėjau, visai neįdomu. Nors toji kalba buvo nekvaila. Ilgai jai ruošiausi. Dabar už tą kalbą, išspausdintą kokiam laikrašty, gal gausčiau premiją, o gal „Gimtas kraštas“ išrinktų mane persitvarkymo žurnalistu. Kalbėjau nuosekliai, stengiausi nieko nepraleisti ir neužmiršti. Mano kalbos turinys buvo maždaug toks: kodėl komjaunimas merdėja, kas dėl to kaltas ir kaip galima būtų bandyti šitai bent kiek pataisyti. Aš pats abejojau, ar išvis dar galima ką nors pataisyti, vis dėlto pasiūliau keletą pozityvių idėjų. Aš...

Tikrai neįdomu apie šitai kalbėti. Dabar apie šitai tiek kalbama, kad tas kalbėjimas nebetenka prasmės.

Tačiau anuomet ta bomba padarė šokią tokią ispūdį. Gretimo Vilniaus rajono sekretorius, nervingai čiulpdamas cigaretę, atkampiam koridoriuj vis plekėnojo man per petį ir kartojo:

— Tėvai, tu paskubėjai! Oi, paskubėjai! Įsivaizduoji, jei būtum respublikinis sekretorius ir pasakytum tokią kalbą Maskvoj?

Ką galėjau atsakyti? Turbūt tik tai, kad jei būčiau respublikinis sekretorius, tokių kalbų jau tikrai nebesakyčiau. Jis vis plekėnojo man per petį ir kosėdamas traukė tą savo suniurkytą, sumaigytą cigaretę. Labai jaudinosi, kad mudu kas nors pamatys kartu. Jis pirmasis pasiūlė išmesti mane iš komjaunimo. Iš sekretorių nė mesti nereikėjo — oficialiai dar nebuvo patvirtintas.

Iš komjaunimo manęs vis dėlto nepašalino. Mane išgelbėjo Uošvis. Jis galėjo ką nori išgelbėti nuo ko nori. Jis pasikvietė mane rimtam pokalbiui, o aš iškart paklausiau apie tuos skenduolius. Ir sužinojau, kad jokių skenduolių nebuvo.

Paskui jis dar nuramino mane, kad nemanyčiau pasakęs miesto komjaunimo plenumė skandalingą kalbą. Pasirodė, tos kalbos taipogi nebuvo.

— Mano valdose,— sausai paaiškino Uošvis,— tokių skandalų nebūna.

Į ataskaitas buvo įsegtas iš anksto parengtas tekstas — mano paties parengtas tekstas. O į magnetofono juostelę tos kalbos niekas neįrašinėjo.

Šito niekaip negaliu sau atleisti. Kodėl nesumaniau įsirašyti tos kalbos? Būtų galima palyginti ją su tuo, kas šnekama dabar, kai jau paspaustas raudonas mygtukas su užrašu „galima“. Įdomu, ar jau tuomet buvau visus pralenkęs, ar nūdieniai ūmai išgudrėję šnekučiai duotų man kruopų savo koncepcijomis bei šiaip mintimis?

Beje, tai visiškai nesvarbu. Čia, anapus, man daug kas nėra svarbu. Aš vėl tabaluoju tarp dangaus ir žemės, esu nei šen, nei ten, dažnai panūstu vėl gyventi Vilniuje, ypač dabar, aštuoniasdešimt aštuntųjų pavasarį, kai viskas mainosi kiekvieną mielő dieną. Dabar, kai galėčiau paskelbti savo idėjas, kai galėčiau at-

virai burti savo bendriją. Šiek tiek pavydžiu tau. Taip, čia mes turime daug galimybių, apie kurias jūs nė nesvajojat, bet čia viskas be galo stabilu ir nuobodu. Pas jus kur kas įdomiau, todėl aš tau šiek tiek ir pavydžiu. Ir gerokai tave smerkiu: kodėl nepasivadinai manęs su savim, kodėl nepritapai prie mano siekių — nesiėmei kokio laisvo eksperto, intelektualinio patarėjo vaidmens? Mudu galėjom daug nuveikti — tavo protas, o mano rankos ir širdis.

Tačiau tau buvo paprasčiau nieko neveikti. Kartais pamanau, kad gal tu jau sugadintas, suvis niekuo nebetiki ir nenori tikėti. Kad ir savo „Persitvarkymą Albanijoje“ parašei tenorėdamas pademonstruoti savo begalinį skepticizmą, tenorėdamas pasipuikuoti ir paironizuoti kitų pastangas.

Yra žmonių, kurie stato namą, tačiau visad atsiranda ir toks, kuris sėdi šalia, rūko ir šmaikštauja, moko kitus statybos meno, nors pats nieko negebėtų pastatyti net grasinant šautuvu.

Ar tu, Tomai, dar gebėtum ką nors pastatyti?

Žinau žinau, kaip vogčia rašei „Persitvarkymą Albanijoje“, kaip gabalais slapstei rankraštį keletoje vietų, kaip drebėdavai ir pašokdavai naktimis, bet įveikei savo baimę. Bet mačiau ir tai, kaip rūgščiai šypsojaisi sklaidydamas laikraščius, skaitydamas pažįstamų ir nepažįstamų žmonių pavardes po straipsniais, kaip pajutai nuoskaudą, beribę nuoskaudą, kai tavęs nepakvietė į jokiais neformalias bendrijas, į jokią legalizuotą sąjūdį, kaip vis rūgščiau ir rūgščiau šypsojaisi, vis taisinėjai pertaisinėjai savo rankraštį, kaip konceptualiai nusprendei, kad niekad ir nesidėsi prie jokių bendrijų ir sąjūdžių, kaip surašei savo opusą vienui vienas, prie nieko nepritapdamas, įrodęs bent jau pats sau, kad gali šį tą pastatyti.

Bet ar esi įsitikinęs, kad tai ir yra tikroji statyba?

VIENUOLIKTASIS: apie mano mėgėjišką disidentystę ir Uošvio slaptąją erdvę, savęs tyrimus kitų akimis ir Didžiojo Li apsiareiškimą

Negyvenk šalyje, kurios niekas nevaldo, valdo daugybė, valdo moteris ar valdo kūdikis

Kada žmogaus gyvenimo indas sudūžta, nereikia rankioti šukių, lipdyti jų. Geriausia žiesti suvis naują indą.

Mano gyvenime po lemtingosios kalbos viskas absoliučiai sumimaišė. Sėdėjau prie šukių krūvos ir liūdnai rankiojau jas, gal pirmąsyk suvokdamas, iš ko buvo nužiestas manojo gyvenimo indas. Visos mano bendrijos subyrėjo, visos pasirodė buvusios netikros. Mano beviltiškas išpuolis nieko neišjudino. Sutiktas buvęs bendrakursis pasakė turbūt už visus:

— Girdėjau, įsipainiojai į kažkokią komjaunuolišką aferą?

Jis nieko tikro nežinojo, tebuvo girdėjęs kažkur skambinant varpais. Jo balse jutau šiek tiek nuostabos, gal daugėliau smal-

sumo, tačiau bene daugiausia — piktdžiugiško pasitenkinimo. Jis tarsi sakė: taip tau ir reikia, karjeriste prakeiktas. Aš jam nieko neaiškinau, neįrodinėjau, jog niekad nebuvau nei karjeristas, nei šiukšlė. Jis nebūtų nieko supratęs, nebūtų nė klausęsis. Aš jam seniai buvau aiškus. Matyt, ir visiems kitiems.

Visą neilgą gyvenimą ieškojęs savo bendrijos, ūmai likau vienas kaip pirštas. Tai buvo žiauru. Tai buvo neteisinga. Tai buvo tikrų tikriausia DDN. Jau rašiau tau, kad vienas būti nesugebėjau. O per savo didžiąsias paieškas neradau nė draugo. Žodėlytis „nė“ čia, žinoma, netinka: draugą rasti labai sunku, galbūt visų sunkiausia.

Šeimos gyvenimas irgi pašlijo. Galbūt kiekvienam ateina toks metas, kai staiga pamatai žmoną visai kitomis akimis. Tačiau man jis atėjo per greit. Virginija, mano antroji pusė, mano ranka ar širdis, mano nepamainoma dalis, pasirodė besanti ne ta Virginija. Nelauktai pamačiau, su kuo gyvenu. Tik nelauk kokių triukšmingų tragedijų, nuplėštų kaukių, pavydo ar nevilties. Tiesiog pamačiau, su kuo aš visą laiką gyvenau. Mano žmona buvo vardu Virginija. Ji buvo protinga, itin savarankiška, nelabai jautri moteris. Ji mėgo savo lingvistiką, studijavo Rytų kalbas, vakarais net mokėsi senųjų japonų hieroglifų. Ji netapo man svetima, sergėk Dieve, bet pasirodė, kad nėra ir toji stebuklinga mano dalis, kad ji paprasčiausiai kitas, skirtingas žmogus. Kad jai gal labiau trukdau negu padėdau. O ji pati man padėti irgi negali. Nesupyko ant manęs už baisųjį akibrokštą, ji net savaip guodė mane, tačiau visai nesuvokė, ką man reiškia tasai pralaimėjimas. Ji nesuprato, kad mano gyvenimo indas sudužo. Jai turbūt atrodė, kad pasielgiau nuosekliai ir logiškai, kad manyje tebėra kitados buvusi darna. O jos suvis nebeliko. Buvau žmogelis su fiziko diplomu, nemėgstant nei fizikos, nei fizikų. Buvau visai nusifunkcionavęs komjaunimo funkcionierius. Buvau neužgimęs pranašas, iš pat pradžių pamiršęs, kad šiam pasauly svarbiausia ne pačios pranašystės, o tik jų klasytojai,— tokių deja, niekad neturėjau. Privalėjau pradėti viską iš pradžių, bet nežinojau, kur yra toji pradžia. Nežinojau, kur aš klydau, nežinojau nė kas mane paklaidino.

Uošvis elgėsi su manim korektiškai, nekurstė prieš mane dukros, netgi anuliavo raštą, šalinantį mane iš darbo technikumė už šiurpią politinę klaidą. Raštą paskubėjo surašyti mūsų direktorius, jame įtaigiai paaiškino, kad toks tipas kaip aš neturi teisės auklėti jaunosios kartos. Uošvis nė nesiteikė jam paskambinti, tik nusiuntė savo padėjėją, kuris kukliai pasiteiravo, ar direktoriui nepabodo sėdėti savo kėdėje. Aš ta proga nė pirštelio nepajudinau, man buvo vis vien. Man į viską buvo nusispjaut. Rodės, dar ilgai ilgai bus nusispjaut.

Labai greit įsitikinau, kad mano jausmai ne tokie jau atbukę. Susijaudinti mane privertė begal paprastas dalykas: Virginija ėmė vis dažniau dingti vakarais. Ji pareidavo vis vėliau ir vėliau, o ką veikia, aiškinti nė nemanė. Ne, mes nesiriejom, aš nekėliau skandalų, kankinausi tyliai ir beviltiškai. Nė nesiryžau jos

nieko klausinėti. Aš ją beveik supratau. Mudviem ūmai neliko apie ką šnekėti. Parėjusi ankstėliau, ji paruošdavo vakarienę, mudu tylėdami pavalgydavom ir tylėdami susėsdavom prie televizoriaus. Jeigu užtrukdavo — o vis dažniau užtrukdavo, — būtinai paskabindavo ir paaškindavo, ką valgyti man, o ką duoti Levukui. Aš ją beveik supratau. Mus jungusios gijos visai nelauktai, nepaaiškinamai nutrūko, mes netgi nebesimylėjom. Net jei kada tingiai, beveik nenorom suguldavom, tatai nebūdavo pasimylėjimas, slaptingas dviejų žmonių susiliejimo aktas. Tatai būdavo sausas, dalykiškas kūniško poreikio tenkinimas, po jo tenorėdavai kuo skubiau nusiprausti. Galiu prisipažinti — iš anapus galiu nerausdamas viską prisipažinti, — kad aš ir nenorėjau mylėtis. Suvis nieko nebenorėjau — net moters.

Liūdni vieniši vakarai mane ir slogino, ir varė iš proto. Nežinodamas, kur ir ką veikia Virginija, prisigalvodavau ko tik nori. Turbūt kiekvienas vyras tokioje keistoje situacijoje pasidaro kaip tas šuo ant šieno: pats savo žmonos nebenori, tačiau net menkiausia mintelė apie jos galimą neištikimybę kelia vidinį šėlsmą. Taip jaučiausi ir aš. Kada visai nebegalėdavau tverti, nueidavau į svetainę ir iš visų jėgų trenkdavau į sieną Uošvio dovanoto servizo puodelį. Tačiau greit radau universalų ramintoją. Nesitikėk nieko įmantraus: viso labo ėmiau gėrinėti vienui vienas. Nusriaubdavau lygiai tiek, kad aprimčiau, o paskui garsiai šnekėdavau — su Virginija, su tavim, su Kamiu, su Jėzum Kristum. Dievaž, mažumą nukvėšau. Atsisėsdavau prie Levuko lovelės ir pasakodavau jam apie savo sujauktą gyvenimą. Mokiau jį niekad neiti mano keliu, ginčijausi su juo, nors jis, suprantama, nieko man neatsakydavo.

— Bul — šniaukrodavo Levukas. — De-del Pūpil

Labai rimtai palinguodavau galva, nusriaubdavau dar pusę tau-relės ir liūdnai atsiliepdavau:

— Tu teisus. Tikriausiai esminė mano klaida buvo ta, kad nenorėjau prie nieko pritapti, o vis dėlto troškau savo bendrijos. Jei būčiau pritapęs prie kurios nors aiškos grupės — nuo pat vaikystės ar bent paauglystės, — dabar eičiau kartu su ja. Velniai žino, kur eičiau, bet nors nebūčiau vienas. Klaikiausia mano nelaimė — kad niekam nebuvau išties savas. Niekas nelaikė manęs tikru savo draugu.

Ir taip toliau, ir panašiai. Išties buvau trumpam kvaištelėjęs, nors išsiblaivęs save pateisindavau: pats užsispeičiau į tokią kertę, kad galėjau imt šnekėtis ne tik su kūdikiu, bet ir su musėmis ant lubų.

Tarpais, ištuštinęs barą, tyčia nepirkdavau alkoholio, slampinėdavau prospektu, stengdamasis sutikti žmogų, kuriam buvau padaręs ką gero. Turbūt ieškojau užuojautos ar paramos. Kaži ar žmogus gali labiau smukti — tai buvo grynų gryniausias dvasinis elgetavimas. Taip nieko ir neprielgetavau: didžiuma sutiktųjų išvis nežinojo apie mano žlugimą, o pats skūstis vis dėlto nesiryžau. Vienas kitados remtas rokeris liūdnai palingavo galva ir pasiūlė

švirkštą. Narkotikai tuo metu dar tik ėmė plisti, tačiau tas rokeris visad buvo avangardistas. Ačiū Dievui, griežtai atsisakiau. Visad klaidingai bijojau injekcijų į veną, pamatęs švirkštą kone alpdavau.

Porąsyk susitikau tave, tu sveikinaisi be pykčio, net be atsainumo, tačiau taip ir nedrįsau tavęs užkalbinti, tik vėl pradėjau naktimis rašyti tau laiškus, kuriuos paryčiais suplėšydavau. Žinojau, kad pakeitei temą ir apsigynei disertaciją; jei neklystu, kažką apie Adorną ir muziką.

Perslinkęs prospektu, dažniausiai užeidavau pas Marių, užsidadydavom virtuvėje ir niūriai perlauždavom butelį. Kalbėdavom mažai, ir nė žodžio apie skenduolius — tai buvo tabu. Marius nebūvo skyriaus vedėjas, tiesa, operavo lygiai taip pat meistriškai, dabar lupo už operaciją po tris šimtus rublių. Pinigus jis atiduodavo šeimai kaip mokestį, kad netrukdytų jam elgtis kaip tinkamam. Deja, nieko gudraus nepajėgė sumanyti: gėrė brangiausius konjakus, dulkino klinikų seses ir postringavo apie brežnevizmą. Jis pirmasis įdavė man indeksuotų knygų. Berods pirmoji buvo „Žiojėjančios aukštumos“. O gal „1984“. Laikyti tokias namuose buvo smagiai baugoka. Jei kas būtų tokią namie aptikęs, turėjau sakyti, kad radau ją paliktą troleibuse, iš smalsumo pavarčiau, ir nieku gyvu nekeisti tokių parodymų.

Tau juokinga? Man irgi buvo truputį juokinga. Skaitydavau tas knygas garsiai, kol Levukas imdavo knerkčioti. Jei kūdikio pasąmonė ką nors fiksuoja, mano sūnus gavo šiurpoką auklėjimą. Apie sūnų — bent jau šiame laiške — nenoriu rašyti. Dabar jam penkiolika, jo šukuosena postpankiška, jis atmintinai moka Šapokos istoriją. Daugiau apie jį sunku ką nors pasakyti. Iš manęs jis nepaveldėjo nieko, išskyrus didelę galvą ir atlėpusias ausis. Jis manęs veik neprisimena. Aš pats dėl to kaltas. Pats jį išdaviau ir pamečiau.

Tu, žinoma, jau seniai numanai, kad ėmiausi dauginti indeksuotą literatūrą. Tai buvo natūrali psichologinė reakcija. Tai buvo asmeninis kerštas. Keletą „1984“ egzempliorių atšvietė toks vaikinys, kuris už litrą spirito galėjo atšviesti ką nori, parsinešiau juos namo ir su siaubu patyriau, kad negaliu jų platinti. Neturėjau kam jų duoti. Dievaž, net pagalvojau, kad juos išties verta palikti troleibuse. Paskui nusprendžiau nunešti į savo buvusį rajkomą ir nusviesti kur ant palangės, paskui...

Tatai buvo nelinksmas kliedesys. Nežinau, ko būčiau pridaręs, bet vieną pavakarę, grįžęs namo, radau prie savo rašomojo stalo Uošvį. Jis ramiai laukė manęs, sukrovęs ant stalo visą mano disidentišką produkciją. Uošvis visad buvo protingas kaip velnias. Jis ir šitai numatė, o gal iš seno papratimo sekė mane — pagaliau, ar tai svarbu.

— Pats dar nėrašai? — kuo ramiausiai pasiteiravo. — Partijos nesteigi? Į Helsinkio grupę neįstojai?

Jis manęs nieko nemokė, nekvailino, daugiau nieko neklausinėjo. Jis mane sutriuškino savo šalta panieka.

— Jei norėsi ko paskaityti,— pats vienas paskaityti! — griežtai pabrėžė,— užsuk pas mane. Gausi ne šitos populiariščinės, o šio to retesnio. Milovaną Džilasą arba Avtorchanovą. Sumanūs vyrai, nors ir intelektualiniai banditai. Tave, kiek suprantu, domina valdžios struktūra?

Jis mane išjuokė pačiu savo požiūriu. Jis žinojo visus sovietologų ir vietinių kitaminčių darbus geriau negu bet kuris profesionalas disidentas.

— O ką dar skaityt? — ramiai paaiškino.— Bene Lavonido kalbas? Jas padėjėjai perskaito.

Jam buvo nebaisūs jokie komitetai nei grupės. Šituo būdu negalėjau jo įveikti, negalėjau jam nė pakenkti. Šitai niekam negalėjau atkeršyti.

— Virgutė vaikšto pažaliavus,— pareiškė Uošvis.— Tu vyras ar ne vyras, po galais? Prisišikai, tai bent turėk galių pakilti.

— Kur? Kur pakilti?

— Kur nori. Aš tavęs nevaržau. Tik jei vėl darysi kvailystes, pirma atsiklausk manęs. Aš tave sustabdysiu. Kad nebūtų kaip su ana tavo kalba ar šitais popieriais.

— Mano kalba buvo nuoširdi,— beviltiškai pareiškiau.

— Ir kvailutėlė. Net jei viskas ūmai pasikeistų pagal tavo norus — o tai neįmanoma! — tu liktum nuošaly. Pirmievių niekas neprisimena, į pirmąsias gretas išeina visai kiti. Viską reikia daryti laiku!

Šiuos žodžius labai gerai įsidėmėjau. Pats matai, kad Uošvis ir čia buvo teisus. Bet vieną klaidą, esminę klaidą, jis vis dėlto padarė.

— Čia niekas negali pakisti per artimiausius tris šimtus metų, mano vaikel — tvirtai pasakė jis.

Jis tikrai taip galvojo. Jis mirtinai pasiklioavė nenugalima fantasmagoriškųjų sporų galia. Jis pats buvo tų sporų užhipnotizuotas. Jis būtent taip ir pasakė: tris šimtus metų!

Dabar, tūnodamas anapus, bent dėl šito galiu džiūgauti: vienu atžvilgiu Uošvis pasirodė besąs kvailas per visą pilvą. Cha — tris šimtus metų! Pakako ir dešimties!

Lioviausi dauginės disidentiškas knygas lygiai ūmai, kaip buvau pradėjęs. Mane pribloškė Uošvio abejingumas mano ryžtui ir drąsai. Uošvis vis dėlto darė man milžinišką įtaką: pamatęs, jog jis to nebijo, iškart nusprendžiau, kad tai tuščias darbas.

Tai ir buvo tuštokas darbas. Šitai negalėjau burti savos bendrijos, galėjau tik kenkti bendrijai, kuri man nepatiko.

Ar gali įsivaizduoti mane — profesionalų disidentą? Tūnanti zonoje, o jei ir netūnanti — pilną niršulio ir fanatizmo, apsisusį uždraustomis knygomis, kolekcionuojanti visa, kas aplink yra blogo ir baisaus, apskritai nebesuvokianti realaus pasaulio, vien tą kitą — uždraustų tekstų, blogybių ir baisybių pasaulį. Netgi dabar, kada viskas taip ūmai pakito, žvelgčiau į naujus įvykius su

kreiva šypsena, pagiežiai ieškočiau trūkumų net pakitimuose, šaipyčiausi iš visų viešų sąjūdžių ir klubų.

Nesu tuo įsitikinęs, gal taip ir nebūtų, bet man regis, kad slapčia, širdies gelmėje, gailėčiausi, kad mūsų gyvenimas šiek tiek palengvėjo ir palaisvėjo, vogčia ilgėčiausi senų juodų laikų.

Ar gali mane tokį įsivaizduoti?

Tiktai kur kas vėliau susimąsčiau, kas vertė Uošvį manimi domėtis, net rūpintis. Tuo metu man rodėsi, kad visas pasaulis privalo mane užjausti ir guosti. Turbūt tai menkystės požymis, bet man išties to norėjosi. Tačiau niekas — net Virginija — manim nesirūpino. Taip jau išėjo, kad labiausiai mano reikalais domėjosi Uošvis.

Bet kodėl?

Tikriausiai viskas buvo labai paprasta: jis rūpinosi ne manim, o savo dukra. Didelėje Uošvio galvoje derinosi nesuderinami dalykai: tėviška meilė ir dvasinis sadizmas, kandus intelektas ir slogios nešvankybės. Jis turėjo pakankamai sveiko proto, kad nerinktų dukrai ypatingo vyro. Sakyčiau, išvis nekenė jaunųjų aukštuomenės atžalų. Jis, matyt, suprato, kad Virginija manęs nepaliks, tad stengėsi pagelbėti man, kad jai būtų lengviau.

Nors tai pernelyg paprastas aiškinimas. Man rodos, Uošviui buvau lyg koks įdomus vabzdys, lyg koks gyvūnėlis, kurį smagu tyrinėti. Gyvendamas savo irealiam pasauly su specialiais medžioklės plotais, griežtai apibrėžtu bendravimo ratu, ypatingu bufetu, kurio neturėjo teisės lankyti net artimiausi, greta dirbantys jo pagalbininkai, Uošvis privalėjo justi, kad toks gyvenimas teikia jam smarkiai iškreiptą pasaulio vaizdą. Jis buvo smalsus, jam turėjo rūpėti ir kitoks, normalių žmonių gyvenimas. Anaip tol ne todėl, kad norėtų čia ką pagerinti ar pataisyti — turėjo rūpėti iš vaikiško smalsumo, kaip egzotiškas romanas, kaip keistas filmas, kurį gali ne tik pažiūrėti, bet ir šiek tiek perfilmuoti. Turbūt buvau jam dar vienas pasaulį tiriantis čiuptuvas, keistas, savarankiškas čiuptuvas. Gal todėl ir nesirengė manęs slopinti, keisti, deformuoti, buvau jam reikalingas toks, koks esu — egzotiškas gyvūnėlis monotoniškame jo kastos zooparke.

Daugsyk bandžiau perprasti Uošvį, bet vis bergždžiai. Apie jo kilmę, jo tėvus nieko nežinojau. Jo žmona, mano uošvė, buvo negerimas, neegzistuojantis žmogus, visai neatitiko poniutės stereotipo. Ji nebuvo nei tuščia laiko leidėja, nei briliantų kaupėja, nei dar kokia menkysta. Ji buvo neegzistuojantis asmuo. Uošvė kažkur dirbo, bet niekaip neįsidėmėjau kur. Ji rengdavosi dailiai ir maloniai, bet niekad neįsidėmėdavau kuo. Šnekėdavo santūriai ir veik išmintingai, bet niekad negirdėdavau, apie ką. Virginija pasakojo, kad — kiek ji bepamena — Uošvis, net dar visai menkutes pareigas teuzimdamas, neturėjo nė menkiausio rūpesčio. Jam viskas būdavo paruošta, paduota, išskalbta ir išlyginta. Jis niekad nežinojo, kiek kainuoja duona ir prie ko parduotuvėse stovi eilės. Žmona atribojo jį nuo realaus pasaulio kruopščiai ir nuo-

sekliai, kai valdžia dar nebuvo tuo pasirūpinusi. Ji seniai ištirpo vyro asmenyje ir todėl neegzistavo. Ji taip suprato savo gyvenimo paskirtį. Tikriausiai buvo laiminga.

Su Uošvio dukra gyvenau jau šešerius metus, bet ji negalėjo paaiškinti apie tėvą nieko.

Jis visad buvo toks, — tai visa, ką man pasakydavo.

Bet koks gi jis buvo? Koks jis tebėra?

Jeigu pavyktų šitai perprasti, galbūt pavyktų perprasti pačią valdžios struktūrą. Gal sužinotume, kodėl kaip tik jis, o ne kuris kitas, užkopė taip aukštai.

Deja, net aš jo neperprantu. Jis egzistuoja kitokioje erdvėje nei mudu su tavim, nei mes visi. Toje erdvėje galioja kitokie fizinės dėsniai. Toje erdvėje kitaip eina laikas. Aš jau nekalbu apie tokias smulkmenas kaip moralė ar kas nors panašaus.

Viena, ką aš tikrai supratau, — kad jis tvarkė ir tvarko visus savo, o svarbiausia, mūsų reikalus pagal tos nemūsiškos erdvės taisykles. Nemanau, jog kada tyčia norėjo mums blogo ar stengėsi mus juodai engti. Nemanau, kad tyčia žudė mus chemikalais. Jis tiesiog veikė pagal savosios erdvės taisykles, o jos dėsniai mums svetimi ir nesuprantami. Jis darė tai, kas toje erdvėje buvo naudinga ir teisinga, o mūsų pasauliui tatau atsiliepdavo visaip — retkarčiais visai neblogai, bet dažniausiai klaidingai. Štai ir visa paslaptis.

Nors ne, žinoma, ne visa. Galiu kiek tinkamas svaičioti apie visokias erdves ir panašius dalykus, bet vis vien neperprantu Uošvio kaip žmogaus. Po galais, jis juk žmogus — kaip ir mudu su tavim!

Labai naivu ir juokinga būtų tarti, kad jis iš tiesų yra monstras.

Tuomet buvo labai šaltas ruduo arba šlapia, drėgna žiema. Slankiojau po Vilnių kaip dūšia be vietos, vėl, kaip paauglystėje, pajutęs panieką bei neapykantą pačiam sau. Pasijutau esąs visiškai menkysta, banalus ir nevykęs žmogutis. Viskas mano gyvenime buvo banalu. Jame nevyko jokie stebuklai, jokios tragedijos, nekunkuliavo aistros. Argi ką reiškė manoji komjaunuoliška pseudotragedija? Tai nebuvo tragedija, tai buvo tragifarsas. Balaganas. Nieko gyvenime nebegebėjau padaryti deramai.

Net mano meilė buvo banali kaip reta. Rašydamas tau laiškus, vis troškau apsakyti savo meilę Virginijai, bet neradau jokių ypatingų žodžių. Mano meilė buvo lygiai tokia pat kaip ir tūkstančiai, milijonai kitų. Jai aprašyti ir nereikėjo kokių ypatingų, unikalių žodžių.

Šitai galvojau tą šaltą rudenį ar drėgną, šlapią žiemą. Jaučiau si klaidingai. Mano kopija, manasis atspindys, mažasis Levukas, taipogi niekuo nesiskyrė nuo kitų vaikų — nebent didele galva ir atlėpusiomis ausimis.

Ir ūmai man kilo keista idėja: turėjau skubiai sužinoti, koki mane regi kiti. Staiga pamaniau, kad gal save susigalvojau, kad gai nė mirksnio nebuvau tas žmogus, dėl kurio taip jaudinausi,

kurio gyvenimą čia tau dėstau. Staiga pamaniau, kad gal apskritai visai viską išsigalvojau: ir Virginiją, ir savo siekius, ir tave, ir savo mažas tragedijas. Smarkiai suabejojau, ar žmogus išvis gali suvokti save. Gal žmogui — bent jau lietuviui — suvis nelemta mąstyti, gal jis ištis tegali vien jausti — tą man primygtinai teigė kone visa lietuvių literatūra.

Negalėjau, o ir nenorėjau tuo tikėti. Žmogus, svarsčiau aš, tuo ir skiriasi nuo žemesniųjų gyvūnų, kad sugeba mąstyti. Beje, tai atskira tema, apie šitai aš tau dar parašysiu.

O tą žvarbų rudenį ar drėgną žiemą mane apsėdo tikra manija: turėjau kuo skubiau sužinoti, kokią mane regi kiti. Tai tik iš pirmo žvilgsnio atrodo paprasta. Žmonės taip įprato slėpti teisybę, kad galiausiai nė patys nebežino, ką jie iš tiesų galvoja. Veik neįmanoma išklausti žmogaus apie jo tikrąjį manymą, jis nejučia tau sumeluos, padallins ar pabjaurins savo tikrąsias mintis. Mūsų sujauktame gyvenime absurdiška tiesiai klausti kokio žmogaus: ką tu iš tikrųjų manai apie mane? Tave geriausiu atveju palaikys idiotu. Nors ne, išsyk pradės svarstyti, kokių turi slaptų ir negerų kėslų. Niekam nė į galvą neateis, kad tikrai nori sužinoti teisybę. Kiekvienas iškart ims spėlioti, kodėl užduodi provokacinius klausimus, kokią atsakymą nori išgirsti ir kam jį panaudosi. Žmonės seniai pamiršo sokratišką priesaką, „pažink save“, kiekvienas, panoręs jo laikytis, atrodo itin įtartinas. Šitai gavau patirti panūdęs išklausti kiekvieno sutiktojo, ką jis iš tikrųjų apie mane mano. Elgiausi ištis absurdiškai.

— Klausyk, o kas aš, tavo manymu, toks? — stačiai klausdavau kokio buvusio kursioko. — Koks aš tau atrodau? Tik nemeluok. Man svarbu teisybė.

Tik vėliau pagalvojau: o ką atsakyčiau, jei kas man pačiam užduotų tokį klausimą? Vieno nenorėtum įžeisti, kitą bijotum pergirti, o trečiam tyčia primeluotum — vien iš piktdžiugiško pasitenkinimo, kad jį apgauni. Netgi taip pagalvojau: norėdamas kitam pasakyti teisybę, pirmiausia turi nebijoti kito išsakytos teisybės apie tave. O tokių nebijančiųjų reta. Vienas jų — tu, Tomai. O tą žvarbų rudenį ar drėgną žiemą toks buvau ir aš. Tikriau sakant — buvau toks trumpą mirksnį, kol neiškvočiau pirmųjų atsiliepiimų.

Pirmasis, kurį pavyko prakalbinti, buvo toksai Robertas, baigęs fizikos fakultetą gal porą metų anksčiau už mane. Jis pašaipokai perkreipė savo gaizių veidelį ir įžulokai rėžė:

— Gal manai, kad esi Jėzus Kristus? Man vis atrodė, kad slapčia taip galvoji. Tos tavo kalbos susirinkimuose... Fantastikal.. Jos būdavo naivios, tu pamokslavai kaip... Net nežinau. Rodės, čia ne komjaunimas, o kokio sekta. Labai naivi sekta... Supranti, tavųjų šnekų niekas neklausė, štai kur paslaptis. Kas suprato tavo norus, tiems į juos buvo nusišvilpt. Jie suvokė pasaulį realiau ir protingiau už tave. O kiti... Kiti tavęs nė negirdėjo... Tavęs niekas nesiklausė, vaikeli. Jei norėjai būt Jėzum, reikėjo daryti stebuklus. Kitaip minios nesužavėsi. Ne, tu nebuvai Jėzus Kristus, bu-

vai... buvai toks... naivus kvailelis. Atleisk, žinoma, bet juk prašei teisybės.

Klausydamas raudau ir balau, mano invalidė širdis tvaksėjo kaip pašėlus. Žiūrėjau į tą įžūloką lapino snukutį, kažkaip nešvankiai rangantį lūpas, ir siutau. Robertėlis — bridžistas, biznierių ir šiek tiek pleibojus — tyčiojosi iš manęs. Tasai žmogus, kuriam niekad neskaudėjo sielos, gerdamas už mano pinigus, mielai sutiko pašikti man ant galvos. Tą mirksnį galėjau jį pasmaugti.

Jis buvo kaip kreivas veidrodis. Jo išklausęs iškart pagalvojau, kad nė vienas žmogus negalės man būti tikras veidrodis — kiekvienas bus savaip iškreiptas. Iš kitų apie save nieko nesužinosi. Jie pateiks tau skirtingus tavo atvaizdus, bet nė vienas nebus tikrasis.

Manasis troškimas sužinoti apie save teisybę iš kitų išvėso po paties pirmojo atsiliepimo. Gal tiesiog pataikiau išklaudyti nedorą žmogų, tačiau nusivyliau visais iškart. Iš inercijos išklausinėju dar keletą, bet į jų žodžius kreipiau vis menkesnį ir menkesnį dėmesį. Kiekvienas giedojo savą giesmelę.

Kazys, buvęs sunkumų kilnotojas, ilgai dūsavo ir niurnėjo, pildamas į gerklę kokteilį po kokteilio, kol pagaliau pratrūko ir išdėjo man visą savą teisybę.

— Suskis esi! Suskis! — kriokė užkimusiu bosu. — Iėdavei tautą ir parsidavei ruskeliams. Ką bendra turi tavasis komsomolas su lietuvių tauta? Ką? Ką tu visąlaik veikei, susna tu? Kam tai reikalinga? Ko tu siekei? Norėjai duonos su daug daug sviesto? Juodos „Volgos“?

Ir taip toliau, ir panašiai. Kazys purkštavo nuoširdžiai, maniau, kad mane primuš. Jis pasmerkė mane, sumaišė su žemėm, bet nepaaiškino vieno dalyko: o ką, jo galva, privalėjau daryti, kad būčiau tikras lietuvis ir doras žmogus. Jį buvo apėmęs siutas. Buvo vyresnis už mane, jo tėvą kitados nekaltai išvežė į Sibirą ir ten nugalabijo.

Ramiausiai ir gailestingiausiai kalbėjo Linukas. Jis vienintelis žinojo mano didžiojo žlugimo smulkmenas. Jis vis čepsėjo lūpomis ir gūžčiojo pečiais. Jam tiesiog širdį skaudėjo — ne dėl manęs, o dėl galimybių, kurias praradau sava valia.

— Tokį šansą sugadinai, tokį šansą! — liūdnei rypavo Linukas. — Galėjai kopti aukštai aukštai. Galėjai pasilypėt aukščiau nei tavo uošvis. Esi tam labai tinkamas. Tu man visad atrodei toks... nesugadintas ar kaip. Man rodos, galėjai kilti ir neprarasti žmogiškų savybių. O tu ėmei ir viską sugadinai. Na, pratrūkai, na, pašnekėjai. Ir kas pasikeitė? Niekas apie tai nė nežino. Privalėjai elgtis visai kitaip. Turėjai kilti, kilti ir kilti. Turėjai iškopti į padėbesius. supranti? O tik paskui... Tik tuomet...

— Nusiplėšt kaukę?

— Gali sakyti ir taip. Toks buvo tavo šansas. Iškilęs galėjai daug ką pakeisti. O dabar nieko negali. Ir kam šakojaisi?

Linukas šnekėjo bene protingiausiai, tačiau vis vien primityviai. Visi šnekėjo primityviai. Nė vienas neprabilo apie dvasią, sielą

ar žmogaus gyvenimo tikslą. Nė vienas nebūdė nutapyti mano dvasinio portreto, visi tešnekėjo apie faktus, realų gyvenimą, tik-
riau, apie tai, ką mes įpratę vadinti gyvenimu.

Dažnai pamatau, kad tai, ką mes vadiname gyvenimu, anaip-
tol nėra gyvenimas. Gyvenimas yra visai kas kita.

Vakarais sėdėdavau su sūnum, pradėjau labai daug skaityti.
Ėmiau kai ko iš esmės nebesuprasti. Aš dairiausi ir ieškojau žmo-
gaus, tikro žmogaus, bet jo niekur nebuvo. Slapčia vyliausi, kad
gal tu toks esi, tačiau tu buvai neprieinamas. O visi kiti beviltiškai
mane nuvylė. Nesupratau, ką beveikti tokiam pasauly. Kaupti pi-
nigus? Aš jų niekad neturėjau, nepajutau jų galios, gal todėl jie
manęs neviliojo. Be to, neturėjau nė menkiausių komercinių ga-
bumų. Politinę savo karjerą sužlugdžiau pats. Fizikas iš ma-
nės jau nebegalėjo išeiti. Ką tat turėjau daryti? Negalėjau šiaip
gyventi, stumti dienas ir auginti vaikus. To man nepakako. Nega-
lėjau taip gyventi. Man reikėjo kažko dar. Bet visai nebesuvokiau,
ko dar galiu ieškoti šitam nusususiam pasauly.

Tokį mane ir sutiko Nijolė, Robertėlio žmona, mūsų kurso gra-
žuolė, dėl kurios kitados pešėsi bent dešimt fizikų. Ji gal ir nebuvo
tokia jau pribloškiančiai graži, bet kurse merginų testudijavo gal
dešimt. Nijolė, be abejo, smarkiai išsiskyrė. Ji ilgai rinkosi porą,
bet neatsilaikė, kai Robertas ėmė važinėti į paskaitas automobiliu.
Anuomet tai buvo retenybė.

Dabar ji augino dū vaikus ir matydavo Robertą retokai: šis ar-
ba lošdavo bridžą, arba tvarkydavo biznio reikalus.

Tąsyk Nijolė siautėjo, rankinuke turėjo bene du šimtus rublių
ir, regis, buvo pasiryžusi visus tuoj pat išleisti. Ji nusitėpė ma-
ne į „Erfurtą“, netoliese ir gyveno. Buvo įkaušusi ir be galo liūd-
na. Vaikus savaitgaliui nuvežė anytai, vyras buvo išvažiavęs į
Čeliabinską. Tuo metu jis perpardavinėjo automobilius, Vilniaus
rinkoje jie kainavo dviem trim tūkstančiais brangiau negu Rusijos
gilumoje.

— Mudu nelaimės draugai, — ilgesingai dėstė man Nijolė. —
Abu gyvenam be meilės. Meilė — tai viskas. Visui viskas.

Aš nė nesiginčijau, aš tik klausiausi. Pasirodė, ji seniai pažis-
tą Virginiją, pažinojo dar tada, kai mes nebuvom vedę.

— Ji jau tada sakė, kad kažį ar myli tave, — aiškino man Nijo-
lė, žvelgdama tiesiai į mane didelėmis, gražiomis, kiek apgirtusio-
mis akimis. — Ji tik buvo įsitikinusi, kad tu ją myli. Ją — ne didelio
tėvo dukrą, o kaip tik ją. Paliegusią kikirorą Virgutę.

Nijolė turbūt elgėsi šlykščiai taip šnekėdama, bet manęs jos
žodžiai veik neskaudino. Gražuolės visad negailestingos prastes-
nės išvaizdos merginoms. Dievaži, manęs tie žodžiai neskaudi-
no. Ramiai žiūrėjau į auksinius Nijolės plaukus, niršiai besikilno-
jančias krūtis. Jos riesta nosikė aprasojo smulkučiais prakaito la-
šais. Stebėjausi, kiek ji gali išgerti. Aš pats smarkokai apkaušau,
o ji plepėjo vis taip pat, neužsikirdama, jai nesipynė liežuvis. Tik
kai nupėdino į tualetą, pamačiau, kad žengia ne itin tvirtai. Mudu
šnekėjom ir rūkėm, rūkėm ir bučiavomės tiesiai prie baro. Bučia-

vomės draugiškai, iš girto ilgesio, kaip nelaimės draugai. Abudu gyvenom be meilės, dėl šito galiausiai visiškai sutarėm.

Na, žinoma, aš nuėjau pas ją. Na, žinoma, mudu pergulėjom. Kitokio žodžio nė neparinksi — būtent pergulėjom, kitaip nepasakysi. Buvom visiškai nusilešę, pamenu, niekaip neįstengiau nusmaukti jai kelnaičių, o iš ryto ji nubudo nuogutėlė, bet nenusegta liemenėle. Daugiau nieko nepamenu. Tikriausiai mudu pasimylėjom ar bent labai stengėmės tatal padaryti. Kad ir kaip keista, iš ryto nejutau nei pasibjaurėjimo, nei liūdesio, buvau tuščias ir lengvas. Nijolė buvo nuostabi, spruko iš lovos, kol nespėjau į ją įsižiūrėti, o po pusvalandžio grįžo naujutėlaitė, nešina šviežiu alumi. Ji buvo stulbinamai atvira.

— Visai smagu, kol tatal yra nauja,— pasakė man kerinčiai šypsodamasi.— Niekas dar nepabodę, nėra įprasto tokių rytų ritualo, ir į partnerį nebjauru žiūrėt.

Ji patikino mane, kad naktį viskas buvę labai gerai, ji nuo to netgi prablaivėjusi, bet paskui iškart užmigusi. Ji nuoširdžiai kvatojosi iš mudviejų nusilesimo ir noriai pasakė, ką apie mane galvoja.

— Levuk,— išplėtė savo gražias akis.— Tu visad buvai nuostabus. Kurso merginos tavo atžvilgiu susiskirstė į dvi grupes. Kvaliėlės ieškojo gražuolių plieniniais raumenimis, o tave niekino. Tačiau išmintingos merginos troško tave suvilioti. Ir aš taipogi. Tačiau tu buvai doruolis, tu buvai angelas, nė nepastebėjai, kad tau rezgamos pinklės. Buvai žaviai, pribloškiamai naivus.

— O kuo galėjau žavėti? — nuoširdžiai nustebau aš.

— Nuo tavęs dvelkė patikimumu. Iškart buvo matyti, kad esi rimtuolis. Kad jei mylėsi — tai bus tikra meilė. Kad jei vesi — tai bus tikra šeima. Ne kokia ten visuomenės lastelė, o šeima! Tavim buvo galima šventai pasikliauti. Be to, galėjai daug pasiekti, tik reikėjo tave deramai vairuoti. Buvai svaičiotojas, tave reikėjo prižiūrėti, pasukti reikiama linkme.

— Svaičiotojas?

— Aha, labai mėgai gražiai pakalbėt. Man būdavo malonu klausyt, kai prabiūdavo apie jauno žmogaus siekius ir tikslus, apie dar nežinau ką. Tau reikėjo knygas rašyt. Žodžiu, buvai nuostabuolis, tik reikėjo tave stipriai suimti į rankas. Protingos merginos svaioja apie tokį vyrą.

Taip pagarbintas ir atsisveikinau su Nijole. Daugiau jos veik ir nematydavau. Toji naktis tebuvo sapnas, nesijaučiau nė nusi Kaltės Virginijai, net priremtas prie sienos, net šautuvu grasinamas nebūčiau prisipažinęs, kad jai nusikaltau. Nesijaučiau ją išdavęs, tos nakties tarytum nė nebuvo.

Bet kartu toji naktis ir tas vakaras keistai paveikė mano gyvenimą. Aš tarytum išsiveržiau iš slaptų kerų tinklo, nelaukta pajutau gyvenimo skonį. Netgi taip pasakyčiau — pajutau, kad esu dar gyvas, kad daug ko gyvenime dar nesu patyręs, nė nepažįstu, nė neįsivaizduoju, kiek daug jame dar galiu surasti. Visą laik

gyvenau užsisklendęs savų tikslų, savų taisyklių, savos moralės labirinte, nematydamas, kas dedasi už jo.

Po tos nakties pasijutau laisvesnis, kur kas laisvesnis. Pasijutau kur kas daugiau galįs. Tik dar nežinojau, kurlink nukreipti savo galias.

Vaikštinėjau mažumą apkvakęs, be kita ko, man buvo pikt džiugiškai smagu, kad prisegiau ragus tam sumautam lapinui Robertui. Man nereikėjo, kad šitai kas nors žinotų, nereikėjo nė kad jis pats žinotų. Man tiesiog buvo smagu, kad net prieš tokius galima rasti ginklą, tegu ir nedorėlišką. Pats nežinau, kodėl jo taip nemėgau, beveik nekenčiau. Mudu veik nesusitikdavom, jis man nė kiek nekliudė. Turbūt mane mirtinai žeidė pats jo egzistavimo būdas. Jis buvo mano klasinis priešas. Robertėlis buvo gabus fizikas, bet visas jėgas skyrė nelegaliam bizniui. Jis klestėjo finansškai, tačiau tam paaukojo visą savo dvasią. Jis neturėjo dvasios, o baisiausia — pagiežiai niekino tuos, kurie buvo ją išsaugoję, kurie tebenorėjo pagauti savo klaidžiojančią po pasaulį sielą. Kitados jis puikiai piešė, o dabar šaipėsi iš visų dailininkų. Kitados jis buvo vienas aktyvesnių mano pagalbininkų fakultete — juk ne atsitiktinai norėjau sužinoti kaip tik jo nuomonę apie save. O dabar savo elgesiu pastūmėjo mane į nuotykių su jo žmona ir dar privertė pajusti dėl tos nedorybės slaptą smagumą. Jis privertė mane pakisti. Nebebuvau toks tyras ir doras kaip anksčiau.

Beje, Robertėlis galiausiai sėdo, visiškai neseniai, sužinojau apie šitai jau čia, anapus. Jis išpainiojo į nelegalų spirito vartymą milžiniškais kiekiais. Buvo pagautas su sunkvežimiu vogtų grūdų. Gavęs penkerius metus su konfiskacija, palikęs Nijolę su keturiais vaikais. Vaikus jis darė ne prasčiau negu pinigus. Jei galėčiau, būtinai pagelbėčiau Nijolei. Deja, negaliu. Aš labai daug ko negalėčiau.

Prisimindamas anuos metus, vis noriu parašyti laišką Alberui Kamiu, didžiajam absurdo žmogaus specialistui. Miglotą, man pačiam ligi galo neaiškų laišką. Kamiu pernelyg anksti užsipliekė toje autokatastrofoje, jis dar privalėjo šį tą pridurti prie savųjų jaunystės minčių — išmintingo, jau nurimusio senio lūpomis.

Gerbiamas Alberai,

man labai įstrigo viena jūsų mintis — kad dažniausiai gyvename rytojui: esmingai pasikliaujame žodžiais „ryt“, „vėliau“, „kaip susitvarkysiu reikalus“. Sutinku, jog kur kas svarbesnis yra „dabar“: turi dabar arba suvis niekad neturėsi, darai dabar arba suvis niekad nepadarysi. Reikia nepamstyti apie „rytoj“, nes „rytoj“ iš esmės reiškia mirtį. Aš visad jutau mirtį labai realiai, matyt, dėl savo šlubuojančios širdies. Tatai vertė mane skubėti ir atsakyti už kiekvieną poelgį, tačiau neišsprendė jokių didžiųjų problemų.

Jūs sakėte, kad rytojaus išvis nėra, yra tik mirtis, todėl žmogus yra laisvas. Aš buvau atsidūręs padėjime, kai jokio rytojaus man išties nebeliko, tačiau nepasijaučiau laisvas nė per nagą juo-

dymą. Išorinę laisvę turėjau — galėjau elgtis kaip tinkamas. Tačiau nejutau jokios vidinės laisvės, štai kas baisiausia. Tikintys turi dvi buvimo atsparas — nežinojimą arba viltį. Aš sužinojau ir neturėjau jokios vilties. Taip ir likau nelaisvas: žinojau, jog ką bedaryčiau, viskas išvirs tuo pačiu. Suprantat — lyg ir galėjau daryti ką tinkamas, bet visi mano poelgiai neišvengiamai turėjo virsti tuo pačiu, vadinasi, beprasmiška liko bet ką daryti. Tegalėjau ieškoti įspūdžių ir alstrų, pamylėti šimtą nijolių arba vieną Nijolę šimtą kartų, tegalėjau išplatinti šimtą uždraustų knygų arba vieną knygą šimtu egzempliorių, įteigti savo pažiūras šimtui žmonių arba parašyti Tomui Kelertui šimtą neišsiųstų laišku. Ir visa tai buvo beprasmiška, nes šimtas iš esmės ir tėra vienetas.

Jūs siūlėte visiems neišvengiamą laisvę kaip pasirinkimo kančią, bet nepasakėt, ką daryti, kai kiekvienas pasirinkimas beprasmiškas. Jūs sukonstravot mąstymo sistemą ir stoiskai pratarėt: o dabar, visa tai žinant, reikia toliau gyventi ir laisvai rinktis. Ir padarėt esminę klaidą: toks pasirinkimas galioja tik toje mąstymo sistemoje, tik tame jūsų sukonstruotame pasaulyje. Jūs nepagalvojot, kad galima rinktis kitokį pasaulį, ir pasirinkimas anapultol nėra kančia. Jūs buvot pernelyg racionalūs, nes tikėti Dievą galėjote tik racionaliai.

Jūs atsisakėt pripažinti pasaulį kaip metaforą — aš nežinau, kokią ir kieno metaforą. Jūs nė nepamanėt, kad pasaulį galima suvokti aukštesniojo regėjimu, kai logika palieka bejėgę, kai negali nieko nei įrodyti, nei paneigti.

Jūs nemylėjot savęs, o aš save, regis, vis dėlto mylėjau.

Nė pats nežinau, kuo čia dėtas Kamiau. Turbūt prisiminiau jį todėl, kad visuomet įtariau, jog jis tyčia žuvo toje katastrofoje. Ne sąmoningai nusizudė, ne, tačiau lemiamu momentu pagalvojo kažki ką neįmanomo ir kryptelėjo vairą į šalį.

Beje, aš nė nežinau tos katastrofos smulkmenų, kažką paistau.

Anuomet išties buvau tikrų tikriausias absurdo žmogus, kol nepasijutau kur kas laisvesnis po tos nakties su Nijole. Vėlyvi Virginijos grįžimai manęs nebeskaudino. Anksčiau, smaugiamas klaidkių įtarimų, jutau pirmiausia nuoskaudą, vėliau turbūt patino, savininko niršulį. Paskui viskas ūmai pakito. Pirmiausia lioviausi įsivaizdavęs, kad ji kažkur ištvirkauja. Tai man ėmė rodytis pernelyg menka ir nereikšminga. Manoji Virginija negalėjo būti tokia žemiška, ją turėjo kamuoti svarbesni, slaptingesni dalykai. Vėl pajutau, kad ji tikrai artimas man žmogus. Juo artimesnė dėl to, kad taip nutolo. Pradėjau laukti jos ligi išnaktų, pasitikdavau, pamaitindavau ir vis bandžiau šnekinti. Kalbėti ji nenorėjo, tik žvelgdavo į mane giliomis, gildančiomis akimis. Jos žvilgsnis buvo pakitęs, jame glūdėjo neįspėjama paslaptis. Net jos kūnas buvo pakitęs — aš vėl pajutau jai geismą. Tyrinėdavau ją naktimis. Man rodėsi, kad jos kūnas tamsoje švyti. Na, supranti, iš tikrųjų jis nešvytėjo, bet žiūrint į jį, liečiant jį pirštais, dingojosi, kad jis

švyti. Ji visa buvo begal tolima ir nereali. Net pamaniau, kad ji mirtinai įsimylėjusi.

Bet ji nebuvo įsimylėjusi. Ji nekvepėjo meile. Intymiausiais mirkeniais glostė man plaukus kaip ir anksčiau ir kartodavo tik mano vardą. Ją buvo apnikusi visai kitokia dvasia. Gan greit ir aš patyriau tos dvasios kerus.

Pirmasis tos nelemtos dvasios apsimėsimas buvo buitiskas, net pernelyg konkretus. Grįždamas namo, užsukau į „Žariją“ bent kiek kaukštelėti. Manęs nebetraukė nykiai gėrinėti, kaip traukė visai neseniai, bet žinojau, kad Virginija grįš dar negreit, o namie gėrimų tyčia nebelaikiau. Gerai pamenu, kad sumeistravau „atsuktuvėlį“ — anuomet „Žarijoje“ buvo ir „Kristalinės“, ir graikiškų greipfrutų sulčių. Iškart atkreipiau dėmesį į rytietiško veido tipą magnetizuojančiomis akimis. Dar pamaniau, kad jis galėtų būti kinas. Bet galėtų būti ir uzbekas. Pasvarsčiau, kad patys neskiriame tautybių, o kaip siuntam, kada mus painioja su latviais. Nusprendžiau, kad Virginija iškart pasakytų, kas jis toks, gal net mokėtų su juo pašnekėti gimtąja kalba. Paskui nugrimzdau į tingias absurdiškas svajas. Vaizdavausi esąs didelės svarbios bendrijos narys. Visą dieną buvau skaitęs reikšmingas, pačią esmę liečiančias paskaitas — savaime suprantama, ne nusususias fizikos paskaitas. Dabar užėjau kiek atsipalaiduoti po dvasingos darbo dienos. Žinojau, kad ryt manęs laukia dar dvasingesnė diena. „Atsuktuvėlis“ buvo tikrai gardus, jis padėjo kiek atlyžti, bet visai nurimti negalėjau, galvoje kunkuliavo mintys ir idėjos, žinojau, kad mano žodžių, mano darbų laukia žmonės, net susigėdau, kad leidau sau taip tuščiai atsikvėpti.

Mano svajas sutrikdė pora įkaušusių bernų. Jie buvo ne iš nuolatinių, triukšmavo ir aiškiai ieškojo priekabių. Iš pradžių laidė bjaurokas replikas to rytiečio adresu, bet šis sėdėjo ramus kaip uola. Tuomet jie ėmėsi manęs.

Visuomet klaikiai bijojau smurto. Ligtol manęs niekas nebuvo žiauriai mušęs, bet juo labiau to bijojau. Pamatęs triukšmingą paauglių gėvėdą, visad sprukdavau į kitą gatvės pusę. Jeigu kokiam bare įkaisdavo atmosfera, pasistengdavau tyliai dingti. Kai buvau pradėjęs dauginti uždraustas knygas, dažnai įsivaizduodavau, kad pakliūvu į kalėjimą. Vaizduotėje narsiai atsakinėjau tardytojams, šaipiausi iš jų, buvau nepalaužiamas it didžiausias revoliucionierius, bet vos atsidurdavau bendroje kameroje, tarp kriminalinių, mano vaizduotė ūmai išsekdavo. Negalėdavau nė pagalvoti apie smurtą. Aš jo bijojau. Aš bijojau ir tų triukšmingų, priekabiaujančių bernų „Žarijoje“.

Sako, šunys bemat atskiria jų bijantį žmogų iš kvapo. Gal tie bernai turėjo ką šuniško, nes mirksniu perprato, kad jų bijau. Išėiti palikus nebaigtą gėrimą man vis dėlto neleido išdidumas. Aš vis dar buvau išdidus. Jie iškart prie to prikibo.

— O ką čia veikia tas pasipūtęs atlėpaušis? — šitaip jie parodė ke arba kaip nors panašiai.

„Atlėpausi“ nuričiau tylomis, apsimėčiau išvis nieko negirdįs. Aš apsimėčiau kurčėbyliu, paprašiau barmeno sąskaitos ženklais. Baimė staiga persmelkė mane ligi kaulų smegenų, matyt, todėl tapau toks drąsus. Nervingai pakilau ir, ūmai atgavęs kalbos dovaną, aiškiai pasakiau, praeidamas pro tuodu bernus:

— Geriau žmogus atlėpusiom ausim, negu dvi kiaulės dailiais bruožais.

Tai buvo kvaila, beprasmiška ir fiziškai pavojinga. Net kokios įdomesnės pašaipos sugalvoti neįstengiau, pasakiau nesąmonę. Tiedu bernai anaipol nebuvo dailūs, o iėgirdę mano žodžius tapo visai nesimpatiški.

Aš dar spėjau pabėgėti ligi pavartės, ten jie mane ir pavijo. Bandžiau gintis, bet visiškai nemokėjau muštis, tik tarsi koks marmytės lepūnėlis isteriškai taikiausi spirti artimesniajam į klyną. Iš gatvės pusės pavartėje sušmėžavo tasai rytietis iš baro, ūmai nusprendžiau, kad jie visi išvien, su siaubu pajutau, kad manęs laukia kažki kas azijatiškai rafinuoto ir klėikaus. Dievaž, norėjau sukalbėti malda ir atsisveikinti su gyvenimu. Bernai buvo perniršę, artėjantis azijatiškas veidas buvo suvis nežmoniškas. Jis prikaustė mano žvilgsnį, net lioviausi beprasmiškai spardyti.

Rytietis patiesė tuodu bernus dviem profesionaliais kojos spyriais, tarp jų dar spėjęs sušokti painų baleto piruetą. Paskui dar čiaukštelėjo delno briauna vienam, bandančiam pakilti. Aš nieko nespėjau suvokti.

— Jie elgėsi negražiai,— ramiai pasakė rytietis nelauktai aukštu balsu, paskui pridūrė jau duslesniu ir žemesniu: — Eime, aš jus pavaišinsiu.

-- Man reikėtų vaišinti...— vos išlemenau.

-- Kaip tik todėl pavaišinsiu aš. Reikia laužyti taisykles,— atsiliepė rytietis.

Prie baro jis įdėmiai nužvelgė mane magnetizuojančiomis akimis ir rimtai pratarė:

— Jūs mirsite plaučių uždegimu. Jums reikia ypatingai saugotis peršalimo.

Taip mano gyvenime pasirodė Li Čin Chajus, labiau žinomas kaip Didysis Li, grynakraujis korėjietis, ilgam pavergęs mano lietuvišką sielą.

DVYLIKTAŠIS: apie neegzistuojančią lietuvišką dvasią ir Dievo užkampio sindromą, apie Uošvio lituaniką ir tavuosius kompleksus, taip pat apie gyvenimą ir negyvenimą

Niekur neiškeliausi iš gimtinės — kur bepažėtum, ji seks paskui tave.

Nežinau, ar mano siela, kurią pavergė Li, buvo lietuviška. Nesu įsitikinęs, kad lietuviška siela išvis egzistuoja. Nė dabar nežinau, kas yra lietuvis.

Tai vis atsakymai į klausimą, kurį pats sau daug syk uždaviau: o kodėl neatidaviau visų jėgų, visos dvasios lietuvių?

Nė dabar nežinau, ar buvau tikras lietuvis. Logika teigia, kad vis dėlto buvau, net į visas rytietiškas istorijas panirau grynai lietuviškai. Šitaip turbūt galvoji ir tu — pamenu tavo pasakymą: de-ja, esam lietuviai, norim to ar nenorim. Net jeigu neigiam savo lietuviybę, sakei tu, darom šitai grynai lietuviškai. Visad žinojau, kad esu grynakraujis lietuvis, bet labai ilgai apie tai nesusimąsčiau. Benė pirmąsyk pajutau keistą dvejonę anais palaimingais bendrabučio laikais, kada tu išdidžiai paskelbei:

— Mano uždavinys — nukalti neegzistuojančią lietuvišką dvasią!

Tik daug vėliau sužinojau, kad mėgdžiojai Džoisą, nors turbūt turėjai pagrindo taip sakyti. Mane tas pasakymas apstulbino. Pirmąsyk giliai krūtinėj sukirbėjo abejonė, ar tikrai esu tautinės bendrijos narys, ar tokia bendrija išvis egzistuoja.

Gera prisimenu dar vieną tavo mintį, taip sakydamas lyg ir nieko nemėgdžiojai:

— Reikia tvirti tautos dvasią, net jei ta dvasia nereikalinga pačiai tautai, net jei ji niekam nerūpi.

Didingi užmojai, beviltiški užmojai, juokingi užmojai!

Gniuždomai nyku yra tvirti dalykus, kurie niekam nereikalingi. Studijuodamas įdėmiai žvalgiausi po fakultetą, bet nei lietuviybės, nei jos ilgesio neįžvelgiau. Mes visi buvom betaučiai — kaip kad sliškai būva belyčiai. Apie lietuviybę nevalia buvo šnekėti garsiai, o visi tylūs šnekėjimai man nieko nepaaiškino. Nenoriu pasakyti, kad mūsų lietuviškumo lygis buvo nusiritęs ligi tokio protezinio pakaitalo kaip „Lietuvos“ ansamblis, bet mes visi murdėmės kažkur netoliese. Mūsų privalumas buvo tik toks, kad gerai supratom, jog „Lietuva“ — nepriimtinas Lietuvos pakaitalas.

O šiaip jau — nė dabar nežinau, kas yra lietuvis. Kol kas niekam nepavyko nukalti tos neegzistuojančios lietuviškos dvasios. Sustabdyk jaunuolį, niršiai mojuojantį tautine trispalve, ir paklausk, ką reiškia jo pasakymas „aš lietuvis“. Jis tegalės atsakyti maždaug taip: aš, mano tėvas, senelis ir proseniai gyveno lietuvių žemėj ir kalbėjo lietuviškai. Tai viskas, ką jis galės logiškai pasakyti. Žinoma, šnekės daug, ypač jei užkalbinsi pleputį.

Jis tau paaiškins, kad Vytautas Didysis išplėtė Lietuvą nuo Baltijos ligi Juodosios jūros.

Na ir kas? Kur čia slypi lietuviškumas? Juo labiau mūsų, šiandien gyvenančiųjų, lietuviškumas? Gal ypatingai lietuviška yra tai, kad vis dar šitai prisimenam?

Tasai tautinis jaunikaitis tau paaiškins, kad lietuviai visad išsimaitindavo patys ir dar pamaitindavo kitus — ne taip, kaip kai kurios gretimos tautos.

Na ir kas? Visos tautos visais laikais išsimaitindavo pačios arba engdavo kitas tautas, antraip jos būtų paprasčiausiai nunykusios. Kur čia ypatingasis lietuviškumas?

Tasai jaunikaitis tau dar paaiškins...

Beje, tu pats puikiai žinai, ką toks jaunikaitis šnekės, jis nieko nepaaiškins, kad ir kaip nuoširdžiai stengtųsi. Vien todėl, kad, norint ką paaiškinti kitam, reikia gerai žinoti šitai pačiam. Mojavi-mas tautine vėliava to žinojimo neįkvėps.

Nesam metafiziniai belyčiai sliekai, atsisakę lyties savo noru. Esam vargani apgauti invalidai, mūsų galūnes pasalūniškai pakeitę protezais mums bemiegant. Mes kalti nebent tuo, kad miego-jom. Mus tokius užaugino, ilgai ir kruopščiai lipdė iš mūsų žmo-nes, neturinčius šaknų ar bent jų nejaučiančius. Mes tiktai žinom, kad jos turėtų būti, tad ir skelbiamės jas turį.

Mums nukirto šaknis, išdegino jas chemikalais. Toje fantas-magorinėje įstaigoje, kuri vadinama mokykla, mūsų nė dienos ne-mokė lietuviškai. Mus mokė lietuvių kalba, tačiau nelietuviškų dalykų. Seniai supratau, kad jei esi lietuvis — net saulę ir mėnulį, vėją ir lietų suvoki lietuviškai. Kitaip ir negali būti, nes matai lietuviškomis akimis, girdi lietuviškomis ausimis, uodi vien lietu-viškus kvapus. Mokykloje mus į visa ką mokė žvelgti belytėmis metafizinių sliekų akimis.

Net lietuviškas knygas mums aiškino nelietuviškai, mus mokė mąstyti, kaip mąsto nelietuviškos smegenys. Taip, taip — tas svar-biausia: mums pakeitę protezais ne tik galūnes, bet ir smegenis. Mus panardino į iškreiptą pasaulį, užfiksavo jį mūsų protezinė-mis smegenimis.

Sako, Gorkis ar kažkuris kitas buvo sumanęs išleisti didžiąją pasaulinės literatūros biblioteką, kūriniai į ją turėjo būti kruopš-čiai atrinkti — ne ištisi, dar ir kruopščiai cenzūruoti, šiek tiek pa-taisyti, kai kur net papildyti. Išleidus tą biblioteką, jokia pasaulinė literatūra nebeturėjo čia būti spausdinama. Ta iškastruota, perda-žyta ir šio bei to pridurstyta biblioteka turėjo atstoti žmonėms pa-saulinę visų laikų literatūrą.

Sako, tokios bibliotekos išleisti nepavyko. Tikriaus, nepavyko uždrausti visų kitų knygų.

Bet juk buvo pasiekta kur kas daugiau. Fantasmagoriškos mo-kyklinės programos — tai ne tik literatūros, tai viso pasaulio bib-lioteka ar muziejus, sudarytas kaip tik tokiu principu.

Baigęs tokią mokyklą, negali būti lietuvių tautos narys, nega-li būti jokios tautos narys, gali būti tik belytis metafizinis sliekas.

Jokia neoficiali nuostata, šeimos mokykla, seneliai ar dar kas nebegalėjo mums pagelbėti. Gal ir galėjo, bet nepagelbėjo. Daugių daugiausia prismaigstė mus padrikų nuotrupų: apie Vytautą ir Ge-diminą, apie Darių ir Girėną. Mes pasidarėm tarsi bulvė, prismaig-styta lašinukų — tiesa, prismaigstyta, bet vis dėlto ne mėsa, o bulvė.

Aš ieškojau, labai ieškojau savo tautos savojoje tautoje, bet taip ir neradau. Labai geidaučiau sužinoti, kas ir kada išrado tą lietu-vį, apie kurį rašoma gausybėje knygų, apie kurį tolydžio šnekama — baisiausia, net intymioj draugėj, prie kavos puodelio ir tau-relės. Kas išrado fatališkąją „žemdirbių tautą“? Tikrai žinau tik, kas nusišnekėjo, kad lietuvis mieste — tai emigrantas, kurio tikro-

ji tėvynė — kaimas. O kas išrado „jausmą, o ne protą“ ir visas kitas klaikybės? Tomai, tu viską žinai — gal žinai, kas, kada ir kuriam galui visa tai sugalvojo? Kas nusprendė, kad lietuviai turi būti toks, o ne kitoks, kas ir koku būdu ištyrė visus ligi vieno lietuvių, surūšiojo jų bruožus bei savybes ir nustatė, kurie jų vyrauja, dar klaikiau — paskelbė, kad šie yra tikrieji, o anie netikri. Koku stebuklingu prietaisu buvo nustatyta, koks TURI BŪTI lietuvis? Paaškind man, Tomai, bent dabar paaškind! Aš šito nesuprantu.

Skaičiau ir girdėjau apie tuos neva lietuviškuosius bruožus, tačiau neaptikau jų savybę. Pradėjau su siaubu svarstyti, kas gi aš toks — gal švedas, gal zulusas, gal baltarusis?

Mano tėvas nei senelis nedirbo žemės — jie meistravo. Mano proseneliai irgi nedirbo žemės — jie dirbo dievus. Ar dėl to aš nebe lietuvis?

Niekas iš mano giminės nebuvo itin jausmingas, nedūsavo, žvelgdamas į žvaigždėtą dangų, tačiau visi mėgo papostringauti — kuo bendresne tema, tuo geriau. Išėitų, jog tai buvo perdėm nelietuviška?

Labai norėjau priklausyti tautai, didžiajai mūsų bendrijai, bet taip ir nesužinojau, kaip jai turiu priklausyti. Jokių teorinių samprotavimų apie tautiškumą būti negalėjo, per savo naivumą bandžiau suburti fakultete Lietuvos istorijos ratelį, dekanas net nebarė manęs, tik griebėsi už galvos ir suvapėjo: „Ar nori, kad likčiau bedarbis?“ Teliko viešai išleista lietuvių literatūra, daugybė jos perskačiau. Kaži ar buvo Vilniuje žmogus, taip kruopščiai ją skaitęs, taip atidžiai gaudęs kiekvieną užuominą apie lietuvišką dvasią.

Tu šypsaisi, tu net kvatojiesi? O ką aš turėjau skaityti? Net kai griebiausi uždraustų knygų, visos jos buvo rusiškos, apie lietuvišką dvasią ten nieko negalėjo būti.

Skaičiau tai, ką galėjau gauti, ten ir ieškojau atsakymų, bet kuo toliau, tuo labiau ėmiau kažko iš esmės nesuprasti. Knygose rasdavau vis tą patį: arba belyčius metafizinius sliekus, arba žemdirbių tautą, jausmą be proto ir visus bejėgiškumo siaubus: santūrumą, nuolankumą, atsargumą. Nenorėjau patikėti, negalėjau sutikti, kad lietuvių dvasia yra kaip tik tokia. Knygų lietuvis išties buvo žemdirbys, pasyvus kaip pati žemė. Visos jo savybės buvo pernelyg jau panašios į dvasinę impotenciją.

Bet labiausiai mane pribloškė visuotinis nemąstymas. Knygų lietuvis gyveno kaži kokį ikiintelektinį gyvenimą, jis negebėjo ir nenorėjo mąstyti, jis vien tik jautė — kuo liūdniau ir bejėgiškiau, tuo geriau. Tarp eilučių galėjai įskaityti, kad mąstyti yra labai nelietuviška.

Kone visi rašiniai mane įtikinėjo, kad juslinis pažinimas yra pats giliausias, žmogiškiausias ir dvasingiausias, o intelektas — tai daugmaž šėtono pramanas, pikta antilietuviškas dalykas. Mane kvietė vien juslauti — kitaip tariant, atsiduoti liaukų veiklai — ir šiukštu nemąstyti.

Tu vėl juokiesi? O aš visiškai nejuokauju. Vieno kritiko rašinyje apie labai neprastą knygą perskaičiau kaip tik šitai: girdi, autoriaus N. knyga labai protinga, o tai esą blogai, lietuvių rašytojo knyga turinti būti perdėm jausminga. Tarp eilučių nesunkiai galėjai perskaityti: „perdėm jausminga ir maloniai kvailoka“. Tu vis juokiesi, o aš anaip tol nepasakoju tau anekdotų: tas rašinys buvo išspausdintas ne šiaip kur, o „Pergalėje“.

Aš negalėjau priklausyti bendrijai, kuri iš savo narių reikavo tokių savybių.

Bet juk aš lietuvis. Tai tiesiog faktas, ir tiek. Ir vis dėlto man visą gyvenimą itin sunkiai sekėsi būti santūriam, nuolankiam ar atsargiam. O svarbiausia — aš visą laiką stengiausi mąstyti. Kaip jau išėjo — taip, bet mąstyti. Vengiau duoti valią jausmams, juo labiau — vien jausmais pažinti pasaulį.

Tad niekaip negalėjau pritapti prie žmonių, rodės, mylinčių Lietuvą, daug apie ją šnekančių. Negalėjau prie jų pritapti, nes šitką isgirdavau:

— Tarsi paukšteliai žoleles lasiojam, o paskui liūdnas giesmeles giedam... — porindavo vienas.

— Dieve, kaip gražu! Dieve, kaip liūdna! — aikčiodavo kiti.

— Lietuvis dirba savo darbėlį, velkà kryželį, tuščiai nesiblaško po padebesius... — įterpdavo dar kuris.

— Dieve, kaip teisinga! Dieve, kaip gražu! — atsiliepdavo kiti.

Jeigu bandydavau prakalbti apie DDN, ekologines nišas, bendriją ir saugumo jausmą, apie fantasmagoriškasias sporas ar dar ką, kas mane kamavo, būdavau apšauktas modernistu, snobu ir išvis įsivaizdėliu.

Paskui visi valgydavo bulvinius blynus, užgerdami avižiniu kisieliu, retkarčiais cepelinus.

Aš visada labiausiai mėgau gerai įprieskonintą kepsnį ir raudoną sausą vyną.

Gal mano ironizavimas ir kulinariniai prilyginimai nėra itin vykę, bet juk supranti, apie ką šneku. Tu protinguolis, tu viską supranti, tik nieko nedarai. Pasiškelbei nukalsięs neegzistuojančią lietuvišką dvasią, bet jei manai, kad tvėrei ją rašydamas metafizinius dienoraščius, tyrinėdamas pasaulio atspindžius savo viduje — tu labai klysti. Privalėjai ką nors daryti, aš taip to laukiau, taip tikėjausi: tuoj tuoj, sakiau sau, tuoj per rankas pradės eiti Tomo Kelerto knyga apie tikrąjį lietuvių, neilgai beliko laukti. Kuo toliau, tuo aiškiau supratau, kad tik apgaudinėjau save, bet širdies gilumoje vis dar vyliausi.

Kodėl tu mus visus apleidai, Tomai? Juk toks tikrai ne aš vienas. Mūsų buvo gausybė — jaunų ir protingų (kur kas protingesnių už mane) žmonių, nepanorusių pritapti prie to, kas vadinama lietuviška dvasia. Tie žmonės nepanoro būti žemdirbių tauta be proto, nepanoro būti santūrūs, nuolankūs ir atsargūs. O kitko tariamoji lietuviybė jiems negalėjo pasiūlyti. Tad jie stačia galva paniro į budizmus, krišnaizmus, rokerizmus ir dar nežinau ką. Šitai jiems buvo vis dėlto artimiau negu lasiojantys paukšteliai ir liūdnos gies-

melės. O juk tai buvo patys geriausi, patys protingiausi jauni žmonės, Tomail Deja, lietuvių kultūra, neegzistuojančios dvasios tvėrimas paliko daugiausia kitiems — tiems, kurie dirba darbelį, velka kryželį, į žvaigždes neskrieja, tik dūsauja ir šiukštu nemąsto.

Dabar, tūnant anapus, man atrodo, kad visas tokias ir kitokias savybes itin ir esmingai lietuviškomis paskelbė žmonės, kurių tikslas — tyliai numarinti ir užgesinti lietuvių tautą. Labai tikslus būdas: protingiausius, pramaniausius ir triukšmingiausius atstumti nuo lietuvių, o kad vieta neliktų tuščia — priglobti nuolankiausius ir atodūsingiausius.

Jei nori pražudyti kokią tautą — pirmiausia atimk iai protą.

Aš parašiau laišką Kaskai:

Gerbiamas Francal,

Man begal įstrigo vienas Tavo parašymas. Ne, aš nenagrinėsiu nei „Proceso“, nei „Pilies“, man įstrigo keletas eilučių iš dienoraščių, berods „Aštuonių sąsiuvinų“.

Tu rašai, kad esi tipiškas vakarų žydas, o tai reiškia, kad neturi nė sekundės ramybės, nieko neturi, Tau viską reikia įsigyti — ne tik dabartį ir ateitį, bet netgi praeitį. Atleisk, jei ne visai tiksliai cituoju, bet juk to įrašo esmė buvo tokia.

Noriu Tau pasakyti, kad mums, lietuviams, dar blogiau. Mes irgi nieko neturim, mums irgi viską reikia įsigyti — ne tik dabartį, ateitį ir praeitį. Mums reikia įsigyti dvasią, tai yra pačius save. Jūs, Vakarų žydai, neturėjot tėvynės, tačiau turėjot Pažadėtąją Žemę. Jus persekiojo ir ujo, bet jūs galėjot laukti Mesijo. Nenusimenkinkit, Francal, jūs turėjot labai daug — turėjot idėją.

Mes turim tėvynę ir kalbą. Mus bandė išguiti, išstremti iš mūsų žemės, bet šiaip ne taip atsigynėm. Mūsų kalbą buvo uždraudę, bet šiaip ne taip ją išsaugojom. Mes turim žemę ir kalbą, tai labai daug. Tačiau neturim savos idėjos, Francal, šit kas mus slogina. Mes vaikštom be tikslo, gyvenam be tikslo ir kalbam be tikslo, mes nelaukiame jokio savo Mesijo, o tai yra balsas.

Jei gu nerasim savos, unikalios idėjos, niekuo nesiskirsim nuo kitų, o jei niekuo nesiskirsim — tai kam mums atskiras vardas? Tai ir vadinkimės kaip visi arba suvis niekaip. Ar supranti, kas yra didysis mūsų siaubas, Francal? Jei nerandi savos idėjos — pamaži netenki ir savo vardo. Tik mūsų idėjos mus įvardina. Jums neverta skųstis, Francal, žydai visad buvo ir liko žydai.

Yra ir nelaimingesnių už jus, yra tokių, kurie gerai žino, kaip vadinasi, bet nežino, kodėl kaip tik taip vadinasi, ką reiškia ar turėtų reikšti jų vardas. Yra tokių, kurių vardas tėra blanki etiketė, formalus ženklas. Tokie esame mes, lietuviai.

Turėčiau parašyti savo sąsiuvinuose dar liūdniau, negu Tu: esu tipiškas lietuvis, o tai reiškia, kad neturiu nė mirksnio ramybės, nieko neturiu, man viską reikia įsigyti — netgi savo neegzistuojančią dvasią. Vienintelė mintis, kuri teikia man paguodą nykiąs nebūties vakarais — kad dar suvokių, jog esu lietuvis, dar suprantu, jog privalau turėti savą dvasią. Vadinas, ddr eg-

zistuoja, iš manęs neliko vien pavadinimas, kaip iš daugybės kitų tautų.

Už šią laišką lietuviškumo aktyvistai mane turbūt užmuštų. Ačiū Dievui, manęs nebegalima užmušti. Aš tvyrau anapus, kur jų rankos nesiekia, kur apskritai nėra jokių rankų. Man čia labai nuobodu, todėl galvoju apie gyvenimą netgi daugiau negu gyvieji.

Aš manau, kad egzistuoja slaptas suokaltis, besistengiąs menkinti lietuvių tautą, skelbiąs Lietuvą esant Dievo užkampį, o lietuvių — Dievo pastumdėlius. Pasklaidyk kokį mūsų savaitraštį — tau tą lengviau padaryti — ir būtinai aptiksi tokį postringavimą. Kur ten mums, žemdirbių tautai, siekti Strindbergo ar O'Nilo aistrų ir gelmių, mes geriau jau tyliai, po lietuviška liepa, jausmais, o ne protu... Žmonės, kurie taip rašo, noriai spausdinami, jie netgi savotiškai teisūs — savo pačių atžvilgiu. Čia šventa teisybė: kur ten jiems!..

Bet kas ir kodėl leidžia jiems šnekėti visų vardu? Kodėl bejėgiai ir bedvasiai drąsiai kalba tautos vardu, o pajėgūs ir protingi tyli? Kodėl tu pats ligi šiol tyli, Tomai?

Negi išties todėl, kad esi lietuvis, taigi atsargauji ir lūkuriuojį? Bejėgiai ir bedvasiai dievo užkampio apologetai — reali jėga, o tu ir panašūs į tave tėra bevardės šmėklos, kurios netgi niekam nesivaidena.

Ei, jūs, tie, kurių niekad nepažinojau, greičiau kalkit neegzistuojančią lietuvišką dvasią, kol dar ne vėlu!

Tarsi slogutį prisimenu, kaip niršiai būdavo puolamas kiekvienas, kuris bandydavo išlįsti iš po tos lietuviškos liepos ir pasidairyti po platesnius laukus. Jis eina svetimais keliais, būdavo sakoma su irzuliu, apsimeta daugiau už visus žinąs, bando priblokšti drastiškais įvaizdžiais. O su kokia pagieža, demagogiška užuojauta būdavo aptariamasis kiekvienas kultūrinis emigrantas: dievuliau, ką jis, bejėgis lietuvaitis, gali nuveikti plačiam pasauli, nieko jis nenuveiks, pražus ir nublanks! Taip dūsaujančio akutės niršiai blizgėdavo. aiškiai sakydamos, jog jis savo rankom pasmaugtų tą išeivį, kad tik šiam ginkdie nepavyktų nieko pasiekti. Net išvažiavusieji į Maskvą išsikrovoti padorios vietos bent jau sąjunginėje hierarchijoje būdavo ir nebyliai, ir balsiai smerkiami: matei, svetimų laurų įsigėdė, galima sakyti, mus iėdavė. Suprask, privalo sėdėt namie ir nė nosies nekišt iš mūsiškio dievo užkampio.

Kažkas neįvardijamas visą laiką kvietė mus virti savo sultyse ir niekur neiškišti nosies. Mums turi rūpėti tik savi dalykai, mokėtasai kažkas, o kiti lai rūpinasi savais. Šią programą įvykdėm tobulai: nė vienas lietuvis neįsiterpė į pasaulinį dvasios elitą, o jei kuris naiviai bandė, tauta jam ne tik nepadėjo — išvien trukdė.

Pasaulis tėra girdėjęs apie lietuvių sportininkus: apie Gerulaitį, apie Sabonį. Manau, jog tai klaiku. Didžiosiose pasaulio knygo-

se teliks brūkštelėta paraštėje: lietuviai kartais sugeba gerai manipuliuoti teniso kamuoliuku ar krepšinio kamuoliu. Ir tiktai tiek.
Didi tauta, galinga tauta!

Aš brūkštelėjau trumpą laiškutį Mykolaičiui-Putinui:

*Gerbiamas profesoriau,
aš sužinojau, kad Jums buvo siūloma išleisti „Altorių šešėly“ Anglijoje ir Prancūzijoje, tačiau Jūs atsisakėte. Pagal Jūsų koncepciją, anaip tol nedera platinti savo rašinių pasaulyje. Esą Jūs rašote lietuvių tautai apie lietuvių tautą, kitiems nė nereikia žinoti visų tų dalykų. O literatūrinė šlovė Jums suvis nereikalinga.*

Nė nežinau, ar taip išties buvo. Bet jei buvo tikrai taip, negaliu Jums už tai atleisti. Kiekviena lietuviška eilutė, kiekvienas lietuviškas paveikslas, išėjęs į platųjį pasaulį,— tai mūsų visų pergalė. Tokių mažyčių pergalių būtina siekti visomis jėgomis, kiekvieną mirksnį, bendromis pastangomis. Tik taip tauta gali įgauti savo vardą ir savo dvasią.

Jeigu jūs išties atsisakėte — negaliu Jums to atleisti!

Aš vėl kiek primiršau save, man pasidarė gaila visų lietuvių. Beveik visų — juk Uošvis irgi grynas lietuvis. Jau kažį kada esu paklausęs savęs: ar galėtų Uošvis būti koks Maskvos tūzas? Neilgai galvojęs turėjau pripažinti: ne, jokių būdu, terpė, iš kurios jis semiasi syvų, tėra tik čia, jo gimtinėje.

Turėjau progos pamatyti jį iš arti, todėl tvirtinu: kitur tokio būti negali, tokiam reikalinga Lietuva. Uošvis esmingai dvilypis, vienas jo veidas atgręžtas į centrą, o kitas į savus. Žavėdavausi girdėdamas, kaip šnekasi rusiškai su savo aukštais svečiais: be menkiausio akcento, įpindamas subtilaus maskvinio slengo (jis stažavosi Partinėje akademijoje). Bet dar labiau žavėdavausi klausydamas, kaip sako kokią rusišką kalbą, kai girdi savieji: su šiurpiu akcentu, darkydamas žodžius ir dūsaudamas. Jis viską darė apgalvotai, smulkmenos jam neegzistavo.

Jam labai tiko santūrūs, nuolankūs, atsargūs žmonės, vertinantys pasaulį ne protu, o jausmais. Jis meistriškai apeliuodavo į jausmus, jeigu tai būdavo paranku — ir į tautinius. Jis mėgo girtis savo rankomis kuriąs tautinius poetus.

— Jie reikalingi,— mąsliai sakydavo Uošvis.— Jie reikalingi kaip apsauginis vožtuvas, nors Lietuva ir nėra garo katilas.

— O kas ji yra? — sykį atsargiai pasiteiravau.

— Pelkė,— visai nepiktai, be pagiežos atsiliepė Uošvis.— Tačiau net šiai pelkei anaip tol nekliudo apsauginis vožtuvas. Pelkių dujos irgi gali sprogti.

Norėjau šiurkščiai pareikšti jam, kad jei taip — jis tėra pelkių kipšiuukas, bet nutylėjau. Gerai įsiminiau ir šį tavo pamokymą: geriau nutylėk ir pagalvok. Protingą mintį ne vėlu pasakyti ir kitą dieną, o kvailai išsišokti visad kenksminga. Pagalvok tris kartus, tik paskui sakyk.

Balsiausia, kad, triskart pagalvojęs, išvis nieko nebeapasakydavau — išskyrus savo didžiąją kalbą.

— Svarbu tik, kad tą apsauginį vožtuvą reguliuotume mes,— syki atvirai paaiškino Uošvis.— Kol vadinamasis tautinis poetas ateina pas mus iš anksto aptarti savo tautinių opusų — viskas gerai.

— O jeigu vienąsyk nebeateis? — karingai pasiteiravau aš.

Uošvis maloniai man šyptelėjo ir išklojo savo didžiąją paslaptį:

— Reikia išugdyti jį taip, kad nė iš anksto neatsiklausęs parašytų tai, kas mums reikalinga.

Bet gal labiausiai įstrigo jo tautinis pareiškimas, kurį iškirdau tąsyk, kai vienintelį kartą užtikau jį namuose visiškai girtą. Jis kėpsojo ant sofos absoliučiai nuogas, didelis kaip kalnas, lingavo galva ir dejavo. Aš net pamaniau, kad jam prastai su širdim. Jis sunkiai įžiūrėjo mane, net prisidengė vieną akį, pažinęs nurimo, tik sunkiai atsiduso:

— Ir ko jiems reikia? — liūdnai pasiteiravo.— Juos juk turėjo išvežt velniop, kaip kokius totorius iš Krymo. Neišvežė. Jie gyvena savo žemėj, punta ligi soties. Jie gyvena kur kas geriau už visokius ruselius. Ko jiems dar reikia?

Dabar man atrodo, jog tatai buvo po Kauno įvykių, nors gal apsirinku. Aš taip ir neperpratau to žmogaus, neižvelgiau, kodėl jis taip ciniškai aiškino man savo metodus, dėstė savo tikrąsias pažiūras. Jis tikrai nebuvo nei kvailas, nei tuščiagarbis, be to, anokia čia garbė pasigirti pienburniui.

Gal aš labai klystu, bet man rodosi, kad jis troško rasti sau įpėdinių. Uošvis troško palikti pasauliui savo dvasinę sėklą. Šito nepajėgiau suvokti pats, šitą supratau tik nusiklausęs judviejų didžiojo pokalbio. Taip, Tomai, girdėjau jį iš anapus, dalyvavau jame, man buvo suteikta tokia galia. Aš buvau musė, dūzgianti Uošvio kabinete, buvau saulės spindulys, stumdąs svarias kabineto dulkes. Galėjau ten būti todėl, kad Uošvis prisiminė mane, įtemptai galvojo kaip tik apie mane. Tai buvo vienintelis manasis naujųjų laikų patyrimas. Aš įsidėmėjau kiekvieną žodį, nuo pat pirmųjų:

— Kas per velniava! — sumurmėjo Uošvis net ne tau, kažkur į ūsą.— Mes renkamės ir renkamės sau tokius, kurių neverta išvis niekur skirti. Jie menkystos. O rimti vyrai su pautais praeina pro šalį. Šit ir pats — juk net nepartinis?

— Ne, — abejingu balsu atsiliepei tu.

Man regis, per didįjį judviejų pokalbį tu netgi ne viską girdėjai. Raudai, balai ir be galo nervinasi. Iš pradžių persigandai, vėliau persiutai, o galiausiai pajutai juodą neviltį. Tu kreipei dėmesį vien į save, Tomai, tu pernelyg dažnai šitai darei. O aš kreipiau dėmesį vien į Uošvį. Net su manim jis taip atvirai nėra šnekėjęs. Išties atidengė tau vieną kitą savo kortą, o to pakako, kad nustėrtum. Jis labai norėjo paversti mane ir tave (ypač tave) savais žmo-

nėmis, ne mumis. Nė nežinodamas manosios klasių teorijos, kirtu į ją iš peties.

— Sprendžiant iš paties rašinio, laikai mane klasiniu priešu,— pasakė anaip tol ne niūriai, veikiau guviai.— Nerasi kvailesnės teorijos. Nėra jokių klasių. Yra protingi žmonės, ne itin protingi ir kvailiai. Mudu priklausom pirmajai kategorijai. O pats nori man pakenkti. Nelogiška.

Tu atsakei, kad nenori niekam pakenkti, tik surašei kai kuriuos savo samprotavimus, anaip tol ne visus. O pagalvojai, kad tavęs vis dėlto bijo. Buvai smarkokai persigandęs, kai tavo rankraštis taip greit atsidūrė ant Uošvio stalo, bet pajutai smagumą, kad tavęs vis dėlto truputį bijo. Uošvis pažvelgė į tave, nusišypsojo, o tu kažkodėl pamanei, kad jis geba skaityti kitų mintis.

— Na, paties niekas nebijo,— maloniai pratarė Uošvis.— Pats esi įdomus. Įdomus, nes netikėtas. Man jau pabodo tie naujoviški klubai, jie yra beprasmiški. Jie nepasakys ir nepadarys nieko netikėto. Juos paprasta kontroliuoti ir suvaldyti. Vienišas vilkas kur kas pavojingesnis. Niekad nesupaisysi, kas tokiame šaus į galvą.

Tu pasakei, kad gal tau niekas nešaus į galvą, o ir tu pats nešaudysi kitiems į galvas, tai buvo senas tavo pokštas, sumurmėjai jį lyg automatas, o tuo metu galvojai, kas per stebuklai čia dedasi: Uošvis nebarė tavęs, negąsdino, jis net atsisakė oficialaus tono, kalbėjo su tavim kaip su lygiu, kaip su senu pažįstamu, nors jūs matėtės pirmą kartą.

Uošvis vėl perskaitė tavo mintis:

— Pažįstu patį iš žento pasakojimų. Vis maniau, kad jis patį prasimanė. Joks Kelertas mano sąrašuose nefigūravo. Dabar matau, kad ne tik neprasimanė, kad gan tiksliai apipasakojo. Ačiū Leonui, amžiną jam atilsį.

Tu nieko neatsakei, tik pagalvojai kaip kitados, jaunystėje: vėl tas fuksiukas, nėra per jį ramybės!

Ar teisingai viską pasakoju? Teisingai? Dabar jau tiki, kad šituos laiškus išties rašau aš? Rašau juos kaip tik tau dar ir todėl, kad tu bene vienintelis žmogus, galįs jais patikėti.

Tu sėdėjai tame dideliame kabinete nejučia susigūžęs, nes pabūgai Uošvio. Galvojai apie visą savo gyvenimą, kuriame tiek daug bijojai. Tau ėmė rodytis, kad jame veik nieko ir nebuvo — tik baimė. Paveldėjai ją genetiškai — iš tėvų ir senelių. Tačiau to buvo negana — tau ją dar įskiepijo ankstyvoje vaikystėje tarsi raupų lazdeles. Dabar sėdėjai ir bijojai Uošvio, jis galėjo padaryti su tavim ką tinkamas, ūmai pajutai, tik šį mirksnį pajutai (nors labai logiškai įrodinėjai tai savo rašinyje), kad pasaulyje aplink tave niekas nepakitę, kad tebesi toks pat vienišas ir bejėgis, koks visad buvai, o Uošvis tebėra toks pat galingas ir ciniškas, gali su-traiškyti tave mažuoju pirštelio, ir niekas tau nepadės. Ūmai pasigailėjai, kad savo noru pasirinkai vienišo mąstytojo dalį, stauga panūdai (pagaliau panūdail!) priklausyti darniai, vieningai bendrijai, kuri tave apgintų. O Uošvis stovėjo priešais tave, maloniai šypsojosi ir skaitė tavo mintis.

— Pats nepritapsi prie jokių naujoviškų sąjūdžių,— pasakė tvirtai.— Išdidumas pačiam neleis. Pats vertini tik asmenybės ir proto galią. O minia tokių vyrų nemėgsta. Miniai nereikia proto. Miniai tereikia išsirekti. Pats parašei šitą rašinį. „Persitvarkymas Albanijoje“— gan sąmojinga, gan įdomu skaityti. Turbūt manei, kad visi atkreips į jį dėmesį, puls graibstyti vienas iš kito? Kad visi įvertins tavo mintis? O kas jas įvertino? Vienas aš. Aš vienintelis įdėmus paties opuso skaitytojas. Galiu net pacituoti: „Albanijoje nepakito nei struktūra, nei tos struktūros mazgai — konkretūs žmonės, galį spręsti ir tvarkyti. Taigi pakito operos dekoracija ir arijų žodžiai, tačiau visi tebedainuoja tuo pačiu albaniškuoju belkantu, orkestras griežia ta pat albaniška derme, ta pat albaniška harmonija“. Negi pats manai, kad mes leisim šitai viešai išspausdinti?

— Be Lietuvos, dar yra Maskva,— niūriai pasakei tu.

— O ten ką peši? Manai, ruseliams labai parūps tavieji skauduliai? Beje, mes neleisim to išspausdinti ir Maskvoje.

— Ne visur jūsų rankos siekia.

— Siųsi į Čikagą? Manai, čikagėnai labai tuo susidomės? Siųsk, siųsk, mums to ir tereikia.

— Kam tokiems?

— Mums! — Uošvio balsas ūmai tapo tvirtas ir piktas.— Mums, kurie sutvėrėm ir išlaikėm šitą tvarką. Mums, kurie nukalėm ir sutvirtinom struktūrą taip, kad ji tapo neįveikiama. Ne, mes ne tie menkystėlės, kuriems terūpėjo prisikimšti kapšus, apipilt savo giminę auksu. Mes darbo vyrai, mes milžinai. Dėmėm darbus, kurių tavo protelis nesuvokia ir nesuvoks. Ir mes savo padarėm. Mes neįveikiami. Kaip manai, kas valdė šalį, kol ta sukriošėlių prieglauda dalijosi žvaigždes ir žarstė briliantus? Kas valdė šalį? Mes! Mes ją ir tebevaldom!

— Sukriošėlių prieglaudos nebėra... — bandei įsiterpti.

— ...o naujieji atseit valdys patys? Ne, broliuk, jie perėmė valdžią iš tos prieglaudos, bet ne iš mūsų. Pavieniai žmonės gal ir įveikiami, bet mūsų struktūra nesugriaunama, milijonai žmonių dirba mūsų labui, patys to nesuvokdami. Pats juk esi protingas vyras, pats netgi užčiuopei struktūros mazgus, tik nesupratai, kokia čia struktūra. Dar niekas mūsų neperprato. Jokie rašytojėliai su savo naiviais burtazodžiais „biurokratija“, „nomenklatūra“. Visa tai niekai, jie gaudo šmėklas, o ne mus... Aš pats pirmasis sviesiu akmenį į bukagalvį biurokratą, tokie mums nereikalingi, jie tėra balastas, jų vietą gali užimti bet kas, bet koks balastas... Galit sušaukt šimtą konferencijų ar suvažiavimų, galit paskelbt, kad mūsų nebėra, bet mes esam, dar ir kaip esam.

Šnekėdamas Uošvis augo ir plėtėsi, užgožė visą milžiniško kabineto erdvę, jo kūnas tapo permatomas, matei galybę keistų, visai ne žmoniškų, gyslų gysliukų jo viduje, jomis tekėjo ne kraujas, o fantasmagoriškos sporos, dabar gerai matomos, rodės, net gyvos. Tavo baimė buvo seniai pražuvusi, tejutai niršulį ir nevilį. Man buvo tavęs gaila. Tą mirksnį norėjai griebti visus savo

rašinio egzempliorius ir dalyti praeiviams tiesiog gatvėje, maldauti jų: žmonės, čia teisybė, čia yra užgriebta tai, ko jie bijo, žmonės, paskaitykit ir išidėmėkit! Tačiau matei aplink vien tuščias akis ir įkaitusius veidus. Tu netikėjai tais žmonėmis. Nebetikėjai, kad jie apskritai dar gyvi. Pasijutai pavėlavęs į traukinį, kuris, tiesa, važiuoja nežinia kur, bet vis dėlto važiuoja, o tu likai perone, kur tavęs šypsodamasis laukia Uošvis, susidėjęs rankas ant plačios krūtinės, nepajudinamas ir nenugalimas. Pamerkia tau akimi tarsi suokalbininkui ir patyloom, vienom lūpom, pasako: tas traukinys niekur nenuvažiuos, mes seniai išardėm bėgius.

Tikrasis Uošvis kabinete jau atslūgo, vėl atgavo įprastą pavidalą, bet jau žinojai, kad tai tik maskuotė, kad tikrasis jo pavidalas anas, kad su tokiu priešu nebuvai dar susidūręs, kad visą gyvenimą buvai naivus kaip kūdikis: manei, jog tereikia viską įvardinti, ir bus galima tatai nugalėti. Dabar supratai, jog yra dalykų, kurių neįmanoma nė įvardinti.

— O žmonės? — garsiai pasakė pats sau.

— Žmonių čia nėra, — atsainiai tarė Uošvis. — Yra minia. Kai kurie mūsiškiai išsigando to naujo sąjūdžio, gal girdėjai — čia prieš savaitę toks pasiskelbė. Skystesni išsigando. O aš tau pasakysiu — tai niekai. Tai minia. Tai juk lietuviai. Ar matei kada nirstantį, prie būdos pririštą šunį? Jis piktas, tiesiog baisus, atrodo, paleistum — bemat sudraskytų. O kas nutinka, kai nutrūksta nuo grandinės? Jis laksto kaip pamišęs, skalija orą, vartaliojasi po pievą, kol vėl jį pagauni ir pririši. O tada... svarbiausia, kas įvyksta tada. Gal jis puola graužt grandinę? Gal jis tampa mirtinai pavojingas? Ne, mano mielas, jis įlenda į būdą ir užmiega, pavargęs ir laimingas. Mes vėl parišim šunį grandine — ir viskas. Kol kas lai dūksta, vartaliojasi po žolę ir skalija orą. Kaip sako vienas kaimynas, veteranas: tegu triukšmauja, labai gerai — bus aišku, kuriuos reikia šaudyti. Jis tiesmukas senis, nežino vieną vaistą nuo visų ligų — sušaudymą. Manau, to neprireiks.

— Ačiū jums. Ačiū labai, — sumurmėjai tu.

Tavo galva buvo tuščia. Laukei grasinimų ar demagogijos, o išgirdai, ką išgirdai. Ne, Uošvis tavęs nebijojo, jis išvis tavęs nepaisė, buvai jam tuščia vieta.

— Gorbačiovas jus visus sutraiškys, — išspjovei veik nesivaldydamas.

— Jeigu mes jam tą leisim, — ramiai pasakė Uošvis. — O mes neleisim. Mes jam jau daug ko neleidom. Gorbačiovas irgi ne amžinas. Mes pasirūpinsim, kad kitas toks neatsirastų.

— Bet kol kas jis yra.

Uošvis sutikdamas palingavo galvą, jo akys buvo nuožmios, o veido išraiška romi ir nuolanki.

— Klausyk, o tu pastebėjai, kokios liūdnos kartais būna jo akys? — paklausė ilgesingai. — Vis dažniau ir dažniau. Ar tau neatrodo, kad jis nujaučia, kas jo laukia?

Šito tu veik nebegirdėjai. Tau ėmė rodytis, kad viskas čia ne-realu. Sėdėjai apimęs, tavo siutas atlėgo ir pranyko, tu logiškai mąstai, kodėl viso to negalėjo būti. Uošvis galėjo išsikviesti tave, tarkim, kaip buvusį žento draugą, bet negalėjo šnekėti su tavimi tokiu tonu, juo labiau negalėjo šnekėti tokių dalykų. Visad mėgai kartoti pavymui Kantui, kad naudos nesiekia tik grožis, rasi tuo tikrai tikėjai. Todėl dabar svarstei, kokia nauda būtų Uošviui taip šnekėti. Jokios naudos, ergo, jis negalėjo taip šnekėti. Tau tik pasivaideno. Juk tau atrodė, kad skaito tavo mintis, jų irgi negalėjo skaityti. Tau tik pasivaideno. Pažvelgei į jį, jau sėdėjo už stalo, pasirodė tau milžiniškas kaip uola, rūstus ir atšiaurus kaip uola, kautis su juo buvo lygiai beprasmiška, kaip kumščiais daužyti uolą. Jis pasakė savo ir iškart liovėsi tavim domėjėsis.

— Laisvas! — sausai pareiškė. — Rankraštį pasilieku, visai de-rės lentynoje prie kito samizdato. Pagaliau ten atsiras nors kas lietuviška.

Iškiūtina! į gatvę, vis dar sprendamas galvosūkį, dėliodamas viską logiškai. Logika tesiūlė vienintelį sprendimą, jis buvo absur-diškas, bet nutarei tądien pasekti Tertulianu ir patikėti kaip tik todėl, kad tai absurdiška.

Uošvis norėjo, kad jį įamžintum. Sąmoningai susakė tau tą ir aną, tiesiog pastūmėjo tave rašyti naują kūrinį lėtai, kruopščiai, atidžiai. Tavo galvoj net šmėkstelėjo pavadinimas: „Giesmė apie monstrą“. Šyptelėjai pats sau: tu stengsies, o jis kiekvieną mirksnį seks, kaip tau sekasi, o vos tik baigsi — pasiims visus rankraščio egzempliorius. Kad kiti paskaitytų apie jį viešai, negali norėti. Tad ko jis vis dėlto nori?

Prospekte buvo ką tik pasibaigęs mitingas, aplinkui šmėžavo tautinės vėliavos ir Gedimino stulpai. Jie tave erzino. Viskas ta-ve erzino. Kažkas visai visai ne taip susiklostė tavo gyvenime. Kai šitai buvo uždrausta, buvai radikalesnis už visus, dabar, kai šis bei tas tapo leista, visi būriu pradundėjo pro šalį, o tu likai nereikalingas. Norėjai būti atsiskyrėlis, o kai toks tapai, staiga paju-tai beribę nuoskaudą, kad tau niekas neploja, kad ploja visai visai kitiems. Tie kiti pernelyg nesiskundė gyvenimu anksčiau, gerai jiems buvo ir dabar, puikiai supratai, kad tik taip ir gali būti, kad tai bendra, visuotinė taisyklė, prisiminei Kamiu ir jo „L'homme revolté“, viską supratai ir prisiminei, staiga sustojai kaip įbestas ir piktai nusispjovei tiesiai ant šaligatvio.

Ūmai suvokei, kodėl Uošvis su tavim taip kalbėjo, suvokei, kad bent iš dalies pasiekė savo tikslą: giliai viduje sukirbėjo keis-ta, neįtikima mintis. Gal verta spjaut į visus susigalvotus principus ir neegzistuojančius dievus, pasinaudoti sumaištim ir šoktelėti aukš-tyn, ne per laiptelį ar du, o per kokią dešimtį? Uošvis tau padėtų — po velnių, imt ir šoktelėt, o paskui bus matyti. Iš viršaus viskas geriau matyti.

Aš nesmerkiu tavęs. Aš pats esu ne sykį šitaip pagalvojęs.

Tau įdomu, iš kur taip gerai žinau tavo mintis? Aš daug ką žinau, tik neturiu iš to jokios naudos. Tu gal conceptualiai nesutiksi, kad rašau „aš“, bet tai iš tiesų aš. Taip, neturiu kūno, tesu siela, tačiau mąstau, vadinasi, egzistuoju. Cha cha, tai pokštas.

Aš neegzistuoju. Aš tik mąstau.

Man regis, tik miręs žmogus galiausiai sutampa su savo klajojančia po pasaulį siela.

Mano negyvenimas yra begal neįdomus. Aš pavydžiu jums visiems. Jūs kažką darote, kankinatės ir pralaimit. Aš galiu tik prisiminti.

Kas aš toks? Niekas, galįs rašyti memuarus. Nereali atmintis, galinti ne tik prisiminti, bet ir regėti, kas buvo paskui. Siela, norinti viską suprasti ir negalinti nieko pakeisti.

Galiu pridurti dar aibę apibūdinimų. Čia, anapus, mes labai mėgstam vaizdingus apibūdinimus.

TRYLIKTAŠIS: nelaimingo numerio ir nelaimingo turinio

Tad ką aš išaiškinau? Yra nelaimės — štai ką išaiškinau. Yra nelaimių šaltinis — štai ką išaiškinau. Yra būdas nutraukti nelaimes — štai ką išaiškinau. Yra kelias į nelaimių nutraukimą — štai ką išaiškinau.

Neišsipildo sapnai, lankantys ligonius, liūdinčius, žiauriuosius, įsimylėjėlius ir girtus

Didysis Li iškart pasakė, kas yra svarbiausia:

— Reikia laužyti taisykles. Reikia atsisakyti iškart visų įpročių. Žmonės įpratę gyventi išvien neteisingai, o paskui tikisi, pamainę kokią vieną neteisingą dalyką, pasiekti laimės.

Didysis Li tvirtai pasakė:

— Klaidingas mąstymas teigia, kad laimė nėra būklė, o tik siekiamybė. Kad laimė galima tik kažkur ir kažkada, bet jokia būdu ne čia ir ne dabar. Klaidingą mąstymą diktuoja blogi žmonės. Jų tikslas — nuslėpti nuo žmonių laimę, kuri visuomet yra dabar ir čia, tik reikia ją rasti ir atpažinti.

Didysis Li sviedė man į veidą dvokiantį skudurą ir paklausė:

— Ar supratai?

Vos pabandžiau praverti burną, Didysis Li ėmė mušti mane tuo skuduru per veidą.

— Blogai! Blogai! — kartojo. — Tu bandai samprotauti, o turi būti laimingas. Samprotaujantys nebūna laimingi.

Didysis Li parodė man medį mano kieme.

— Ar anksčiau jį matei?

— Ne, — dorai prisipažinau. — Aš jo nepastebėdavau.

— Tu nieko nepastebėdavai, — liūdnai tarė Didysis Li. — Klaidingas mąstymas buvo tavo apakinęs.

Tąsyk mudu parėjom iš „Žarijos“ baro pas mane. Mano nuostabai, Virginija jau buvo grįžusi, Didysis Li lipšniai paspaudė jai ranką. Nejučia pamaniau, kad jis pernelyg ilgai laiko ją savojoje, o Virginija pernelyg švelniai žvelgia jam tiesiai į akis. Gan greit sužinojau, kad jie jau seniai ir pažįstami, ir netgi kur kas daugiau. Sužinojau, kur ji dingdavo mano ilgais alkoholiniais vakarais.

— Li padėjo man bent šį tą suprasti, — nuoširdžiai paaiškino Virginija. — Pati aš jau nieko nebesupratau. Greta tu: suniukęs, beviltiškas, ieškąs kažko — nežinia ko. Iš kito šono — motina, nebylus šešėlis, atiduodąs tau viską, bet nieko negalįs iš tiesų duoti. Tėvas su savo mafijoziniais užmojais ir globaline savimyla, su pasimėgavimu besigirias kokiomis niekšybėmis. Tarnyba su visom rietenom, barniais dėl etatų, algų ir butų. Vos mane paskyrė grupės vedėja — sprogimas: tėvelio ranka, tėvelio ranka! Aš nieko nebesupratau, vien saujom rijau tabletes. O baisiausia, kad, kai žmogui neapsakomai sunku, jis lieka vienui vienas. Vienui vienas! Li įrodė man, kad gali būti kitaip.

— Tai, ką klaidingas mąstymas vadina gyvenimu, tėra fikcija, — aiškino Didysis Li. — Kalbėsiu tiesiai: ministras beveik visada nelaimingas, o valkata Fabijoniškių sąvartyne gali būti laimingas. Stinga pinigų — ir tu jau nelaimingas. Pažemino arba nepaaukštino — ir tu jau nelaimingas. Kur žiūrit, ką darot, žmonės? Reikia laužyt tas taisykles, reikia joms nepaklusti, nors dėlei to tektų nepaklusti sau pačiam.

— Nepaklusk sau, — mokė Didysis Li, — nepaklusk pirmai savo minčiai, antrai savo minčiai, trečiai savo minčiai. O paskui giliai įkvėpk oro ir paklusk pačiam pirmajam impulsui. Jei kitas žmogus, tavo didysis brolis, priims tavo impulsą — tatau laimė jums abiem. O jeigu nepriims — visuomet kaltink save, ne kitą, o tik save.

Paskui buvo šnekama, kad susirinkę mes išvien girtaudavom. Tai melas. Išgerdavo tik tie, kurie konkrečiai tuo metu kaip tik to norėdavo. Buvo griežtai uždrausta siūlyti kitam taurelę, juo labiau įkalbinėti. Buvo griežtai uždrausta provokuoti kitus: išgerkit į mano sveikatą, šiandien man šventė. Li ir čia mokė laužyti klaidingas taisykles: išgerti ieškoma progos, vadinas, gerti galima tik be jokios progos; šventės atskiedžiamos alkoholiu, vadinas, švesti galima tik blaiviai.

Mes rinkdavomės kone kasdien, kaskart kitoje vietoje, kitame bute, dažnai ir gamtoje. Li kalbėdavo tyliai, bet labai raiškiai. Jo balsas buvo lygus kaip vandens tekėjimas, kaip švelnus vėjo dvel-

kimas. Jis nieko neįtikinėjo, galėjai ir neklausyti, ką jis šneka — dažnai ir neklausydavom, nes svarbiausius dalykus jis pasakydavo tik akis į akį.

Paskui buvo šnekama ir rašoma, kad Li buvo neišvaizdus ir apykvallis tipelis, kad tiesiog nesuprantama, kaip suaugę, išsilavinę žmonės galėjo apie jį susiburti. Jeigu tai būtų tiesa — šitai tikrai būtų nesuprantama. Bet Li buvo ne toks, visiems iškart krisdavo į akį — kaip ir man, pirmąsyk pamačius jį „Žarijos“ bare. Jo žvilgsnis turėjo magnetinės galios, kuriai nepajėgdavai atsispirti. Jo šnekos buvo lėtos ir ramios, kartais daugsyk kartodavo tą patį, o paskui leisdavo tau ramiai viską pergaltvoti, patikėti arba prieštarauti.

Jis niekam neįsakinėjo. Jis nieko nevertė juo tikėti, mes patikėjom juo patys, sava valia. Jis pasiūlė mums bendrą kvėpavimą, atvėrė mums akis: to bendro kvėpavimo visai nereikėjo sukurti ar išrasti, jis seniai egzistavo, reikėjo tik įtaikyti į jo ritmą. Jis akiavaizdžiai parodė, kad mes (bent jau aš) gyvenam apsikarstę dujokaukėmis ir respiratoriais, sakytumei, tyčia vengiame įkvėpti pilna krūtine, tyčia apsipurškiam dvokiais chemikalais, kad negalėtume giliai kvėpuoti.

Kada jis pirmąkart, nieko neišpėjęs, nusirengė nuogutėlis, visi buvo priblokšti, o kelios merginos net pabėgo iš mūsų sueigos. Li nieko neaiškino, tik nusišypsojo ir nuėjo apsirengti. Kai jis nusirengė antrą, trečią, penktą sykį, niekui nieko neaiškindamas, mes ėmėm pamaži nutuokti, ką nori tuo išreikšti. Tačiau niekaip negalėjom įveikti keisto barjero. Li nieko ir neskubino. Lūžis įvyko tvankią darganotą dieną, kai Laima, papurčiusi savo žavingas garbanas, irgi nusirengė nuoga. Didysis Li ūmai paniuro, priėjo prie jos ir simboliškai sušėrė jai per veidą.

— Tu meluoji! — pasakė veikiau liūdnai negu piktai. — Tu apsinuoginai todėl, kad norėjai parodyti savo gražų kūną. Tu norėjai sužavėti ir patraukti. Aš nebegaliu būti nuogas. Tu sužadinau man gėdą.

Po to įvykio keistasis barjeras ūmai griuvo. Kiekvienas mūsų galėjo ramiausiai nusirengti visų akivaizdoje — jeigu jam to norėjosi. O galėjo sėdėti prie atkampaus ežerėlio, nuogalių draugių, vienui vienas apsirengęs — jeigu jam to norėjosi.

Tikrai nelengvai įveikėm gėdos jausmą, man net pasidarė gaila savęs pagalvojus, koks esu apsimelavęs ir veidmainiškas. Juk aš, kaip ir visi, vengiau savo nuogybės ne iš kokio dorovės jausmo, o vien todėl, kad bijojau pasirodyti menkas, negražus ar suvis defektyvus. Bijojau pasirodyti toks, koks esu. Bijojau būti pats savimi.

Tokia buvo pirmą svarbesnioji Li pamoka, labai panaši į tąvąsias pamokas — tik visai kitokios formos. Jau tada suvokiau, kodėl Didysis Li turi tiek pasekėjų, kodėl jo pamokos tokios suprantamos. Jos buvo begal realios, tiesiog apčiuopiamos. Tavosios pamokos visad buvo grymai intelektualios, pernelyg abstrakčios.

— Tave nuo mažumės moko užimti kuo aukštesnę vietą struktūroje,— skelbė Didysis Li. — Tave vertina pagal vietą toje struktūroje. Bet juk ne tu ją sugalvojai. Dar daugiau — tavęs nė neatsiklausė, tą struktūrą pramanydami. Negana to — tau griežtai draudžia ją keisti. Tik suabejok tos struktūros protingumu — ir alsidursi beprotnamyje. Aš niekviečiu jos laužyti, tai ne mūsų jėgoms. Tegalim spjauti į struktūrą, išsilaisvinti iš jos. Tegalime atsi-palaiduoti, ištrūkti iš jos pančių.

Li atskleidė man spalvas. Ligtol nematydavau, kad pasaulis yra toks spalvingas. Mūsų bendrijoje visi, kaip ir aš, patyrė spalvų gausą, jų skonį, vėsą ar šilumą, net garsą. Aš, paikuolis, visą laik maniau, kad spalva tėra spalva, ne neįtariau, kad kiekviena spalva skamba savu tonu, lytint yra šiurkštesnė ar švelnesnė, ragaujant tampa sūri ar rūgšti.

Li dovanojo man kvapus. Ligtol nė neįtariau, kad pasaulyje yra tiek aromatų. Mūsų bendrijoje visi, kaip ir aš, patyrė tą kvapų gausą, jų atspalvius, svorį ir muziką. Net mano sapnai ėmė kvepėti.

Li dovanojo kvapus net vargšui Linukui, be paliovos rūkančiam ir šniurkščiojančiam savo alergiška nosim. Linukas niekad gyvenime nejuto kvapų. Jam nekvepėjo gėlės, jis valgė bekvapį maistą ir mylėjo bekvapės moteris. Li dovanojo jam ištisą naują pasaulį. Tatai nebuvo lengva. Net Li negalėjo tiesiog mostelėti burtų lazdele ir užkerėti Linuką. Jis vargo ilgai, po kiekvieno seanso būdavo išbalęs, visas virpėdavo iš silpnumo, bet po dienos kitos vėl sėsdavo su Linuku į kampą ir atkakliai, kantriai kankinosi. Iš pradžių Linuko sloga tik truputį atslūgo, paskui ėmė jau spėriai nykti, galiausiai dingo. Iš pradžių mes net išsigandom, nes Linukas ėmė šėlti. Jis negalėjo išsyk priimti ūmai jam atsivėrusio naujo pasaulio, kvapai neleisdavo jam užmigti, jis negalėdavo susikaupti, vien šnopusdamas uosdavo, be galo uosdavo. Bet pamaži viskas įėjo į vėžes. Kada imdavo užuosti itin stipriai, Linukas užsimerkdavo ir pradėdavo dėstyti iš kvapų melodijas, jis girdėdavo kvapus ypač aiškiai, galėdavo bemat paniūniuoti kokio kambario kvapą, kurį kiti vos teįklausydavo. Jis ne tik atgavo tai, kas iš jo buvo atimta, pasaulis sakytumei atidavė jam skolą už visus bekvapius metus, iškart suteikęs dvigubą, trigubą, dešimtgerą uoslę. Tačiau ne pats atidavė — vien Didžiojo Li priverstas.

Li mokėjo pamainyti žmogaus pasaulį, aukodamas tam savo gyvybines jėgas. Jis tarsi sunkdavo iš savęs vitalinius syvus ir maitindavo jais kitus. Jis darė kažką iš esmės atvirkščią Uošviui: ne slogino žmones fantasmagoriškomis sporomis, o gydė savimi kitus.

Dabar man pačiam keista, kad taip žaibiškai ir beatodairiškai atsidaviau Didžiojo Li mokymui. Nė nepasiteiravau, kas jis toks, kodėl apsisotojo kaip tik Vilniuje. Nė nesiaiškinau, iš kur ir kaip Virginija jį ištraukė. Man šitai nebuvo įdomu. Net nepykdavau, kai Virginija šnekėdavosi su juo korėjietiškai. Galbūt jis mane

pakerėjo, užhipnotizavo savo magnetizuojančiomis akimis. Jo žvilgsnis tikrai buvo magiškas, ganėdavo jam ilgiau pažiūrėti, tarkim, į tavo plaštaką, ir plaštaka ūmai užtirpdavo, ją imdavo badyti mažytės neregimos adatikės. Jau nekalbu apie tai, kad galėjo matyti žmogaus aurą ir gydyti savo biosrovėmis ligas.

Didysis Li tikrai buvo stebukladarys — juo baisiau, kad pavirto tuo, kuo vėliau pavirto.

Jis dovanėjo mums pasaulį, skirtingą nuo kitų žmonių pasaulio, tačiau bendrą mums visiems. Ėmiau gyventi lygia greta dviejuose pasauliuose. Pirmasis pasaulis buvo senas ir sukrišęs. Jame keldavausi rytą ir išeidavau į savo sumautą technikumą. Šiame pasaulyje buvau žlugęs. Naivūs ir didingi mano siekiai jame nepasiteisino, panoręs būti pranašu, kone Prometėju, virtau pilka menkystele, dvasiniu onanistu. Šiame pasaulyje manęs niekas nedomino — išskyrus knygas. Tą pasaulį reikėjo atkentėti, išvargti, kad galiausiai kuo greičiau panirtum į visai kitokį.

Antrasis pasaulis buvo naujutėlaitis, viliojantis ir paslaptin-gas. Į jį įžengdavau atsargiai, šiukštu neskubėdamas, jame buvau reikalingas. Jame svarbi buvo mano dvasia — tokia, kokia ji yra. Jame buvo svarbi kiekvieno dvasia, kokia ji bebūtų. Mūsų bendriją sudarė labai skirtingi žmonės, pirmajame pasaulyje mes niekad nebūtume susidūrę, juo labiau taip sutapę. Pirmajame pasaulyje tebuvom nuograužos, aplinkybių bei piktų žmonių apkramtytos ir išspjautos. Antrajame pasaulyje buvome tvirta bendrija, patyrusi nenumaldomą, gaivinanti bendrą kvėpavimą. Pirmajame pasaulyje vyravo iškreipta dorovė bei fantazminis marazmas. Antrajame karaliavo meilė ir tarpusavio susiklausymas. Pirmajame turėjai ką nors trypti ir niokoti — žmones, moralę ar idealus — idant pasiektum tam pasauly vertinamų dalykų. Antrajame galėjai jaustis saugus, čia nereikėjo nieko trypti.

Turbūt manyje tebetvinkčiojo fiziko gyslelė, neatsisakiau logikos, mėgau dėti viską simetriškai ir racionaliai. Manų tūnojo keturi vertintojai: vienas vertino pirmąjį pasaulį iš pirmojo pozicijų, kitas antrąjį iš antrojo. Dar vienas vertino pirmąjį pasaulį iš antrojo pozicijų, o ketvirtasis — antrąjį iš pirmojo. Tas ketvirtasis mane smarkokai neramino. Jisai vadino mūsų šventą bendriją nelemta sekta, nenaudinga ir net pavojinga visuomenei. Jis buvo it koks mažytis Uošvis, debiliškas uošviukas, vis karto-davo savo grėsmingą maldele: mums tokia sekta pavojinga, ji moko žmones paklusti ne mums, o kažkam kitam, tatau yra ne-leistina, mes turim tą sektą sunaikinti.

Aš pirmasis kreipiausi į Li, papasakojau jam apie tą ketvirtąjį.

— Mus taip ir vertins,— įspėjau jį. — Mes esam labai darni bendrija, tačiau tik tarpusavyje. Mes nemokėtume apsiginti, jei-gu mus užpultų. Mes turim tik vidinį saugumo jausmą, bet visai nesisaugom iėorės priešų.

Li tik palingavo galva, jis pats apie šitai buvo daug galvojęs.

— Tu teisus, Leo,— atsakė man jis. — Su iėore, apnuodyta klastingo mąstymo, turim santykiauti pagal jos taisykles, ne pa-

gal mūsiškes. Mes nemėgdžiosim Mahatmos, neskelbsim nesipriešinimo blogiui, nes mūsų per maža. Mes negalim siųsti prieš šautuvų vamzdžius dešimčių ar šimtų tūkstančių, kaip darė jis. Mūsų kumštis turi būti geležinis, bet nukreiptas tik į išorę.

Iškart supratau, apie ką jis šneka, gerai prisiminiau jo šiurpulingą baletą, kurį sušoko mūsų pavartėje, kai mudu pirmąsyk susitikome. Li atidžiai pažvelgė man į akis ir nusišypsojo:

— Nesijaudink, tau neteks mokytis tejkvando. Tam yra specialūs žmonės.

Tuomet man šitai atrodė natūralu ir būtina, juk aš pats panorau apsaugos. Tuomet man nepasirodė, kad čia kažkas ne taip. Apie mus ėmė šmirinėti karatistai ar kunfuitai, jie buvo nebylūs kaip šmėklos, tačiau suteikė ramybę ir saugumo jausmą, kurio visą gyvenimą taip troškau. Tekdavo tik sumesti jiems šiek tiek pinigų.

Pinigai labiausiai mus slogino. Be jų niekaip nevaliojom apsieiti. Negalėjom visai atsiriboti nuo pirmojo pasaulio. Tai buvo skausminga, bet neišvengiama.

Vis rečiau beprisimindavau savuosius dvasinius kalnus, stengdavausi prisiminti, bet niekaip neišvysdavau jų vidiniu regėjimu. Juos gaubė svaigus rūkas, jame ištirpo šlaitų kontūrai, uolos ir skardžiai, nebežinojau, ar kur nors bekopiu, ar tik vaikštau po ūkanotą slėnį, o kalnus prasimanau. Man tas ir nebuvo svarbu. Rami palaima sūpavo ir migdė mane, alsavau išsvajoto bendro kvėpavimo ritmu ir nieko geresnio negalėjau trokšti. Aplinkui mane buvo žmonės, kuriuos mylėjau, man rūpėjo jų reikalai, o jiems manieji. Tik rytais vis tekdavo keltis ir išeiti į vangią ekskursiją po pirmąjį pasaulį: technikumas, paskaitos, nieko apie nieką nesuprantantys kolegos.

Nors ne visi bendradarbiai buvo tokie. Jau anksčiau buvau įsidėmėjęs Birutę. Ji buvo didžiaakė, sunokusių javų spalvos plaukais. Ji buvo aukšta, kone lygi su manim, gal vien todėl truputį nelaiminga: retas vyriškis ryždavosi ją merginti. Technikume toks buvau vienintelis, nors ir man buvo kiek nejauku: įpratau, kad moterų galvutės esti kažkur ties mano smakru. Birutė žvelgdavo man į akis tiesiai, nė kiek nepakeldama galvos. Jos akys buvo didelės, rudos, šiek tiek rasotos. Ji kvepėjo rugpjūčio pievos kaitra. Panorau ir ją pasikviesti pas mus. Mano slaptasis pasaulis darė įtakos ir mano kasdienybei: magėjo pasivadinti į mūsų bendriją kiekvieną malonesnį žmogų. Vos kieno gerą veidą apgaubdavo rūpesčio ūkana, iškart norėdavau tokiam padėti. O pagelbėt galėjau tik vienaip: įvesdamas į jo pasaulį Didįjį Li. Birutė įžengė pas mus begal paprastai, josios rudos spalvos akys nė kiek nenustebo, išvydusios mūsų margą bendriją: vieni nuogi, kiti apsirengę, vieni siurbia kokteilį, kiti piešia kažį ką dideliose lapuose, nors visai nemoka piešti, dar kiti tiesiog rymo užsi-merkę, tarpais įkvepia oro ir bando jį paskanauti.

— Dieve, kaip viskas paprasta,— iškart pasakė ji.— Aš net būdama viena nemoku taip atsipalaiduoti.

Birutė buvo paskutinioji, kuriai Didysis Li dar leido pas mus įžengti.

— Mes einam visi sykiu, o kartu nešamės savo pasaulį,— mokė Didysis Li. — Mes nuėjom toli, kaskart sunkiau net laikinai sugrįžti į klaidingo mąstymo pasaulį. O to pasaulio žmonėms suvis nebeįmanoma įžengti į mūsų. Pamatę mus, jie išsigąstę ir supykę. Jie mus sutryptę — iš baimės ir pavydo. Klaidingas mąstymas skatina nepakantumą.

Tarpais man būdavo nejauku, kad mes tokie atsiskyrę, kad mūsų bendras kvėpavimas teįmanomas tokioje mažoje bendrijoje. Mūsų susirinko vos pora tuzinų, ne visus artimiau pažinojau, didžiumos temačiau antrąjį gyvenimą, nebuvau nė girdėjęs apie pirmąjį, o ir nenorėjau girdėti. Ir taip žinojau, kas visus mus čia atvijs.

Visi mes buvom savo amžiaus kūdikiai, visi mes buvom kaip dvyniai — nors ir skirtingų siekių, skirtingo proto, skirtingos dvasios. Visus mus vienijo didžiojo tikėjimo netektis. Mes kitados tikėjom ar bent labai labai norėjom tikėti, tačiau pasaulis tą mūsų tikėjimą prapuldė. Niekad netikėję ir nenorėję tikėti mūsų bendrijoje nepritapdavo. Jiems buvo gera gyventi ir pirmajame pasaulyje. Niekuo netikint gyventi labai lengva, nors ir nyku. Tačiau nykulį galima pravaikyti, užpilti svaigalais, šiaip ne taip iškėsti ligi mirties. Kur kas blogiau, kai tą nykulį dar apgaubia netekties jausmas. Tuomet begali išgelbėti Didysis Li.

Visi mes buvom nuvytusios gėlės. Vieni per daug norėjom, kiti per mažai galėjom. Vieni iš principo nesutikom laikytis klaidingojo mąstymo taisyklių, kiti bandėm jų laikytis, tik neleido prigimtis. Visi mes buvom patyrę Didžiąją Dievo Neteisybę.

— Nėra Didžiosios Dievo Neteisybės,— kantriai mokė mane Didysis Li.— Dievas nėra nei teišus, nei neteišus. Žmogus nėra nei geras, nei blogas, nei menkas, nei didis. Žmogus yra toks, koks yra, ir turi tuo didžiuotis. Tu kremtiesi, kad neradai vietos klaidingo mąstymo pasaulyje. Tai paika. Juk neini kartis dėl to, kad nemoki žaisti šachmatais, o kiti moka. Kodėl tat kremtiesi, kad nemokėjai žaisti klaidingojo mąstymo šachmatais? Kodėl tat kaltini vargšą Dievą? Pasaulyje yra ne vien šachmatai — dabar pats tą matai, pats tą jauti, pats tą užuodi. Nėra jokios Didžiosios Dievo Neteisybės. Esi tik tu, ir esi teisingas.

Tąsyk man pirmąsyk — trumpam trumpam — šmėkstelėjo mintis, kad antrasis mano gyvenimo mokytojas kategoriškai prieštarauja pirmajam. Nenorėjau prarasti nė vieno, nors jų dviejų mintys buvo nesuderinamos.

Didžioji Laimos Dievo Neteisybė buvo josios grožis. Jau keturiolikos ar penkiolikos metų ji pajuto, kad yra itin graži. Iš pradžių, kaip kiekviena gražuolė, labai tuo didžiavosi, bet paskui — kaip reta gražuolė — panoro, kad ją vertintų anaip tol ne už grožį. Laimai kėlė šleikštulį visos profesionalių gražuolių karjeros atmainos: nuo kino aktorės, absoliučiai nemokančios vaidinti, ligi kokios garsenybės žmonos — nekalbant jau apie seniausiąją pasaulio profesiją. Ji norėjo, kad ją vertintų ne už grožį, o už jos dvasią, kad gerbtų jos asmenybę, o ne laikytų gyva lėlę. Ji nė pati nesuprato, kas įmontavo jai į smegenis tokią norą. Ji bandė rašyti eilėraščius, bandė tapti garsia psichologe, bet kiekvienąsyk su sąjau bu patirdavo, kad visi jos pasiekimai niekingi, kad svarbiausia yra jos grožis. Vyrai dėl jos ėjo iš galvos, o Laima visus varė šalin, kol atsirado vienas gudruolis, perpratęs jos paslaptį. Su juo ir būtų laimingai gyvenusi, deja, gudruolis pasirodė esąs ne toks jau gudrus: menkučio barnio metu perpykęs išklojo žmonai, kad ją apgavo, kad pagarbą jos dvasiai ir talentams tik suvaidino. Laima skundėsi, kad po skyrybų visai rimtai ketino nusidėginti veidą sieros rūgštim, ačiū Dievui, laiku sutiko Didįjį Li. Žinoma, Laimos atvejis buvo specifiškas: ji turėjo Dievo dovaną, tačiau ne tokią, kokios geidė. Ji verkdamą, raudodamą man aiškino, kad sutiktų būti šluba, šleiva, kuprota, tačiau garsi dailininkė ar poetė, ar nors mokslininkė. Aišku, ji nejučia melavo, bet ne iš piktos valios — tiesiog neįtarė, ką čionai reiškia gyventi luošam.

Aš ją švelniai mylėjau — kaip meno kūrinių. Jos kūnas toks ir buvo — švelnus, šiltas meno kūriny s. Kartais paprašydavau ją nusirengti nuogą — vien pasigėrėti. Tikrai. Aš ja vien gėrėdavau si. Mūsų bendrijoje šitai buvo įmanoma, mes sulaužėme klaidingas taisykles: vyras galėjo gėrėtis nuoga gražuole, ir niekam nė į galvą neateidavo nustebti ar pasišaipyti, kad tuoj pat nepuola jos doroti. Laimos kūnas buvo meno kūriny s, pulti jį doroti būtų buvę iškrypėliška. Su ja buvo galima mylėtis tik patamsyje, nerogint jos kūno.

Kur kas įprastesnė, nors ir liūdnesnė, buvo be paliovos rūkančio Linuko istorija. Jis pasidavė nenugalimai smurto baimei, niekino save už tai, bet nieko negalėjo paveikti. Baimė buvo už jį stipresnė. Tą jis pirmąsyk pajuto tarnaudamas armijoje. Jų kuopos senbuviai jį ne itin kāmavo, nemušė ir nekankino, tačiau vieną menkystės egzaminą jam vis dėlto teko išlaikyti. Paprastą, tačiau nedviprasmišką. Vėlyvą rudenį, kai po naktinio žygio visa kuopa slogavo ir kosėjo, seniai kreivai šypsodamiesi pakvietė jį į seržantų kambarį. Kambaryje stovėjo didelis poliruotas stalas. Seniai buvo jį visą apspjau dę baltais, geltonais, žaliais skrepčiais, o Linukui pasiūlė viską nuvalyti ir išblizginti — bet tik pirščiu kais, pirščiu kais! Jam negrasino, niekuo nebaugino, tiesiog liepė nuvalyti stalą, ir tiek. Linukas sakėsi paskui šimtąsyk tą savo valymą sapnavęs, tūkstantįsyk save prakeikęs. Tačiau stalą labai gražiai nuvalė, dar ir įsiteikiamai juokaudamas.

Ta istorija, kurią kitas būtų kuo greičiau pamiršęs, jį kama-vo visą gyvenimą. Linukas tapo žurnalistu. Rašė aštrius, bebaimus, demaskuojančius straipsnius — suprantama, kiek tai anuo-met buvo įmanoma. Jis buvo ujamas, skriaudžiamas, amžiais sto-kojo pinigų, vaikščiojo pusalkanis, bet nepasidavė. Vos jo ryžtas apsilpdavo, prisimindavo tą armietišką istoriją ir vėl įgaudavo jėgų. Jis pranoko pats save, galiausiai užkliudė ne bet ką, o pa-čią Kauno mafiją. Užkliudė, matyt, skaudokai: jam grasino tele-fonu, laiškais, dusyk primušė gatvėje, padegė jo viengungliską kambarėlį. Simpatiškas, išmintingas prokuroras netgi paskyrė jam apsaugą. Tuomet Linukui ėmė siūlyti pinigus, kas savaitė pridė-dami prie sumos po dešimtį tūkstančių. Linukas viską atlaikė, sa-kėsi net pradėjęs vėl gerbti save, tačiau vieną gražią dieną jį išsi-kvietė tasai simpatiškas, išmintingas prokuroras. Pirmiausia pribloškė Linuką abejingai prisipažinęs, kad priklauso mafijai. O paskui ėmė kruopščiai, ryškiai tapyti jam kalėjimo ir lagerio buitį. Su smulkmenomis, su juodu humoru. Galiausiai pranešė, kad duoda Linukui tris savaites pamąstyti, o jei šis nesiliaus — po tų trijų savaičių bus pasodintas.

Linukas ne tik metė visus savo tyrimus, per tas tris savaites jis persikraustė iš Kauno į Vilnių. Jis liko sveikutėlis, vaikštinė-jo laisvas, niekas nebegrasino jam nei telefonu, nei laiškais. Ne-žinomi geradariai net įmetė jam į pašto dėžutę krūvą pinigų — lygiai pusę sumos, kuri buvo žadėta. Matyt, jų akyse jis sumen-ko lygiai perpus. Savo akyse Linukas sumenko ligi nulio, tapo tuščia vieta. Rituališškai sudegino tuos pinigus, tačiau tai negel-bėjo. Linukas nebegalėjo savęs gerbti. Milijonai žmonių puikiau-siai gyvena, net klesti, neturėdami jokios savigarbos. Linukas be jos gyventi negalėjo. Jis ir negyveno, jis egzistavo ar vegetavo, kol sutiko Didįjį Li.

Mylėjau Linuką švelnia meile, kaip jaunėlį broliuką. Aš jį su-pratau — pats beviltiškai bijojau fizinio smurto. Bijojau ligi pat mirties.

Tarp mūsų dar buvo Rimvydas, negalėjęs atitokti po to, kai lėtai, kankindamasi mirė jo trisdešimtmetė žmona. Buvo Stasys, iš pradžių bandęs tapti rašytoju, paskui siaubingai kalęs pinigą, paskui virtęs lovelasu, o galiausiai spjovęs į viską pasaulyje, iš-skyrus Didįjį Li. Buvo senmergė Margarita, klaidingai išsidažiusi neregėtai tyros sielos moterėlė, kuri tenorėjo mus visus globoti. Buvo trys profesionalios muzikantės, kurios vienu balsu tvirtino, kad mūsų bendrija yra arčiau muzikos nei bet kas kita pasaulyje. Didžiumos mūsų bendrijos narių istorijų nežinojau, tačiau visų akyse regėjau tą patį ženklą, nevilties, pralaimėjimo ir dvasinio alkio žymę. Regėjau ją ir žvelgdamas į veidrodį. Visi mes buvo-me savo amžiaus kūdikiai. Pirmasis pasaulis visus mus apspjo-vė baltais, geltonais, žaliais skrepliais ir pašaipiai išsivie-pė. Jame pavienis žmogus buvo tuščia vieta, blogiau nei tuščia vieta — iš tokios bent jau nieko nereikalaujama.

Antrajame pasaulyje visi mes buvome artimi, visi buvome svarbūs, kiekvienas žinojo, kad be jo sustos to pasaulio ratas.

— Be kiekvieno iš jūsų pasaulio ratas sustotų,— mokė Didysis Li.— Kiekvienas žmogus yra būtinas, kiekvienas yra pats svarbiausias. Klaidingas mąstymas neretai verčia gailėtis, kad esi niekam vertas, menkas, nereikalingas. Klaidingas mąstymas meluoja. Kiekvienas žmogus yra vertingas, didis, būtinas. Jo reikia visiems. Jis turi dalytis su kitais savo turta, sveikata, patį save.

Li visus teiginius patvirtindavo savo gyvu pavyzdžiu. Jis tikrai negailėjo mums savo sveikatos: jo ekstrasensinės pastangos visiškai jį išsekindavo. Tačiau vis vien padėdavo kiekvienam, kuriam reikdavo pagalbos.

Tuo jis taipgi skyrėsi nuo tavęs. Tu visad mokei abstrakčiai, dažnai netaikydamas savo pamokymų sau pačiam.

Ar bent pameni, ko mane mokei? Kartais man rodosi, kad tiesiog žinojai galybę protingų dalykų, bet nė pats jais netikėjai.

Gal mūsų pasaulyje visi mokytojai tegali mokyti to, kuo patys netiki?

Tais metais man buvo lengva ir gera gyventi. Sunkoka būdavo tik kasdien bendrauti su pirmuoju pasauliu. Visus bendrijos narius vis smarkiau traukė į koki madagaskarą, o dar geriau — į suvis negyvenamą salą.

Mes ėmėm visai nebepritaipyti prie kasdienio pasaulio, mes vis dažniau iš jo iškrisdavom. Tatai mane neramino. Tatai neramino ir Didįjį Li.

— Žinoma, galima steigti kokias komunas ar kibucus,— at-sainokai samprotavo jis,— tačiau tai ne mano stilius. Pernelyg paprasta pabėgti. Reikia dauginti tokias kuopeles kaip tik čia — miestuose, spūstyje. Reikia steigti rojaus filialus pragaro vidury. Žinoma, būtina šiek tiek išsikrauti, atsipalaiduoti. Suorganizuosim ir šitai.

Tu mane kitados mokei, kad vidinius žmogaus ar žmonių bendrijos kitimus pirmiausia išduoda kalba. Tereikia kruopščiai sek-ti, kokie nauji žodžiai, išsireiškimai, gramatinės konstrukcijos, pa-lyginimai atsiranda kalboje, ir bemat sumesi, kaip pakito žmonių galvosena ar kokie yra naujos valdžios užmojai. Su pasimėgavimu nagrinėjai klasikinį biurokratinės naujakalbės pavyzdį. Tuomet man šitai darė įspūdį, keletą savaičių sekiau visų pažįstamų kal-bą ir džiugiai dariau išvadas — net pernelyg plačias.

Turėjau, privalėjau pastebėti, kaip pamaži kinta Didžiojo Li kalbėjimas. Jis pradėjo vis daugiau važinėti po kitus Sąjungos miestus, nors savo veiklos centru tebelaiškė Vilnių. Iš kiekvienos išvykos parsiveždavo vis naujų žodžių, naujų palyginių, naujų frazių. Jo kalboje atsirado kažkiokių pusiau kariškų, pusiau di-

dikiškų išsireiškimų. Privalėjau šitai pastebėti, tačiau rasi buvau apakintas. Pernelyg ilgai ieškojau prasmės, pernelyg sunkiai ją užsitarnavau, kad būčiau galėjęs ramiai analizuoti ir abejoti. Pernelyg sunkiai įtaikiau į bendrąjį kvėpavimą, nepajėgiau atsiriboti pats nuo savęs ir pažvelgti į viską iš šalies. Kurį laiką man buvo taip gera, kad visai apakau. O paskui nė už ką nebenorėjau praregėti.

Taip jau sutvertas žmogus. Savisaugos jausmas neleidžia jam praregėti, verčia apsigauti, matyti rojus atšvaitus ten, kur jų seniai seniai nebėra.

O Didysis Li smarkokai pakito, jis vis mažėjo ir mažėjo. Dabar gerai šitai suprantu. Daug ką savo gyvenime supratau po laiko. Kartais man atrodo, kad viską savo gyvenime supratau po laiko. Aš vis nepastebėdavau kuo ryškiausių įspėjančių ženklų.

— Žmogus turi atsisakyti nuosavybės jausmo,— mokė Didysis Li. — Neleistina jausti, kad tavo daiktai priklauso tik tau, tavo žmona priklauso tik tau, tavo kūnas priklauso tik tau viename. Viskuo viskuo reikia dosniai dalytis. Antraip liksi vienas — lygiai kaip klaidingojo mąstymo pasaulyje. Tik negalima manyti, kad tavo dosnumas yra koks mokestis ar duoklė. Kol taip manai — niekuo nesidalyk. Tik kai pajusi, kad viskuo viskuo dalytis tau natūralu kaip alsuoti — žinok, kad įžengei į laisvės karaliją.

Vėliau buvo šnekama, kad mūsų bendrija išvien ištvirtavo bei iškrypėliavo, užsiėmė vos ne sodomija. Visa tai plepalai ir paskalos. Mūsų atsipalaidavimo stovyklos ištis vykdavo, bet jos man menkai teįsidėmėjo. Jose mes iš esmės buvome tokie pat kaip ir Vilniuje, tik nebereikėjo kasdien išvykti į pirmąjį, kasdieninį pasaulį. Tik tiek. Per tas dvi savaites mes išgyvendavom tiek laisvės ir natūralumo, kiek Vilniuje pavykdavo sukaupti per kokį pusmetį. Li įstengė nudraskyti nuo mūsų beveik visus šarvus. Aš pats esu sėdėjęs samanų patale ir žiūrėjęs, kaip prie manęs gražiai, natūraliai mylisi apsvaigusi nuo laisvės pora. Šitai ištis pasitaikydavo. Bet tai nebuvo taisyklė ar mūsų tikslas. Juo labiau tatau nebuvo ištvirtavimas, kaip jį supranta dauguma. Mes nepriklausėm tai daugumai, mūsų galvose išvis nebuvo tokios sąvokos. Mes sava valia atsisakėm daugybės sąlygiškumų. Net pamatęs Virginiją kieno nors glėby, nebūčiau pajutęs nei pavydo, nei nuoskaudos, netgi jausmo, kad šitai yra nedora ar neleistina. Ji buvo lygiai tiek pat mano, kiek ir visų kitų bendrijos narių. Ji mylėjo mane lygiai tiek pat, kiek ir visus kitus bendrijos narius. Toji bendra meilė anaip tol neprivalėjo reikštis kūniškai, bet jeigu kaip tik taip pasireikštų — tas būtų natūralu. Jeigu pajustum dėl to gėdą, nuoskaudą ar pyktį — paprasčiausiai būtų reikėję palikti bendriją. Tačiau nė vienas bendrijos narys nepatyrė tokių jausmų. Mes tikrai buvom nuėję toli. Mes labai tuo didžiavomės. Tikrai pajutom, kād nėra savaime bjaurių dalykų, kad juos subjaurina tik žmonių požiūris ir vertinimas. Gyvenimas tai,

deja, dar sykį patvirtino: apie antrąją mūsų stovyklą sužinojo kažki kokie neaiškūs tipai, jie atgriuvo pas mus dviem automobiliais, su gan aiškiais kėslais. Jų veidai buvo iškreipti gašlumo ir savo galios pajautimo. Tada pirmąsyk pamačiau, kokie reikalingi mums buvo karatistai ir kunfuistai. Jie pagaliau atliko savo paskirtį. Stovykla buvo beviltiškai sugadinta, kiekvieno mūsų viduje paliko šleikštulys ir kartėlis — bet argi mes buvom dėl to kalti? Ar mes buvom kalti, kad mūsų natūralus egzistavimas tiems atėjūnams kėlė šlykščias mintis? Manau, kad tik tokie ir panašūs į juos paskleidė apie mus nešvankių gandų. Prisiekiu — mes niekad nedarėm nieko nešvankaus, mes darėme tik tai, kas gražu, tyra ir natūralu.

Dabar beviltiškai spėlioju, kas būtų dėjęsi toliau, jei nebūtų paplitę paskalos ir gandai apie mus. Ar būtume pajėgę išlaikyti savo bendrą kvėpavimą? Ar Didysis Li būtų tapęs tuo, kuo tapo? Ar gal būtume išlaikę savo bendrą kvėpavimą ir be jo, pavarę jį šalin?

Po tų stovyklų vėl grįždavom į pirmąjį pasaulį ir vargdavom nuo ryto ligi vakaro. Būtent taip — nes vakare skubėdavom į bendriją. Žinau, kad negebėsiu tau apsaityti bendrijos jausmo, bendro kvėpavimo jausmo, bet pabandysiu. Manau, jog jis veikė kaip narkotikai.

Pakakdavo praverti sueigos buto duris, išvysti pažįstamus veidus, iėgirsti pažįstamus balsus — ir pamaži apimdavo palaima. Pirmiausia apimdavo kojų pirštus, paskui kulkšnis ir kelius. Tikrai tikrai, toks buvo pojūtis: rodės, lėtai brendi į palaimos vandenį, kol visas į juos panyri. Kartais pačiam atsipalaiduoti nepavykdavo, būdavai pernelyg pavargęs ar suirzęs. Tuomet tekdavo šauktis Didžiojo Li pagalbos. Tačiau būtinai panirdavai į palaimą. Vien to eidavai į bendriją ir niekad nenusivildavai. Galėjai mokėti už tai didžiausius pinigus. Dievaž, tai buvo lyg narkotikai.

Tačiau visi narkotikai sukelia klaių abstinencijos sindromą. Pasaulyje niekas neduodama veltui. Už viską tenka mokėti. Pakakdavo trumpam palikti bendriją — ir tave užgriūdavo šurpi sumaištis.

Aš susipainiojau, visiškai susipainiojau, Tomai. Nieko nebeatsirenku, neįstengiu vertinti, manyje viskas viskas susimaišė. Nepajutau, kada Didysis Li suniekšėjo. Nepajutau, kada pamilau Birutę. Net nepastebėjau, kaip iš mano gyvenimo dingo sūnus, didžiagalvis atlėpaušis Levukas.

Turbūt tik pamatęs, kad Levukas (jis jau senokai gyveno pas uošvę) veik nesidžiaugia, kai jį aplankau, veik neranda ko manęs paklausti, apie ką su manim šnekėti, pirmąsyk po tų apsalusių metų pasijutau klaidai. Mane apniko abstinencijos sindromas.

Didžiojo Li mokyme nebuvo vietos vaikams. Jo sukurtas pasaulis galėjo tik stovėti vienoje vietoje, tvyroti salsvoje migloje. Mūsų bendrija galėjo vien tarpti savyje, mėgautis savim, bet

negalėjo nieko daugiau pagimdyti. Bepigu šitaip postringauti dabar, bepigu jaustis visažiniam, o tuomet aš tiesiog išsigandau; pasijutau kažko labai svarbaus netekęs. Žiūrėjau į didelę Levuko galvą, kaltinančias akis, bandžiau jam visai įsiteikti, o jis sėdėjo ant sofos rūstaus dievuko poza ir nenorėjo man atleisti. Dar labiau mane pribloškė tai, kad net Uošvis nelauktai pasirodė esąs žmogiškesnis už mane.

— Visai pametei sūnų,— atsiduso įžengęs į kambarį.— Ir kam jis tau reikalingas? Dieve mano, jeigu aš turėčiau sūnų...

Tąsyk pasprukau iš Uošvio namų, nesileidau į šnekas, tačiau širdy liko pasėta nerimo sėkla. Susivokiau ir vėl kažką daręs ne taip. Bandžiau svarstyti, nerišliai samprotauti, bet mano galvoje viskas buvo galutinali susimaišę. Nebežinojau, kurlink sukti, nesusmaniau, kur man eiti.

Ir nuėjau pas tave, nuėjau kamuojamas to abstinencijos sindromo.

Visą laiką žinojau, kur tu gyveni, bent keliasdešimt sykių buvau trypinėjęs prie tavo namų, bet taip ir neižengęs net pro laukujes duris. Tąsyk būčiau įžengęs, būčiau pakilęs laiptais, narsiai paspaudęs skambutį. Būčiau tau viską papasakojęs, būčiau paklauseęs patarimo...

Labai lengva samprotauti apie nebūtus dalykus. Sutikau tave pareinantį namo. Žengei niūrokas ir piktas, pasisveikinau vos vos palenkdamas galvą, pažvelgei į mane tokiomis abejingomis, tokiomis bereikšmėmis akimis, kad sustingau vietoje. Tu ne tik nenudžiugai, nesusidomėjai, tavo akyse nebllykstelėjo nė menkiausia jausmo ar minties kibirkstėlė. Pažvelgei į mane kaip į tuščią vietą ir tą pat mirksnį pamiršai.

Tą pavakarę tu mane nuzudei.

Buvai vienintelis žmogus, galėjęs atpratinti mane nuo nelemtųjų dvasinių narkotikų. Tačiau tu mane atstūmei. Aš prasikankinau dar dieną ar dvi, o paskui... Ką gali daryti narkomanas? Vėl nuskubėjau į bendriją, vėl pajutau, kaip mane pamaži apima palaima: nuo kojų pirštų — ir aukštyn, aukštyn, aukštyn...

Sūnus manęs taip ir neišgelbėjo. Tų klaidų dvasios narkotikų poveikis buvo pernelyg stiprus ir gniuždantis. Tik vieną mirksnį buvau besusivokiąs. Paskui viskas iškart vėl paniro į miglas, nes mane aplankė mano košmariška meilė.

Aš palikau savo sūnų vieną prieš visą pasaulį. Istorija kartojasi: ar irgi turėjau viską pažinti pats. Džiūgavau, kada jis gimė, planavau jam stebuklingą ateitį, stengiausi sukurti jam pasaulį, kuriame verta gyventi, o galiausiai pamečiau jį tarsi kokį besilį daiktą.

Tai galbūt didžiausia mano gyvenimo kaltė.

Man išvis nereikėjo turėti vaikų. Nevykėliams ir pasmerktiesiems nevalia dauginti pasaulyje savo atvaizdo.

KETURIOLIKTASIS: apie meilę ir mirtį -- su liūdnais palinkejimais

*Lai tūkstantis strėlių būna paleista į žmog^į
— jis nemirs, jei neatėjo jo valanda. Bet j^{is}
gu jo valanda atėjo, jis gali pražūti ir nuo
dulkelės*

Tikra meilė iš pradžių atrodo kaip pokštas, bet baigiasi pernelyg rimtai, net tragiškai. Ji išsiperi vidinės sumaišties laiku, prasikala lyg šlapias paukštukas, esti nepaaiškinama ir netikėta, nes ir sumaišties laikas yra nepaaiškinamas, pats yra lyg neinksmas ir kvailas pokštas.

Aš pamilau Birutę, kurią pažinojau trejetą metų, kurią pats įvedžiau į bendriją ir buvau kone pamiršęs; ji tapo tokia pat kaip visi ir visos, tik retais kartais atskirdavau jos tyrą šypseną sukaupytų veidų sambūryje.

Kitos tokios šypsenos kaip Birutės nėra visame pasaulyje.

Mano ūmi meilė buvo beribė, jos bruožai pernelyg kilnūs, pernelyg neapčiuopiami, kad būtų galima juos aprašyti. Tuo metu nebūčiau pajėgęs jų apsaityti, nes toji meilė buvo mano rankos ir kojos, kūnas ir kraujas, mintys ir sapnai. Aš visas buvau išvien meilė. Dabar irgi negaliu to apsaityti, nes tai liko toli, net man pačiam atrodo kaip gildančio ir siaubingo filmo kadrai.

Tepasakysiu tau vieną dalyką, bet jis išduos manosios meilės gylį: ji išsklaidė visus narkotinius kerus. Ji mirksniu nugalėjo klaičių abstinencijos sindromą. Mano meilė buvo stipresnė už viską pasaulyje. Ištisus dvejus metus pamaži tirpau narkotiniam mūsų bendrijos rūke, rodė, jo niekas nebeišsklaidys, o meilė bemat išvaikė tą ūkaną. Ji išstūmė fiktyvią ir kvailą palaimą, nes pati buvo kur kas didesnė palaima — saldye atmiešta kančia. Ėmiau dairytis aplinkui, ne kažį galėdamas suprasti. Dėščiau technike ir uždirbau tiek, kad galėjau pramisti. Virginija buvo jau kandidatė, grupės vedėja, uždirbo daugėliau, tačiau visas likutis tekdavo Didžiajam Li. Ji buvo atsidadus jam kūnu ir siela. O man Didysis Li, visa bendrija staiga virto rutinos dalimi. Pirmasis, kasdienis, pasaulis lėtai, bet neišvengiamai prarijo antrąjį. Pamačiau, kad Li nejučia virto kažį kokios didžiulės korporacijos pirmininku. O Uošvis tapo geriausiu mano bičiuliu. Užeidavo į svečius paplepėti (pats užeidavo!), atsakinėdavau į jo klausimus, juokiausi iš jo pokštų ir nejučia galvojau, kad tik mūsų pasaulyje įmanoma tokia bičiulystė: budelio bičiulystė su auka, pelės bičiulystė su katinu. Ji laužė visus gamtos ir moralės dėsnius, bet išties egzistavo: aš nuoširdžiai su juo šnekėdavau, nė kiek jo nebijoju, nejaučiau jam neapykantos nei paniekos. Jis tebuvo senstantis gražuolis, nykiai ieškąs many neegzistuojančio sūnaus, nors gerai žinojo, kad toks niekad nebūsiu. Tarpais Uošvis virsdavo šilto šalto mačiusiu geraširdžiu dėdule.

— Dieve, ir kam aš vargau, kam koviausi,— sakydavo tuomet.— Daug nuveikiau, daug pasiekiau — bet kam visa tai? Tu

teisus — reikia valgyti, gerti ir mylėtis. Visa kita išties yra niekai ir tuštybė.

Šitaip sakydamas, turėjo galvoje mūsų bendriją. Jis ją taip suprato. Seniai apie ją žinojo. Uošvis visad apie viską žinojo. Atrodė visai simpatiškas, pagalvodavau, kad tiesiog pavargo, norėtų pailsėti. Kartais net pamanydavau, kad prieš pasitraukdamas ūmai ims ir pridarys aibę gerų darbų.

Tačiau taip tegalvodavau akimirksnį. Uošvio viduje vėl nugaldavo valdžios jausmas.

— Vienąsyk sutvarkysiu tą jūsų kiną! — grėsiai skelbdavo.— Jis pernelyg toli nuėjo!

Ir būtų sutvarkęs, žiauriai sutvarkęs, jei Virginija nebūtų pagrasiusi savižudybe. Ji taip ramiai pasakė nusižudysianti, kad pabūgo net patsai Uošvis. Jis grasino ir taškėsi seilių purslais, bet vogčia saugojo Li nuo nemalonumų. O jų pasitaikydavo vis dažniau — niūruoliai karatistai ir kunfustai čia vienur, čia kitur bausdavo prasikaltusius. Tie prasikaltėliai buvo iš mūsų pačių. Šito suvis nepajėgiau suprasti. Bandžiau išsiklausti Li, bandžiau iškvesti pačius nubaustuosius, tačiau visi tylėjo. Mane supo slogi tyła. Su manim šnekėdavo vienas Uošvis.

Šit kokiam pasauly aš atsidūriau — argi buvo įmanoma jį suprasti?

Nė mano meilės nebuvo įmanoma suprasti — beje, kaip ir kiekvienos tikros meilės. Taip, kitados aš mylėjau Virginiją. Ji ir dabar neliko man svetima. Tačiau anoji meilė buvo natūrali ir sveika. Naujoji mano meilė buvo slogi, liguista ir neleistina. Pamilęs Birutę, vidujai stojau prieš visą mūsų bendriją. Ūmai pajutau, kad nebemyliu visų vienu kartu, kaip ką tik mylėjau. Nebegalėjau jausti, kaip anksčiau, kad mes visi mylim Birutę. Vieną dieną patyriau, kad myliu ją vienas, kad tai mano vieno meilė, ne bendrijos, ne visų, o mano, mano vieno.

Net ir bendrijos mirksniu nebeliko. Mano žvilgsnis sekė vien Ją. Visos mano kalbos nejučia kryo į Ją. Kiekvienąsyk jaudinausi Ją matydamas, jaudinausi net girdėdamas apie Ją kalbant. Mylėjau net vietą, kurią Ji lietė. Mylėjau taurę, iš kurios Ji gėrė. Manęs visai nestebino, kad taip ūmai Ją atradau, nors visą laiką buvo greta. Tik taip ir galėjo būti, nes Ji buvo kaip tik tokia. .

Jos akys buvo švelniausios ir dvasingiausios visam pasauly.

Ji vaikščiojo tyra kaip angelas tarp mūsų, purvinų ir netobulų. Net kai nusirengdavo nuoga mūsų sueigose ar stovyklose, niekam nemagėdavo ją liesti, bent kiek sutepti. Laimos irgi nesinordavo liesti, nes ji buvo it skulptūra, it meno kūrinys. Tačiau ją buvo galima pamylėti naktį, visiškoje tamsoje. O Birutės nebuvo įmanoma nė palytėti, ji buvo it vaidilutė, visi tai suprato. Ji ne vaikščiojo, o sklendė, šiek tiek pakilusi nuo žemės paviršiaus. Ją globojo patsai Li.

Tomis pašėliškos meilės dienomis labai gerai regėjau žmonių veidus. Kasdieniam bruzdesy žmonės supa tave kaip šmėklos, kaip neryškūs ženklai. Nė neišidėmi jų, nė neprisimeni veidų. O tomis

dienomis mane supo išraiškingi, nepanašūs vienas į kitą veidai. Sakytum many būtų atsivėręs naujoviškas, visai kitoks regėjimas. Pamačiau Virginijos veidą: liesą, iškankintą, bugščiomis akimis, klydinėjančiu, nesukoncentruotu žvilgsniu. Pamačiau Uošvio veidą: prakaulų, išsišovusių skruostikauliais, knibždančiomis fantasmagoriškųjų sporų akimis. Bet labiausiai mane įbaugino Li veidas. Gera prisiminiau jį tokį, kokį pamačiau pirmąkart: išraiškų, kone kilnų, magnetizuojančiomis akimis. Dabar jis neatpažįstamai pakito. Per dvejus metus Li parlebėjo, užsiglaistė išraiškūs veido raumenėliai, duobutės, aštrūs kauliukai. Jo veidas tarsi prislopo, prarado įtaigą. Keistą kilnumą iš jo ištūmė beribis pasitikėjimas savimi. Akys nebeskleidė magnetizuojančio spindesio. Žvilgsnis tapo valdingas, įsakmus, nebe kerintis, o vien gniuždantis.

Didžiojo Li akys tapo panašios į Uošvio akis.

Gal savo beviltiškos meilės įkarštyje tebūčiau tatali vien užfiksavęs, ne tas man buvo galvoj ir širdy — bet ūmai pamaniau, kad Didysis Li pamaži virsta mažuoju Uošviu. Tokia mintis pribloškė mane patį. Buvau išsivadavęs iš slogių kerų, vėl pradėjau po truputį mąstyti. Nelauktai įstengiau pažvelgti į mūsų bendriją iš šalies ir išvydau nykų paveikslą. Pilkoje akmenuotoje dykynėje po žemu sunkiu dangum įžūlus, didybės manijos apniktas korėjletis vedė žmonių būrelį — be jokio tikslo, be jokios krypties, šleivais zigzagais. O tie žmonės sekė jam iš paskos it avių banda. Tiesą sakant, man buvo vis vien, visi jie man nė kiek nerūpėjo, tačiau toje bandoje, šiek tiek pakilusi nuo žemės paviršiaus, sklendė ir Birutė.

Tasai paveikslas kankino mane dieną naktį. Neberegėjau vidiniu žvilgsniu jokių kalnų, nebenorėjau niekur kopti. Pirmiausia reikėjo ištrūkti iš tos pilkos akmenuotos dykynės, o paskui... Kas bus paskui, nė nebandžiau galvoti. Man ir nereikėjo galvoti, turėjau išplėsti, pasigrobti iš jų Birutę, ji viena man rūpėjo. Turėjau konkretų, aiškų tikslą, jis buvo mano išsigelbėjimas. Tvirtai žinojau, ką turiu daryti. Virpančiu balsu šnekinau. Birutę, virpančiais pirštais glosčiau jos rankas. Nė nežinau, ar ji spėjo mane išties pamilti. Buvo Didžiojo Li apžavėta ir užburta, ją kvaišino dvasios narkotikai, taip dar visai neseniai kvaišinę ir mane. Mudu kasdien susitikdavom technikumė, apnikau ją tarsi slogutis, išvien šnekinau ją, tiesiog nepaleisdavau jos rankos, stengiausi perlieti į ją savo vidines sroves. Technikumo kolegos įžulokai šnairavo į mudu, tačiau man buvo vis vien, aš mačiau vien Ją. Tik retkarčiais blykstelėdavo mintis, kaip turiu jiems atrodyti: Uošvio žentas, kažgi kokios sektos narys, kuo atviriausiai mergina apsalusią Birutę. Mudu bučiuodavomės technikumės laiptinėse. Mano kolegos buvo paprasti ir mieli žmonės. Tikriausiai anonimiškai skambino Virginijai, jeigu pavyko prasigauti pro padėjęjus bei kitokius cerberius — net pačiam Uošviui. Tačiau man buvo vis vien. Man rūpėjo tik Birutė. Visas mano pasaulis buvo Birutė. Ligtol nebuvo patyręs tikros, visa

apimančios ir viską naikinančios meilės, o dabar mėgavausi ir kamavausi. Mano pirmoji meilė Virginijai atrodė lėkšta ir banali kaip bulvinis blynas. Tai buvo eilinė, biologiškai dėsninga aistra. O dabar patyriau Meilę. Kaip kiekviena tikra meilė, ji negalėjo būti laiminga. Birutė šliejosi prie manęs, glostė savo nežemiška šypsena, bet neišvengiamai artėdavo vakaras, jos akys palengva apsimblausdavo, ji imdavo ilgesingai dūsauti — ir visos mano pastangos negelbėdavo, ją pamaži užgrobdavo nelemti, slogūs Didžiojo Li kerai. Neturėjau galios pasakyti jai: neik ten, liekam vienudu. Neturėjau galios ją priversti, jos pačios viduj nebeliko galios priversti save. Ji norėdavo likti su manim, bet negalėdavo. Dešimtis sykių buvo likus su manim, tačiau likdavo tik jos kūnas. Birutės akys apsimblausdavo, ji negirdėdavo, ką šneku, ją kamuodavo baisūs tų dvasios narkotikų alkiš. Norėjo jį įveikti, bet nepajėgdavo. Ašėjau iš proto. Tarp manęs ir Li vyko neregima nuožmi kova. Mudu neištarėm apie tai vienas kitam nė žodžio. Mudu nevarstėm kits kito nirėiais žvilgsniais. Tačiau įtampa tarp mudviejų vis augo, vos priartėdavau prie jo, niūruoliai karistai ir kunfuistai sunerimdavo, sujudėdavo tarsi kokie jo čiuptuvai. Dabar Li su jais veik nesiskirdavo, jie ištis tapo panašūs į jo kūno ataugas, grėsliai besirangančius galingus čiuptuvus. Norėjau tiesiai jam pasakyti, kad atiduotų man Birutę. Bet aš jo bijojau. Meilė apakina ir apsvaigina, bet man ji vis dėlto paliko protą. Man rodės, jis verčiau ją papjaus, negu atiduos man.

Gal tau tokia mintis atrodo paika ir neurotiška. Tegaliu atsakyti viena: tu nepažinotai Didžiojo Li, tu iš arti nematei jo besirangančių niūrių čiuptuvų. Jis galėjo padaryti bet kokią bjaurastį. Mane stebino tik tai, kad nieko nedaro man pačiam. Tik vėliau supratau, kodėl nedrįso manęs liesti, nors labai labai troško. Didysis Li seniai nebebuvo didis, seniai nebebuvo joks guru. Jis virto mikrotironu, mažyčiu diktatorium. Iš pradžių gydė ir slaugė mus visus, turėjo šventą siekį, bet pamaži net jį apniko baisiosios fantasmagoriškos sporos. Suvokęs šitai, pasibaisėjau. Išvengti tų sporų negebėjo net pusiau pagrindinė sekta. Jos išiskverbė visur, galėjo priveikti net tokią bendriją, kurios tikslas būtų kova su tomis sporomis! Aš paklaikau: turbūt net mano meilę jos galėjo įveikti. Didįjį Li jos pagraužė labai paprastai. Jis pajuto valdžios troškimą, o šis nugali žmoguje viską.

Dabar tvirtai žinau: žmones tikslingiausia skirstyti pagal tai, ar jie turi tą valdžios troškimą, ar neturi. Tai svarbiausias kriterijus. Jeigu žmogus tetrokšta tapti bandos vadu, vadinas, jame vyrauja biologinis, žvėriškas pradas. Tokio žmogaus reikia ir saugotis kaip žvėries.

Bet niekad tokio neišsisaugosi, tokie žvėriškai patyko iš pasaly, smeigia peilį į nugarą, perkanda gerklę. Tebūnie tai pamoka ir tau, Tomai: niekad nesijausk saugus, niekad neprarask budrumo, net miegodamas bent menkiausia sąmonės kertele būdrauk.

Jutau veik realią grėsmę, bet vis raminau save. Nė nereikėjo taip jau smarkiai ramintis: vos išvysdavau Birutę, visas pasaulis pranykdavo. Matydavau vien Ją. Negalėjau Jos su niekuo lyginti, buvo vien Ji, daugiau nieko. Ji buvo aukšta, beveik lygi su manim. Kai susitikę suglausdavom veidus, galėjau Ją pabučiuoti į lūpas nė kiek nesikūprindamas. Mudviem nereikėjo įnekėtis, supratom vienas kitą iš akių. Abu žinojom, kad vienas be kito netversim. Abu žinojom, kad vienas kitam esam tarsi gyva ateitis. Be Jos aš būčiau žlugęs. Neturėjau jokios ateities, visur tebuvo aklavietė. Aplink mane vaikščiojo sustingę lavonai, aš pats buvau šaltas kaip lavonas, jei suspausdavau delne stiklinę arbatos, ši mirksniu ataušdavo, nes nuo manęs sklido ledinis šaltis. O Birutė buvo gyva, joje pulsavo tyras kraujas, Ji atgaivindavo mane, laikydavo apkabinus, kol mano kvapas vėl pasidarydavo šiltas.

— Aš jau maniau, kad mano gyvenime nieko nebegali būti,— tyliai sakydavo,— vėliau man pasirodė, kad dar gali būti mūsų bendrija. Tik dabar matau, kodėl gyvenau: kad sutikčiau tave. Nepalik manęs, aš be tavęs uždusiu. Aš sunyksiu, nuvysiu kaip gėlė be vandens. Nepalik manęs!

Štai kaip Ji kalbėjo! Ką čia begalėjo reikšti šeima ir Didysis Li, Uošvis ar net didžiagalvis atlėpausis Levukas.

Jis pagrobė Birutę iš pasalų, aš to tikėjausi, aš to beveik laukiau. Vieną dieną neradau jos technikume, kadry skyriuje sužinojau: ji pasiprašiusi neapmokamų atostogų skubiu šeimyniniu reikalu. Šeimyniniu reikalui Ji neturėjo nei motinos, nei tėvo, nei vyro, nei vaikų. Turėjo tik mane, o man nepasakė nė žodžio! Dingo iš Vilniaus ir Li, viskas buvo aišku, bet negalėjau suprasti, kaip ją išvežė: apsvaiginęs? užbūręs? surišęs? Vakar, dar vakar mudu svajojom apie ateitį, kurios iš mūsų niekas neatims. O kitą dieną jos jau nebebuvo.

Laksčiau po Vilnių lyg pakvaišęs, aplėkiau visus bendrijos narius, tačiau šie tik žvelgė į mane iš padilbų ir niūriai gūžčiojo pečiais. Tik kitą rytą apsižiūrėjau, kad namuose nėra ir Virginijos. Vėl lėkiau per pažįstamus butus, ant kelių maldavau pagalbos, tačiau visos akys žvelgė į mane nykiai ir abejingai. Jau buvau praradęs viltį, bet mane išgelbėjo girtutėlis Linukas. Jis voliojosi savo bute ant kilimo neužsirakinęs durų, gėrė jau savaitę, nėjo į darbą ir apskritai spjovė į visą pasaulį.

— Aš vėl nebeužuođiu kvapų! — niauriai paskelbė vos apversdamas liežuvį.— Seniai perpratau tą korėjietišką žiurkę, bet bijojau prabilti. Tau gerai — jis pats tavęs bijo, tikriaus, bijo tavo uošvio. O man ką daryt? Prieš pabėgdamas rinko pinigus, o tuos, kurie nedavė, atkalė jo reindžeriai. Lupo tol, kol kiekvienas atidavė, ką turėjo.

Linukas buvo tikrai nekvailas vyrelis, net girtutėlis rezgė mintį visai nuosekliai. Išlydėdamas jis pasakė man tai, ką turbūt jau ir pats žinojau.

— Korėjietiskai žiurkei nuspjaut į Birutę. Jam ir į tave nuspjaut. Bet jis negali pralaimėti. Jis neišsivaizduoja, kad galėtų pralaimėti. Ir jis laimės, pamatysi. Sergėkis, Levai, jis tikrai laimės. Ko jau ko, o jėgos jis turi.

Tą pat dieną išlėkiau į Leningradą, padedamas karšto ir uolaus sąjungininko. Uošvis mirksniu parūpino bilietus, vietą specviešbutyje, prirašė ištisą puslapį reikšmingų telefonų, kurie turėjo pagelbėti man visais gyvenimo atvejais. Ne iškart suvokiau, ko Uošvis taip subruzdavo. Žinoma, pasakiau jam, kad ieškau Virginijos — tačiau ką rengiausi apgauti? Uošvis viską žinojo, jis turėjo viską žinoti. Per visą sąmyšį nė nepaminėjo Virginijos, jis tik keikė Didįjį Li. Staiga supratau, kas varo jį pirmyn, kas sukėlė klaidų niršulį. Jis pajuto grėsmę savo valdžiai. Jis pamatė, kad radosi kitoks valdovas — tegu ir nedidelis, bet vis dėlto galintis valdyti bent keliolika žmonių stipriau negu pats Uošvis. Li turėjo būti sutriuškintas, sunaikintas, Uošvis apginklavo mane karališkai. Galėjau paskambinti pačiam Romanovui. Galėjau paskambinti kažkokiam generolui ir, jei reikės, gauti kuopą karių. Uošvis išleido mane imti Leningradą šturmu.

Antrąkart atsidūriau tame paslaptingame mieste. Jame gyveno mano sesuo Stanislova. Dabar kažkur jo gelmėse tūnojo abidvi mano gyvenimo meilės. Gatves ir žmones mačiau per ūkaną, apsistočiau senoviško viešbučio liukse, bejėgiškai varčiau rankose Linuko prikeverzotą adresų lapelį ir nieko nieko gyvenime nebenorėjau. Likau ten tik todėl, kad neišsivaizdavau, ką turėčiau veikti grįžęs į Vilnių. Nebeturėjau nei jėgų, nei norų. Mano šleiva invalidė širdis pulsavo nelygiai, rudeniška žvarba varstė mane net šiltame viešbučio kambaryje. Nežinau kodėl, bet jčiau, jog viskas baigta. Tebemylėjau Birutę, bet jčiau, kad jos nebėra, kad ją prarijo baisus slibinas. Prarijo jos didelės drėgnas akis, jos nežemišką šypseną, prarijo mano meilę, mano beribę žmogišką valią. Pasijutau senas ir bejėgis, nors man tebuvo dvidešimt septyneri metai. Nebeįstengčiau strimgalviais pulti į kovą, net nebežinojau, su kuo turėčiau kautis. Sėdėjau dviejų kambarių liukse ir valgiau krabų salotas, užsigerdamas ananasų sultimis: viešbučio lygis lėmė ir mano valgiaraštį. Prie lovos netgi buvo raudonas vyriausybinis telefonas. Išties galėjau paskambinti Romanovui ar net pačiam Brežnevui. Galėjau paaiškinti, ką manau apie juos ir apie visą jų sistemą. Tačiau nenorėjau nė jiems skambinti. Nebenorėjau net niekam rašyti laiško. Aš jau buvau miręs.

Išeitų, kad net numirėliai dar turi valią. Bent jau logikos tikrai nepraranda. Turėjau šešis Linuko užrašytus adresus, tačiau privalėjau pataikyti iš pirmo sykio. Jei būčiau pradėjęs klajoti akiai, Li būtų nuo manęs pasislėpęs. Ilgai svarsčiau, kaip išpėti, kur jo irštva, kol radau paprastą, bet genialų sprendimą. Li mėgo, kad visui viskas būtų po ranka. Vilniuje jis bazavosi ir nakvojo mūsų bute, nes šis buvo pačiam centre. Pasirinkau adresą Nevskio prospekte ir pataikiau kaip pirštu į akį. Namo numeris man nieko

nesakė, bet, artėdamas prie pilko pastato su lipdytais karnizais ir figūriniais balkonais, supratau, kad jau esu čia buvęs. Čia gyveno mano sesuo, tame pat trečiame aukšte, tik kitoje laiptinėje.

Duris atidarė vienas Li čiuptuvų, jo vyzdžiai išsyk susiaurėjo, tačiau paties Li veidas liko akmeninis.

— Iėdavikail — tesušniaukrojo pro dantis. — O aš vyliausi pavertęs juos tikrais žmonėmis.

Tikrieji žmonės jam buvo tie, kurie akiai jo klausė. Jis išplėšė mus iš kasdienybės gniaužtų, tačiau vien tam, kad pavergtų, kad galėtų karaliauti. Dabar karaliavo sename Peterburgo bute. Butas buvo milžiniškas, toks pat kaip mano sesers. Sieninis laikrodinis raizytu dėklu išmušė devintą, jis skaičiavo paskutines mano gyvenimo valandas. Ant sofos sėdėjo Birutė, su išgąščiu ir viltim pažvelgė į mane, bet neprabilo. Virginija irgi buvo čia, tolydžio kaitė ir nešiojo visiems arbatą. Ji šmirinėjo šen ir ten kaip koks mechaninis automatas.

— Ko tu nori? — pašaipiai paklausė manęs Li. — Nori mūsų visų bendros vaidilutės? Argi taip galima, Leo? O dar žmonos aki-vaizdoje.

Jutau savy vien tuštumą, mano viduj plytėjo kosminis vakuumas. Kokia žmona, abejingai pagalvojau, aš seniai nebeturiu žmonos. Maniausi radęs meilę, bet ir jos tuoj nebeturėsiu. O ką turiu? Save? Tik save. Geriau būčiau taip nepagalvojęs.

Turbūt net ameba, net virusas, net mirštantis ligonis trokšta kuo ilgiau gyventi, kuo ilgiau neprarasti savęs. Pats sau, deja, esi didžiausia vertybė. Savisaugos instinktas valdo kiekvieną. Aš ūmai išsigandau. Li šypsena nieko gero nežadėjo, jo kunfuistiniai čiuptuvai vien laukė ženklo. Mane sukaustė klaiki, bejėgiška baimė. Aš buvau vienas, be jokios apsaugos. Li manė, kad Uošvio ranka čia nepasieks. Uošvio ranka siekė ir čia, bet jis to nežinojo, todėl jautėsi visagalis. Staiga supratau, kad man išties vertėjo ateiti čia su kuopa kareivių. Naiviai pabandžiau sprukti, bet po mirksnio jau klūpėjau prieš Li užlaužtomis už nugaros rankomis.

— Visi pakluso, — ramiai, švelniai pasakė jis, — visi suprato, kas ir kaip yra šiam pasauly. O tu tapai maištininku. Tai maištauk! Kovok! Draskykis! Sutaršim taip: kaukis kiek sugebėsi. Tau bus sunku, bet kaukis, kaukis ligi galo. Jeigu matysiu, kad kaunies iš paskutiniųjų, jeigu matysiu, kad net tavo gyvybė tau nesvarbi, jeigu šitai matysiu — atiduosiu tau tavo vaidilutę. Didžiojo Li žodis! Kaukis! Parodyk save!

Man, dievaž, nelengva šitai prisiminti — dar ir todėl, kad visa kas liko apgaubta beribio skausmo miglos. Galėčiau parašyti poemą apie skausmą, siaubingą fizinį skausmą, tačiau rašau tau laiškus ne tam, kad verkšlėčiau ir guosčiausi. Tiesiog noriu papasakoti savo istoriją.

Li pasisuko į Birutę, pasilenkęs kažką jai pasakė, ji krūptelėjo, o Li pažvelgė į mane, kreivai vyptelėjo ir iššiepė savuosius žvėries dantis. Jis tikrinosi, ar viską matau. Paskui vėl palinko

prie jos — Birutė sėdėjo sustingusi, tad jis tingiai pakilo ir sudavė jai per veidą: nestipriai — simboliškai ir niekinamai. Sudavė dar ir dar sykį. Aš veržiausi iš geležinių jo čiuptuvų, bandžiau spardyti, bandžiau kąsti laikančias mane rankas. Atsakydami jie mane mušė. Spardė ramiai, profesionaliai, begal tiksliai pataikydami į vietas, kur sugildo tikrasis Skausmas. Aš priešinausi. O jie vėl mušė mane. Jie irgi buvo lyg mechaniniai automatai: spardė mane be pykčio, be aistros, monotoniškai ir abėjingai. Vos liaudavausi priešintis, jie nurimdavo. Tačiau aš vis priešinausi, pailsėdavau ir vėl priešinausi.

Birutė viską matė, pats vaizdas turbūt nebuvo baisus, baisus turėjo būti tik mano veidas. Jame turėjo regėtis Skausmas. Li vis šypsojosi, o Birutė staiga ėmė rengtis, rengėsi pati, niekas jos nevertė, neдрaskė jai drabužių, ji nuoginosi lėtai tarsi sapne, atsainiai metė drabužius ant grindų, galiausiai liko visai nuoga ir klausiamai pažvelgė į Li — ne į mane, tik į Li. Šis vėl pasilenkęs kažką jai pasakė, Birutė sustingo, o jis vėl šėrė jai per veidą, šis syk jau stipriau, paskui dar ir dar kartą. Aš panirau į Skausmą, skendau jame, berods rėkiau, o gal ir ne, nepraradau sąmonės, man neaptemo akys, mačiau viską net pernelyg ryškiai, besieliai Li čiuptuvai nesvaigino manęs, jie tik lygiai, vienodai kėlė man Skausmą. Tačiau aš vis dar priešinausi. Mes šnekėjomės keista skausmo kalba: vos bandau ištrūkti — mane persmelkia Skausmas; vos nurimstu — Skausmas atlėgsta. Jie mušė vis į tas pačias vietas, spardė tiesiai į Skausmą, jis klostėsi sluoksniais, virto nebe skausmu — suvis nežinau kuo. Juo ilgiau priešindavausi, juo lėčiau nurimus atslūgdavo Skausmas, jis slūgdavo pakopomis, kriokliais, cunamio bangomis. Bet aš vis dar priešinausi.

Li jau buvo nusirengęs. Skausmas kaustė mane, stingdė vialią, viską mačiau, labai ryškiai mačiau: Li užgulė Birutę, ji atsainiai pasuko galvą ir pagaliau pažvelgė į mane, tiesiai į mane, be garso šaukdama, klykdama, kad ją laiko galia, stipresnė už fizinę jėgą, ji šaukėsi mano pagalbos, suspurdėjau iš paskutiniųjų, Skausmas tūkstąntąjį kartą smogė vis į tas pačias vietas, Li irgi žvelgė į mane, jis dar nebuvo pradėjęs, jo akyse pamaži radosi nuostaba ir dvejonė, žiūrėjo tiesiai man į sielą, kaip mokėjo tik jis, galbūt beliko dar sykį suspurdėti, Birutės akys maldaujamai žvelgė į mane, pajutau, kad Li dvejoja, galbūt beliko kartą kitą suspurdėti. Bet staiga pagalvojau, kas bus, jei Skausmas jau niekad nepraeis, Li vis delsė, žiūrėjo tiesiai man į sielą lūkuriuodamas, kol jos visiškai nebeliks, turbūt taip ir nutiko, privalėjau dar ir dar suspurdėti, bet nevaliojaū, galvojau vien apie Skausmą, kuris niekad nešibaigs, staiga pasidaviau, sustingau laukdamas, ar atlėgs Skausmas, ta išdavikiška pauzė mane pražudė, Li iškart viską suprato, perskaitė pralaimėjimo rašmenis mano akyse. Jis jau pradėjo, turėjau šokti pirmyn, perkąsti jam gerklę, įsakinėjau savo raumenims, tačiau jie neklausė, jie vien mėgavosi, kad Skausmas atslūgo — kriokliais, cunamio bangomis, dar mirksnis kitas, ir visai atlėgs.

Manęs niekas nebelaikė, bet buvo jau vėlu. Net susivokęs nuolankiai klūpėjau ir su siaubu žvelgiau į didžiąją savo gyvenimo gėdą. Jau paleistas iš čiuptuvų bijojau net sujudėti, kad tik vėl negrižtų Skausmas, kuris pasirodė stipresnis už mano dvasią, už mano sielą — už visui viską. Taip ir likau nuolankiai klūpėti ligi pat galo, kol visas pasibaigė, kol Li atvirto nuo bejėgio Birutės kūno ir pergalingai pažvelgė į mane. Aš supratau, kad pats pralaimėjau, o Li suprato, kad aš supratau, todėl nieko nepasakė, tik paniekinamai vyptelėjo ir ėmė rengtis.

O Virginija visą tą laiką kaitė ir nešiojo visiems arbatą, ji judėjo tarsi egiptietiška mumija, kurios viduje kažkas įtaisė prisukamą mechanizmą. Ji visą laiką kaitė ir kaitė, nešiojo ir nešiojo arbatą.

Išėiti man niekas nekludė. Sustojau pavartėje ir užstaugiau žvėries balsu. Negaliu tau meluoti, čia, anapus, mes negalime meluoti ar ką nusišėpti. Aš nespriešinau ligi pat galo. Li buvo išgama, bet ir aš ne ką geresnis — aš nespriešinau ligi pat galo, neįstengiau priešintis, nors manęs niekas nė nežudė, iki to dar buvo toli, mane tik mušė, tiksliai ir monotoniškai spardė į pačias skaudžiausias, pačias jautriausias vietas. Aš pats pasidaviau, supratau šitai, dar stovėdamas pavartėje. Juk spardomas nė nepraradau sąmonės. Buvau tobulas menkysta, Berijos rūsyje mane būtų palaužę pačią pirmą naktį. Nors Li buvo rafinuotesnis net už Beriją: jis nereikalavo nieko pasirašyti, jis reikalavo tik nejudėti, nieko nedaryti.

Buvo vėlyvas žvarbus vakaras. Aš atsisėdau ant akmeninio grindinio ir pasiryžau laukti. Gal tuo metu atrodė, kad Li paleis Birutę, kad sulauksiu jos ir įstengsiu jai ką nors paaiškinti. Gal dar kaip nors atrodė, o gal tiesiog norėjau tokiu būdu nusižudyti: sėdėti ant tų akmenų, kol pats pavirsiu akmeniu. Kažkur visai greta miegojo mano sesuo Stanislova. Galėjau užėti pas ją, bet nenorėjau. Vieną mirksnį visai rimtai rengiausi vis dėlto išsikviesti tą kareivių kuopą, bet ir šis noras praėjo. Suvis nieko nebenorėjau, aš jau anksčiau buvau miręs, beliko atlikti formalumus.

Rytą mane išvežė geraširdės senutės iškviesta greitoji. Buvau dar aiškia sąmone, nors jau smarkokai karščiavau. Mano kišenėje buvo stebuklingieji telefono numeriai, galėjau paskambinti nors ir pačiam Romanovui, galėjau atsigulti pačioje geriausioje Leningrado palatoje, prisivaryti geriausių pasaulyje vaistų, tačiau nenorėjau.

Mane paguldė senos apirusios ligoninės koridoriuje. Iš pradžių gulėjau ant grindų, paskui kažkas numirė, man atnešė sudegamąją lovelę. Per suskilusias koridoriaus sienas lėtai, nykiai sroveno rudas vanduo. Koridoriaus gale kažkas tolydžio aimanavo ir rėkė. Mano diagnozė buvo aiškutėlė: plaučių uždegimas. Man leido kažkokį drumzliną skystį iš nevalyvo, prastai išvirinto švirkšto. Visą laiką karščiavau, bet neklidėjau, vis dar galėjau kam nors paskambinti, bet nenorėjau. Aš nenorėjau naudotis jokiais Uošvio telefonais. Nenorėjau prašyti jokios pagalbos iš sesers, Man

rodėsi, kad pagaliau esu toks, koks iš tiesų visad ir buvau: atlėpaušis bernelis iš slobodkės pusrūsio, kuriam lemta tik tai, kas jam lemta, nieko daugiau.

Jau antrą vakarą pradėjau smarkiai dusti. Suvokiau šitai beviltiškai ramiai. Ką galėjo reikšti toji mažytė kančia prieš didžiąją kančią, kurią patyriau vos prieš porą dienų. Mačiau priešais save ne rudo vandens paplautą sieną, o nuogą Birutę ant odinės sofos, jos klykiančias akis, pamėklišką Li šypseną. Turbūt net norėjau numirti, nebepamenu. Niekad nebūčiau įstengęs pats nusižudyti, bet ramiai, su keista viltim išlaukiau, kol mirtis pati prie manęs prisiartino.

Nesitikėk, kad papasakosiu tau ką nors didingo ar baisaus, Tomai. Mirtis yra tiesiog bjaurus dalykas, ir tiek. Kai pats mirsi, nelauk jokių didingų vizijų, savo gyvenimo paveikslų ir panašių grožybių. Pats patirsi, kaip visa tai įvyksta: labai labai sunku, labai labai bloga, prasmengi į kažį kokią bedugnę, paskui apakina begal ryški, visa apimanti, nežemiška šviesa, o apačioje jau regi juodą ir beribį Mirties Šešėlių Slėnį.

Paskutinysis su manim atsisveikino Didysis Li. Jo veidas išniro iš tos akinančios, nežemiškos šviesos ir sušniaukrojo:

— Tu mirsi plaučių uždegimu.

Jis buvo teisus. Mano vargšei invalidei širdžiai pristigo deguonies. Ją tikriausiai būtų išgelbėjusi paprasčiausia deguonies pagalvė. Tačiau toje ligoninėje net po mano galva nebuvo pagalvės — tik kažkoks kietas, purvinas gniutulas. Aš miriau tūkstis devyni šimtai septyniasdešimt devintųjų metų lapkričio ketvirtą dieną.

Amen.

Parašiau trumpą laiškėlį Emanueliui Svedenborgui. Jis bus įdomus ir tau.

Gerbiamas metrel

Jūsų rašiniai, be abejo, yra didžiai naudingi jau vien tuo, kad atskleidė žmonėms kai kuriuos pomirtinio gyvenimo dėsningumus. Tačiau Jūs nejučia apsimelavote, tikriausiai ne iš blogos valios — gal vedžiojusios Jus po anapus dvasios suteikė Jums netikslių informaciją.

Jūs teigiate, kad toje akinančioje nežemiškoje šviesoje apsireiškia ugniaveidžiai angelai, šnekasi su tavim, klausia, ar esi pasirengęs mirčiai. Nieko panašaus — geriausiu atveju pasirodo koks nususeš korėjietis su savo pseudopranašystėmis, kurias man kadų kadai išsakė apylinkės terapeutas.

Jūs rašote, jog žmogus nesuvokia, kad jau mirė. Tai irgi netikslu. Žinoma, jei laukia, kad jo sąmonė išsijungs, taip ir nesulaukia. Tačiau net aš, nieku būdu nesitikėjęs, kad dar galėsiu rašyti šiuos laiškus, iškart supratau, kad atsidūriau anapus.

Sutinku, kad anapus jausmai ir mintys ištobulėja, išsivalo. Visiškai sutinku, kad buvęs gyvenimas stoja prieš akis su visomis smulkmenomis, kad negali apie jį pameluoti ar ką nors nusišlepti.

Tačiau visiškai, kategoriškai nesutinku, kad anapus mus nušviečia „dieviško visumaspratinimo šviesa“. Tai melas, melas ir dar kartą melas. Mirę mes suprantame lygiai tiek pat, kiek supratome gyvendami — kitaip tariant, nesuprantame nieko.

Žemėje yra kur kas įdomiau negu anapus — net jei tau lemta gyventi Vilniuje. Gyvendamas visuomet dar turi kažką prieš akis, anapus viskas jau likę tau už nugaros. Nieko nebegali keisti, gali tik vartyti ir vartyti tą pačią jau parašytą knygą.

Net laiškus rašyti tegali mintyse.

Net epigrafus laiškam tegali rinktis iš kitados įstrigusių atmintin indų patarlių.

Aš pavydžiu jums, ypač dabar, kada galite daryti tai, ko aš kitados negalėjau. Aš pasitraukiau, nes ilgiau gyventi nebeįstengiau. Nenusižudžiau, tačiau pasidaviau. O pasidavusiam vis vien teiktų negyvenimas, net jei egzistuočiau žemėje.

Aš neįstengiau nugalėti, gal net rimtai susikaupti neįstengiau.

Begal pasikliauju tavimi, Tomai. Turbūt suprasi mane, jei pasakysiu, kodėl: todėl, kad turi protą, bet visiškai neturi valdžios troškimo.

Tik tokie žmonės gali ką nors gera padaryti — net jei tampa valdžios vyrais.

Tik nevalia gaišti laiko ir tausoti jėgų. Aš išvien gaisau laiką ir tausojau jėgas. Pats matai kas iš to išejo.

Aš neleisiu tau nurimti. Jeigu susitaisyti, aš tau vaidensiuos.

Negalima ramiai dūlinti link mirties, anaip tol ne todėl, kad anapus suvis nieko nėra. Kaip tik todėl, kad čia šis tas yra, bet yra taip maža, kad čia, anapus, nelieka nieko kito, kaip beviltiškai ilgėtis žemiškojo gyvenimo.

Neduokdie tau kada taip ilgėtis gyvenimo, kaip ilgiosiai aš.

Neduokdie su juoda neviltim suvokti, jog daugiau nebegyvensi, jog net kitų gyvenimą regėti tau vis sunkiau ir sunkiau. Negali pamatyti žmogaus kada nori, tam mažų mažiausiai reikia, kad jis įtemptai apie tave galvotų. Paskui nė tas nebegelbsti, paskui niekas nebegelbsti: seniai pamečiau iš akių Virginiją, nieko apie ją nežinau. Seniai pamečiau iš akių Li Čin Chajų — žinau, kad pakliuvo lyg į kalėjimą, lyg į beprotnamį, tačiau tas buvo seniai. Net tave beįžiūriu vis rečiau ir rečiau. Žinau, kad greit suvis nieko nebeįžiūrėsiu. Greit visas pasaulis galutinai išnyks. Sakytumei antrą kartą mirsiu, man beliks vien praeitis, prisiminimai, negyvenimas. Nebegalėsiu niekam rašyti laišku.

Pagalvok apie mane, prisimink mane — nors retkarčiais. Daugiau aš nieko neprašau. Gal dar galėsi mane prisisiųkti. Gal aš dar pajėgsiu nors sykį išvysti tave. Dabar tavęs nebematau, nieko nebematau. Nepajėgiu nieko daugiau pasakyti. Galbūt tai pasakutiniји mano žodžiai.

The rest is silence.

GAVELIS Ričardas
JAUNO ŽMOGAUS MEMUARAI
Romanas

Redaktorė *N. Norkūnienė*
Dailininkas *R. Tumasonis*
Meninis redaktorius *R. Orentas*
Techninės redaktorės *Z. Jusiuvienė, R. Lukaševičiūtė*
Korektorė *A. Stanaitytė*

Duota rinkti 1990 04 20. Pasirašyta spaudai 1991 01 18. S. L. Nr. 257. Leidinys 12483.
Formatas 60×100/16. Popierius knyginis-žurnalinis. Garnitūra „Baltika“, 10 punktu. Of-
setinė spauda. 9,99 sąl. sp. l. 11,52 sąl. spalv. atsp. 10,49 apsk. leid. l. Tiražas 50 000 egz.
Užsakymas 604. Kaina 3 rb 50 kp

„Vagos“ leidykla, 232600 Vilnius, Gedimino pr. 50
Spausdino „Aušros“ spaustuvė, 233000 Kaunas, Vytauto pr. 23

Gavells R.
Ga581 Jauno žmogaus memuarai: Keturiolikos laiškų romanas.— V.: Vaga, 1991.— 140 p.

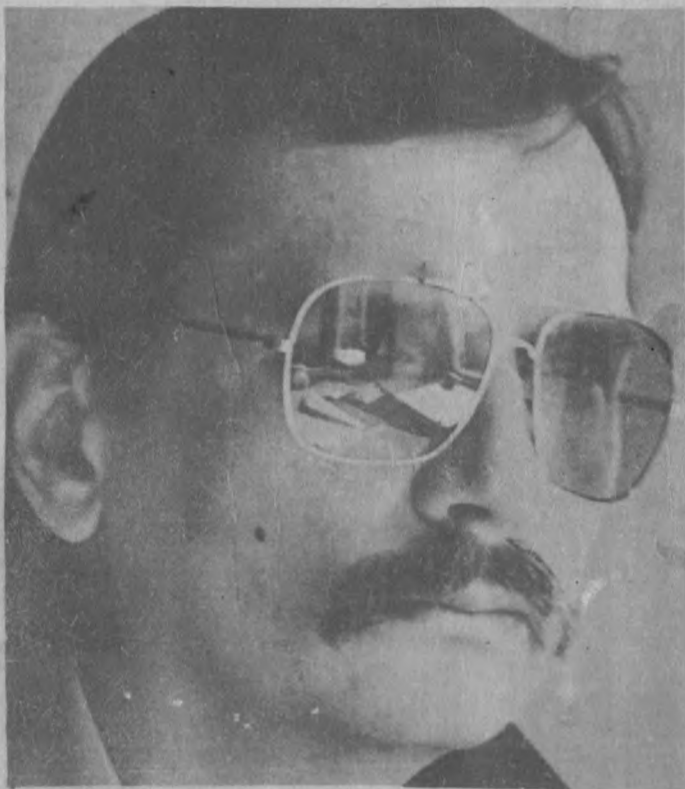
ISBN 5—415—00515—3

Romaną sudaro keturiolika laiškų, mirusio jauno žmogaus Leono Cipario rašomų iš anapus savo Mokytojui ir draugui Tomui Kelertui. Jo išpažintis yra kartu ir mūsų visų gyvenimo apmąstymas. Leonas mėgina išsiaiškinti, kokios jėgos (veikiančios ir mumyse) ištūmė mus ten, kur esame, kaip jos formuoja tautą ir asmenybę. Autoriaus personažas nebeišsitenka trimatėje erdvėje, todėl jo regimas blogis atsiskleidžia ne vien kaip etinis ar empirinis dydis, bet kaip metalizinė galia, nuolatos keičianti veidą, kurianti vis naujas struktūras, kurias atpažinti dar neįreikia — įveikti.

G $\frac{4702390201-123}{M\ 852(08)-91}$ 32—90

UDK 888.2-31

Ričardas Gavelis

Kaip ir daugelis, nuo žemesniųjų mokyklos klasių buvau kankinamas „teigiamo herojaus“ literatūroje sąvokos. Turiu dorai prisipažinti, kad ligi šiol nesuvokiau, ką tai galėtų reikšti, ir manau, kad jau nebesuvoksiu.

Tačiau tapęs rašytoju visą laiką troškau parašyti knygą apie teigiamą žmogų: iš esmės dorą, turintį savitų dvasinių idėjų ir norintį, kad visiems būtų geriau. „Jauno žmogaus memuarai“ yra kaip tik tokia knyga, o šio romano pagrindinis personažas Leonas Ciparis — kaip tik toks iš esmės teigiamas žmogus. Deja, Leonas Ciparis mūsų pasaulyje neužgyveno teisę užsirašyti ant savo antkapio sakralinę frazę: „Jis stengėsi“

O aš pats įsitikinau, kad jei ir gali egzistuoti „teigiamas herojus“ — tai tik ne šitame pasaulyje.

R. Gavelis